

ISSN 2708-0390 (PRINT)
ISSN 2708-0404 (ONLINE)

HUMANITIES STUDIES

Збірник наукових праць

**Випуск 17 (94)
2023**

Соціальна філософія та філософія історії
Філософська антропологія
Філософія культури
Історія філософії
Філософія освіти
Філософія економіки та управління
Філософія науки та техніки

Видавничий дім
«Гельветика»
2023

HUMANITIES STUDIES: ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації:
серія KB № 23925-13765 ПР від 23.04.2019 р.

Видання включено до Переліку фахових видань України: категорія «Б» з Філософії
(наказ № 409 від 17.03.2020 року)

Редакційна рада:

Голова Міжнародної редакційної колегії: **Фролов Микола**, д-р іст. н., проф., Запорізький національний університет (Україна, Запоріжжя);

Заступник Голови Міжнародної редакційної колегії: **Васильчук Геннадій**, д-р іст. н., проф., Запорізький національний університет (Україна, Запоріжжя);

Головний редактор: **Воронкова Валентина**, д-р філос. н., проф. (Україна, Запоріжжя);

Відповідальний редактор: **Андрюкайтене Регіна**, д-р. соціальних н. (Ph.D), проф. (Литва, Маріямпіль, Каунас)

Редакційна колегія:

Білогур Влада, д-р філос. н., проф. (Україна, Ужгород)

Венажіндене Міліта, д-р соц. н., доц. (Литва, Каунас)

Гряблікайте Йоліта, д-р соц. н., доц. (Литва, Каунас)

Данильян Олег, д-р філос. н., проф. (Україна, Харків)

Желев Пакаль, д-р філософії (Болгарія, Софія)

Лепський Максим, д-р філос. н., проф. (Україна, Запоріжжя)

Літвін Аурелія, д-р габіліт., проф. (Молдова, Кишенів)

Москалик Геннадій, д-р філос. н., проф. (Україна, Кременчук)

Нікітенко Віталіна, д-р філос. н., доц. (Україна, Запоріжжя)

Новікова Анастасія, д-р соц. н., доц. (Литва, Каунас)

Олексенко Роман, д-р філос. н., проф. (Україна, Кропивницький)

Пілелієне Ліна, д-р соц. н., проф. (Литва, Каунас)

Позднякова-Кирбят'єва Елліна, д-р соц. н., проф. (Україна, Запоріжжя)

Полішук Олександр, д-р філос. н., проф. (Україна, Хмельницький)

Пунченко Олег, д-р філос. н., проф. (Україна, Одеса)

Рижова Ірина, д-р філос. н., проф. (Україна, Запоріжжя)

Скорус Яцек, д-р філософії (Польща, Катовіце)

Тамулене Вільма, д-р соц. н., доц. (Литва, Вільнюс)

Торкут Наталія, д-р філол. н., проф. (Україна, Запоріжжя)

Утюж Ірина, д-р філос. н., проф. (Україна, Запоріжжя)

Хітов Мітко, д-р економіки (Болгарія, Софія)

Череп Алла, д-р екон. н., проф. (Україна, Запоріжжя)

Шиндаулова Раушан, д-р філос. н., доц. (Казахстан, Алмати)

Цзоу Ченчжан, к-т філос. н., доц. (Китай, Маомін)

Концепція збірника базується на багатоплановому науковому висвітленні проблем сучасного швидкоплинного світу, що розвивається в умовах глобалізації і цифровізації. Основні рубрики охоплюють напрями філософії (соціальна філософія та філософія історії; філософська антропологія; філософія культури; історія філософії; філософія освіти; філософія економіки та управління; філософія науки та техніки). Збірник розрахований на фахівців гуманітарних наук.

Друкується за рішенням:

Вченої ради Запорізького національного університету
(протокол № 4 від 28 листопада 2023 року)

Humanities Studies : збірник наукових праць / гол. ред. В. Г. Воронкова. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2023. Випуск 17 (94). 224 с.

ISSN 2708-0390 (PRINT)
ISSN 2708-0404 (ONLINE)

HUMANITIES STUDIES

Collection of Scientific Papers

ISSUE 17 (94)
2023

Social Philosophy and Philosophy of History
Philosophical Anthropology
Philosophy of Culture
The History of Philosophy
Philosophy of Education
Philosophy of Economics and Management
Philosophy of Science and Technique

Publishing house
Helvetica
2023

Humanities studies : COLLECTION OF SCIENTIFIC PAPERS

Certificate of state registration of the print media:
series KV № 23925-13765 PR dated 04/23/2019

The publication is included in the List of Professional Publications of Ukraine: category “B” in Philosophy
(order № 409 dated March 17, 2020)

The Chairman of the International Editorial Board: **Frolov Mykola**, Doctor of Historical Sciences, Professor (Ukraine, Zaporizhzhia);

Vice-rector of the International Editorial Board: **Vasyl'chuk Gennadiy**, Doctor of Historical Sciences, Professor (Ukraine, Zaporizhzhia);

Editor-in-Chief: **Voronkova Valentyna**, Doctor of Philosophic Sciences, Professor (Ukraine, Zaporizhzhia);

Deputies of Editor-in-Chief: **Andriukaitienė Regina**, Doctor (Ph.D), Associate Professor (Lithuania, Marijampole, Kaunas)

Foreign members of editorial board:

Bilohur, Vlada, Doctor of Philosophic Sciences, Professor (Ukraine, Uzhhorod)

Vienožindienė, Milita, Ph.D in Social Sciences, Associate Professor (Lithuania, Kaunas)

Greblikaitė, Jolita, Ph.D in Social Sciences, Associate Professor (Lithuania, Kaunas)

Danilyan, Oleg, Doctor of Philosophic Sciences, Professor (Ukraine, Kharkiv)

Zhelev, Paskal, Doctor of Philosophy (D.Sc.), Associate Professor (Bulgaria, Sofia)

Lepskiy, Maksim, Doctor of Philosophic Sciences, Professor (Ukraine, Zaporizhzhia)

Litvin, Aurelia, Doctor Habilitat, Professor (Republic of Moldova, Chisinau)

Moskalyk, Hennadii, Doctor of Philosophic Sciences, Professor (Ukraine, Kremenchuk)

Nikitenko, Vitalina, Doctor of Philosophic Sciences, Associate Professor (Ukraine, Zaporizhzhia)

Novikova, Anastasija, Ph.D in Social Sciences, Associate Professor (Lithuania, Kaunas)

Oleksenko, Roman, Doctor of Philosophic Sciences, Professor (Ukraine, Kropyvnytskyi)

Pileliene, Lina, Ph.D in Social Sciences, Professor (Lithuania, Kaunas)

Pozdniakova-Kyrbiatjeva, Ellina, Doctor of Sociology (D.Sc.), Professor (Ukraine, Zaporizhzhia)

Polishchuk, Oleksandr, Doctor of Philosophic Sciences, Professor (Ukraine, Khmelnytsky)

Punchenko, Oleg, Doctor of Philosophic Sciences, Professor (Ukraine, Odesa)

Ryzhova, Irina, Doctor of Philosophic Sciences, Professor (Ukraine, Zaporizhzhia)

Scorus, Jacek, Doctor of Philosophy (D.Sc.), Professor (Poland, Katowice)

Tamuliene, Vilma, Ph.D in Social Sciences, Associate Professor (Lithuania, Vilnius)

Torkut, Nataliya, Doctor of Philological Sciences, Professor (Ukraine, Zaporizhzhia)

Ytiuzh, Iryna, Doctor of Philosophic Sciences, Professor (Ukraine, Zaporizhzhia)

Hitov, Mitko, Doctor of Economic Sciences (Bulgaria, Sofia)

Cherep, Alla, Doctor of Sciences in Economics, Professor (Ukraine, Zaporizhzhia)

Shindaulova, Raushan, Doctor of Philosophical Sciences, Associate Professor (Kazakhstan, Almaty)

Zou, Chenzhan, PhD in Philosophy, Associate Professor (China, Maomin)

The concept of the scientific collection is based on multifaceted scientific coverage of the problems of the modern fleeting world, which is developing in the context of globalization and digitalization. The main rubrics cover the areas of philosophy (social philosophy and philosophy of history; philosophical anthropology; philosophy of culture; history of philosophy; philosophy of education; philosophy of economics and management; philosophy of science and technology). The collection is designed for humanities specialists.

Published by the decision: Council of the Zaporizhzhia National University,
(Protocol No 4 from November 28 2023)

Humanities studies : Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”, 2023. 17 (94). 224 p.

ЗМІСТ

СОЦІАЛЬНА ФІЛОСОФІЯ ТА ФІЛОСОФІЯ ІСТОРІЇ

1. ГАЗНЮК, ЛІДІЯ, ДЖАНГУЖІСВ, МАКСОТ. СВЯТО ЯК ПОДІЯ У ОСОБИСТІСНО-СОЦІАЛЬНОМУ ЖИТТІ ЛЮДИНИ.....	9
2. ІВАЩЕНКО, ТЕТЯНА. МЕМЕТИЧНИЙ ПІДХІД У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ЕТИКО-МОРАЛЬНОГО ДИСКУРСУ ЗАСОБАМИ НЕВЕРБАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ.....	14
3. КРИВЕГА, ЛЮДМИЛА, СУХАРЕВА, КАТЕРИНА. СУЧАСНИЙ ТУРИЗМ: ФІЛОСОФІЯ ЗМІН, ПРОБЛЕМИ ТА ВИКЛИКИ.....	22
4. ЛИСЕНКО, СВІТЛАНА, КРАВЧЕНКО, АЛЛА, ШПИТУН, ІВАН. ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ НА ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ У СФЕРІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ.....	30
5. МОСКВІН, ЯРОСЛАВ. КОНСЕРВАТИЗМ: ТРАДИЦІЯ ТА МОДЕРН В УКРАЇНІ.....	43
6. НІКІТЕНКО, ВІТАЛІНА. ФІЛОСОФІЯ ВІЙСЬКОВОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ЯК НОВИЙ НАУКОВИЙ НАПРЯМОК.....	50
7. ОЛЕКСЕНКО, РОМАН, ГАРБАР, ГАЛИНА. СУЧАСНІ СОЦІОКУЛЬТУРНІ ЦІННОСТІ В ЕПОХУ ВИПАДКОВОСТІ ТА НЕПЕРЕДБАЧУВАНOSTІ.....	60
8. ПУНЧЕНКО, ОЛЕГ, ВОРОНКОВА, ВАЛЕНТИНА, АНДРЮКАЙТЕНЕ, РЕГІНА. ІНТЕЛЕКТ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНИЙ ТРЕНД РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ ТА ІСТОРИЧНІ ЕТАПИ ЙОГО РАЦІОНАЛЬНОЇ РЕКОНСТРУКЦІЇ.....	72
9. РАК, ОЛЬГА. ФІЛОСОФІЯ ТА ТИПОЛОГІЯ МІФУ В РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ ЛЬВОВА: КОМУНІКАТИВНИЙ ДИСКУРС.....	82
10. РИЖОВА, ІРИНА, АНТИПЕНКО, ЄВГЕН, СЕВЕРІН, КАТЕРИНА, ПАСІЧНА, ТЕТЯНА, БОБРОВСЬКИЙ, ІГОР. ВПЛИВ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА РОЗВИТОК ЛАНДШАФТНОГО ДИЗАЙНУ.....	89

ФІЛОСОФІЯ СПОРТУ

11. БЛОГУР, ВЛАДА, СИВОХОП, ЕДУАРД, МАРІОНДА, ІВАН. ВПРОВАДЖЕННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА НАВИЧОК У СФЕРУ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА СПОРТУ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ОСВІТНЬОМУ КОНТЕКСТІ.....	104
--	------------

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ

12. МЕТЕЛЕНКО, НАТАЛЯ, ВАСИЛЬЧУК, ГЕННАДІЙ, КАГАНОВ, ЮРІЙ, НІКІТЕНКО, ВІТАЛІНА, ВОРОНКОВА, ВАЛЕНТИНА. ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ В КОНТЕКСТІ ВИКЛАДАННЯ «ЦИФРОВОЇ ГУМАНІТАРИСТИКИ».....	116
13. ПУПКІС, АЛЬГІРДАС, САУЛЮС, ТОМАС. ВИЩА ОСВІТА: АКАДЕМІЧНА СВОБОДА ТА СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ.....	127

ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

14. ПЕРКУМЕНЕ, ДАЛЯ, ЦЦЕНАЙТЕ, ЕДВІЛЕ, ПЕРКУМАС, АЙДАН. ПІДРОБКА ДОКУМЕНТІВ, ЩО НЕСЕ КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ.....	137
15. ДАЛЯ, ПЕРКУМЕНЕ, КНАПКІТЕ, ЕРНЕСТА. ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ДИТИНИ, ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ ДИТИНИ ПРИ РОЗДІЛЕННІ БАТЬКІВ У ЛИТВІ.....	147
16. ХАРРИСОН, НДУКВУ ІФФАНИ, ДАЛЯ, ПЕРКУМЕНЕ, МОРКУНЕНЕ, ЕГЛЕ. ПИТАННЯ ТА ПРОБЛЕМИ ЗАКОНУ ПРО КОМПЕНСАЦІЇ ЗА ПРАЦОВЛАДНЕННЯ: ПРИКЛАД НІГЕРІЇ.....	155
17. АНТОНІО, СІЛЬВА, ПЕРКУМЕНЕ, ДАЛЯ, ВРУБЛЕВІЧЮТЕ, СІМОНА. ВПЛИВ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА ПАТЕНТНЕ ПРАВО.....	163

18. БОГУЖАЙТЕ, ГИТА, БЕРЕЗОВАС, ОЛЕГАС, АЙДАНАС, ПЕРКУМАС. ПРОБЛЕМИ ТА ВИКЛИКИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА ОБОВ'ЯЗКІВ ПРИВАТНИХ ЛІСОВЛАСНИКІВ.....	173
--	------------

ФІЛОСОФІЯ ЕКОНОМІКИ ТА УПРАВЛІННЯ

19. АЖАЖА, МАРИНА, ВОРОНКОВА, ВАЛЕНТИНА, БОЙКО, МИКОЛА, КОРОТКИХ, МАРИНА. ПЛАНУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД.....	181
20. МЕТЕЛЕНКО, НАТАЛЯ, СУММА, ВЛАДИСЛАВ, ШАРАПОВ, ВЛАДИСЛАВ, СІЛІН, АНТОН. СТРАТЕГІЧНІ ВЕКТОРИ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМИ ФІНАНСАМИ ПІД ЧАС ВІЙНИ В КОНТЕКСТІ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ.....	190
21. ЧЕРЕП, АЛЛА, ВОРОНКОВА, ВАЛЕНТИНА, ЧЕРЕП, ОЛЕКСАНДР. ВПЛИВ ГЛОБАЛЬНИХ ТРЕНДІВ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ НА СУЧАСНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК: НОВІ МОЖЛИВОСТІ ТА ВИКЛИКИ.....	200
НАШІ АВТОРИ.....	209
ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ НАУКОВИХ СТАТЕЙ.....	220

CONTENTS

SOCIAL PHILOSOPHY AND PHILOSOPHY OF HISTORY

1. **GASNIUK, LIDIJA, JANGUZHIEV, MAXOT.** HOLIDAY AS AN EVENT IN THE PERSONAL AND SOCIAL LIFE OF A PERSON.....9
2. **IVASHCHENKO, TETIANA.** THE MEMETICAL APPROACH IN THE CONTEXT OF ETHICAL AND MORAL DISCOURSE FORMATION BY NON-VERBAL COMMUNICATION MEANS.....14
3. **KRYVEGA, LYUDMYLA, SUKHAREVA, KATERYNA.** MODERN TOURISM: PHILOSOPHY OF PROBLEMS, CHANGES AND CHALLENGES..... 22
4. **LYSENKO, SVITLANA, KRAVCHENKO, ALLA, SHPITUN, IVAN.** THE IMPACT OF DIGITALISATION ON THE FORMATION OF SOCIO-CULTURAL COMPETENCES IN THE FIELD OF PHYSICAL CULTURE AND SPORTS.....30
5. **MOSKVIN, YAROSLAV.** CONSERVATISM: TRADITION AND MODERN IN UKRAINE.....43
6. **VITALINA, NIKITENKO.** PHILOSOPHY OF MILITARY MANAGEMENT IN THE CONTEXT OF DIGITALISATION AS A NEW SCIENTIFIC DIRECTION..... 50
7. **OLEKSENKO, ROMAN, HARBAR, HALINA.** MODERN SOCIAL AND CULTURAL VALUES IN THE ERA OF RANDOMNESS AND UNPREDICTABILITY.....60
8. **PUNCHENKO, OLEG, VORONKOVA, VALENTYNA, ANDRIUKAITIENE, REGINA.** INTELLIGENCE AS A DETERMINING TREND OF HUMAN DEVELOPMENT AND HISTORICAL STAGES OF ITS RATIONAL RECONSTRUCTION.....72
9. **RAK, OLHA.** PHILOSOPHY AND TYPOLOGY OF MYTHS IN THE DEVELOPMENT OF LVIV TOURISM: COMMUNICATIVE DISCOURSE.....82
10. **RYZHOVA, IRYNA, YEVGEN KATERYNA, ANTYPENKO, TETIANA, SEVERIN, IGOR, PASICHNA, BOBROVSKYI.** THE INFLUENCE OF DIGITAL TECHNOLOGIES ON THE DEVELOPMENT OF LANDSCAPE DESIGN.....89

PHILOSOPHY OF SPORT

11. **BILOHUR, VLADA, SIVOHOP, EDUARD, MARIONDA, IVAN.** IMPLEMENTATION OF DIGITAL TECHNOLOGIES AND SKILLS IN PHYSICAL EDUCATION AND SPORTS IN THE EUROPEAN.....104

PHILOSOPHY OF EDUCATION

12. **METELENKO, NATALYA, VASYL'CHUK, GENNADIY, KAGANOV, YURIY, NIKITENKO, VITALINA, VORONKOVA, VALENTYNA.** FORMATION OF DIGITAL COMPETENCES IN THE CONTEXT OF "DIGITAL HUMANITIES".....116
13. **PUPKIS, ALGIRDAS, SAULIUS, TOMAS.** HIGHER EDUCATION: ACADEMIC FREEDOM AND SOCIAL RESPONSIBILITY.....127

PHILOSOPHY OF LAW

14. **PERKUMIENĖ, DALIA, CICĖNAITĖ, EDVILĖ, PERKUMAS, AIDANAS.** FORGERY OF ARISING, DOCUMENTS RESPONSIBILITY UNDER CRIMINAL LAW.....137
15. **PERKUMIENĖ, DALIA, KNAPKYTĖ, ERNESTA.** PROBLEMS OF IMPLEMENTATION OF THE RIGHTS OF THE DETERMINING, CHILD THE PLACE OF RESIDENCE OF THE IN, CHILD THE CASE OF PARENTS DIVORCE IN LITHUANIA.....147
16. **IFEANYI HARRISON, NDUKWU, PERKUMIENĖ, DALIA, MORKŪNIENĖ, EGLĖ.** ISSUES AND CHALLENGES OF EMPLOYMENT COMPENSATION ACT: NIGERIA CASE.....155
17. **SILVA, ANTONIO, PERKUMIENĖ, DALIA, VRUBLEVICIŪTĖ, SIMONA.** IMPACT OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE ON PATENT LAW.....163

18. BOGUŽAITĖ, GITA, BERIOZOVAS, OLEGAS, PERKUMAS, AIDANAS. PROBLEMS AND CHALLENGES OF LEGAL REGULATION AND OBLIGATIONS OF PRIVATE FOREST OWNERS.....	173
--	-----

PHILOSOPHY OF ECONOMICS AND MANAGEMENT

19. AZHAZHA, MARINA, VORONKOVA, VALENTYNA, BOIKO, MYKOLA, KOROTKYKH, MARYNA. PLANNING THE ACTIVITIES OF THE TERRITORIAL COMMUNITY IN THE CONTEXT OF DIGITALISATION: INTERNATIONAL EXPERIENCE....	181
20. METELENKO, NATALYA, VLADYSLAV, SUMMA, VLADYSLAV, SHARAPOV, ANTON, SILIN. STRATEGIC VECTORS OF PUBLIC FINANCE MANAGEMENT DURING THE WAR IN THE CONTEXT OF RECONSTRUCTION OF UKRAINE.....	190
21. ALLA VALENTYNA, CHEREP OLEKSANDR, VORONKOVA CHEREP. THE IMPACT OF GLOBAL DIGITALISATION TRENDS ON MODERN ECONOMIC DEVELOPMENT: NEW OPPORTUNITIES AND CHALLENGES.....	200
LIST OF AUTHORS.....	209
REQUIREMENTS FOR SCIENTIFIC ARTICLES.....	220

СОЦІАЛЬНА ФІЛОСОФІЯ ТА ФІЛОСОФІЯ ІСТОРІЇ SOCIAL PHILOSOPHY AND PHILOSOPHY OF HISTORY

UDC 394.2:316.47

DOI <https://doi.org/10.32782/hst-2023-17-94-01>

HOLIDAY AS AN EVENT IN THE PERSONAL AND SOCIAL LIFE OF A PERSON

LIDIYA GASNIUK¹,
MAXOT JANGUZHIYEV²,

Abstract

The article reveals the heuristic potential of a holiday as an event in the personal and social life of a person, his/her cultural memory. The phenomenon of the holiday is analysed in the unity of philosophical, historical, psychological, artistic aspects and the mechanisms of representation and reconstruction of the past through mythologisation and sacralisation of fragments of life, semiotisation of space, and transmission of cultural meanings of the era in festivity are studied. The essence of a holiday is defined as an event in cultural memory in relation to the past, which is crucial for the present and the future, due to the presence of a mythologising component and the need for a constant proclamation of the basic values recorded in the cultural memory and the text of the holiday. The article considers the significance of the holiday as a specific form of ritual action practiced in specific communities and reproducing the meanings rooted in culture, being subject to modification in the context of social change. Reflecting the change in social guidelines, the holiday creates a cultural design of value and normative regulators of social behaviour. The event of a holiday and festivity is substantiated as a phenomenon of a certain culture and the most important social institution, which acts as a resource of tribal identity and intragroup cohesion of pre-industrial society, becomes an ideological means of forming social identity during the industrial revolution and an object of mass consumption in a modern society. The article shows how the modification of the holiday in the consumer society manifests itself in multidirectional trends: on the one hand, the degree of formalisation of the holiday procedure is decreasing, the symbolic privatisation of official holidays is taking place, and the utilitarian nature of the celebration is becoming more apparent. On the other hand, the holiday remains a tool for regulating social relations and a way of channelling group interests, which is manifested in its political involvement and ritual formalisation. As a subject of economic interest and information exchange, the holiday promotes the spread of cultural practices and standardised behavioural patterns.

Key words: festivity, joy, optimistic mood, spatial and temporal boundaries of the holiday, festive outlook, aesthetic expression, everyday.

Actuality and setting of a problem. Since ancient times, the holiday has been an integral element of culture in its personal and social dimensions. It has always been a significant event for society and each individual as a unique form of emotional and symbolic expression of value and worldview views and beliefs. The phenomenon of a holiday in its essential and functional bases is a ritualised way of realising optimistic moods in their cultural dimension, a culture artefact that expresses human pride and joy as an opportunity to harmonise personal feelings and social relations with the world. In modern society, there is a total existential expansion

of the phenomenon of the festive, which fills the attributive properties of the holiday in everyday life with meaning. The phenomenon of the holiday has repeatedly attracted the attention of cultural historians, ethnographers, cultural anthropologists and cultural philosophers. The essential characteristics of a holiday are defined through the prism of the concepts of “holiday time”, “holiday space”, “holiday outlook”. In everyday vocabulary, a holiday appears either as a rite or as a memorable date, a state of mind, a tradition, entertainment, an attribute of modern culture. The phenomenon of the holiday should be considered as a branch of humanitarian interdisciplinary knowledge, the subject of research interest of which is the problem of the modern “blurring” of the boundaries of the everyday and the festive. The conceptualisation of the concept of “holiday” becomes possible within the framework of philosophical and cultural discourse. Thus, establishing the spatial and temporal boundaries

Corresponding authors:

¹ Kharkiv State Academy of Physical Culture (Kharkiv, Ukraine)

E-mail: lidiagazn@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4444-3965>

² West Kazakhstan Agrarian and Technical University named after Zhangir Khan (Uralsk, Kazakhstan)

E-mail: dsi-1949@mail.ru

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4459-984X>

and essential characteristics of the holiday as a phenomenon of cultural memory, its conceptual modelling in the philosophical and cultural aspect is an actual and perspective theoretical task.

The holiday as a multidimensional cultural phenomenon in its formation and development is closely intertwined with such cultural forms as ritual and myth, so the works of C. Lévi-Strauss, L. Lévi-Bruhl, J. G. Frazer, A. van Gennep are important for the development of the genesis and structural specificity of the holiday. The range of problems of the holiday in the psychoanalytic aspect and the substantiation of the compensatory functions of the holiday are presented by S. Freud, C. G. Jung. The game nature of the holiday is substantiated in the works of J. Huizinga. A holiday as an event of public space is limited in time and has a secular or religious character. The study of the phenomenon of a holiday as an event is conditioned by a wide range of changes in the social life of a modern person caused by transformations in the political, economic, social and cultural spheres. In the situation of the crisis of cultural identity and changes in political life, new official dates of old and new holidays appear which have no cultural basis in the national socio-cultural space. Thus, a philosophical understanding of the mechanisms and conditions for rooting new dates of celebration in a consumer society is needed, where the holiday is replaced by the commercialisation of the festive with a fictitious sense of festivity.

The purpose of the article. To analyse a holiday as a special multifaceted personal and social event that reflects the personal life of an individual and society as a whole, acting as a primary form of human culture.

The presentation of basic material. The culture of celebration is capable of self-monitoring, which seeks out and schematises the purely illusory dimensions of the fragmented “Me” and society. At the same time, it rejects the notion of “fragmented Me” presented in social and cultural theory, aiming to understand the current mental and subjective foundations of the culture of celebration in modern society. An important role in this process is played by people’s vision of each other, mastering the modern cultural code, personal development and taking into account multidimensional intercultural communication in post-industrial societies. The analysis of the socio-communicative, existential and aesthetic prerequisites for the genesis of a holiday in culture reveals the necessary and sufficient properties of a holiday as a cultural phenomenon with the determining role of its socio-cultural function.

A holiday as an event that occurs only once or is periodically repeated, turning into a significant date in the calendar, exists in cultural memory as a form of emotional and symbolic expression and modelling by a person of his aesthetic attitude to the world as a way of gaining harmony with the world.

The state of “boundedness” inherent in contemporary culture is the result of the priority of technical and technological, informational scale in the socio-cultural continuum, the priority of the instrumental mind over the spiritual world of human, his personality as the centre of all cultural, moral and political values. The changes taking place in culture concern being as presence and, accordingly, the cultural and semantic function of the holiday, which is a manifestation of human being-presence, conditioned by the existentials of care and joy (Gazniuk, 2008).

When analysing the socio-cultural dynamics of holiday culture, the author notes the existence of an inevitable human need to obtain aesthetic pleasure in a collective way of living reality, the need to change activities as a condition for ensuring a full-fledged lifestyle, and the search for new forms of festive action and play that express the way of existence in the time horizon.

In the modern socio-cultural reality of being, the holiday exists mainly in decorative and entertaining, culturally disregarded forms and is manifested by transformed existential values, forming a festival culture characterised by the erasure of the differences between everyday and festive ways of being as a result of replacing the festive event with entertaining, spectacular extravaganzas (Haydukevich, 2016). The specificity of the structural organisation of a holiday is revealed in the interaction of its spatial-temporal and symbolic-communicative levels. A holiday exists in culture as a spatial and temporal chronotope, the temporal specificity of which is set by the context of the solemn event based on the positioning of the significance of a particular event. The integrity and value of the holiday as a cultural phenomenon is determined by the axiological reflection of the person who celebrates. Value reflection as an intention of the emotional and sensory experience of the subject determines the degree of integrity and content of the holiday. The dynamics of value reflection in a holiday is determined by the plot of the holiday idea and its symbolic and ritual dramatisation. The festive worldview is the culmination of the value reflection and aesthetic impression of the participants of the holiday, a criterion of its semantic content

and expediency in culture. The festive worldview is also a criterion of the meaningful relevance of cultural life, as it arises at the moment when a person realises his ability to build an artificial world of culture as a natural and harmonious one.

The conceptualisation of a holiday as a cultural phenomenon within the framework of a holistic approach allows us to define its boundaries and value certainty, taking into account the complementarity of systemic and structural parameters and the humanitarian and axiological core of the holiday, which is manifested through the characterisation of its phenomenality set by the aesthetic attitude of a person to the world. The holiday, being a cultural phenomenon in the process of human life, takes place in emotional and sensual communication and leisure, available for viewing within the limits of time and space through community. The holiday as a personal and social event combines the cultural memory of the past and the renewal of memory in the present, pointing to the future as an actualisation of the traditional. The holiday is accompanied by rituals and ceremonies, but never reduced to them, leaving room for the new and unforeseen. In the atmosphere of a holiday, a person feels particularly acutely as both an individual and a part of society, where communication is one of the components of people's life and the formation of an acceptable form of behaviour.

Significant events and dates of the traditional holiday calendar are aimed at implementing the philosophy of the holiday, expressed in solidarity and involvement in the imperishable values of personal and social nature (Marling, 2001). Holiday culture is a complex multifunctional system whose functions include collective behaviour, communication and goal-oriented actions of people in the information and communication, social organising, emotional and regulatory, artistic and aesthetic, and educational aspects. The holiday appears as an important personal and social phenomenon of life, as an established way of social behaviour, value world, emotional satisfaction and aesthetic experience.

In the consumer society, celebrations are a continuous process of consumption, but modern holiday culture has other contexts. In fact, the holiday has ceased to be a means of sacralising fundamental values, unlike the traditional holiday, which corresponded to the life and calendar cycle.

According to R. Barthes, the modelling of today's world of consumer society is based on the mythological principle, which is reflected

in the status of consumption as a mythologeme of the "golden age", as material well-being, peace and prosperity. "According to J. Baudrillard, the consumer society does not produce more myth because it is its own myth. The Devil, who brought gold and wealth (at the cost of the soul), has been replaced by mere well-being. And the agreement with the Devil has been replaced by the agreement of well-being, ... although prosperity does not exist, it is enough to maintain the belief that it exists to be an effective myth" (Baudrillard, 1988, p. 242).

As the consumer society emerged, the idea that all the most important cultural forms of celebration were created in the West began to dominate, and the main task was to fit into the "global" project, to be in line with it and to be interesting for it (Burke, 1978). Along with postmodernism and conceptualism, reconstruction has become fashionable, where any object, any social content is subjected to "analysis" and "deconstruction". Pathos, beauty and harmony began to be perceived as something negative, low, unworthy of attention. In elite art, destructive and dehumanistic tendencies began to develop from such a postmodern perspective. Astonished visitors wandered around exhibitions and galleries, reading the texts that accompanied each art object. From this postmodern perspective, destructive and dehumanising tendencies began to develop in elite art. All roles in the social theatre were questioned, a man was no longer a man, a woman was no longer a woman, a body was no longer a body, love was no longer love, family was no longer family, loyalty was no longer loyalty, betrayal was no longer betrayal, object was no longer object, beauty was no longer beauty, holiday was no longer holiday, and as a result, absurdity, decay, nothingness and social drama became palpable. A festive culture of "no" appeared: "no" to involvement, "no" to human and the visible world, "no" to being.

In everyday social communication, each person presents themselves and their activities to other people, trying to direct and control the impressions they do not form, and using certain techniques to support their game, just as an actor presents his or her character to the audience. "People playing" are in a hurry to learn something "new" (Goffinan, 2021). A postmodern technique seems fresh and interesting only once, and then it is endlessly repeated. A hero is not a character from a song, but a warrior at the front; a sacrifice for the sake of someone else, not a ritual phrase from a sacred text, a specific act performed in real time and space. Every existential choice has

a meaning and consequences, and verbal, musical and pictorial efforts aimed at destroying the foundations of human life, look evil and cruel in times of historical choice (Kukkonen, 2008). The culture of “no”, which denies the humanity in human beings, the common in the individual, is inevitably being replaced by a holiday culture of “yes” – a culture of full acceptance of time, situation and fate. Yes to involvement, yes to our place in history and on Earth, yes to unity. This is how the holiday culture of acceptance and understanding comes, which multiplies the personal and social experience of a person placed in his or her time and body, the universal experience of a generation, in memory of ancestors and hope for the future (Duvignaud, 1973). For the sake of its own preservation, society is called upon to maintain a culture of celebration that serves to affirm the human in human, unites people and understanding of existence. And in no case should it support a culture of disillusionment, deconstruction and self-destruction. There is a way out of the most desperate situation. “Of all the uncertainties, we should always prefer the one that gives us hope to the one that does not,” said the Roman theologian Arnobius at the dawn of the Christian era. Art in its thousands of reflections testifies to the fullness of the world and the optimistic tragedy of human presence in it.

In modern everyday life, festive tones are increasingly common, forming the basis of advertising discourse and being endlessly reproduced in shopping malls, nightclubs, leisure parks and various fairs. The holiday in culture is driven by the need for social integration and integrity at the level of both society as a whole and the individual. Holiday culture performs many functions, one of which is the function of self-identification (Radstone, 2005). Today, society is witnessing the breakdown of a single holiday culture, which affects the coexistence of religious and public

holidays, old and new holidays, “own” and “foreign” rituals and customs of celebration, and this is connected with the processes of globalisation. In recent decades, it has become commonplace to celebrate events and dates that are not related to national religious and secular traditions, but are perceived as a natural phenomenon through advertising efforts or by adopting a date for celebration at the legislative level. The process of preparation for the holiday and the process of celebration allow us to define the main stages: the first stage is determined on the eve of the holiday, at a time when there is preparation of information and material nature, involvement of people in the upcoming holiday event on a personal level and a good mood in anticipation of the holiday; the second stage is associated with the process of activation and covers the actual celebration and the festive mood; the third stage of the process of activation of participants covers the time after the holiday event and reflection on how the event went.

Conclusions. A holiday as an event of existential nature in personal and social life, due to its temporality, allows preserving the meaning and significance of human values developed and selected by a person in society. The holiday forms a mechanism for consolidating the experience of organising life, mentality and cultural traditions that are important for the being of an individual and humanity in historical diversity, including mythological archetypes and connections with rhythmic phenomena of nature, secular and religious calendar cycles. The personal scale of values, balanced by the semantic continuum of the community, is filled with passionate intentions through the holiday, which contribute to the creation of a certain emotional field for both the individual and the entire community in the space of holiday culture.

References

- Gazniuk, L. M. (2008). Philosophical sketches of existential-somatic being: monograph (in Ukrainian). Kyiv : PARAPAN. 368.
- Haydukevich, K. A. (2016). Mass holiday as a socio-cultural phenomenon. *Ukrainian culture: past, present, ways of development. Cultural Studies*, 23, 105–112.
- Burke, P. (1978). *Popular Culture in Early Modern Europe*, N. Y. : New York University Press. 361.
- Marling, K. A. (2001). *Merry Christmas!: Celebrating America’s Greatest Holiday*, Harvard University Press, London. 464 p.
- Baudrillard, J. (1988). *Consumer Society: selected writings*. Stanford: Stanford University Press. 149.
- Duvignaud, J. (1973). *Fetes et civilisation*. Paris: Weber. 204.
- Goffinan, E. (2021). *The Presentation of Self in Everyday Life*. New York : Knopf Doubleday Publishing Group. 272.
- Kukkonen, K. (2008). Popular Cultural Memory: Comics, Communities and Context Knowledge. *Nordicom Review*, 29 (2), 261–273.
- Radstone, S., & Hodgkin, K. (eds.) (2005). *Memory Cultures: Memory, Subjectivity, and Recognition*. New Brunswick, New Jersey : Transaction Publishers. 224.

ЛІДІЯ, ГАЗНЮК – доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри гуманітарних наук, Харківська державна академія фізичної культури
(Харків, Україна)
E-mail: lidiagazn@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4444-3965>

МАКСОТ, ДЖАНГУЖІЄВ – PhD, старший викладач,
центр «Рухани жаңғыру», Західно-Казахстанський аграрно-технічний університет
імені Жангір Хана (Уральськ, Казахстан)
E-mail: dsi-1949@mail.ru
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4459-984X>

СВЯТО ЯК ПОДІЯ У ОСОБИСТІСНО-СОЦІАЛЬНОМУ ЖИТТІ ЛЮДИНИ

Анотація

Розкрито евристичний потенціал свята як події в особистісному і соціальному житті людини, її культурній пам'яті. Проаналізовано феномен свята в єдності філософського, історичного, психологічного, художнього аспектів та досліджені механізми репрезентації та реконструкції минулого шляхом міфологізації та сакралізації фрагментів буття, семіотизації простору, трансляції культурних змістів епохи у святковості. Визначено сутність свята як події в культурній пам'яті стосовно минулого, що має визначальне значення для сьогодення і майбутнього, через наявність міфологізуючого компонента та потреби у постійному проголошенні основних цінностей, зафіксованих у культурній пам'яті та тексті свята. Розглянуто значення свята як специфічної форми ритуальної дії, яка практикується в конкретних спільнотах і відтворює укорінені в культурі смисли, піддаючись модифікації в контексті соціальних змін. Відображаючи зміну соціальних орієнтирів, свято створює культурне оформлення ціннісно-нормативних регуляторів соціальної поведінки. Подія свята та святковості обґрунтована як феномен певної культури та найважливіший соціальний інститут, що виступає ресурсом родоплемінної ідентичності та внутрішньогрупової згуртованості доіндустріального суспільства, стає ідеологічним засобом формування соціальної ідентичності в період промислової революції та предметом масового споживання у суспільстві сучасного типу. Показано, як модифікація свята у суспільстві споживання виявляється у різноспрямованих тенденціях: з одного боку, зменшується ступінь формалізації процедури свята, відбувається символічна приватизація офіційних свят і стає більш явним утилітарний характер святкування. З іншого боку, свято залишається інструментом регулювання соціальних відносин та способом каналізації групових інтересів, що проявляється у його політичній ангажованості та ритуальній формалізованій. Виступаючи предметом економічного інтересу та інформаційного обміну, свято сприяє поширенню культурних практик та стандартизованих моделей поведінки.

Ключові слова: святковість, радість, оптимістичний настрій, просторово-часові межі свята, святкове світо-відчуття, естетичне вираження, повсякденне.

© The Author(s) 2023
This is an open access article under
the Creative Commons CC BY license

Received date 05.10.2023
Accepted date 15.10.2023
Published date 15.11.2023

How to cite: Лідія Газнюк, & Максот Джангужієв. Свято як подія у особистісно-соціальному житті людини. Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house "Helvetica", 2023. 17 (94). P. 9–13.

doi: <https://doi.org/10.32782/hst-2023-17-94-01>

МЕМЕТИЧНИЙ ПІДХІД У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ЕТИКО-МОРАЛЬНОГО ДИСКУРСУ ЗАСОБАМИ НЕВЕРБАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

ТЕТЯНА, ІВАЩЕНКО¹

Анотація

В статті обґрунтовано необхідність нового методологічного повороту в дослідженні засобів невербальної комунікації, зокрема розгляд їх в якості інструменту популяризації та розповсюдження етичних концептів і моральних домінант поведінки в сучасному Інтернет-просторі. Мета статті: обґрунтування меметики як перспективного напрямку розвитку методології невербальної комунікації; виявлення потенціалу меметосів в якості інструменту популяризації та розповсюдження етичних концептів і моральних домінант поведінки в сучасному комунікативному просторі. Розкрито зміст й доведено перспективність меметичного підходу до вивчення невербального комунікативного впливу на зміст суспільного дискурсу. Меми, що репрезентують морально-етичні смисли у сучасному комунікативному просторі, й одночасно виступають інспіраторами морального почуття, запропоновано номінувати «меметосами», а також визначено їх характерні особливості. Обстоюється думка, що меметоси мають значний потенціал для формування етико-морального освітнього дискурсу. **Метою** наукової розвідки є обґрунтування меметики як перспективного напрямку розвитку методології невербальної комунікації; виявлення потенціалу меметосів в якості інструменту популяризації та розповсюдження етичних концептів і моральних домінант поведінки в сучасному комунікативному просторі. Представлені у статті узагальнення дозволили дійти **висновку** про можливість розгляду меметичного підходу як перспективного напрямку комунікаційного постнеопозитивізму, що з-поміж іншого має на меті дослідження питань адаптації, передачі, дифузії етико-філософського знання гуманістичного спрямування такими засобами невербальної комунікації як меметоси. Результати проведеного дослідження дозволяють поглибити теоретичні погляди на можливість застосування означених засобів для наповнення гуманістичним змістом сучасного освітнього простору. Меметичний підхід, окрім безпосереднього приросту етико-філософського знання, створює також можливості практичного конструювання та управління суспільно-етичним дискурсом, що відкриває нові обрії для подальших досліджень в цьому напрямі.

Ключові слова: невербальна комунікація, Інтернет-мем, меметичний підхід, меметос, етико-моральний дискурс, освітньо-виховний потенціал меметосів.

Постановка проблеми

Проблематика розвитку комунікацій по праву вважається однією із центральних для гуманітарних досліджень ХХ ст., зокрема його другої половини. Комунікація опиняється у центрі уваги таких дослідників як Ю. Габермас («комунікативна раціональність»), М. Маклюен (мас-медіа як інструмент комунікацій), Н. Луман (комунікативна теорія влади), І. Гофман (символічний інтеракціонізм). У лінгвістиці переглядається уявлення про мову й відбувається поворот від «лінгвістики тексту» до лінгвістики мовлення, виникає низка нових напрямів дослідження, як-от теорія мовленнєвих актів і аналіз дискурсу, формується нова онтологія предмета і методу лінгвістичних досліджень. З'являються дотичні до проблеми комунікацій дослідження у галузі психології і конфлік-

тології. Зрештою, на цьому міждисциплінарному «фундаменті» оформлюється нова методологічна програма у філософії науки – конструктивізм. А на хвилі загального інтересу до вивчення феномену комунікації на початку 50-х років ХХ ст. набирає обертів і процес вивчення невербальної комунікації, що стимулювався відкриттями інформаційних функцій тіла в психіатрії, психоаналізі та антропології. При цьому від початку перевагу отримали класифікаційно-описові підходи, орієнтовані на найбільш повні кодифікаційні описи «тілесних знаків» створення вербального словника невербальної мови, розбудови формальної семантики невербальної поведінки.

Між тим, лінгвістичний підхід до «невербальної мови», запозичений, у тому числі, і більшістю психологів, досить швидко призвів до виявлення низки фундаментальних суперечностей, здолати які в рамках усталених у лінгвістиці підходів не вдавалося. Найбільше колізій було пов'язано із сегментацією, тобто виділенням значущих одиниць у недискретному потоці тілесної поведінки,

Corresponding author:

¹ Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди (Харків, Україна)
E-mail: tetiana.ivashenko08@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5759-483X>

а також із розробкою механізмів означення. Із цих двох проблем цілком закономірно оформилася третя: яким чином досягти порозуміння між учасниками невербальної комунікативної взаємодії, якщо повідомлення не підлягає фрагментації на означені (декодовані) одиниці, не має стійкої семантичної та синтаксичної структури і завжди має унікальний характер?

Аналогічні питання стали предметом гострих дискусій у колі теоретиків мовленнєвих актів у 1970–1980 роках минулого століття. Так, актуалізується питання щодо критеріїв сегментації комунікативного потоку (Дж. Франк); у герменевтиці «визріває» проблема контексту; невизначеним у семантичних теоріях залишається і питання: як комунікатор-отримувач здійснює декодування повідомлень (Ч. Філмор, І. Гофман, Т. ван Дейк). Сповнена суперечностями і царина невербальної комунікації, з огляду на несформованість методологічних платформ для відповідних досліджень. Пояснюється це скоріше за все тим, що переважна більшість дослідників, які зростали на структуралістській методологічній платформі, вбачали і продовжують вбачати своє основне завдання у тому, аби включити невербальний матеріал до загального корпусу предметних галузей, доступних дослідженню засобами сучасних лінгвістичних дослідницьких моделей.

Таким чином, поза увагою залишається своєрідність невербального матеріалу і апріорно допускається його вторинність по відношенню до традиційного лінгвістичного матеріалу. Небажання дослідників визнавати якісну значущість невербального аспекту комунікативної взаємодії нарівні із вербальним і відповідна субординація першого відносно другого породжують по суті методологічну кризу у комунікативістиці. Невипадково найбільш вагомими у галузі дослідження людської комунікації і дотепер є наукові розвідки з філософії та теоретичної соціології (герменевтика, символічний інтеракціонізм, конструктивізм), тоді як у галузі прикладних досліджень ситуація істотно гірша. Переважна більшість із них тяжіє або до монособ'єктних моделей, у яких комунікація описується як процес трансляції повідомлень у зовнішнє середовище та прийому звідтіля повідомлень, або моделям, що ігнорують учасників комунікації та зосереджують увагу лише на рухові інформації. В обох випадках нівелюється сама подія комунікації, яка передбачає спілкування двох або більше людей, і воно суттєво відрізняється від комунікації меха-

нізмів, що послідовно обмінюються інформацією заданими каналами, бо спонтанно поєднує в собі різні засоби обміну інформацією і має нелінійний та недискретний характер.

Означена методологічна ситуація у галузі дослідження людської комунікації спричиняє наступну дилему: або реперною точкою аналізу є суб'єкт, і тоді образ іншого суб'єкта, який повинен якимось чином декодувати повідомлення, видається досить примарним; або у фокусі опиняється сам процес взаємодії суб'єктів, а її активні агенти відтісняються на другий план. Інакше кажучи, або є суб'єкт, або є взаємодія суб'єктів, тобто виникає «ефект паралельних ліній», що ніколи не перетинаються. Така дилема унеможливує розгляд комунікації з позиції гармонізації невербальних мовленнєвих кодів і власне вербального мовлення. Таким чином, потрібен новий методологічний підхід до дослідження невербального аспекту комунікативної взаємодії, і такий підхід має оформитись саме на ґрунті філософського знання.

Серед таких нових перспективних підходів до вивчення невербального комунікативного впливу на зміст суспільного дискурсу слід відзначити *меметичний підхід*, яким обґрунтовується наявність специфічних одиниць інформації (реплікованих концептів або мемів), здатних до швидкого поширення і самокопіювання. Ми припускаємо, що вони мають достатній потенціал, аби стати самостійною версією інноваційного способу популяризації та розповсюдження етичних концептів і моральних домінант поведінки в сучасному комунікативному просторі, які, у свою чергу, сприятимуть залученню широкого кола адресатів до морально-етичної сфери комунікації, у тому числі й до ініціювання моральної рефлексії.

Тривалий час невербальна комунікація розглядалася переважно в рамках лінгвістики і психолінгвістики, а також психології поведінки і соціальної психології. Бурхливий розвиток інформаційно-комунікативних технологій вплинув на зміну вектору досліджень невербаліки: у 2000-х рр. її засоби вже стали предметом розгляду науковців як інструмент комунікації та трансляції певних смислів в Інтернет-просторі. Зокрема у комунікативному просторі набула поширення така нова специфічна одиниця інформації, як Інтернет-мем, що репрезентувала себе і в мові (шрифт), і в мовленні (акт Інтернет-спілкування у соціальній групі), і у візуальній формі (зображення),

при цьому остання є визначальною, на що вказує один із сучасних дослідників означеної проблематики К. Сін (Xing, 2016). На Інтернет-меми як новітні форми візуальної риторики у 2013 році звертають увагу у своїх працях дослідник із “Hebrew University of Jerusalem” Л. Шифман (Shifman, 2013) та представниця “Colorado State University” Х. Гунтінгтон (Huntington, 2013). Остання активно продовжує наукові розвідки у даному напрямі й дотепер (Huntington Heidi, 2020).

Слід відзначити, що низка сучасних дослідників акцентує увагу переважно на розважальній функції мемів, тим самим обмежуючи їх потенціал в якості інструменту особистісного й суспільного розвитку (Coulson, 2015; Laineste and Voolaid, 2016), дехто досліджує екзистенціальну складову мемів в контексті їх орієнтації на сприйняття предмету повідомлення з позиції сюрреалістичного гумору (Parashar. & Chaudhary, 2018). Найбільш поширеним все ж таки є розгляд мемів з точки зору їх багатофункціональності: як засобів обміну інформацією, емоційного збурення, впливу на свідомість з метою формування певних ціннісних і світоглядних орієнтирів (Kowalczyk-Purol, 2018; Smith, & Hemsley, 2022; Wibowo, T. and Elvin E., 2020; Zhao, G, 2017). На стратегічну необхідність декодувати зміст онлайн-мемів у контексті сучасної теорії інформаційних війн вказує Дж. Роуетт (Rowett, 2018).

Ще один з актуальних на сьогодні підходів до сутності і змістовного наповнення мемів концентрується на думці, що вони є когнітивною інформаційною структурою, яка може копіюватися, використовуючи людину та впливати на її поведінку саме для того для того, щоб сприяти своєму подальшому копіюванню (Bjarneskans, Gronnevik, Sandberg, 2013).

У вітчизняному науковому дискурсі означена проблематика досліджена недостатньо. Ми спиралися на праці А. Рязанова «Мем як комунікативна одиниця: синхронія та діахронія поняття» (Рязанов, 2018), В. Неклесової «Меми як частина онімного простору» (Неклесова, 2017) та І. Окула «Мем як культурний феномен» (Окул, 2018).

Мета статті: обґрунтування меметики як перспективного напряму розвитку методології невербальної комунікації; виявлення потенціалу меметосів в якості інструменту популяризації та розповсюдження етичних концептів і моральних доміант поведінки в сучасному комунікативному просторі.

Виклад основного матеріалу

1. Сучасний комунікативний простір: тенденції і перспективи розвитку

Сучасний суспільний дискурс демонструє посилення антинормативних тенденцій, що є закономірним наслідком утвердження світоглядних орієнтирів постмодернізму. Соціокультурна реальність наших днів характеризується «банкрутством» ще донедавна мобілізуючих ідеалів гуманізму, тотальною критикою імперативної форми моралі, зниженням ціннісного статусу морального наслідування. Водночас сучасна людина має можливість вільно пересуватися у просторі множинних атрибуцій моральної ідентифікації, вона живе у просторі різноманіття та варіативності й упевнена у тому, що здатна індивідуально і творчо здійснювати самостійний вибір стратегії поведінки в рамках власної раціональності. Проте очевидно, що у такому просторі морально-морального плюралізму пересічний індивід, із посереднім рівнем когнітивних спроможностей щодо створення власної стійкої системи цінностей, дедалі більше впадає у стан розгубленості, екзистенційної фрустрації. Ідея про те, що сучасна людина творить своє буття, що це власне і є її екзистенційною прерогативою, що вона – деміург, творець самої себе, безперечно, є привабливою. Але її реалізація потребує від людини обґрунтованого усвідомлення себе в якості деміурга, а також сформованого власного духовно-ціннісного базису для гідної самоактуалізації.

Тож згаданий вище простір альтернатив морального самовизначення несе у собі як позитивний, так і негативний потенціал. І проблема полягає у тому, що за відсутності артикульованих у публічному дискурсі стрижневих, ціннісно вивірених етичних орієнтирів, негативний потенціал переважає. На жаль, нинішня реальність демонструє це більш ніж переконливо. Світ перебуває у протиріччях та конфліктах: збройні протистояння на міждержавному рівні, екологічні загрози, національний та релігійний фундаменталізм, ксенофобія, тероризм, збільшення чисельності населення, що перебувають за межею бідності, корупція, товарно-грошовий фетишизм тощо. Постмодерністський релятивізм в епоху таких викликів стає стратегічно неадекватним. Водночас беззаперечною ознакою є підтримка культурного різноманіття, включаючи свободу совісті і свободу слова.

Здолання метафізики, а разом із нею і репресивного характеру традиційної моралі, не відміняє перманентності морально-ціннісного запиту,

не усуває дефіциту екзистенційних уявлень. Люди потребують ціннісних орієнтирів, прагнуть онтологічної стійкості, задоволення свого ціннісного пориву шляхом утвердження власних ідеалів і смислів, проте сучасна культура не схильна давати відповіді на глибокі екзистенційні питання, або ці відповіді є поверховими і непереконливими. За відсутності авторитетних аксіологічних підстав, на які може спиратися у своїй поведінці індивід, вступає в силу принцип «природа не терпить порожнечі». Цю порожнечу охоче заповнюють заангажовані ЗМІ, різноманітні «шедеври» масової культури тощо.

В умовах моральної аномії духовним порятунком найчастіше стають архаїчні, примітивні ідеї. Почуття беззахисності і розгубленості, що переживає сучасне суспільство, породжує в масах патерналістські настрої, сприяє відродженню і розповсюдженню тоталітарних ідеологій, які власне і пропонують людині прості й зрозумілі ціннісні ідіоми й не вимагають від неї напружених душевних та інтелектуальних зусиль у пошуку морального самовизначення.

А враховуючи очевидну недорозвиненість міжгрупових комунікацій на національному і міждержавному рівнях, відсутність належних умов для реальних публічних дискусій про норми соціальної взаємодії, права, закони; брак авторитетних джерел інформації відносно соціально-політичних трансформацій у світі, значна кількість людей не в змозі сформулювати свою особисту думку щодо тих чи інших явищ і подій й засвоїти певні консенсуальні цінності. І причина цього феномену, як правило, полягає саме у недолугості індивідуального базису етико-гуманістичної грамотності. Тому без системної просвітницької роботи на державному рівні, без оновлення у відповідності із викликами часу підходів до навчання у закладах освіти, без налагодження системи очищення комунікативних зв'язків від інформаційного «сміття», будь-які спроби залучення населення до норм культури спілкування та цивілізаційної поведінки залишаться, в кращому випадку, добрими намірами. У контексті невпинного зростання в останні кілька років конфліктогенності у міжнародних відносинах, досить наївною виглядає надія на стихійний прояв людської гуманності та моральності у питаннях здолання сучасних соціоморальних проблем як у мікро-, так і в макромасштабі.

Очевидно, що суспільство, в якому деморалізована маса виступає своєрідним нормативом

соціальності, не може бути здоровим. Тому надзвичайно важливо, аби інтелектуальні і політичні еліти усвідомили всю гостроту необхідності трансформації сучасного медійного дискурсу, не очікуючи мимовільного наповнення інформаційного простору етико-гуманістичним змістом. Тож необхідність не хаотичного, а організованого і цілеспрямованого відтворення етичного дискурсу у публічному просторі, який би однозначно виступав засобом соціалізації, освіти, виховання та культурної емансипації в цілому, не викликає сумніву.

Подібне відтворення можливе у тому числі й завдяки розвитку меметики, як самостійної дослідницької галузі, й використанню мемів як специфічних одиниць інформації, в якості методологічного інструментарію наповнення інформаційного простору етико-гуманістичним змістом.

2. Мем як комунікативна одиниця: від культурного реплікатора до цифрового артефакту

Фундатором меметики прийнято вважати біолога Річарда Доукінза, який у 1976 р. презентував концепцію мема у своїй праці «Егоїстичний Ген» (Dawkins, 1976). На його думку, рання форма природного відбору полягала у відборі стабільних форм і відкиданні нестабільних. Стабільність трактується як можливість зберігатися протягом тривалого часу або швидко копіювати себе (відтворювати), або дуже точно копіювати. Але Р. Доукінз не обмежився цим припущенням. Він висунув ідею, що ген – лише окремих випадок молекули особливого роду, здатної до самокопіювання. Вона отримала назву реплікатора Еволюція рухається реплікаторами двох типів (принаймні, якщо йдеться про людину): біологічним та культурним. Саме для позначення реплікатора другого типу Р. Доукінз використав вигаданий ним термін «мем».

Меми – це свого роду аналоги біологічного генотипу, які мутують і успадковуються, подібно до генів, і поширюються, подібно до вірусів. Вони характеризуються двома ключовими ознаками – відтворюваністю та високою швидкістю циркуляції в інформаційному просторі. Приклади мемів, наведені Доукінзом та іншими авторами, – музичні мотиви, слогани, етнічні стереотипи, філософські концепції. У контексті цифрової культури це поняття набуло значення культурного цифрового артефакту, в якому закодовано ущільнену інформацію, що швидко розповсюджується і набуває популярності.

Згодом у працях про релігію Р. Доукінз не раз повертатиметься до ідеї про меми, розвиваючи думку про концепт реплікаторів як продукт

антропосоціогенезу та мем-генетичної еволюції («Бог як ілюзія», «Розширений фенотип: подальший вплив гену»). Предметну область нової науки окреслили й його послідовники – Д. Деннет, Р. Онгер і З. Блекмор.

Так, Д. Деннет у середині 1990-х років висунув ще одне трактування мемів: виходячи з того, що культурні ідеї можуть діяти і всупереч інтересам індивіда, у чийй свідомості вони оселяються, він охарактеризував їх як таких, що паразитують на людині, і запропонував іменувати їх «культурними вірусами» (Dennett, 2001). Українська дослідниця В. Неклесова навпаки акцентує увагу на позитивному аспекті поширення мемів, називаючи їх інструментами соціальної ідентичності, що дозволяють нам передавати складні ідеї у межах короткої фрази, мелодії або образу (Неклесова, 2017).

У сучасному Інтернет-просторі виділяють такі типи мемів, як текстовий мем, мем-зображення, медіамем, креолізований мем (включає вербальну (напис/підпис) та іконічну (рисунок, фотографія, таблиця) складові). Переважно вони відображають визначальні тенденції розвитку молодіжної субкультури з її міфами, специфічним гумором, рекламно-кліповою експресією, розважально-рекреативним характером.

Цінність мема полягає в його здатності викликати емоції: це може бути сміх, сарказм, зневага, епатаж. Вони стосуються явищ сучасної дійсності, які є актуальними та цікавими для більшості Інтернет-користувачів. Різноманітними є і джерела виникнення мемів: «гаряча новина» у ЗМІ, події суспільного життя, художні тексти, інтерв'ю, фільми, персонажі аніме, серіалів, комп'ютерні ігри тощо. На думку З. Блекмора «Меми – це новий вид інформації... Меми копіюються новою машиною – людським мозком, а не хімічними речовинами всередині клітин. Це новий еволюційний процес...» (Blackmore, 2009, с. 36).

У зв'язку з означеним еволюційним процесом закономірною є зміна форм подання інформації: відбувається перехід від лінійного тексту до багатовимірного гіпертексту, що практикує візуальність, семантичний лаконізм, іконографіку. Наразі значна частка комунікацій, у тому числі це стосується і наукового співтовариства, відбувається у віртуальному просторі, організованому у форматі ущільненого гіпертексту, який все більше віддаляється від вербальних засобів спілкування. Така ситуація й актуалізує лінгвістичний поворот сучасного науково-філософського зна-

ння до меметики, що прагне максимально використати можливості гіпертексту як семантичного колажу, де складовими елементами можуть виступати медійні образи, зображення, фрази, і де ексцентричним чином може поєднуватися висока та низька культура, класика та кітч. Подібна інтертекстуальна «різома» стає символічним шифром для декодування складних морально-етичних концептів.

3. Меметика як методологічний інструмент формування морально-етичного дискурсу у сучасному комунікативному просторі

Значну частку наявних у віртуальному просторі медіапродуктів можна віднести до різновиду меметосів. Усі вони тією чи іншою мірою використовують протокол морально-гуманістичного змісту.

Меметика – це концептуальна основа формування публічної мови морально-філософського дискурсу. Очевидно, що така мова має бути доступною і переконливою для багатьох, відрізнятися виразністю, образністю, ясністю та лаконічністю, інкорпорує в собі і раціональний, і емоційний аспекти. Останній видається достатньо перспективним з огляду на те, що емоційний компонент свідомості більш сприйнятливий, ніж когнітивний. Як свідчать останні дослідження в галузі нейробіології, саме емоційний маркер ініціює та ідентифікує альтернативи вибору переконань та рішень, а також вивіряє результати раціонального процесу їхнього прийняття. Тому першочерговою здатністю Інтернет-мемів має бути емоційний вплив на індивіда, забезпечений використанням всього різноманіття виразних засобів, що «запускають» процес етичної рефлексії, залучення до співтворчості моральних смислів. Емоційна реакція важлива також для запам'ятовування мему, його подальшого глибокого осмислення, поширення та тиражування.

Отже, Інтернет – найбільш сприятливе середовище розповсюдження мемів. На жаль, його користувачі опиняються під впливом різних мемів, які мають антигуманний, негативний характер (популяризують ксенофобію, релігійно-фундаменталістський фанатизм, расизм, ідеї імперської величі, шовінізм тощо). Безумовно, це є небезпечним. Слід визнати, що горезвісний принцип нейтральності в етиці і дистанціювання науково-філософської еліти (як правило, замкнutoї у вузькопрофесійних колах) продовжують сприяти моральній дезорієнтації в суспільстві, і як наслідок – моральна сліпота у суспільстві та його

беззахисність перед різноманітними маніпулятивними технологіями. Культивування синдрому відключеної моральної свідомості призводить до розквіту цинічного прагматизму як панівного світогляду, сюди ж слід додати і посилення культурної варваризації.

У зв'язку з цим актуалізується моральна філософія, нарративи якої повинні розкриватися в Інтернет-просторі, зокрема в його освітньому вимірі, у тому числі такими засобами невербальної мови, як меми. Це означає, що застосування меметичного підходу до поширення морально-значущої інформації є перспективним, адже Інтернет-меми на сьогодні, образно кажучи, є «продуктом широкого споживання».

Звідси потреба у специфікації Інтернет-мему, яка б дозволила виділити його з масиву інших. Тобто необхідно присвоїти мемам, що покликані презентувати морально-етичні смисли у сучасному комунікативному просторі й одночасно виступати інспіраторами морального почуття, окремий статус «меметосів». У цьому контексті меметос віртуального простору може бути представлений як свого роду етичний коан (ethics koan), який використовує можливості медійних технологій. Як відомо, завдання коана взагалі – «струс» свідомості суб'єкта з метою досягнення просвітління. Меметоси, що аналогічно включають елемент парадоксальності, також можуть бути несподівано глибокими, змістовними, нести у собі освітньо-виховний потенціал.

Висновки

Формування комунікативного простору нового типу (мережевого, інформаційного, цифрового) вимагає суттєвого перегляду змісту й потенціалу засобів комунікації, зокрема невербальних. У зв'язку з вищевикладеним автор пропонує застосувати концепцію меметичного підходу до поширення морально-значущої інформації такими засобами невербальної комунікації, як Інтернет-меми, які доцільно відокремити з масиву інших, надавши їм окремого статусу – «меметоси».

Меметика – теоретико-методологічна платформа філософії моралі, що здійснює для масової аудиторії мовну адаптацію та популяризацію етико-морального знання за допомогою Інтернет-мемів специфічного наповнення – меметосів.

Отже, меметичний підхід до дослідження комунікативних засобів, зокрема невербальних, являє собою дієвий інструмент популяризації, поширення етичних концептів, гуманістичних принципів, моральних домінант поведінки у сучасному Інтернет-просторі. Це своєрідна інтегративна методологія, що передбачає поєднання різноманітних новітніх комунікативних прийомів та технологій, покликаних оволодіти увагою широкої аудиторії й залучити адресата до морально-етичної сфери комунікації, до моральної рефлексії. Меметичний підхід може виступати як новий напрямок комунікаційного постнеопозитивізму. Його основна мета – дослідження не структури (подібно до неопозитивістів) наукового знання (мови та понять) і не історії розвитку науки (постпозитивізм), а питань адаптації, передачі, дифузії науково-філософського, етичного знання.

Розвиток та розповсюдження цього підходу з метою етико-аксіологічного впливу на зміст суспільного дискурсу сприятиме зростанню рівня моральної компетентності мас, підвищенню ціннісного статусу морального обов'язку та інших етичних констант у повсякденній свідомості, що є найважливішим практичним завданням для людства на сьогодні, з огляду на зростання кількості військових конфліктів у світі та їх все більш небезпечний характер.

Меметика може стати «глобальною розмовою» або формою глобальної комунікації, що залучає її учасників до дискурсивної взаємодії задля формування універсального морального, гуманістично орієнтованого, континууму. Пошук шляхів реалізації означеної концептуальної стратегії виходить за рамки цієї наукової розвідки і потребує подальших досліджень у цій галузі.

Список літературних джерел

- Vjarneskans H., Gronnevik B. and Sandberg A. The Lifecycle of Memes Accessed January 2, 2013. P. 27–46. Retrieved from: <http://www.aleph.se/Trans/Cultural/Memetics/memecycle.html>
- Blackmore S. The third replicator is among us. *New Scientist – NEW SCI.* 203. 2009. P. 36–39. DOI: [https://10.1016/S0262-4079\(09\)62030-3](https://10.1016/S0262-4079(09)62030-3)
- Coulson S. 'No one will ever wonder why, they said: Conceptual blending and humorous memes cross the road, they said'. *Paper presented at the International Society of Humour Studies Conference. Oakland, CA, USA, 29 June – 3 July, 2015.*
- Dennett D. The Evolution of Culture. *The Monist.* № 84 (3). P. 1–26. 2001. DOI: <https://10.5840/monist200184316>
- Dawkins R. *The Selfish Gene*: Oxford University Press. New York, 1976.

- Huntington Heidi E. Huntington, H. E. Subversive Memes: Internet Memes as a Form of Visual Rhetoric. *AoIR Selected Papers of Internet Research*, 3. 2013. Retrieved from <https://spir.aoir.org/ojs/index.php/spir/article/view/8886>
- Huntington Heidi E. Partisan cues and internet memes: Early evidence for motivated skepticism in audience message processing of spreadable political media *Atlantic Journal of Communication*. 2020. Volume 28. Issue 3. P. 194–208.
- Kowalczyk-Purol, Kinga. The Theoretical Difficulties of Memetics. *Diametros*. 2018. P. 65–86. DOI: <https://10.13153/diam.1285>
- Laineste L., & Voolaid P. 'Laughing across borders: Intertextuality of internet memes'. *The European Journal of Humour Research*, Vol. 4 No. 4. 2016. P. 26–49. Retrieved from: <https://doi.org/10.7592/EJHR2016.4.4.laineste>
- Luhmann N. Die Gesellschaft der Gesellschaft. Frankfurt : Suhrkamp, 1997. S. 105–109.
- Неклесова В. Ю. Меми як частина онімного простору. *Записки з ономастики*. 2017. Випуск 20. С. 210–222. DOI: <https://doi.org/10.18524/2410-3373.2017.20.133817>
- Окул І. І. Інтернет-мем як культурний феномен. *Життя і пам'ять: науковий збірник, присвячений пам'яті В'ячеслава Івановича Шамко* / відп. ред. В. М. Букач. Вип. 3. Одеса : Homeless Publishing, 2018. С. 133–148.
- Parashar P. & Chaudhary A. Exploring the links between Existentialism and the Internet Meme. *The Learning Curve*. 2018. Vol. VII. P. 27–30. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/338984300_Existentialism_and_the_Internet_Meme
- Rowett, G. The strategic need to understand online memes and modern information warfare theory. 2018. P. 4437–4442. DOI: <https://doi.org/10.1109/BigData.2018.8622051>
- Рязанов А. С. Мем як комунікативна одиниця: синхронія та діахронія поняття. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія «Соціальні комунікації»*. Вип. 14. 2018. С. 9–13.
- Shifman, L. Memes in a digital world: Reconciling with a conceptual troublemaker. *Journal of computer mediated communication*. 2013. 18 (3). P. 362–377. DOI: <https://doi.org/10.1111/jcc4.12013>
- Smith, A. & Hemsley, J.(2022). Memetics as informational difference: offering an information-centric conception of memes. 78. 1149–1163. DOI: <https://10.1108/JD-07-2021-0140>
- Xing, C. A. Memetic Analysis of Public Sign Translation. *A Report from Linyi*. 2016. DOI: <https://10.2991/emcs-16.2016.316>
- Wibowo, T. & Elvin E. Usage of Meme as Information Sharing Media. *Jurnal Ilmiah Betrik*. 2020. Vol. 11. № 3. P. 165–171. DOI: <https://doi.org/10.36050/betrik.v11i3.253>
- Zhao, G. Study on Affixed New Words in Chinese Based on Memetics. 2017. DOI: <https://doi.org/10.2991/iss-17.2017.36>.

REFERENCES

- Bjarneskans, H., Gronnevik, B. and Sandberg, A. (2013). The Lifecycle of Memes Accessed January 2. P. 27–46. Retrieved from: <http://www.aleph.se/Trans/Cultural/Memetics/memecycle.html>
- Blackmore, S. (2009). The third replicator is among us. *New Scientist – NEW SCI*. 203. P. 36–39. DOI: [https://10.1016/S0262-4079\(09\)62030-3](https://10.1016/S0262-4079(09)62030-3)
- Coulson, S. (2015). 'No one will ever wonder why, they said: Conceptual blending and humorous memes cross the road, they said'. *Paper presented at the International Society of Humour Studies Conference*. Oakland, CA, USA, 29 June – 3 July.
- Dennett, D. (2001). The Evolution of Culture. *The Monist*. № 84 (3). P. 1–26. DOI: <https://10.5840/monist200184316>
- Dawkins, R. (1976). *The Selfish Gene*: Oxford University Press. New York.
- Huntington, Heidi E. (2013). Huntington, H. E. Subversive Memes: Internet Memes as a Form of Visual Rhetoric. *AoIR Selected Papers of Internet Research*, 3. Retrieved from <https://spir.aoir.org/ojs/index.php/spir/article/view/8886>
- Huntington, Heidi, E. (2020). Partisan cues and internet memes: Early evidence for motivated skepticism in audience message processing of spreadable political media *Atlantic Journal of Communication*. Volume 28, Issue 3. P. 194–208.
- Kowalczyk-Purol, Kinga. (2018). The Theoretical Difficulties of Memetics. *Diametros*. 65–86. DOI: <https://10.13153/diam.1285>
- Laineste, L. & Voolaid, p. (2017). Laughing across borders: Intertextuality of internet memes. *The European Journal of Humour Research*. № 4 (4). P. 26–49. Retrieved from: <https://doi.org/10.7592/EJHR2016.4.4.laineste>
- Luhmann, N. (1997). *Die Gesellschaft der Gesellschaft*. Frankfurt : Suhrkamp, S. 105–109.
- Neklesova V. Yu. (2017). Memes as a part of anonymous space. *Notes on onomastics*. Issue 20. P. 210–222. DOI: <https://doi.org/10.18524/2410-3373.2017.20.133817>
- Okul I. I. (2018). The Internet meme is a cultural phenomenon. *Life and memory: scientific collection, dedicated to the memory of Vyacheslav Ivanovich Shamko* / ed. ed. V. M. Bukach. VIP. 3. Odessa : Homeless Publishing, 2018. P. 133–148.
- Parashar, P & Chaudhary, A. (2018). Exploring the links between Existentialism and the Internet Meme. *The Learning Curve*. Vol. VII. P. 27–30. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/338984300_Existentialism_and_the_Internet_Meme

- Rowett, G. (2018). The strategic need to understand online memes and modern information warfare theory. P. 4437–4442. DOI: <https://doi.org/10.1109/BigData.2018.8622051>
- Riazanov A. S. (2018). Meme as a communicative unit: synchrony and diachrony of the concept. *Bulletin of Kharkiv National University named after V. N. Karazin. "Social Communications" series*. Issue 14. P. 9–13.
- Shifman, L. (2013) 'Memes in a digital world: Reconciling with a conceptual troublemaker', *Journal of computer mediated communication*. № 18 (3). P. 362–377. DOI: <https://doi.org/10.1111/jcc4.12013>
- Smith, A. & Hemsley, J.(2022). Memetics as informational difference: offering an information-centric conception of memes. № 78. P. 1149–1163. DOI: <https://10.1108/JD-07-2021-0140>
- Wibowo, T., & Elvin E. (2020). "Usage of Meme as Information Sharing Media". *Jurnal Ilmiah Betrik*. Vol. 11. № 3. P. 165–171. DOI: <https://doi.org/10.36050/betrik.v11i3.253>
- Xing, C. (2016). A Memetic Analysis of Public Sign Translation. *A Report from Linyi*. DOI: <https://10.2991/emcs-16.2016.316>
- Zhao, G. (2017). Study on Affixed New Words in Chinese Based on Memetics. DOI: <https://doi.org/10.2991/iss-17.2017.36>.

TETIANA, IVASHCHENKO – postgraduate student
of the Department of Philosophy, G. S. Scovoroda Kharkiv National Pedagogical University
(Kharkiv, Ukraine)
E-mail: tetiana.ivashenko08@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5759-483X>

THE MEMETICAL APPROACH IN THE CONTEXT OF ETHICAL AND MORAL DISCOURSE FORMATION BY NON-VERBAL COMMUNICATION MEANS

Annotation

The article substantiates the need for a new methodological turn in the study of non-verbal communication means, in particular, considering them as a tool for popularization and dissemination of ethical concepts and moral dominants of behavior in the modern Internet space. The purpose of the article: substantiation of memetics as a perspective direction of development of the methodology of non-verbal communication; identifying the potential of memetos as a tool for popularizing and spreading ethical concepts and moral dominants of behavior in the modern communicative space. Memetic approach to the study of non-verbal communicative influence on the content of social discourse content is revealed and the perspectives are proven. Memes that represent moral and ethical meanings in the modern communication space, and at the same time act as inspirers of moral feeling, are proposed to be called "memetoses", and their characteristic features are also determined. The opinion that memetoses have a significant potential for the formation of ethical and moral education discourse is justified. **The purpose** of scientific research is the substantiation of memetics as a perspective direction for the non-verbal communication methodology; the identification of memetoses' potential as a tool for the popularization and dissemination of ethical concepts and moral dominants of behavior in the modern communicative space. The generalizations presented in the article allowed the author to conclude about the possibility of considering the memetic approach as a promising direction of communication post-neopositivism, which, among other things, aims to study the issues of adaptation, transmission, diffusion of ethical and philosophical knowledge of a humanistic direction by such means of non-verbal communication as memetoses. The results of the conducted research allow deepening the theoretical views on the possibility of using the specified means to fill the modern education space with humanistic content. The memetic approach, in addition to the direct increase in ethical and philosophical knowledge, also creates opportunities for practical construction and management of social and ethical discourse, which opens up new horizons for further research in this direction.

Key words: non-verbal communication, Internet-meme, memetic approach, memetoses, ethical and moral discourse, educational potential of memetoses.

© The Author(s) 2023
This is an open access article under
the Creative Commons CC BY license

Received date 15.10.2023
Accepted date 25.10.2023
Published date 15.11.2023

How to cite: Тетяна Івашченко. Меметичний підхід у контексті формування етико-морального дискурсу засобами невербальної комунікації. *Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house "Helvetica", 2023. 17 (94). P. 14–21.*
doi: <https://doi.org/10.32782/hst-2023-17-94-02>

СУЧАСНИЙ ТУРИЗМ: ФІЛОСОФІЯ ЗМІН, ПРОБЛЕМИ ТА ВИКЛИКИ

ЛЮДМИЛА, КРИВЕГА¹
КАТЕРИНА, СУХАРЕВА²

Анотація

Актуальним і своєчасним є філософський аналіз змін в сучасному туризмі, логіки його розвитку, тематичного різноманіття нових видів туризму та його напрямів. **Об'єктом** дослідження виступає феномен сучасного туризму, а **предметом** дослідження виступають особливості буття сучасного туризму, що визначають спрямованість змін у туристичному просторі сьогодення. **Результати дослідження** полягають в тому, що наголошується, що сучасний міжнародний туризм поступово відновлюється до допандемічного рівня (2019 рік), а вітчизняна туристична галузь перебуває в глибокій кризі через вторгнення Росії на її територію. Автор, підкреслює, що у світоглядних настановах сучасної людини присутнє бажання випробування себе вдалині від цивілізації і її благ. Відзначається зростання попиту на нові і екстремальні види туризму; на відвідування таємничих і містичних місць; освоєння нових регіонів з максимально збереженим природним ландшафтом; на опанування технологічно нових видів туризму – космічного, підводного, повітряного. Нові технології в туризмі загострюють проблему безпеки туризму. Сучасний туризм є складним та динамічним явищем, яке відображає суспільні, економічні та культурні зміни. З одного боку, туризм сприяє обміну культурними досвідами, але, з іншого боку, існує загроза гомогенізації культур під впливом глобальних стандартів туризму. Зростання масового туризму може вести до проблем зі збереженням природних та культурних ресурсів. Збільшення туристичного потоку призводить до збільшення відходів та екологічного забруднення. Природні екосистеми стають схильні до руйнування через масовий туризм. Масовий туризм може призводити до змін в соціокультурному середовищі місцевих спільнот, іноді призводячи до втрати традицій та автентичності. Зазвичай туристична індустрія приносить прибутки, але ці прибутки можуть бути нерівномірно розподілені між різними групами населення. Доведено, що необхідно забезпечити сталість та збалансованість туристичного розвитку, урахувавши потреби як туристів, так і місцевого населення, ґрунтуватися на принципах екологічної та культурної відповідальності. Використання цифрових технологій для управління туристичними потоками та покращення якості обслуговування. Важливо залучати місцеві спільноти до прийняття рішень та забезпечити їхню участь у розвитку туризму. Сучасний туризм може бути інструментом для позитивних змін, але лише за умови врахування його впливу на природу, культуру та суспільство. Основною метою повинно бути створення сталого та відповідального туристичного середовища. **Перспективою подальших досліджень** в цьому напрямку є з'ясування логіки регіональних зрушень у структурі туристських прибутків у світовому туризмі.

Ключові слова: філософія, соціальні зміни, туризм, криза, світ, суспільство, епідемія коронавірусу, виклики сучасності, нові види туризму, туризм в Україні.

Постановка проблеми. Туризм виступає маркером розвитку як окремого суспільства, так і людства в цілому. Значна частина людства постійно подорожує, туризм здійснює значний вплив на суспільство та його інституції. В свою чергу розвиток туризму обумовлений соціальними процесами, їх змістом і направленістю. **Актуальним** і своєчасним є філософський аналіз змін в сучасному туризмі, логіки його розвитку, тематичного різноманіття нових видів туризму та його напрямів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, з яких розпочато вирішення даної проблеми та на які спирається автор. Філософське осмислення феномена туризму знайшло глибоке та всебічне дослідження в роботах В. Воронкової (Воронкова, 2010), Г. Горак (Горак, 2002), В. Горського (Горський, 2002), О. Кірда (Кірда, 2023), Г. Крапівіної (Крапівіна, Паніотів, 2023; Крапівіна, Андреев, 2023), В. Нікітенко (Нікітенко, 2020), В. Пазенка (Пазенок, 2010) та інших. Філософська рефлексія туризму виступає частиною туризмознавства, його теоретико-методологічною основою. Філософське осмислення туризму передбачає з'ясування його сутності, атрибутів, модусів, генези та тенденцій розвитку. Всі ці питання значною мірою розглянуто в наукових розвідках дослідників філософії туризму. Тому слушним вважаємо більшу увагу

Corresponding authors:

¹ Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)
E-mail: ukra29@i.ua

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-4122-6183>

² Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)
E-mail: esuhareva030@gmail.com

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-3994-2869>

приділити осмисленню сучасного стану туризму та логіці його змін. Спираючись на наукову спадщину перерахованих вище вчених і з урахуванням реалій сьогодення, розглянемо стисло проблему філософії змін у сучасному туризмі.

Мета статті: Соціально-філософський аналіз феномена туризму, логіки змін в туристичній активності сучасних туристів. **Об'єктом** дослідження виступає феномен сучасного туризму, а **предметом** дослідження виступають особливості буття сучасного туризму, що визначають спрямованість змін у туристичному просторі сьогодення.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Семантичний простір поняття «туризм» доволі широкий. В *інституціональному* аспекті туризм тлумачиться як діяльність підприємств, установ, організацій, фірм з організації туристичної активності людини і задоволенню її туристичних потреб. *Особистісний* вимір туризму розглядається як різноманітна туристична активність людини. В науковій літературі пропонується також розглядати туризм у *широкому значенні* як усі види руху населення, не пов'язані зі зміною місця проживання і роботи і у *вузькому значенні* – як проведення свого вільного часу, відпочинку в подорожах. Поняття «подорож» у слов'ян з'явилося раніше концепту «туризм». Етимологічно термін «подорож» походить від слова «дорога, шлях» і має декілька доповнювальних одне одного значень. Подорож означає пересування якою-небудь територією, акваторією для їхнього вивчення, а також із загальноосвітньою, пізнавальною, діловою (підприємницькою), спортивною і іншою метою.

Чинний закон України «Про туризм» (стаття 1) визначає туризм як «тимчасовий виїзд особи з місця постійного проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці перебування» (Про туризм: Закон України від 15 09 1995 р. № 324/95-ВР). Вважається, що туризм включає всі вільні пересування людей від їхнього місця проживання й роботи, а також сферу послуг, створену для задоволення потреб, які виникають у результаті цих пересувань. В різних державах у нормативно-правових актах, що регулюють туризм, визначення понять «туризм» і «турист» обумовлено політичними, ідеологічними, економічними, а, іноді, й релігійними важелями, як наприклад, у Саудівській Аравії.

Закон України «Про туризм» визначає також, що «турист – особа, яка здійснює подорож по Україні або до іншої країни з не забороненою законом країни перебування метою на термін від 24 годин до одного року без здійснення будь-якої оплачуваної діяльності та із зобов'язанням залишити країну або місце перебування в зазначений термін». Зазначимо, що чинний закон, що регулює роботу туристичної галузі в країні, був прийнятий ще в 1995 році, тому заснований на застарілих підходах до розвитку галузі. Підготовлено проєкт нового варіанту закону, але через об'єктивні зовнішні причини він до кінця не пройшов процедур обговорення та затвердження. Необхідність впровадження нового закону продиктована викликами, з якими зіткнулася галузь у зв'язку з пандемією коронавірусу, проблемою безпеки в туризмі в зв'язку з виникненням воєнних конфліктів у різних регіонах світу, а також можливостями, які має вітчизняний туризм. Зокрема, оновиться термінологічна база (на законодавчому рівні введуться поняття «відвідувач», «дестинація» тощо); буде створено єдиний туристичний реєстр – електронна база туроператорів, турагентів, засобів розміщення та фахівців туристичного супроводу); чітко визначаться стандарти для туристичної сфери; окрема увага буде приділятися безпеці туристів – введеться обов'язкове страхування на повернення наших туристів в Україну та оплату їхнього проживання та харчування в разі вимушеного перебування закордоном; на законодавчому рівні будуть визначені обов'язкові умови договору та розмежування відповідальності турагентів і туроператорів; чітко визначаться стандарти в туристичній галузі; будуть прийняті нові підходи до категоризації засобів розміщення: система буде змінена відповідно до світових стандартів. Також новий закон про туризм сприятиме детінізації, створенню порталу туристичної галузі й, відповідно, маркетинговому просуванню України після війни як привабливої туристичної дестинації для зарубіжних туристів, бо фактом останніх десятиліть є той момент, що виїжджає, і до війни також, набагато більше українців, ніж приїжджає до нас іноземних туристів. Туризм являє собою вид діяльності, який має важливе значення для життя людей і сучасного суспільства, перетворившись у важливу форму використання вільного часу окремих осіб та основний засіб різноманітних контактів людей в умовах глобалізації та крос-культурної комунікації. Методологічною проблемою виступає облік туристів. Всесвітня

туристична організація ЮНВТО (UNWTO) вважає туристами всіх, хто прибуває в ту чи іншу країну і використовує поняття «прибуття» як підґрунтя для обліку туристів. На наш погляд, все ж таки туристами треба вважати туристів у вузькому сенсі цього поняття, тобто всіх організованих туристів і тих, хто подорожує самостійно саме з туристичною метою. Ясно, що туристична інфраструктура в більшій мірі спрямована на задоволення потреб туристів у вузькому сенсі розуміння, однак її складовими (готельна мережа, транспорт, заклади харчування, культури тощо) користуються і ті, хто приїхав у відрядження чи в приватних справах. Але все ж таки потрібно ввести на кордонах країн новий комплекс обліку, визначення саме туристів, а не вважати туристами всіх, хто перетинає кордон. Це дає можливість отримати більш чітке розуміння кількості туристів і розвитку саме туристичної галузі, якості роботи туристичних фірм регіону, а не рівня функціонування світової транспортної галузі у зв'язку зі зростанням мобільності населення світу, появою таких груп як мігранти, біженці, переселенці тощо. В туризмознавстві є також термінологічна суперечка. Так, в українській мові прикметник від слова «туризм» може бути створений двома шляхами – і як туристичний, і як туристський. І українські дослідники при вивченні феномена туризму використовують обидва терміни. Так, використовується слово «туристський» з усім, що має відношення до туриста; а «туристичний» – до всього, що пов'язано з діяльністю щодо організації туризму. На нашу думку, треба дотримуватися термінології, встановленої чинним законодавством і, зокрема, Законом України «Про туризм», у якому використовується тільки один із цих двох термінів, а саме – туристичний. Це сприятиме більшій чіткості та однозначності використаних понятійних конструкцій і не буде викликати зайвих термінологічних спорів. Але зазначимо, що за змістом поняття туристський і туристичний однакові. Може лише використання більшої кількості дзвінких голосних у терміні «туристичний» робить його більш принагідним для широкого обігу.

Атрибутами туризму є *переміщення людини* соціальним чи природним простором планети згідно її цілей, діапазон яких постійно розширюється під впливом відкриття і популяризації нових місць і туристичних маршрутів, а також в результаті впровадження нових технологій та технічних засобів в туризмі. До атрибутів туризму відносять його *тимчасовий характер* (у вітчизняному зако-

нодавстві хронологічні рамки туризму становлять від 24 годин до 1 року). Останнє передбачає *розміщення людини*, що подорожує, мінімум на добу в місці, яке відмінне від її постійного проживання і роботи.

Що характерно для світового туризму і туристичної галузі в Україні? Туризм майже в усіх регіонах світу починаючи з 2020 року зазнав *масштабної кризи*. Так, згідно даних ЮНВТО, міжнародної туристичної організації, кількість туристів в світі скоротилася з 1,465 млрд (2019) до 406 млн (2020). Ковід-19 привів до зменшення туристів у світі в 2020 році на 72 %. Зараз глобальний туризм знаходиться на шляху до повернення до допандемічного. Будучи провідною міжнародною організацією в галузі туризму, ЮНВТО просуває туризм як рушійну силу економічного зростання, інклюзивного розвитку та екологічної стійкості, а також пропонує лідерство та підтримку цьому сектору в регіонах у просуванні знань та туристичної політики. В 2022 році кількість туристів в світі вже досягла 969,4 млн, але це на 34 % все ж таки менше показників 2019 року (Global and regional tourism results). Темпи зростання туристичних прибуттів першої половини 2023 року порівняно з 2019 роком наступні: Європа 90 %, Азія і Тихоокеанський регіон – 54 %, Америка – 86 %, Африка – 88 %, Близький Схід – 100 %, світ в цілому (world) – 80 % (Global and regional tourism results). Прискоренню зростання туризму на Близькому Сході сприяло проведення 22 чемпіонату світу з футболу в Катарі в 2022 році. Понад 1,4 мільйона туристів-вболівальників приїхали до Катару за час чемпіонату світу з футболу. На жаль, палестинсько-ізраїльська війна, розпочата 7 жовтня 2023 року, обумовила різке падіння попиту на туристичні маршрути в країні Близького Сходу.

В Україні після вторгнення Росії, значна кількість туристичних фірм припинила чи обмежила свою діяльність. Особливо це стосується виїзного туризму, бо повітряний простір країни був закритий й авіаперевізники не здійснювали польоти з аеропортів країни. Мобілізація населення країни також обмежила туризм, зокрема такий його вид як сімейний. Державне агентство розвитку туризму України (ДАРТУ) не дає показників щодо різних видів туристів і туризму в Україні за останні роки, але констатує збільшення податків від турфірм за два квартали 2023 року у столиці та у 14 регіонах України, зокрема, Львівщині, Закарпатті, Буковині, Волині, Вінниччині

та інших (Державне агентство з розвитку туризму України). Найбільший спад податкових надходжень до бюджету від туристичної галузі зафіксовано у шести регіонах, які перебувають у зоні активних бойових дій, або були деокуповані. Так, на Херсонщині спад склав 92 %, на Луганщині 88 %, на Донеччині 72 %, на Запоріжжі 65 %, на Чернігівщині 44 %, на Харківщині 34 % зафіксовано у шести регіонах, які перебувають у зоні активних бойових дій, або були деокуповані. Одеса та Миколаїв також знизили свій туристичний потенціал під впливом війни і переміщення населення на захід країни та за кордон. Всесвітня туристична організація (ЮНВТО) наголошує, що в 2019 році витрати України на поїздки за кордон досягли – 8,5 мільярдів доларів США. У 2020 році з початком епідемії коронавірусу ці значення знизилися до 4,7 млрд доларів США (Global and regional tourism results). З часів початку вторгнення Росії в Україну вітчизняні турфірми значною мірою займалися перевезенням українців на Схід країни та в країни Європи.

Розглядаючи світовий туризм, підкреслимо його спрямованість на отримання туристами нових видів подорожей з незвичними видами відпочинку та розваг. Протягом року кожна людина піддається різним видам нервових розладів і стресів, переживань і хвороб, рішенням нескінченного числа проблем. Цілком зрозуміло, що такий людині обов'язково необхідно в період туристичної подорожі отримати нові яскраві почуття, забути про щоденні проблеми, спробувати себе в новій ролі чи обставинах. Відзначається зростання попиту на екстремальні види туризму; на відвідування таємничих і містичних місць; на освоєння нових регіонів з максимально збереженим природним ландшафтом; опанування технологічно нових видів туризму – космічного, підводного, повітряного. Так, американська фірма OceanGate Expeditions здійснювала на самотужки побудованому глибоководному заселеному апараті «Титан» спуски до уламків «Титаніка» – океанського лайнера, який затонув у північній Атлантиці в 1912 році на глибині 3,8 кілометра. З 2021 року ця компанія доставила на «Титанік» близько 60 комерційних клієнтів-туристів та 20 вчених. Оскільки «Титан» працював у міжнародних водах, на нього не поширювалися жодні правила безпеки. Судно не було сертифіковано як морехідне будь-яким регулюючим органом чи сторонньою організацією. Як з'ясувалося вже після катастрофи останньої експедиції та гибелі

усіх 5 членів екіпажу, троє з яких були туристами і сплатили по 250 000 фунтів стерлінгів за цей тур, всі пасажери, які піднімалися на борт «Титану», підписували відмову від будь-яких претензій до фірми і про те, що їх поінформовано про те, що це експериментальне судно, яке не було схвалено або сертифіковано будь-яким регулюючим органом і може призвести до фізичних травм, інвалідності, емоційної травми або смерті. Власник фірми вважав, що Закон США про безпеку пасажирських судів 1993 року без необхідності ставить безпеку пасажирів вище за комерційні інновації і у якийсь момент безпека просто стає, на його думку, марною тратою часу. Сам власник цієї фірми також загинув в результаті того останнього катастрофічного спуску 18 червня 2023 року. Цей випадок підкреслив важливість проблеми безпеки в туризмі. Ризиками на світовому туристичному ринку виступають природні та техногенні катаклізми; економічна криза; політична нестабільність; війни, революції, страйки; епідемії; банкрутство туристичних фірм, авіакомпаній та інші форс-мажорні обставини.

Нові технології в туризмі, незвична погода, інший устрій життя, яскраві фарби джунглів, нові звуки та запахи, незнайома і незвичайна кухня, цікава архітектура та культурне надбання екзотичних країн – ось основні складові захопливого та дивовижного відпочинку, який все більше приваблює туристів. Все більшим попитом користуються такі види екстремального туризму як *спелеотуризм*, *рафтинг*, *альпінізм*, *скелелазіння*. Туристи все частіше вибирають місця, де є банджі-*джампінг* (стрибки зі страхувальним еластичним канатом (банджі) з висоти кількох десятків чи сотень метрів), *роупджампінг* (стрибки з мотузкою з мостів, скель, труб, антен та вишок), *вінгсьют* (назва спеціального костюма, який використовується для занять екстремальним повітряним спортом), *дельтапланеризм*, *стрибки з парашутом*; *гірські лижі й сноубордінг*, *кайтінг* (водний вид спорту, основою якого є рух поверхнею води під дією сили тяги, *маунтинбайкінг* (катання з гір на гірському велосипеді з подоланням бар'єрів), *сендбордінг* (їзда на сноуборді піщаними дюнами, барханами або насипами в кар'єрах замість снігових гір.), *флайбордінг* (переміщення над водою на флайборді – турбо-дошці) та інші. *Новизна* стає невід'ємною складовою туристичних пропозицій на сучасному ринку туризму в світі, тому важливо формувати сучасні концепції управління туризмом та готельно-ресторанним бізнесом в умовах

парадигми сталого розвитку (Формування сучасних концепцій управління туризмом та готельно-ресторанним бізнесом в умовах парадигми сталого розвитку: монографія, 2023)

У ціннісних установках сучасної людини присутнє бажання випробування себе вдалині від цивілізації і її благ. Це завжди розглядалося як один із способів розкриття нереалізованих сил і ресурсів, отримання яскравих вражень і нового досвіду взаємодії зі світом. Це обумовлює в сучасному туристичному бізнесі попит на космічні подорожі та подорожі до островів. Так, космічний туризм, тобто космічні або суборбітальні польоти в розважальних чи науково-дослідних цілях, за приватні кошти, зародився ще в кінці минулого століття. Попит людей на польоти в космос знаходить підприємницьку пропозицію. Бажання людей стати на деякий час космонавтами вважається важливим джерелом подальшого розвитку туристичної галузі і космонавтики. Вартість туру на орбіту становить кілька десятків мільйонів доларів. Додатково пропонується нова послуга – вихід космічного туриста у відкритий космос за два десятка мільйонів доларів. Серед кілька десятків космічних туристів переважають мільяртери та мільйонери, засновники великих компаній. Європейське аерокосмічне агентство (EADS) вважає, що подорожі в космос найближчим часом стануть доступнішими (Cherap, Voronkova, Andriukaitiene, Nikitenko, 2020).

Острови, що викликають інтерес у туристів на сучасному етапі – це Мальдиви, Мадагаскар, Канарські, Сейшельські, Багамські, Азорські острови, Палау, острів Мен, Таїті, Бора-Бора, острів Різдва та інші. Тривала історична ізоляція і віддаленість від інших континентів створила унікальний і багато в чому неповторний природний і соціальний світ островів, що відрізняється великою кількістю ендемічних рослин і птахів. І це приваблює сучасного туриста. Але як зазначає ЮНВТО, туристи в 2023 році подорожують ближче до свого будинку та роблять більш короткі подорожі (Global and regional tourism results). Можна назвати основні чинники, що перешкоджають відновленню міжнародного туризму. Це – економічне середовище, вищі витрати на транспорт і проживання, обмеження туристичних дестинацій, воєнні конфлікти

і нестабільна соціально-політична ситуація в певних регіонах туристичного простору, низька довіра споживачів, затримки та скасування рейсів в аеропортах, кадровий дефіцит, пандемія та необхідність обов'язкової вакцинації. Хоча станом на травень 2022 року 36 країн зняли всі обмеження на поїздки, пов'язані з COVID-19), але військовий конфлікт, природні катаклізми та спалахи різних локальних захворювань продовжують становити серйозну загрозу для розвитку туризму. Як відмічає В.Воронкова, багато країн Європи, таких як Німеччина, Франція, Італія та Швейцарія, мають успішний досвід у розвитку сільського туризму та його диверсифікації, тому досвід цих країн дуже важливий для України. Європейські країни вдало поєднують різноманітні напрями розвитку сільського туризму та його атрибутів – сільські готелі, агротуризм, гастрономічний туризм, культурний обмін тощо. Концепція сталого розвитку сільського туризму забезпечує збалансовану взаємодію між туристичною активною діяльністю та природним, культурним та соціальним середовищем (Implementation of the European experience of sustainable rural tourism and creative industries complementary development : monograph, 2023, с. 21).

Висновки. Сучасний міжнародний туризм поступово відновлюється до допандемічного рівня (2019 рік), а вітчизняна туристична галузь перебуває в глибокій кризі через вторгнення Росії на її територію. У світоглядних настановах сучасної людини присутнє бажання випробування себе вдалині від цивілізації і її благ. Відзначається зростання попиту на нові і екстремальні види туризму; на відвідування таємничих і містичних місць; освоєння нових регіонів з максимально збереженим природним ландшафтом; на опанування технологічно нових видів туризму – космічного, підводного, повітряного. Нові технології в туризмі загострюють проблему безпеки туризму. Але більшість туристів в 2023 році подорожують ближче до свого будинку та роблять більш короткі подорожі.

Перспективою подальших досліджень в цьому напрямку є з'ясування регіональних зрушень у структурі туристських прибуттів у світовому туризмі.

Список використаних джерел

- Воронкова В. Г. Розвиток туризму як соціального і культурного явища в умовах глобалізації та крос-культурної комунікації. *Наукові записки Київського університету туризму, економіки і права. Серія: філософські науки*. 2010. Випуск 8. С. 23–35.
- Горак Г. І. Екзистенціальність людського буття у природних вимірах та природно-рекреаційні можливості туризму. *Всеукраїнський круглий стіл «Філософія туризму»*. Київ, 2002.
- Горський В. С. Подорож як феномен культури. *Всеукраїнський круглий стіл «Філософія туризму»*. Київ, 2002.
- Кірдан О. П. Міжнародний туризм у сучасному науковому дискурсі. *Економіка та суспільство*. № 51. Дніпро, 2023.
- URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/issue/view/51>.
- Крапівіна Г. О., Паніотов Є. В. Людські потреби та філософія туризму. *Сучасні тенденції, проблеми та перспективи управління розвитком туризму : Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції* (23–24 березня 2023 року, м. Дніпро, Україна). Дніпро, 2023. С. 71–75.
- Крапівіна Г. О., Андреев В. Д. Сучасний туризм і філософія туризму: Взаємозв'язок та вплив на сучасний світ. *Сучасні тенденції, проблеми та перспективи управління розвитком туризму : матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції* (23–24 березня 2023 року, м. Дніпро, Україна). Дніпро, 2023. С. 156–160.
- Нікітенко В. Взаємодія освіти, культури, туризму та їх вплив на розвиток креативного потенціалу особистості в умовах інноваційно-інформативного суспільства : автореф. автореферат дис. доктора філософських наук : 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії. Запоріжжя, 2020. 37 с.
- Пазенок В. С. Філософія туризму в системі філософського знання. *Наукові записки Київського університету туризму, економіки і права. Серія: філософські науки*. Київ, 2010. Вип. 8. С. 7–22.
- Про туризм: Закон України від 15 09 1995 р. № 324/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1995, № 31, ст. 242 (Редакція станом на 01.10.2023)
- Global and regional tourism results: UNWTO. URL: <https://www.unwto.org/tourism-data/global-and-regional-tourism-performance>.
- Державне агентство з розвитку туризму України. URL: <https://www.tourism.gov.ua/news-and-announcements>.
- Формування сучасних концепцій управління туризмом та готельно-ресторанним бізнесом в умовах парадигми сталого розвитку: монографія / за заг. ред. Л. В. Безкороваїної. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2023. 318 с.
- Implementation of the European experience of sustainable rural tourism and creative industries complementary development : monograph / A. Cherep, N. Venherska, L. Bezkorovaina et al. ; under the general editorship of Prof. A. V. Cherep, Doctor of Economics, Assoc. Prof. N. S. Venherska, PhD in Economics. – Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”, 2023. 226 p.
- Cherep, A., Voronkova, V., Andriukaitiene, R., Nikitenko V. The concept of creative digital technologies in the tourism business in the conditions of digitalization. *Humanities studies*. 2020. Том.5. Випуск 82. С. 196–209.

REFERENCES

- Voronkova V. H. (2010). Rozvytok turyzmu yak sotsialnoho i kulturnoho yavyscha v umovakh hlobalizatsii ta kros-kulturnoi komunikatsii. *Naukovi zapysky Kyivskoho universytetu turyzmu, ekonomiky i prava. Serii: filosofski nauky*. 23–35.
- Horak H. I. (2002). Ekzystentsialnist liudskoho buttia u pryrodnykh vymirakh ta pryrodno-rekreatsiini mozhlyvosti turyzmu. *Vseukrainskyi kruhlyi stil "Filosofia turyzmu"*. Kyiv, 2002.
- Horskyi V. S. (2002). Podorozh yak fenomen kultury. *Vseukrainskyi kruhlyi stil "Filosofia turyzmu"*. Kyiv, 2002.
- Kirdan O. P. (2023). Mizhnarodnyi turyzm u suchasnomu naukovomu dyskursi. *Ekonomika ta suspilstvo*. Dnipro. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/issue/view/51>.
- Krapivina H. O., Paniotov Ye. V. (2023). Liudski potreby ta filosofii turyzmu. *Cuchasni tendentsii, problemy ta perspektvy upravlinnia rozvytkom turyzmu : Materialy I Mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii* (23–24 bereznia 2023 roku, m. Dnipro, Ukraina). Dnipro. 71–75.
6. Krapivina H. O., Andrieiev V. D. (2023). Suchasnyi turyzm i filosofii turyzmu: Vzaiemozviazok ta vplyv na suchasnyi svit. *Cuchasni tendentsii, problemy ta perspektvy upravlinnia rozvytkom turyzmu : Materialy I Mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii* (23–24 bereznia 2023 roku, m. Dnipro, Ukraina). Dnipro. 156–160.
- Nikitenko V. (2020). Vzaiemodiia osvity, kultury, turyzmu ta yikh vplyv na rozvytok kreatyvnoho potentsialu osobystosti v umovakh innovatsiino-informatyvnoho suspilstva : avtoref. avtoreferat dys. doktora fylosofskykh nauk: spets. 09.00.03 – sotsialna filosofii ta filosofii istorii. Zaporizhzhia. 37.
- Pazenok V. S. (2020). Filosofii turyzmu v systemi filosofskoho znannia. *Naukovi zapysky Kyivskoho universytetu turyzmu, ekonomiky i prava. Serii: filosofski nauky*. Kyiv. 8. 7–22.

Pro turizm: Zakon Ukrainy vid 15 09 1995 r. № 324/95-VR. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR)*, 1995, N 31, st. 242 (Redaktsiia stanom na 01.10.2023).

Global and regional tourism results. *UNWTO*. URL: <https://www.unwto.org/tourism-data/global-and-regional-tourism-performance>.

Derzhavne ahentstvo z rozvytku turizmu Ukrainy. URL: <https://www.tourism.gov.ua/news-and-announcements>.

Formation of modern concepts of management of tourism and hotel and restaurant business in the conditions of the paradigm of sustainable development : monograph (2023) / by general. ed. L. V. Bezkorovaina. Zaporizhzhia: Zaporizhzhia National University. 318.

Implementation of the European experience of sustainable rural tourism and creative industries complementary development : monograph (2023) / A. Cherep, N. Venherska, L. Bezkorovaina et al. ; under the general editorship of Prof. A. V. Cherep, Doctor of Economics, Assoc. Prof. N. S. Venherska, PhD in Economics. Zaporizhzhia : Publishing house "Helvetica".226.

Cherep, A., Voronkova, V., Andriukaitiene, R., Nikitenko V. (2020). The concept of creative digital technologies in the tourism business in the conditions of digitalization. *Humanities studies*. 5 (82).196–209.

LYUDMYLA, KRYVEGA – Doctor of Philosophical Sciences,
professor, professor of the Department of Social Philosophy and Public Administration,
Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: ukra29@i.ua
ODCID iD: <http://orcid.org/0000-0002-4122-6183>

KATERYNA, SUKHAREVA – associate Professor
of the Department of Business Administration and Management of Foreign Economic activity,
Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: esuhareva030@gmail.com
ODCID iD: <http://orcid.org/0000-0002-3994-2869>

MODERN TOURISM: PHILOSOPHY OF CHANGES, PROBLEMS AND CHALLENGES

Abstract

Philosophical analysis of changes in modern tourism, the logic of its development, the thematic diversity of new types of tourism and its directions is **relevant and timely**. **The object of research** is the phenomenon of modern tourism, and **the subject of research** are the peculiarities of the existence of modern tourism, which determine the direction of changes in today's tourist space. **The results of the study** are that it is emphasized that modern international tourism is gradually recovering to the pre-pandemic level (2019), and the domestic tourism industry is in a deep crisis due to Russia's invasion of its territory. The author emphasizes that in the worldview guidelines of modern man there is a desire to test oneself away from civilization and its benefits. There is an increase in demand for new and extreme types of tourism; to visit mysterious and mystical places; development of new regions with maximally preserved natural landscape; to master technologically new types of tourism – space, underwater, air. New technologies in tourism exacerbate the problem of tourism security. Modern tourism is a complex and dynamic phenomenon that reflects social, economic and cultural changes. On the one hand, tourism promotes the exchange of cultural experiences, but on the other hand, there is a threat of homogenisation of cultures under the influence of global tourism standards. The growth of mass tourism can lead to problems with the preservation of natural and cultural resources. Increased tourist traffic leads to increased waste and environmental pollution. Natural ecosystems are susceptible to destruction due to mass tourism. Mass tourism can lead to changes in the social and cultural environment of local communities, sometimes resulting in the loss of traditions and authenticity. The tourism industry is usually profitable, but these profits can be unevenly distributed among different groups of people. It is proved that it is necessary to ensure the sustainability and balance of tourism development, taking into account the needs of both tourists and local people, and based on the principles of environmental and cultural responsibility. Use digital technologies to manage tourist flows and improve service quality. It is important to involve local communities in decision-making and ensure their participation in tourism development. Modern tourism can be a tool for positive change, but only if its impact on nature, culture and society is taken into account. The main goal should be to create a sustainable and responsible tourism environment. **The prospect of further research** in this direction is to clarify the logic of regional shifts in the structure of tourist arrivals in world tourism.

Key words: philosophy, social changes, tourism, crisis, world, society, coronavirus epidemic, modern challenges, new types of tourism, tourism in Ukraine.

© The Author(s) 2023
This is an open access article under
the Creative Commons CC BY license

Received date 15.09.2023
Accepted date 25.09.2023
Published date 15.10.2023

How to cite: Людмила Кривега, & Катерина Сухарева. Сучасний туризм: філософія змін, проблеми та виклики. Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”, 2023. 17 (94). P. 22–29.
doi: <https://doi.org/10.32782/hst-2023-17-94-03>

ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ НА ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ У СФЕРІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ

СВІТЛАНА, ЛИСЕНКО¹АЛЛА, КРАВЧЕНКО²ІВАН, ШПИТУН³

Анотація

Актуальність вивчення впливу цифровізації на формування соціокультурних компетенцій у сфері фізичної культури і спорту полягає в розгляді цифрових технологій, методів та концепцій, що впливають на спортивну діяльність, тренування спортсменів та формування їхніх навичок. Концепція впливу цифровізації на формування соціокультурних компетенцій у сфері фізичної культури і спорту допомагає оптимізувати тренувальний процес, а також впливати на прийняття рішень під час змагань та розвитку стратегій. Дослідження цих аспектів може сприяти формуванню нових підходів до організації тренувань, сприяти розвитку технологій в спортивній сфері та впливу цифрової трансформації на соціокультурні процеси. Мета дослідження: вплив цифровізації на формування соціокультурних компетенцій у сфері фізичної культури і спорту. Завдання дослідження: 1) з'ясувати соціокультурні компетенції у сфері фізичної культури і спорту; 2) сформулювати напрями формування соціокультурних компетенцій у сфері фізичної культури і спорту; 3) сформувати концепції соціокультурних компетенцій у сфері галузі фізичної культури і спорту; 4) виявити головні тренди цифрової трансформації спортивної індустрії та їх вплив на формування соціокультурних компетенцій. Об'єктом дослідження є формування соціокультурних компетенцій у сфері фізичної культури і спорту. Предметом дослідження вплив цифровізації на формування соціокультурних компетенцій у сфері фізичної культури і спорту. У результаті аналізу зарубіжних концепцій ми вийшли на новий термін, який культивують західні вчені, – це фізична грамотність. Фізична грамотність взагалі не є загальноприйнятим терміном, але, ймовірно, вчені вкладають у цей термін фізичну підготовку чи фізичний розвиток, вміння правильно виконувати фізичні вправи чи рухи. Результат дослідження. Соціально-гуманітарна освіта сприяє формуванню високих моральних принципів серед спортсменів, тренерів і фахівців. Загальний вплив соціально-гуманітарної сфери на формування соціокультурних компетенцій у галузі фізичної культури і спорту визначає не лише функціональні аспекти вирішення завдань у цій галузі, а й роль спорту в соціокультурному розвитку суспільства в цілому. Соціокультурні компетенції взаємодіють, створюючи комплексний підхід до соціокультурного розвитку в галузі фізичної культури і спорту. Вони грають ключову роль у створенні позитивного спортивного середовища, яке сприяє якісному розвитку спортивної індустрії та спільноти.

Ключові слова: цифровізація, формування соціокультурних компетенцій, сфера фізичної культури і спорту, концепції соціокультурних компетенцій, тренди цифрової трансформації, цифрова спортивна культура, кіберспорт

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Тема «Вплив цифровізації на формування соціокультурних компетенцій у сфері фізичної культури і спорту» виокремлюється як актуальна в контексті сучасних технологічних та соціокуль-

турних трансформацій. На неї впливають цифрові технології, що використовуються у сфері фізичної культури і спорту:

1. Використання технологій у тренувальному процесі, що націлене на аналіз впливу віртуальної реальності, ігор та симуляцій на підвищення ефективності тренувань у фізичній культурі та спорті.

2. Дослідження можливостей використання сучасних гаджетів та додатків для моніторингу та аналізу фізичної активності, організації та популяризації спорту за допомогою цифрових технологій, для чого необхідне вивчення впливу соціальних мереж, онлайн-трансляцій та інтерактивних платформ на популяризацію різних видів спорту. Аналіз ефективності цифрових інструментів для організації спортивних заходів, включаючи електронні системи квитування, онлайн-реєстрацію тощо.

Corresponding authors:

¹ Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту (м. Дніпро, Україна)

E-mail: lysenko630@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4222-7049>

² Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту (м. Дніпро, Україна)

E-mail: alla.krav1972@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8596-7274>

³ Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту (м. Дніпро, Україна)

E-mail: kaf_du@i.ua

ORCID ID: <http://orcid.org/0009-0009-4025-7074>

3. Вплив цифровізації на соціально-культурний аспект спорту, що включає дослідження взаємозв'язку між цифровими технологіями та соціальною взаємодією в спортивному середовищі; аналіз впливу електронних спільнот, форумів і соціальних мереж на формування спортивної культури та сприяння активному способу життя.

4. Формування цифрової грамотності у фізичній культурі включають розгляд важливості формування навичок цифрової грамотності серед тренерів, спортсменів і фанатів, націлене на аналіз впливу цифрових технологій на розвиток інформаційної обізнаності в галузі фізичної культури і спорту.

5. Використання віртуальної реальності в тренувальному процесі націлене включає аналіз конкретних випадків впровадження віртуальної реальності для підвищення результативності тренувань у різних видів спорту; вивчення психофізіологічних аспектів використання віртуальної реальності в спортивній підготовці; дослідження ролі соціальних мереж у формуванні спортивної ідентичності та спільнот в онлайн середовищі; аналіз взаємодії спортивних організацій із соціальними мережами для залучення та утримання аудиторії.

6. Технології для моніторингу та оцінки фізичної активності включають розгляд використання носимих пристроїв та мобільних додатків для вимірювання та аналізу фізичної активності; вивчення ефективності цих технологій у контексті самомоніторингу та покращення спортивних результатів.

7. Цифрові технології в організації спортивних подій націлені на дослідження впливу онлайн-трансляцій, віртуальних стадіонів та інтерактивних форматів на взаємодію глядачів під час спортивних заходів; аналіз можливостей для залучення аудиторії через цифрові ініціативи під час різних спортивних подій.

Ці напрямки можуть служити підставою для формування соціокультурних компетенцій у сфері фізичної культури і спорту і дозволяють глибше вивчати вплив цифровізації на соціокультурні компетенції у сфері фізичної культури і спорту (Bilohur, Andriukaitiene & Makieshyuna, 2021).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття

Вплив цифровізації на формування соціокультурних компетенцій для галузі фізичної культури і спорту є значущим і різноаспектним.

Соціокультурні компетенції в цьому контексті означають здатність особистості адаптуватися до соціокультурного середовища, вміти спілкуватися, розуміти та поважати різні культурні контексти та цінності. Основні аспекти цього впливу включають:

1. Формування соціокультурних цінностей, та як соціально-гуманітарна сфера впливає на формування цінностей, які можуть бути важливими для спортсменів та фахівців у галузі фізичної культури. Наприклад, виховання поваги до інших, співчутливості, рівності та солідарності.

2. Розвиток міжкультурної комунікації, в основі якої здатність ефективно спілкуватися та взаємодіяти з представниками різних культур стає важливою в умовах глобалізації. У галузі фізичної культури це особливо актуально через міжнародний характер багатьох спортивних подій та змагань.

3. Формування соціальної відповідальності, у контексті якої важливим аспектом є виховання у спортсменів та фахівців у галузі фізичної культури відчуття соціальної відповідальності перед суспільством. Це може включати участь у благодійних заходах, розвиток спортивних програм для вразливих груп населення та інші ініціативи.

4. Адаптація до змін у культурному середовищі, так як зміна культурних та соціальних тенденцій може впливати на спосіб функціонування галузі фізичної культури і спорту. Таким чином, важливо розвивати компетенції, які дозволяють адаптуватися до нових реалій та вимог суспільства.

5. Підтримка соціокультурної різноманітності, так як формування у спортсменів і фахівців у галузі фізичної культури вміння поважати та підтримувати соціокультурну різноманітність може сприяти створенню відкритого та толерантного спортивного середовища.

6. Гендерна рівність та включеність, так як соціально-гуманітарна сфера грає важливу роль у формуванні усвідомлення щодо гендерної рівності у галузі фізичної культури і спорту. Пропаганда рівних можливостей для жінок та чоловіків, а також підтримка різноманітності гендерних ідентичностей, сприяє створенню більш включного та рівноправного спортивного середовища.

7. Психологічна стійкість та емоційний інтелект, у контексті якої взаємодія у спортивному середовищі потребує високого рівня психологічної стійкості та емоційного інтелекту.

Соціально-гуманітарні аспекти, такі як розвиток комунікаційних навичок, сприяють покращенню взаєморозуміння між спортсменами, тренерами та іншими учасниками спортивного процесу.

8. Соціальна підтримка та тимблдінг, так як спортивні колективи мають свою власну культуру і традиції. Врахування соціально-гуманітарних аспектів, таких як соціальна підтримка та тимблдінг, може зміцнювати сплайн команди, сприяючи спільним досягненням цілей.

9. Етичні аспекти та fair play, розвиток етичних цінностей, включаючи принципи fair play, визначає моральні стандарти у спортивній галузі. Соціально-гуманітарна освіта сприяє формуванню високих моральних принципів серед спортсменів, тренерів і фахівців.

10. Сприяння освітньому процесу, розуміння соціокультурних аспектів дозволяє розробляти ефективні освітні програми у галузі фізичної культури і спорту.

Це включає в себе вивчення історії, культури та соціальних вимірів спорту. Загальний вплив соціально-гуманітарної сфери на формування соціокультурних компетенцій у галузі фізичної культури і спорту визначає не лише функціональні аспекти вирішення завдань у цій галузі, а й роль спорту в соціокультурному розвитку суспільства в цілому (Bilohur, & Andriukaitiene, 2020a).

Мета та формування цілей статті (постановка завдання)

Мета дослідження – концептуалізація впливу цифровізації на формування соціокультурних компетенцій у сфері фізичної культури і спорту. **Завдання дослідження:** 1) з'ясувати соціокультурні компетенції у сфері фізичної культури і спорту; 2) сформулювати напрями формування соціокультурних компетенцій у сфері фізичної культури і спорту; 3) сформулювати концепції соціокультурних компетенцій у сфері галузі фізичної культури і спорту; 4) виявити головні тренди цифрової трансформації спортивної індустрії та їх вплив на формування соціокультурних компетенцій. **Об'єктом дослідження** є формування соціокультурних компетенцій у сфері фізичної культури і спорту. **Предметом дослідження** вплив цифровізації на формування соціокультурних компетенцій у сфері фізичної культури і спорту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, з яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор

Зарубіжний досвід у сфері впливу соціально-гуманітарної сфери на формування соціокуль-

турних компетенцій для галузі фізичної культури і спорту вивчається в багатьох країнах, і деякі наукові школи та концепції можуть бути корисними для дослідження. Міжнародний досвід вивчення даної проблеми має велике значення для соціально-гуманітарної сфери:

1. Швеція: вчені активно вивчають соціокультурний вплив на спорт і фізичну активність. Імена дослідників, таких як Karin Redelius та Barbro Johansson, можуть бути важливими для філософів.

2. Нідерланди: вивчається співвідношення між спортом і суспільством. Ймовірно, можна звернутися до робіт Aage Rademaker або Maarten van Bottenburg.

3. США: науковці, такі як Jay Coakley та Michael A. Messner, досліджують соціологію спорту та його вплив на суспільство.

4. Канада: вчені активно займається соціальними аспектами фізичної активності. Це роботи Margaret Whitehead та Bruce Kidd.

5. Австралія та Нова Зеландія: дослідження в галузі соціокультурного впливу фізичної активності ведуть такі науковці, як Brent McDonald та Jan Wright.

6. Нова Зеландія: вивчення спорту і його впливу на культуру та суспільство може бути знайдено в роботах Steve Jackson та Toni Bruce.

7. Японія: дослідження в галузі фізичної активності та соціокультурного впливу, такі імена як Nobuko Sakurai, можуть бути цікавими для філософів.

Можна назвати декілька відомих науковців, які зосереджуються на вивченні впливу соціально-гуманітарної сфери на формування соціокультурних компетенцій у галузі фізичної культури і спорту:

1. Jay Coakley (США) є визначним американським соціологом спорту і автором численних праць, що досліджують соціальні аспекти участі в спорті та фізичній активності. 2. Michael A. Messner (США): американський соціолог і дослідник, який зосереджується на гендерних аспектах спорту та його впливу на суспільство.

3. Margaret Whitehead (Канада) є визнаною канадською філософінею спорту і автором концепції «фізична грамотність», що розглядає фізичну активність як ключовий елемент культури.

4. Bruce Kidd (Канада): канадський соціолог спорту і педагог, що досліджує роль спорту в суспільстві, особливо у контексті освіти.

5. Karin Redelius (Швеція): дослідження фоку-

суються на взаємодії між спортом і суспільством, зокрема в контексті фізичної активності та громадського здоров'я.

6. Brent McDonald: австралійський дослідник, який вивчає соціокультурний вплив фізичної активності та спорту, зокрема в контексті шкільної фізичної культури.

7. Nobuko Sakurai (Японія): дослідження охоплюють соціокультурні аспекти спорту та фізичної активності в японському суспільстві.

8. Aage Rademaker (Нідерланди): нідерландський дослідник, який зосереджується на соціокультурних аспектах фізичної активності і спорту.

9. Jan Wright (Нова Зеландія): дослідник з Нової Зеландії вивчає гендерні аспекти фізичної активності та ролі спорту у суспільстві.

10. Steve Jackson (Австралія): австралійський вчений, який спеціалізується на вивченні соціокультурних аспектів фізичної активності, спорту та відпочинку.

11. Toni Bruce (Нова Зеландія): авторитетна фігура у галузі дослідження гендерних питань у спорті та фізичній культурі.

12. Barbro Johansson (Швеція): вивчає соціокультурні аспекти фізичної активності та спорту, зокрема в контексті освіти та громадянського виховання.

13. Nico Schlenker (Австралія): спеціалізується на глобалізації та соціокультурних аспектах фізичної активності і спорту.

14. Helen Lenskyj (Канада): автор критичних робіт про гендерні та політичні аспекти участі в спорті.

15. Lois J. Nellis (США): спеціалізується на соціокультурних аспектах фізичної активності та спорту, зокрема в університетському спорті.

Ці вчені репрезентують лише частину широкого спектру дослідників, які вивчають соціокультурний вплив на фізичну культуру і спорт. Таким чином, ми вийшли на новий термін, який культивують західні вчені, – це фізична грамотність. Фізична грамотність взагалі не є загальноприйнятим терміном, але, ймовірно, вчені вкладають у цей термін фізичну підготовку чи фізичний розвиток, вміння правильно виконувати фізичні вправи чи рухи (Bilohur, &Andriukaitiene, 2020b).

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів

1. Соціокультурні компетенції у сфері фізичної культури і спорту

Як свідчить соціально-філософський аналіз, цифровізація впливає на галузь фізичної куль-

тури і спорту, сприяючи розвитку соціокультурних компетенцій, які є ключовими для успішної взаємодії з різними культурними групами та вирішення суспільних завдань. Соціокультурні компетенції для галузі фізичної культури і спорту включають широкий спектр навичок та вмінь, які дозволяють особистості успішно функціонувати у соціальному та культурному середовищі спортивної діяльності. Основні соціокультурні компетенції в цій галузі включають:

1. Міжкультурна компетентність: здатність ефективно взаємодіяти з представниками різних культур, розуміти і поважати різниці в менталітеті та традиціях.

2. Етична поведінка та fair play: розвиток етичних принципів, таких як чесність, порядність, повага до суперників та суддів, сприяє створенню справедливого та етичного спортивного середовища.

3. Гендерна рівність та включеність: розуміння та підтримка рівних можливостей для жінок та чоловіків у спорті, а також визнання та повага різноманітності гендерних ідентичностей.

4. Комунікативні навички: здатність ефективно спілкуватися з різними учасниками спортивного середовища, включаючи спортсменів, тренерів, керівників та вболівальників.

5. Співпраця та командний дух: вміння працювати в команді, взаємодіяти з іншими учасниками для досягнення спільних цілей та підтримки товаришів по команді.

6. Соціальна відповідальність: розуміння власного впливу на суспільство та готовність приймати відповідальність за свої дії та вчинки, що стосуються спортивної галузі.

7. Ментальна стійкість: розвиток психологічної стійкості та емоційного контролю для подолання труднощів та стресових ситуацій.

8. Сприйняття різноманітності та інклюзія: повага та підтримка різноманітності в спорті, включаючи інклюзивний підхід до участі різних груп населення. Саморегуляція та самовдосконалення, в основі якої здатність ефективно управляти власними емоціями, стресом та тиском, а також бажання постійного вдосконалення своїх навичок і властивостей.

9. Освітні та культурні знання: розуміння історії, традицій та культур спорту, а також знання основних принципів глобальних та національних спортивних систем.

10. Культурна чутливість, що включає уміння адаптувати свою поведінку та взаємодіяти з пред-

ставниками різних культур, дотримуючись встановлених культурних норм.

11. Соціально-педагогічні навички, що включають здатність впливати на інших, сприяючи їхньому розвитку та вихованню, особливо в контексті роботи тренера чи педагога у галузі фізичної культури.

12. Емпатія та співчуття, а саме розвинені навички сприйняття та розуміння емоцій та потреб інших, що сприяє покращенню взаємовідносин у спортивному колективі.

13. Культурне лідерство, що включає здатність створювати позитивний вплив на інших, сприяючи розвитку культурних цінностей та зміцненню спільної культурної ідентичності в команді чи спортивній громаді.

14. Інтерактивні технології та медіаграмотність: здатність використовувати сучасні технології та медіа для взаємодії з іншими, популяризації спорту та сприяння комунікації в спортивній громаді.

Ці соціокультурні компетенції сприяють не лише ефективній участі в галузі фізичної культури і спорту, але й впливають на формування позитивної соціальної динаміки та сприяють розвитку гармонійної та взаєморозуміючої спортивної спільноти. Ці соціокультурні компетенції взаємодіють та взаємозалежать, створюючи комплексний підхід до соціокультурного розвитку в галузі фізичної культури і спорту. Вони грають ключову роль у створенні позитивного спортивного середовища, яке сприяє якісному розвитку спортивної індустрії та спільноти.

Вплив соціально-гуманітарної сфери на формування соціокультурних компетенцій для галузі фізичної культури і спорту визначається різними аспектами, які взаємодіють між собою. Нижче виокремимо деякі з основних аспектів цього впливу:

1. Соціокультурне середовище: соціальні цінності і норми визначають, які якості та особливості вважаються важливими в конкретному суспільстві. У галузі фізичної культури це може впливати на обрані види спорту, підходи до тренувань, сприйняття успіху та поразки.

2. Культурний контекст: традиції, обряди та інші аспекти культури формують ставлення до фізичної активності та спорту. Наприклад, у певних культурах може існувати велика цінність спорту або, навпаки, відданість іншим формам розваг та відпочинку.

3. Спортивна освіта: соціально-гуманітарні предмети в спортивних програмах можуть спри-

яти формуванню культурної компетенції серед спортивних фахівців. Вивчення соціології, психології, філософії може сприяти розумінню соціокультурного контексту фізичної активності.

4. Виховання через спорт: спорт може бути використаний як засіб виховання, де через вправи та тренування формуються особистісні якості, такі як толерантність, комунікабельність та робота в команді.

5. Мас-медіа та громадська думка: засоби масової інформації формують уявлення суспільства про фізичну активність та спорт. Позитивне або негативне висвітлення може впливати на популярність різних видів спорту та сприйняття фізичної активності.

6. Громадська думка: громадська думка стосовно фізичної активності може впливати на підтримку спортивних ініціатив, а також на рівень інвестицій у галузь фізичної культури і спорту.

7. Різноманітність і соціальна інклюзія: різноманіття учасників та доступність спорту для всіх може бути важливим аспектом в формуванні соціокультурних компетенцій. Розуміння та повага до різниць в соціальних, культурних і етнічних контекстах може сприяти позитивному розвитку галузі.

8. Етика у спорті: засоби масової інформації та громадськість можуть висвітлювати етичні питання у світі спорту, такі як допінг, фейр-плей, порушення правил та справедливості. Це впливає на формування соціокультурних компетенцій, сприяючи розвитку моральних цінностей у практикантів та фахівців.

9. Гендерна рівність та різноманіття: сприяння гендерній рівності у спорті може впливати на стереотипи та уявлення про ролі чоловіків і жінок у фізичній активності. Залучення та підтримка спортсменок і тренерок, а також врахування гендерних аспектів в спортивних програмах, допомагає створити більш різноманітне та інклюзивне оточення.

10. Технологічні зміни та інновації: сучасні технології, такі як віртуальна реальність, аналіз даних, інтерактивні тренажери, можуть впливати на методи навчання та тренувань у галузі фізичної культури і спорту. Розуміння та використання цих інновацій може стати складовою соціокультурних компетенцій фахівців у цій області.

Усі ці аспекти взаємодіють і співпрацюють, створюючи унікальний соціокультурний контекст, який впливає на формування компетенцій у галузі фізичної культури і спорту. Загальний вплив

соціально-гуманітарної сфери на галузь фізичної культури і спорту визначається взаємодією різних факторів, які формують цей суспільний контекст. Розвиток соціокультурних компетенцій стає важливим елементом для ефективної взаємодії із суспільством та адаптації до змін в його цінностях та потребах (Bilohur, & Andriukaitiene, 2020c).

2. Напрями формування соціокультурних компетенцій у сфері фізичної культури і спорту

Формування соціокультурних компетенцій для галузі фізичної культури і спорту в умовах цифровізації включає в себе ряд аспектів, оскільки цифрові технології можуть впливати на різні аспекти спортивного життя і розвитку людей у цій галузі. До ключових аспектів формування соціокультурних компетенцій слід віднести:

1. Цифрова грамотність, в основі якої розвиток вмінь працювати з сучасними цифровими технологіями в області фізичної культури і спорту.

2. Використання спеціалізованих додатків, мобільних додатків, інтерактивних тренажерів тощо, зокрема застосування віртуальної та розширеної реальності для покращення тренувань, створення інтерактивних сценаріїв для спортивних заходів та навчання.

3. Електронне здоров'я та моніторинг, в основі якого використання сучасних засобів для моніторингу фізичного здоров'я, відстеження показників фізичної активності та оптимізації тренувань.

4. Соціальні мережі та спільноти, у контексті яких відбувається взаємодія з іншими учасниками галузі через соціальні мережі для обміну досвідом, організації спільних заходів та підтримки спільних спортивних цілей.

5. Етика та безпека в інтернеті включає розвиток усвідомленості про етичні та безпечні аспекти використання цифрових технологій у фізичній культурі і спорті.

6. Технологічна інноваційність, в основі якої сприяння розвитку новаторських підходів та проєктів, що використовують цифрові технології для поліпшення результатів та розвитку галузі.

7. Глобальна співпраця та культурний обмін у контексті спортивного розвитку, а саме забезпечення можливостей для глобальної співпраці та культурного обміну, використовуючи цифрові технології для спілкування та спільного навчання. Розвиток електронних педагогічних засобів для ефективного викладання та навчання в галузі фізичної культури і спорту.

Формування соціокультурних компетенцій для галузі фізичної культури і спорту в умовах циф-

ровізації включає також використання онлайн-курсів та вебінарів для підвищення кваліфікації тренерів та фахівців; забезпечення доступності цифрових рішень для людей з різними рівнями фізичних здібностей та обмеженнями, що вимагає розробки інклюзивних тренувальних програм та інструментів з метою доступності та інклюзії (Bilohur, Andriukaitiene & Makieshyina, 2021).

Формування цифрової культури спортивної спільноти включає їх залучення до активного способу життя через цифрові платформи, використовуючи ігри, додатки та інші інтерактивні засоби для мотивації фізичної активності; використання цифрових технологій для збереження та просування спортивної та культурної спадщини, а також для сприяння взаєморозумінню між різними спільнотами, в основі якої групова взаємодія та сприяння формуванню групової взаємодії через використання онлайн-спільнот, групових тренувань та тимчасових викликів з метою психологічної підтримки та саморегуляції. Умови цифровізації культивують умови для використання аналітики даних з метою покращення стратегій тренувань, розвитку спортивних програм та прийняття обґрунтованих управлінських рішень. Ці аспекти сприяють формуванню компетентностей, які дозволяють фахівцям у галузі фізичної культури і спорту ефективно використовувати цифрові технології для досягнення спортивних цілей, розвитку культури та сприяння загальному здоров'ю та благополуччю.

Загальна мета полягає в тому, щоб забезпечити інтеграцію цифрових інновацій у галузі фізичної культури і спорту для покращення якості життя, сприяння здоров'ю та розвитку гармонійної особистості. Формування соціокультурних компетенцій для галузі фізичної культури і спорту в умовах цифровізації розвивається у контексті розробки електронних освітніх ресурсів для ефективного викладання та навчання в галузі фізичної культури і спорту; використання онлайн-курсів та вебінарів для постійного професійного розвитку тренерів та фахівців; забезпечення широкого доступу до цифрових рішень для людей з різними рівнями фізичних здібностей та обмеженнями; розробка інклюзивних тренувальних програм та інструментів, що враховують потреби всіх учасників; використання аналізу даних для оптимізації стратегій тренувань, розробки спортивних програм та прийняття обґрунтованих управлінських рішень; залучення до активного способу життя через цифрові платформи, ігри,

додатки та інші інтерактивні інструменти для створення позитивних звичок фізичної активності; використання цифрових технологій для збереження та просування спортивної та культурної спадщини, а також для сприяння взаєморозумінню між різними спільнотами. Велику актуальність набуває проведення заходів з використанням цифрових технологій для залучення спільноти та підтримки спортивних досягнень, створення можливостей для групової взаємодії через цифрові платформи, спільні тренування та виклики, розробка цифрових інструментів для психологічної підтримки, тренувань саморегуляції та стресового управління для спортсменів і тренерів. Ці елементи спрямовані на створення цілісної системи для формування соціокультурних компетенцій у галузі фізичної культури і спорту в умовах цифровізації (Лисенко, 2021).

3. Концепції соціокультурних компетенцій у сфері галузі фізичної культури і спорту

Розглянемо концепції формування соціокультурних компетенцій для галузі фізичної культури і спорту в умовах цифровізації включає:

1) Інтеграцію цифрових засобів у навчання, в основі якої створення інтерактивних електронних засобів для навчання, які сприяють вивченню та розвитку соціокультурних компетенцій учасників галузі фізичної культури.

2) Використання віртуальної та розширеної реальності для створення іммерсивних навчальних середовищ та інтерактивних сценаріїв, створення онлайн-спільнот та платформ для обміну досвідом, ідей та найкращих практик у галузі фізичної культури.

3) Розвиток електронних систем моніторингу з метою впровадження систем моніторингу та аналізу даних для тренувального процесу та здоров'я спортсменів, використання носимої електроніки та сенсорів для збору інформації про фізичну активність та фізіологічні показники.

4) Розвиток електронної спортивної культури, підтримка розвитку електронних турнірів та ігрових спільнот у сфері електронного спорту, використання відеоігор та інтерактивних тренажерів для привертання уваги до фізичної активності.

5) Культурна дипломатія та глобальний обмін з метою збільшення кількості програм обміну у галузі фізичної культури та спорту для розвитку міжнародного співробітництва; використання цифрових засобів для віртуальних обмінів досвідом та культурними програмами. В умовах цифровізації велику роль набуває:

6) Концепція оптимізації процесів аналізу даних включає використання штучного інтелекту для автоматизації обробки та аналізу великих обсягів даних у галузі фізичної культури та спорту.

7) Розробка персоналізованих програм на основі аналізу індивідуальних потреб та здібностей включає розробку інтерактивних мультимедійних матеріалів для підвищення освітньої доступності та залучення різних аудиторій до фізичної активності.

8) Концепція використання відеокурсів, подкастів та інтерактивних додатків для навчання та розвитку навичок у сфері фізичної культури включає впровадження технологій розширеної реальності в тренування, іммерсивних тренувань та симуляцій спортивних ситуацій; розробка додатків, які сприяють взаємодії реального та віртуального середовища для покращення тренувального процесу.

9) Концепція електронної платформи для моніторингу здоров'я та фітнесу включає розробку цифрових платформ для інтегрованого моніторингу фізичного здоров'я та фітнесу з метою використання даних з пульсометрів, смарт-годинників та інших пристроїв для створення персоналізованих рекомендацій щодо здоров'я та активності.

10) Концепція розробки спеціалізованих мобільних додатків для тренувань, відстеження прогресу та взаємодії спортсменів та тренерів; впровадження елементів гейміфікації для підвищення мотивації та зацікавленості у фізичній активності.

11) Концепція створення інтерактивних спортивних ігор, які сприяють фізичній активності та залученню до спорту через інтерактивні технології; використання елементів віртуальної реальності та взаємодії з реальним середовищем для створення захопливих ігрових досвідів.

12) Концепція організації віртуальних тренувальних заходів, вебінарів та майстер-класів для розповсюдження нових знань та підвищення професійної майстерності.

Ці концепції спрямовані на створення інноваційних та ефективних інструментів для формування соціокультурних компетенцій у галузі фізичної культури і спорту в умовах цифровізації. Вони сприяють створенню інноваційних рішень та вдосконаленню соціокультурних компетенцій у галузі фізичної культури і спорту, враховуючи вплив цифровізації (Кауфман, 2021).

В результаті аналізу формування соціокультурних компетенцій для галузі фізичної культури

і спорту в умовах цифровізації ми виокремлюємо концепт «цифрова спортивна культура», яка визначається як сукупність цифрових технологій, інтерактивних платформ, електронних засобів спілкування та інновацій, що використовуються в галузі спорту для сприяння взаємодії, розвитку спортивного середовища та формування специфічної культури. Ключові аспекти цифрової спортивної культури включають:

1. Електронний Спорт (eSports), в основі якого розвиток та популяризація інтерактивних відеоігор та електронного спорту.

2. Організація та трансляція цифрових турнірів та змагань через онлайн-платформи у контексті віртуальної (VR) та розширеної реальності (AR) для створення іммерсивних віртуальних спортивних середовищ.

3. Розробка тренажерів та ігор, які комбінують реальні та віртуальні досвіди, створення мобільних додатків для відстеження та аналізу фізичної активності; використання сенсорів та IoT-технологій для моніторингу показників здоров'я та тренувань.

4. Концепція електронної трансляції та зв'язку з глядачами з метою організації онлайн-трансляцій спортивних подій та ігор, взаємодії з глядачами через цифрові платформи, коментарі, опитування та інтерактивні елементи.

Цифрова спортивна культура є важливим аспектом розвитку галузі спорту, який не лише змінює спосіб ведення тренувань та змагань, але і створює нові можливості для взаємодії та спілкування в спортивному співтоваристві. Зарубіжний досвід формування цифрової спортивної культури включає в себе ряд інноваційних підходів та проектів, які сприяють розвитку цифрового виміру у галузі спорту.

Зокрема сформовано концепцію електронного спорту (eSports), в основі якого організація масштабних міжнародних турнірів з відеоігор, таких як League of Legends World Championship та The International у Dota 2; використання AR для створення інтерактивних елементів під час трансляцій спортивних подій, що підсилює досвід глядачів; розвиток цифрових соціальних мереж, призначених виключно для спортивної спільноти, де спортсмени та фанати можуть спілкуватися та обмінюватися враженнями; розробка цифрових платформ для проведення онлайн-тренувань та взаємодії з тренерами з будь-якого місця у світі; електронна трансляція та інтерактивні глядацькі враження; надання глядачам можли-

вості взаємодії з трансляцією, ставити питання чи обирати камерні ракурси. Загальною тенденцією є поєднання цифрових технологій із спортивними процесами, що сприяє розширенню спектру можливостей для спортсменів, тренерів та фанатів (Макешина, 2022).

4. Головні тренди цифрової трансформації спортивної індустрії та їх вплив на формування соціокультурних компетенцій

Цифровізація глибоко впливає на всі аспекти спортивної індустрії.

1. Зросла важливість управління членством у співтоваристві. За допомогою соціальних мереж взаємодія між брендами та споживачами стає більш прямою та систематичною. Соціальні мережі, такі як Facebook та Instagram, стали важливими платформами для контактів, що дозволяють брендам безпосередньо спілкуватися зі споживачами та розуміти їхні потреби та переваги. Таким чином, те, як ефективно управляти соціальним членством, наприклад, управляти та аналізувати інформацію про клієнтів за допомогою соціальної платформи управління взаємовідносинами з клієнтами, стане ключовим елементом для брендів у створенні конкурентних переваг.

2. Використання даних прогнозування ринкових тенденцій. У період стрімкого зростання даних дедалі більше спортивних брендів використовують великі дані, аби зрозуміти тенденції ринку та оптимізувати стратегії. За допомогою аналізу даних прогнозуйте поведінку споживачів та оптимізуйте продукти та послуги. Наприклад, аналізуючи купівельну та онлайн-поведінку споживачів, бренди можуть точно прогнозувати майбутній попит на продукцію та додатково оптимізувати дизайн продукції та управління запасами. Крім того, аналіз даних можна використовувати для точного розміщення реклами для досягнення найкращих маркетингових результатів. Крім того, ці цифрові стратегії та інструменти також надають командам та організаторам повніші дані, тим самим одержуючи більш глибоке розуміння ринку, оптимізуючи маркетингові стратегії та забезпечуючи основу для розподілу ресурсів.

3. Більше цифровий перегляд. Технології змінюють не тільки бізнес-модель спортивної індустрії, але й те, як ми дивимося на ігри, і бізнес-стратегії команд. Цифрові сервіси та програми, такі як онлайн-трансляції подій, аналіз даних у реальному часі та платформи взаємодії з фанатами, не тільки забезпечують кращі враження від перегляду. Поглиблене розуміння гри

та платформи взаємодії з фанатами може дозволити командам та вболівальникам встановити глибші зв'язки. Взявши за приклад технологію AR/VR, перші MR-окуляри змішаної реальності від Apple Vision Pro змінять враження від перегляду шанувальників майбутніх спортивних подій. фото та відео. Запис захоплюючих моментів дозволяє шанувальникам насолодитися хвилюванням і радістю події, якби вони були там, навіть удома. Цифрова трансформація – це не просто застосування технологій, а стратегічні зміни, які потребують переосмислення та проектування бізнес-процесів з урахуванням інтересів клієнтів. Тому нам необхідно спочатку визначити цифрову стратегію та цілі компанії та переконатися, що ці цілі відповідають загальній стратегії компанії. технології, як віртуальна реальність, будуть інтегрувати ці цифрові інструменти та мислення Метавсесвіту у корпоративні рішення в найближчі роки. Брендам необхідно створити міцну основу даних про клієнтів, включаючи процеси збирання, аналізу та управління даними, а також розглядати дані як важливий ресурс для підтримки прийняття рішень та інновацій (Макешина, Лисенко, Самошкіна, & Кравченко, 2022).

Щоб впоратися із цими новими тенденціями, брендам необхідно знайти нові маркетингові стратегії та інструменти. Наприклад, CRM може допомогти брендам керувати та аналізувати дані про клієнтів для подальшого підвищення ефективності управління взаємовідносинами зі споживачами; чат-боти можуть забезпечувати цілодобове обслуговування клієнтів та покращувати якість обслуговування клієнтів; точна реклама може дозволити брендам ефективніше досягати цілей конверсії. Ключ до майбутньої діяльності: думати про маркетингові стратегії, що йдуть у ногу з часом. Ми прогнозуємо, що нові технологічні інновації сприятимуть подальшій цифровій трансформації спортивної індустрії у майбутньому. Наприклад, розвиток технології 5G забезпечить якісніший перегляд спортивних трансляцій, технології штучного інтелекту та машинного навчання зроблять аналіз даних більш точним, а технології віртуальної та доповненої реальності створять новий спортивний досвід. У міру подальшого поглиблення цифрової трансформації майбутня спортивна індустрія стане більш інтелектуальною, персоналізованою та орієнтованою на послуги. Чи це великі дані, штучний інтелект або інші нові технології, вони відкривають більше можливостей для спортивної

індустрії. Тільки прийнявши зміни, країни зможуть досягти сталого лідерства на цьому висококонкурентному ринку (Олексенко К., 2019).

Цифрова трансформація в спортивній індустрії має значний вплив на різні аспекти, включаючи спортсменів, фанатів, тренерів та організаторів заходів. Ось кілька головних трендів цифрової трансформації в спортивній індустрії та їхній вплив на формування соціокультурних компетенцій:

1. Аналіз великих обсягів даних дозволяє тренерам та спортсменам оптимізувати тренування, прогнозувати результати та уникати травм. Фанати також отримують доступ до більшої кількості статистики та аналітики, що поглиблює їхнє розуміння гри.

2. Віртуальна та доповнена реальність дозволяє фанатам буквально зануритися у світ спорту через віртуальні або доповнені реальності. Це створює нові можливості для взаємодії та спільного переживання подій, що впливає на соціокультурні зв'язки.

3. Вплив: Зростання онлайн-трансляцій, покупка квитків та спортивних товарів через Інтернет роблять спорт більш доступним. Це також змінює спосіб споживання спорту та формує нові патерни споживання.

4. З'явлення сучасних тренажерів та додатків для фітнесу дозволяє користувачам отримати індивідуалізовані тренування та взаємодіяти з тренерами в онлайн-режимі. Це впливає на здоров'я та фізичну активність населення.

5. Спортсмени та команди активно використовують соціальні мережі для взаємодії з фанатами, підвищення свого бренду та створення особистих зв'язків. Це формує нові форми спілкування та соціальних норм.

6. Вплив: Зростання популярності кіберспорту впливає на сприйняття самого поняття «спорт» та формує нові культурні стандарти щодо змагань, командної роботи та спільної гри (Кравченко, 2023).

Ці тренди сприяють розвитку спортивної індустрії, створюють нові можливості для фанатів, спортсменів та бізнесу. Одночасно вони визначають нові соціокультурні компетенції, такі як цифрова грамотність, здатність до аналізу даних та вміння взаємодіяти в онлайн-середовищі. Кіберспорт, також відомий як електронний спорт або eSports, є формою змагань, де гравці взаємодіють у віртуальному середовищі за допомогою комп'ютерних ігор. Цей вид спорту набув

значної популярності в останні роки і став важливим сегментом глобальної індустрії розваг та спорту. Кіберспорт охоплює різноманітні жанри комп'ютерних ігор, такі як стратегії в реальному часі (RTS), шутери (FPS), бойовики (Fighting), онлайн-рольові ігри (MMORPG) та інші. Різноманіття жанрів визначає різні види кіберспорту. Кіберспортивні турніри та ліги можуть бути організовані на різних рівнях – від локальних чемпіонатів до світових масштабів. Існує велика кількість організацій, які спеціалізуються у проведенні кіберспортивних заходів. Багато кіберспортивних змагань проводяться в командній формі, де гравці об'єднуються в команди. Професійні кіберспортивні гравці можуть отримувати контракти від команд та спонсорів, а їхні імена стають відомими в спільноті геймерів. Турніри та матчі в кіберспорті часто транслюються в інтернеті за допомогою платформ, таких як Twitch, YouTube та інші. Це сприяє великій кількості глядачів, які слідкують за змаганнями. Розвиток кіберспортивної інфраструктури включає в себе будівництво геймінг-арен, розробку спеціалізованих обладнань для гравців та підтримку технологій, які забезпечують стабільну гру та комфорт учасників. У світі кіберспорту сформувалася власна культура та спільнота. Це включає в себе унікальну мову, терміни, традиції та особливості спілкування. Кіберспорт визнаний як одна з найшвидше розвиваючихся галузей розваг та спорту. Зростання інтересу до цього виду спорту призводить до появи нових бізнес-можливостей та інвестицій. Кіберспорт визнається як важливий елемент сучасної культури, а його вплив на розвиток технологій та формування нових спільнот та цінностей робить його предметом наукових досліджень у різних галузях, таких як соціологія, психологія, економіка та інші (Лисенко, 2023).

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі

Фізична культура і спорт має велике значення в суспільстві і впливає на соціокультурні цінності на різних рівнях. Спорт сприяє підтримці фізичного здоров'я, зміцнює імунну систему та зменшує ризик розвитку різних хвороб. Люди, які ведуть активний спосіб життя через зайняття спортом, зазвичай мають кращий стан здоров'я. Участь у спорті допомагає формувати характер, виховує такі якості, як відданість, дисципліна, співпраця, адаптивність та відчуття відповідальності. Спорт розвиває соціальні навички та сприяє форму-

ванню позитивного міжособистісного спілкування. Участь у спортивних подіях, підтримка команд або самостійні досягнення в спорті можуть сприяти формуванню особистої ідентичності та почуття гордості за свої досягнення або успіхи своєї команди чи країни. Спорт може служити платформою для підтримки рівності та інклюзивності. Наприклад, різноманіття в спортивних командах і серед вболівальників може сприяти подоланню стереотипів і формуванню толерантного суспільства.: Участь у спортивних змаганнях, особливо на міжнародному рівні, часто викликає почуття патріотизму та об'єднання спільної національної спільноти. Спорт може стати засобом підтримки та об'єднання людей навколо спільних цінностей. Спорт може бути платформою для наукових досліджень та інновацій в області фізичної підготовки, медицини, інженерії та інших галузей. Це сприяє розвитку науки та педагогіки в контексті фізичної активності. Загалом, спорт грає важливу роль у формуванні соціокультурних цінностей суспільства, сприяючи фізичному, психічному та соціальному розвитку людей. Він є засобом виховання, розваги та спілкування, а його вплив на культуру суспільства важко переоцінити. (Олексенко К., 2018).

Практичний вплив цифровізації на формування соціокультурних компетенцій у сфері фізичної культури і спорту виявляється через використання сучасних технологій у різних аспектах фізичної активності, тренувань, спортивних змагань та споживання спортивного контенту. Використання електронних трекерів, сенсорів, мобільних додатків та віртуальної реальності для оптимізації тренувальних процесів. Гравці та тренери можуть аналізувати дані про фізичні показники, техніку виконання рухів, та інше. Використання цифрових платформ для проведення онлайн-тренувань, взаємодії з тренерами та іншими учасниками. Це робить фізичну активність більш доступною та гнучкою. Організація віртуальних чемпіонатів та змагань, які залучають як професіональних гравців, так і любителів. Це створює нові можливості для взаємодії та співпраці в онлайн-середовищі. Використання стрімінгових платформ для перегляду спортивних подій, а також взаємодії з іншими вболівальниками через чати та соціальні мережі. Це змінює спосіб, як люди сприймають та обговорюють спорт. Використання аналітики та штучного інтелекту для аналізу статистики гравців, команд, та стратегій у реальному часі. Це надає більше можливостей для вдосконалення гри та стратегічного планування. Використання

спеціалізованих електронних тренажерів та ігор для забезпечення ефективного та цікавого фізичного навантаження. Це може бути особливо корисним для привертання уваги молодших поколінь до фізичної активності. Використання віртуальної реальності для створення іммерсивних тренувань та симуляцій, що можуть підвищити інтенсивність тренувань та сприяти кращому розвитку фізичних навичок. Використання цифрових систем для

організації та управління спортивними заходами, квитками, реєстрацією учасників та взаємодією з вболівальниками. Ці практичні аспекти цифровізації в спорті сприяють більш ефективному використанню ресурсів, підвищують доступність та привабливість фізичної активності, а також впливають на спосіб взаємодії спортсменів, тренерів, вболівальників та інших учасників спортивної спільноти

Список використаних джерел

Bilohur Vlada, Andriukaitiene Regina & Makieshyna Yuliia. Educational policy in the field of sport. during the COVID-19 pandemic: challenges, threats, development trends. *Humanities studies*. Запоріжжя : ЗНУ, 2021. Вип. 7 (84). С. 65–74.

Bilohur Vlada, & Andriukaitiene Regina. Sports culture as a means of improving the integrity of sports personality: philosophicalcultural and anthropological analysis. *Humanities studies*. Запоріжжя : ЗНУ, 2020. Вип. 6 (83). С. 136–152.

Bilohur Vlada, & Andriukaitiene Regina. Theoretical methodological sports reflection as a human dimension area of sports activity and possibilities of its humanization in the society. *Humanities studies*. Запоріжжя : ЗНУ, 2020. Вип. 5 (82). С. 132–146.

Bilohur Vlada, & Andriukaitiene Regina & Makieshyna Yuliia. Educational policy in the field of sport. during the COVID-19 pandemic: challenges, threats, development trends. *Humanities studies*. Запоріжжя : ЗНУ, 2021. Вип. 7 (84). С. 65–74.

Bilohur Vlada, & Andriukaitiene Regina. Sports culture as a means of improving the integrity of sports personality: philosophicalcultural and anthropological analysis. *Humanities studies*. Запоріжжя : ЗНУ, 2020. 6 (83). С. 136–152.

Bilohur Vlada, & Andriukaitiene Regina. Theoretical methodological sports reflection as a human dimension area of sports activity and possibilities of its humanization in the society. *Humanities studies*. Запоріжжя : ЗНУ, 2020. Вип. 5 (82). С. 132–146.

Кауфман Скотт. За межами піраміди потреб. Новий погляд на самореалізацію / пер. з англ. Анна Марковська. Київ : Лабораторія, 2021. 400 с.

Лисенко С. О. Становлення і розвиток парадигми самоактуалізації особистості та її переосмислення у контексті сучасності. *Humanities studies: collection of scientific papers* / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house "Helvetica", 2021. № 8 (85). Р. 20–28. DOI: <https://doi.org/10.26661/hst-2021-8-85-0>

Макешина Юлія. Концепція переходу від викладання традиційних гуманітарних дисциплін до цифрових (цифрової гуманітаристики). *Цифрова трансформація соціоекономічних, управлінських та освітніх систем сучасного суспільства* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 23–24 листопада 2022 року / ред.-упорядник д.філософ.н., проф. В. Г. Воронкова. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2022. С. 530–537.

Макешина Ю. В., Лисенко С. О., Самошкіна М. Г., Кравченко А. В. Формування особистості як цілісної системи та процесу її активного розвитку у контексті соціально-філософських наук. *Humanities studies : Collection of Scientific Papers* / Ed. V. Voronkova. Zaporozhzhia : Publishing house "Helvetica", 2022. 11 (88). С. 37–47.

Кравченко Алла. Формування соціокультурних компетенцій для галузі фізичної культури і спорту в умовах цифровізації. *Формування цифрових компетентностей у процесі викладання дисциплін «цифрової гуманітаристики» та управлінсько-економічного циклу в умовах діджиталізації* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 23–24 листопада 2023 року / ред.-упорядник: д.філософ.н., проф., В. Г. Воронкова, д.е.н., проф. Н. Г. Метеленко. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 353–358.

Лисенко Світлана. Вплив соціально-гуманітарної сфери на формування соціокультурних компетенцій для галузі фізичної культури і спорту. *Формування цифрових компетентностей у процесі викладання дисциплін «цифрової гуманітаристики» та управлінсько-економічного циклу в умовах діджиталізації* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 23–24 листопада 2023 року / ред.-упорядник: д.філософ.н., проф., В. Г. Воронкова, д.е.н., проф. Н. Г. Метеленко. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2023. 358–366.

Олексенко К. Формирование профессиональной ИТ-компетентности как основареформирования современной украинской школы. *Mokslas ir praktika: aktualijos ir perspektyvos. Taptautinė mokslinė – praktinė konferencija 2018 m. gegužės 11–12 d., Marijampolė, Kaunas*. 2019. С. 126–27.

Олексенко, К. Развитие освітнього простору майбутніх учителів до проектування освітньо-розвивального середовища здобувачів початкової освіти. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*, 2019. С. 126–128.

REFERENCES

- Bilohur Vlada, Andriukaitiene Regina & Makieshyna Yuliia (2021). Educational policy in the field of sport. during the COVID-19 pandemic: challenges, threats, development trends. *Humanities studies. Zaporizhzhia : ЗНУ*. 7 (84). 65–74.
- Bilohur Vlada, & Andriukaitiene Regina (2020). Sports culture as a means of improving the integrity of sports personality: philosophical-cultural and anthropological analysis. *Humanities studies. Zaporizhzhia : ЗНУ*. 6 (83). 136–152.
- Bilohur Vlada, & Andriukaitiene Regina (2020). Theoretical methodological sports reflection as a human dimension area of sports activity and possibilities of its humanization in the society. *Humanities studies. Zaporizhzhia : ЗНУ*. 5 (82). 132–146.
- Bilohur Vlada, Andriukaitiene Regina & Makieshyna Yuliia (2021). Educational policy in the field of sport. during the COVID-19 pandemic: challenges, threats, development trends. *Humanities studies. Zaporizhzhia : ЗНУ*. 7 (84). 65–74.
- Bilohur Vlada, & Andriukaitiene Regina (2020). Sports culture as a means of improving the integrity of sports personality: philosophical-cultural and anthropological analysis. *Humanities studies. Zaporizhzhia : ЗНУ*. 6 (83). 136–152.
- Bilohur Vlada, & Andriukaitiene Regina (2020). Theoretical methodological sports reflection as a human dimension area of sports activity and possibilities of its humanization in the society. *Humanities studies. Zaporizhzhia : ЗНУ*. 5 (82). 132–146.
- Kaufman Scott (2021). Beyond the pyramid of needs. A new look at self-realization / trans. from English Anna Markovska. Kyiv : Laboratory. 400.
- Lysenko S. O. (2021). Formation and development of the paradigm of self-actualization of the individual and its reinterpretation in the context of modernity. *Humanities studies : collection of scientific papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house "Helvetica"*. 8 (85). 20–28. doi: <https://doi.org/10.26661/hst-2021-8-85-0>
- Yuliya Makeshina (2022). The concept of transition from teaching traditional humanitarian disciplines to digital ones (digital humanitarianism). Digital transformation of socioeconomic, management and educational systems of modern society: materials of the International scientific and practical conference on November 23–24, 2022 / editor-in-chief, doctor of philosophy, prof. V. G. Voronkov. Lviv – Toruń: Liha-Press. 530–537.
- Makeshina Yu. V., Lysenko S. O., Samoshkina M. G., & Kravchenko A. V. (2022). Formation of personality as a complete system and the process of its active development in the context of social and philosophical sciences. *Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporozhzhia : Publishing house "Helvetica"*. 11 (88). 37–47.
- Alla Kravchenko (2023). Formation of socio-cultural competences for the field of physical culture and sports in conditions of digitalization. The formation of digital competences in the process of teaching the disciplines of "digital humanities" and the managerial and economic cycle in conditions of digitization: materials of the International Scientific and Practical Conference on November 23–24, 2023 / editor-in-chief: Doctor of Philosophy, Prof., V. G. Voronkova, Doctor of Economics, prof. N. G. Metelenko. Lviv – Toruń: Liha-Press. 353–358.
- Svitlana Lysenko (2023). The influence of the social and humanitarian sphere on the formation of socio-cultural competencies for the field of physical culture and sports. The formation of digital competences in the process of teaching the disciplines of "digital humanities" and the managerial and economic cycle in conditions of digitization: materials of the International Scientific and Practical Conference on November 23–24, 2023 / editor-in-chief: Doctor of Philosophy, Prof., V. G. Voronkova, Doctor of Economics, prof. N. G. Metelenko. Lviv – Toruń: Liha-Press. 58–366.
- Oleksenko, K. (2018). Formation of professional IT competence as the basis for reforming the modern Ukrainian school. *Mokslas ir praktika: aktualijos ir perspektyvos. Tapatutinė mokslinė – praktinė konferencija 2018 m. gegužės 11–12 d., Marijampolė, Kaunas*. 126–27.
- Oleksenko, K. (2019). Rozvytok osvitnoho prostoru maibutnikh uchyteliv do proektuvannia osvitno-rozvyvalnoho seredovyschcha zdobuvachiv pochatkovoï osvity. *Humanitarnyi visnyk Zaporizkoi derzhavnoi inzhenernoi akademii*. 126–128.

SVITLANA, LYSENKO – Candidate of Philosophic Sciences,
Associate Professor at the Social and Humanitarian Sciences Department
E-mail: lysenko630@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4222-7049>

ALLA, KRAVCHENKO – Senior lecturer of Social-Humanitarian Department
Prydniprovsk State Academy of Physical Culture and Sport (Dnipro, Ukraine)
E-mail: alla.krav1972@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8596-7274>

IVAN, SHPITUN – PhD (Philosophy), Candidate of Philosophic Sciences,
Associate Professor, Associate Professor at the Social and Humanitarian Sciences Department,
Prydniprovsk State Academy of Physical Culture and Sport (Dnipro, Ukraine)
E-mail: kaf_du@i.ua
ODCID iD: <http://orcid.org/0009-0009-4025-7074>

THE IMPACT OF DIGITALISATION ON THE FORMATION OF SOCIO-CULTURAL COMPETENCES IN THE FIELD OF PHYSICAL CULTURE AND SPORTS

Abstract

The relevance of studying the impact of digitalisation on the formation of sociocultural competences in the field of physical culture and sports is to consider digital technologies, methods and concepts that affect sports activities, training of athletes and the development of their skills. The concept of the impact of digitalisation on the formation of socio-cultural competences in physical education and sport helps to optimise the training process, as well as influence decision-making during competitions and strategy development. The study of these aspects can contribute to the formation of new approaches to the organisation of training, promote the development of technologies in the sports sector and the impact of digital transformation on socio-cultural processes. Purpose of the study: the impact of digitalisation on the formation of socio-cultural competences in the field of physical education and sport. Objectives of the study: 1) to find out the socio-cultural competences in the field of physical culture and sports; 2) to formulate directions for the formation of socio-cultural competences in the field of physical culture and sports; 3) to formulate concepts of socio-cultural competences in the field of physical culture and sports; 4) to identify the main trends in the digital transformation of the sports industry and their impact on the formation of socio-cultural competences. The object of research is the formation of sociocultural competences in the field of physical culture and sports. The subject of the study is the impact of digitalisation on the formation of socio-cultural competences in the field of physical culture and sports. As a result of the analysis of foreign concepts, we came up with a new term cultivated by Western scholars – physical literacy. Physical literacy is not a generally accepted term, but scientists probably mean physical training or physical development, the ability to perform physical exercises or movements correctly. Research result. Socio-humanitarian education contributes to the formation of high moral principles among athletes, coaches and professionals. The overall impact of the socio-humanitarian sphere on the formation of socio-cultural competences in the field of physical culture and sport determines not only the functional aspects of solving problems in this area, but also the role of sport in the socio-cultural development of society as a whole. Socio-cultural competences interact to create a comprehensive approach to socio-cultural development in the field of physical culture and sport. They play a key role in creating a positive sports environment that promotes the quality development of the sports industry and community.

Key words: digitalization, formation of socio-cultural competences, the sphere of physical culture and sports, concepts of socio-cultural competences, trends of digital transformation, digital sports culture, e-sports.

© The Author(s) 2023

This is an open access article under
the Creative Commons CC BY license

Received date 15.09.2023

Accepted date 25.09.2023

Published date 15.10.2023

How to cite: Світлана Лисенко, Алла Кравченко, Іван Шпитун. Вплив цифровізації на формування соціокультурних компетенцій у сфері фізичної культури і спорту. *Humanities studies: Collection of Scientific Papers* / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”, 2023. 17 (94). P. 30–42.
doi: <https://doi.org/10.32782/hst-2023-17-94-04>

УДК 329.11(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/hst-2023-17-94-05>**КОНСЕРВАТИЗМ: ТРАДИЦІЯ ТА МОДЕРН В УКРАЇНІ****ЯРОСЛАВ, МОСКВІН¹****Анотація**

В статті робиться розвідка щодо консерватизму як цілісного поняття. **Актуальність дослідження** полягає в необхідності поглиблення знань щодо важливого як для історії, так і для сьогодення феномену – консерватизму. З одного боку консерватизм є політичною філософією, проте його філософський потенціал досліджений не до кінця, що вимагає його сучасних філософських візій. **Мета та завдання статті** полягають в тому, щоби окреслити поле консерватизму як такого, виявити деякі українські консервативні джерела та окреслити можливу перспективу консервативних ідей в сучасній Україні. **Методи дослідження** полягають як в компаративному аналізі консервативних джерел, так і в філософсько-критичному підході до теми, також частково використовуються методи історичної розвідки та феноменології. Філософія консерватизму як окремий та унікальний підхід сягає початку епохи модерну, тоді коли з'являється і лібералізм. Консерватизм розбирається як актуальна альтернатива до лібералізму, яка пропонує глибший погляд на розуміння доречності тих чи інших змін. Оглядаються джерела консерватизму в Україні та аналізується консервативний вплив на процеси в сучасній Україні. Прогнозується майбутнє загострення проблематики консерватизму-лібералізму та її подальше зростання в публічній сфері. Консерватизм як етична позиція зіставляється з сучасними ідеологічними тенденціями в суспільстві. Наполягається саме на науково нейтральному вивченні консервативної думки, тому що тільки такі дослідження можуть вважатися ідейно неупередженими. Робляться спроби прочитання Г. Сковороди, Т. Шевченка та В. Липинського як представників консервативного світобачення. **Результат дослідження.** Стверджується, що консервативні тенденції мають чимале значення в політичній та філософській площинах, а отже це значення повинно надалі досліджуватись в філософському контексті. Важливим висновком є знайдення глибокого, але нестандартного зв'язку консервативності з раціональністю. Консерватизм може стати джерелом успіху, якого намагається досягти Україна. Консервативні чинники впливають на наше суспільство та корегують соціальні та політичні відношення. Складність консерватизму полягає в його глибокому, але нестандартному зв'язку з раціональністю.

Ключові слова: консерватизм, український консерватизм, традиція, модерн, етика, суспільство, традиціоналізм, лібералізм, політична філософія.

Актуальність. Україна як одна із європейських країн, на яку вплинув західноєвропейський модерн, так чи інакше має необхідність не тільки в ідеях лібералізму, а і в консервативному розумінні соціальних процесів в країні та світі. Деяким чином консервативні настрої певної частини українців демонструють, що вивчення цієї теми необхідне для бачення політичної та етико-філософської картини сучасності. Важливість розглядання цієї теми обумовлена недостатнім висвітленням консервативної проблематики на тлі вітчизняних (філософських та загалом гуманітарних) досліджень. Через те, що немає чітко сформованої термінології щодо консерватизму та через те, що консервативна позиція зазвичай піддається критичній обструкції в прогресивній частині суспільства, потрібне висвітлення сутності консервативності, визначення сфери консерватизму та її інтелектуальних масштабів.

Мислителі «консервативної революції» початку та середини ХХ ст. (культуролог О. Шпенглер, філософ М. Гайдегер, публіцист Е. Юнгер, політолог К. Шмітт, традиціоналіст Ю. Евола, богослов Г. К. Честертон, історик Х. Белок тощо) певним чином підпадали під критику з боку неолібералів та іноді вивчаються надто тенденційно. Можливо, слабка сторона згаданих консервативних революціонерів полягала в поєднанні ними дещо протирічачих одне одному «консерватизму» та «революції», правих та лівих ідей в одному інтелектуальному полі. Проте це тема іншого дослідження, тут нас буде цікавити те, що об'єднує всі консервативні течії та що робить їх важливими для науки та політичної нації.

Мета статті полягає в тому, щоби окреслити поле консерватизму як такого, виявити деякі українські консервативні джерела та окреслити можливу перспективу консервативних ідей в сучасній Україні.

Консерватизм (так як і лібералізм) оформився в епоху модерну і просвітництва, як зазначає британський консерватор та знавець теорії консерватизму Роджер Скрутон (Скрутон, 2022).

Corresponding author:

¹ Харківський національний медичний університет (Харків, Україна)
E-mail: yv.moskvin@knmu.edu.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7207-4103>

З цього можна припустити, що природа питання щодо консервативності сягає своїм відношенням між традицією та модерном, старим та новим, прийнятим та запропонованим, перевіреним та інноваційним. Консервативність в суспільстві, політиці, етиці, культурі та естетиці захищає деякі принципи, якими керувалися та керуються люди під час прийняття важливих рішень. Принциповий момент відмінності консервативного світобачення від ліберального полягає у своїх складних зв'язках з традицією, авторитетність якої лібералізм повністю заперечує. Треба уточнити, що класичний лібералізм та сучасне розуміння цього поняття, можуть радикально відрізнятись, але це вже сфера дослідження лібералізму. Парадокс полягає в тім що, перший – класичний лібералізм має багато спільного з європейським консерватизмом. Також треба наголосити, що в статті мова йде про європейську та загалом західну історичну ситуацію, а отже сказане в роботі автоматично не розповсюджується на ситуацію в усіх інших частинах світу.

Якщо підійти до консерватизму в філософському розрізі, то консервативні ідеї мають під собою віру в те, що людина повинна пильно слідкувати за новими змінами, які відбуваються в суспільстві; повсякчас аналізувати та критикувати їх. Інтелектуальна відмінність між змінами та реформами полягає в тому, що зміни не передбачають визначеної мети, тоді як у реформі вже закладений кінцевий результат. Приставка «ре» (яка означає повернення до первісного стану або повторну дію) і слово «форма» (визначений певним чином лад) удає сталий та нескінченний порядок, який перероджується на новому етапі. У чому полягає цей первинний консервативний лад – тут консерватори різних типів будуть сперечатися, тобто відкривається спільне поле для дискусій. Головне – що всі консерватори згодні в тім, що треба уважно аналізувати минуле та зберігати те краще, що було в ньому. Дуже часто етимологію поняття «реформа» ігнорують та не бачать її специфічного сенсу, ставлячи в один ряд з поняттями про прогрес або про зміни. Завдання консерватора полягає в тім, щоби розрізнити, що вже «кануло в Лету», а що має майбутні перспективи. Здається важливим, що консерватори повинні думати не тільки про «злобу завтрашнього дня», а й про далеке майбутнє. На відмінність від «вічних реформаторів» та «бігунів за прогресом» консерватор не соромиться «дихати» традицією та робити висновки щодо перспективи

тої чи іншої нової течії або моди. Згідно консервативного погляду перспективи розвитку залежать не стільки від швидкого залучення змін як від раціонального підходу до них. Прогрес не настає сам, а є результатом довгої та кропіткої роботи.

Роджер Скрутон у своєму блискучому вступі до консерватизму так подає погляди одного з засновників цього напрямку, Едмунда Берка: «Берк відмовився від ідеї суспільного договору як угоди між живими. Він стверджував, що суспільство складається не лише із живих, а це й ще союз між мертвими, живими та ненародженими. Зв'язок між ними ґрунтується не на принципі договору, а на чомусь більш схожому на опіку. Це спільний спадок, заради якого ми вчимося обмежувати свої вимоги, бачити власне місце в безперервному ланцюгу, де всі щось віддають і щось отримують; а також визнавати, що те гарне, що ми успадковуємо, належить нам не для того, щоб це псувати, а щоб зберегти його для тих, хто залежить від нас. Існує ланцюг обов'язків, який поєднує нас із тими, хто дав нам те, що ми маємо, і піклуючись про майбутнє, ми маємо продовжити цей ланцюг... Піклування про майбутні покоління – це неокреслений наслідок вдячності.» (Скрутон, с. 48) Згадаємо шевченківське послання «і мертвим і живим і ненародженим», але про це трохи пізніше. Важлива відмінність між лібералізмом та консерватизмом: «Замість суспільства призовників, ініційованого французькими революціонерами, Берк пропонував суспільство добровольців.» (Скрутон, с. 50). В розумінні консерваторів добровільність так чи інакше приводить до суспільної ієрархії, яка виділяє лідерів в тих чи інших сферах діяльності. Тільки доброволець або волонтер, тобто той, хто діє за покликом душі, а не просто працює, може бути рушійною силою та прикладом для інших. Така ієрархія будується на компетенціях: хто кращий або найбільш компетентний в галузі економіки або сфері літератури – той і буде задавати особливий клімат в економіці або літературі. Цьому протирічить політика квот, які розподіляються не за компетенцією, а за належністю до якоїсь вразливої соціальної групи, яка визначається владним механізмом. Саме тому що квоти завжди запроваджуються штучним способом їх корисність може бути сумнівною. Отже влада для консерваторів – то скоріше влада авторитетів, причетних до сфери, а не влада абстрактних прав окремої частини суспільства, яка потребує особливого ставлення через певну історичну ситуацію.

Щодо консерватизму та суспільного лідерства треба зупинитись окремо.

Важливість еліти. Визначення суспільної еліти консерваторами будується на лідерстві та освіченості. Лідери повинні формувати еліту, а лідерами є ті, хто, по-перше, розуміють наявну ситуацію і, по-друге, мають власне стратегічне бачення куди треба рухати світ. Для цього потрібне розуміння як минулого, так теперішнього і майбутнього. При будівництві стратегії України недостатньо просто обрати напрям шляху – йти до інтеграції з ЄС або шлях в азійські об'єднання, тому що це може означати будь-що. Ті, хто мають ідеї комплексного розвитку (не тільки міста, не тільки нації та країни, а світу в максимально широкій перспективі) – ті й повинні керувати суспільством, а зовсім не сьогоденні політики, які думають на рік-два вперед або планують тільки до своїх наступних виборів. Такому консерватизму насправді ще доведеться оформитись в Україні як усвідомленому явищу. Певним чином еліта є тим, що колись мало назву аристократії. Важлива різниця між елітою й аристократією полягає в тому, що аристократизм передається шляхом роду, а еліта в сучасному розумінні навряд зможе існувати в такий спосіб. В широкому сенсі свою еліту має будь-яка сфера, яка визначає кращих діячів своєї справи, а громадська еліта повинна постійно доводити свою лідерську спроможність керувати адекватно ситуації. Важливо досягнути консервативну думку про те, що громадянське суспільство також є певною елітою, яка протиставляється, з одного боку, державній владі, а з іншого – невизначеному народу. В історії, на жаль, відбувався постійний «відтік» тих українців, які могли стати справжньою громадянською елітою до інших політичних центрів та країн. Така ситуація заважала формуванню саме української аристократії. Козацькі роди часів Гетьманщини купували дворянство в Російській імперії, а до цього намагалися подавати себе як польська шляхта, як стверджує історик Данило Яневський.

Стереотипи щодо консерватизму. Маємо визначити наступні хибні твердження про консерватизм та вказати які стереотипи мають під собою деякий ґрунт задля того, щоби відкинути можливі звинувачення щодо консервативного бачення суспільства.

Консерватизм не проти науки (однак спонукає науку мати етичні межі), не проти нового мистецтва (проте наголошує на важливості обізнаності в класиці), не за диктат релігії (тому що визнає

публічне поле, де домінує світська система раціональності), не проти демократії (однак проти охлократії) та не проти еволюції (хоча дуже критичний щодо революцій). Консерватизм дійсно виступає за первинність порядку перед свободою, але не тому що порядок вищий за свободу, а тому що свобода може народитися тільки з порядку (космосу в давньогрецькому розумінні). Наявний порядок в суспільстві залежить від етики та освіти (Скрутон, с. 34).

Консерватизм нерідко звинувачують у лицемірстві. Проте хто може ствердити, що лицемірства нема в лібералізмі? Лицемірство як ситуативно вигідна поведінка характерна для будь-якою соціальної практики. Звичайно, також можна критично зауважити, що консерватизм у кожного свій, що означає його невизначеність та химерність. І знову те ж саме можна закинути лібералізму, демократизму, розумінню таких понять як «народ», «нація», «інтелектуальність», та, насамкінець, всіх абстрактних понять. Суб'єктивна сторона будь-якої етичної теорії не спростовує її результатів та загального впливу. Тому такі зауваження можна спростувати, наголосуючи на важливості гуманітарної освіти та обізнаності в дослідженнях консервативних думок.

Консервативні партії, які існують в таких прогресивних державах як США та Великобританія формують політичний клімат в цих країнах протягом величезної частини їх історії. Опускаючи складність походження цих політичних формувань треба підкреслити, що в Україні поки не сформувалася подібна конкуренція політичних сил, які б змагалися за більшу або меншу консервативність, поки це тільки майбутнє нашої політичної культури. Пропоную звернутися до історичних особистостей та мислителів України, які могли вплинути на консервативні тенденції в нашій країні, спробуємо розібратись чи дійсно вони мають зв'язок із консервативним світобаченням.

Г. С. Сковорода як консерватор. Григорій Сковорода вплинув на подальшу українську філософію, але чи був цей вплив ліберальним або консервативним? Спосіб його життя був максимально далеким від міщанської консервативності, проте духовну мету його життєвих мандрівок не можна вважати ліберальною або соціалістичною, тому що він не прагнув змін соціального устрою. Незважаючи на бароковий стиль його творчості релігійність Сковороди була ортодоксальною і, порівняно з іншими видатними умами свого часу

(наприклад, Д. Юмом або І. Кантом), він є консерватором та стоїть якнайдалі від ліберальних тенденцій європейського модерну. Втім перспектива сковородинівської філософії виходить далеко за межі його епохи, одночасно залишаючи унікальним його фірмову стилістику мудрої неоднозначності із прихильністю до біблійної традиції; його ексцентричні твори більше нагадують містику ніж раціоналізм, хоча й побудовані на любові до розуму. Сковорода ще не консерватор-націоналіст (як Шевченко) проте він християнський мислитель, котрий вплинув не скільки на історію богослов'я, стільки на світську традицію. Він одночасно консервативний революціонер, богослов-новатор та насамкінець засновник унікальної української філософії.

Т. С. Шевченко як консерватор. Тарас Шевченко також може бути розглянутим в консервативному дискурсі. Творча спадщина Т. Шевченка показує нам любов до рідного краю та традицій. Водночас корисно розглядати погляди Шевченка більш об'єктивно та критично і не робити з нього ідола-кобзаря, він не був кобзарем в прямому сенсі, але свідомо використовував цей образ. Також необхідне дослідження Шевченка як автора сентименталізму в літературі (разом із Г. Квіткою-Основ'яненко), що певно поки не вивчено достатнім чином. Разом з традиційними мотивами маємо складну картину шевченкової релігійності. Шевченків виклик Богу в «Заповіті» не означає невіру в нього, але означає виклик християнському Богу як тому, хто підтримує все навколо. Саме таким чином визнається несправедливість цього порядку в соціально-політичному контексті. Звичайно, таке «богоборство» аж ніяк не може бути консервативною ортодоксією, але в декому сенсі відсутність смирення в ніцшеанському дусі, яке проповідував Шевченко має християнське коріння. Визнання того, що світ «лежить у гріху» схоже на думку Шевченка про пригнічення одним народом іншого та пригнічення одним класом панів іншого класу селян. Не дивлячись на поверхневу схильність до соціалістичних ідей звільнення це творить портрет справжнього консерватора «до мозку кісток», який обрав собі образ кобзаря як того, хто несе дух народу, а отже консервує його традиції, в яких Шевченко вбачає не сталість суспільного ладу, а глибинну інтуїтивну сутність українства. Процитуємо одну з канонічних праць Оксани Забужко «Шевченків міф України: спроба філософського аналізу: «...Цілий «Кобзар» можна

і треба) розглядати як безнастанний, часами вельми драматичний, але завжди **безпосередній діалог людини з Богом**» (Забужко, с.21) Однак який саме це був діалог? Наприкінці цієї праці авторка висловлює свою позицію на це питання, коли говорить про «Заповіт» Шевченка: «Маємо тут латентне, укрите, однак, в істоті своїй те саме класично-«пророцьке» протиставлення Божої правди – людській «скверні» традиційної міфології, тож, за цією аналогією, не важко зрозуміти, що свій власний зарік у «Заповіті» «Не знати Бога», доки Україна не очиститься від «ворожої злої крові», Шевченко навряд чи розцінював як гріх боговідступництва – просто чесно і бездоганно (ось вона, щирість пророка!) ставив свій посмертний приділ у жорстку, прямолінійну залежність від долі своєї країни: визволиться вона – визволиться, «полине до Бога» і його душа.» (Забужко, с.158) Прив'язуючи долю України та свою душу до пролиття ворожої крові відбувається заклинаньний акт, який передбачає криваве майбутнє та ставить своє щастя та долю народу у жорстку відповідність до історичних подій. Шевченко не міг не розуміти, що кров, яка коли-небудь проллється буде не тільки ворожою, а і своєю, українською. Полемізуючи з О. Забужко, зауважимо, що біблійний пророк свого народу, з яким, певно, себе асоціює літературний герой Шевченка, хоч і був максимально пов'язаним із народом, намагався змінити погляди народу на краще, а не ставити ультиматум Богу, з яким пророк розірве відношення, якщо народ не буде звільнений від гніту. Позиція Шевченка виявляється консервативною не в релігійному сенсі, а в сенсі владному – за волю обов'язково треба сплачувати кров'ю.

Водночас з філософією та літературою в історії українського консерватизму були й монархічні ідеї, важливим представником яких вважається В'ячеслав Липинський, який підкреслював необхідність моральних засад для влади, але водночас говорив про традиції порядку та принцип поваги до правителя. (Консерватизм: антологія, с. 13–19) В. Липинський робив ставку на хліборобські традиції України та аграрний комплекс як складову країни, яка повинна бути фундаментом держави, розвиваючи свої концепції у вимушеній еміграції. Проявом такого підходу в недовгій державній практиці був останній гетьман України Павло Скоропадський, правління якого не було підтримано достатнім чином для того, щоби зберегти його владу та консервативний уклад в економіці. Однак навіть у монархічному українському

підході підкреслювалася важливість балансу влади та її узгодженості з іншими гілками громадськості, вплив яких був традиційно активним.

Модерна культура завжди існувала як баланс між двома крайнощами: індивід та суспільство, порядок та свобода, влада та громадськість. Консервативні тенденції в сучасній Україні особливо помітні на тлі руху до Європейського Союзу. Водночас із активною лібералізацією з'являється супротив нововведенням, який також пояснюється нашим унікальним бекграундом та може заперечуватися тільки тому, що він протирічить деяким тенденціям та впливам політичних організацій, які маніфестуються як соціально-правові, наприклад, які захищають концепцію «ЛГБТ+». Ліва політична природа таких організацій намагається сховатися за завісою захисту прав меншин. Тим самим «кидаючи під один дах» зовсім різні поняття та проблеми відбувається уніфікація людей із зовсім різними особливостями та профанація будь-яких точок зору, які хоч в чомусь не погоджуються із магістральною лінією цих міжнародних організацій. Консервативний погляд завжди вкрай критично ставився до боротьби за чужі права, особливо якщо це відбувається за гроші третіх осіб, які не є безпосередніми постраждалими. Консервативна думка завжди намагалася уникнути згубного комплексу жертви, який вкрай популяризувався останнім часом.

Для українців характерне розуміння консерватизму та практики, але існують значні труднощі в теорії, яка просто недостатньо розвинена. Саме тому потрібно розвинути її в академічному дискурсі як частину політології, соціальної теорії та філософії. Якщо сформувати теорію ясніше, то і прийняті рішення будуть більш свідомими та ефективними, тому що все це буде відображатися в суспільних дискусіях. Водночас треба визнати, що консервативний підхід входить у деяке протиріччя з умовним сучасним західно-європейським планом розвитку, який нам пропонує Європейський Союз. Поки що ми не маємо українського плану розвитку, який би включав в себе поради від ЄС, але не обмежувався би ними. Окрім плану повинна бути стратегія його застосування, і, здається, тільки консерватори розуміють, що план не може бути загальним, він завжди унікальний та неповторний. Можливо консервативний підхід полягає в тім, щоби не виконувати все те, про що нас просять посадовці з успішних країн, а робити так, як свого часу діяли ці країни (а їх реальні дії відрізнялися від їхніх сучасних

порад), тільки тоді ми досягнемо того успіху, якого прагнемо. Однак хто буде тим суб'єктом, який буде оновлювати та будувати країну – це питання не ставиться, але цей фактор має першорядне значення. Чи це буде національна ідеологія (в якому розумінні?), чи партія (чи є у нас справжні партії з історією?) чи абстрактний народ (під яким може розумітися хто завгодно), поки невідомо. Не потрібно відмовлятися від того, що (прагматично) працює у нас задля того, щоби копіювати практики інших країн, навіть якщо там вони успішно діють. Не обов'язково постійно приймати нові закони, потрібно бачити які закони працюють та як саме вони діють. Коли ж приймаються нові норми треба ретельно та зважено аналізувати не тільки сам закон, а і те, як він буде працювати. Якщо ж він не буде працювати як треба, то не можна і припустити приймання такого закону, бо це підриває авторитет держави та її спроможність реально керувати ситуацією в тій чи іншій галузі. Знову-таки треба відмітити, що консервативний підхід залишає без регуляції ту сферу, яка і так працює без управління державних органів, тому що є речі, які важливіші за державне благо.

Ці поради є доволі абстрактними, але наше завдання в тому, щоби зрозуміти логіку мислення консерваторів і її теоретичну сферу; тільки після розуміння мотивації консерватора можна розуміти його/її зовнішні дії в суспільстві. Ба більше, без критики та заглиблення в теоретичні засади консерватизму ніяк не вдасться бути готовим до його потенційно небажаного впливу.

Висновки. Так чи інакше проблематика консерватизму та його протистояння з лібералізмом та соціалізмом відіграє значущу роль в українських суспільних дискусіях та відіграватиме й надалі. З досвіду демократичних країн такі дискусії повинні мати публічний характер, тому що ігнорування або приховування консервативних ідей веде до придушення тіні (в юнганському сенсі) та неадекватного розуміння суспільних настроїв. Також подібне поглиблення в розумінні консервативного боку проблем, його інтелектуальне осмислення (а не тільки соціологічний опис) дає більш повну картину реальності. Суспільство, яке приховує зворотній бік інновацій робить фатальну помилку. Ми повинні бачити реальні настрої суспільства і не намагатися корегувати реальність (як завжди робили марксистки) замість того, щоби бачити її. Уявлення про модерн, які ігнорують значення консервативності є хибними, тому що консерватизм є такою ж

частиною політичної культури як і лібералізм. Якщо ліберальні тенденції в суспільстві радикалізуються, то реакція не змусить себе довго чекати. В той самий час консерватизм не є тільки зворотною стороною лібералізму, а й існує як самостійне живе явище. Здорова політична культура має містити елементи усіх підходів для успішного впровадження демокра-

тії в державну сферу, чому не протирічить сучасне консервативне мислення. Отже, консервативні чинники впливають на наше суспільство та корегують соціальні та політичні відношення. Складність консерватизму полягає в його глибокому, але нестандартному зв'язку з раціональністю, яку пропонується досліджувати надалі.

Список використаних джерел

- Баумейстер А. Біля джерел мислення і буття. Вибрані філософські етюди. Київ : *Дух і літера*, 2012. 480 с.
 Винайдення традиції / за ред. Е. Гобсбаума та Т. Рейнджера; пер. з англ. М. Климчука. Київ : *Ніка-Центр*, 2015. 444 с.
 Гусерль Е. Ідеї чистої феноменології і феноменологічної філософії; пер. з нім. В. Кебуладзе. Харків : *Фоліо*, 2020. 348 с.
 Забужко О. Шевченків міф України. Спроба філософського аналізу. Вид. 5-те перегл. і допов. Київ : *Видавничий дім «Комора»*, 2017. 304 с.
 Консерватизм : Антологія. 2-ге вид. / Упор. О. Проценко, В. Лісовий. Київ : *Простір*, 2008. 788 с.
 Скрутон Р. Консерватизм. Запрошення до великої традиції; пер. з англ. К. Дуса. Київ : *Наш формат*, 2022. 176 с.
 Ушкалов Л. Ловитва невлонного птаха: життя Григорія Сковороди. Київ : *Дух і Літера*, 2017. 368 с.
 Честертон Г. К. Ортодоксія. Пер. з англ. О. Гладкого. Львів : *Свічадо*, 2019. 200 с.
 Яневський Д. Відомі історії нашої держави. 1781–1914 роки. Харків : *Фоліо*, 2022. 288 с.
 Ясперс К. Психологія світоглядів; пер. з нім. О. Кислюка, Р. Осадчука. Київ : *Юніверс*, 2009. 464 с.

REFERENCES

- Baumeister A. (2012). Bilia dzherel myslennia i buttia. Vybrani filosofski etyudy. Kyiv : *Dukh i litera*, 480.
 Vynaidennia tradytsii (2015) / za red. E. Hobsbauma ta T. Reindzhera; per. z anhl. M. Klymchuka. Kyiv : *Nika-Tsentr*, 444.
 Huserl E. (2020). Idei chystoi fenomenolohii i fenomenolohichnoi filosofii; per. z nim. V. Kebuladze. Kharkiv : *Folio*, 348.
 Zabuzhko O. (2017). Shevchenkiv mif Ukrainy. Sproba filosofskoho analizu. Vyd. 5-te perehl. i dopov. Kyiv : *Vydavnychiy dim "Komora"*, 304.
 Konservatyzm (2008) : Antolohiia. 2-he vyd. / Upor. O. Protsenko, V. Lisovyi. Kyiv: Prostir. 788.
 Skruton R. (2022). Konservatyzm. Zaproshennia do velykoi tradytsii; per. z anhl. K. Dysa. Kyiv: *Nash format*, 176.
 Ushkalov L. (2017). Lovytva nevlonnoho ptakha: zhyttia Hryhoriia Skovorody. Kyiv : *Dukh i Litera*, 368.
 Chesterton H. K. (2019). Ortodoksiia. Per. z anhl. O. Hladkoho. Lviv : *Svichado*, 200.
 Yanevskiy D. (2022). Vidomi istorii nashoi derzhavy. 1781–1914 roky. Kharkiv : *Folio*, 288.
 Yaspers K. (2009). Psykholohiia svitohliadiv; per. z nim. O. Kysliuka, R. Osadchuka. Kyiv : *Yunivers*. 464.

YAROSLAV, MOSKVIN – assistant Philosophy and social sciences department,
 Kharkiv national medical university (Ukraine, Kharkiv)
 E-mail: yv.moskvin@knmu.edu.ua
 ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7207-4103>

CONSERVATISM: TRADITION AND MODERN IN UKRAINE

Abstract

The article deals with conservatism as an entire concept. **The relevance of the research** lies in the need to deepen knowledge about the phenomenon of conservatism, which is important both for history and for the present. On the one hand, conservatism is a political philosophy, but its philosophical potential has not been fully explored, which requires its modern philosophical visions. **The purpose and tasks of the article** is to outline the field of conservatism as such, identify some Ukrainian conservative sources and research the possible perspective of conservative ideas in Ukraine. **Research methods** consist of both a comparative analysis of conservative sources and a philosophical-critical approach to the topic, and the methods of historical intelligence and phenomenology are also partially used. The philosophy of conservatism as a separate and unique approach dates back to the beginning of the modern era, when liberalism also appeared. Conservatism

is understood as a relevant alternative to liberalism, which offers a deeper perspective on understanding the appropriateness of certain changes. The sources of conservatism in Ukraine are reviewed and it is analyzed conservative influence on the processes in modern Ukraine. The future aggravation of the problem of conservatism-liberalism and its further growth in the public sphere is predicted. Conservatism as an ethical position is compared with contemporary ideological trends in society. It insists on the scientifically neutral study of conservative thought, because only such studies can be considered ideologically unbiased. Attempts are being made to read H. Skovoroda, T. Shevchenko and V. Lypinsky as representatives of a conservative worldview. **Research results.** It is argued that conservative tendencies have considerable importance in the political and philosophical planes, and therefore this importance should be further explored in a philosophical context. An important conclusion is the finding of a deep but non-standard connection between conservatism and rationality. Conservatism can become a source of success that Ukraine is trying to achieve. Conservative factors influence our society and adjust social and political attitudes. The difficulty of conservatism lies in its deep but unconventional connection with rationality.

Key words: conservatism, Ukrainian conservatism, tradition, modernity, ethics, society, traditionalism, liberalism, political philosophy.

© The Author(s) 2023

This is an open access article under
the Creative Commons CC BY license

Received date 05.09.2023

Accepted date 15.09.2023

Published date 05.10.2023

How to cite: Москвін Ярослав. Консерватизм : традиція та модерн в Україні. Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”, 2023. 17 (94). P. 43–49.

doi: <https://doi.org/10.32782/hst-2023-17-94-05>

ФІЛОСОФІЯ ВІЙСЬКОВОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ЯК НОВИЙ НАУКОВИЙ НАПРЯМОК

ВІТАЛІНА, НІКІТЕНКО¹

Анотація

Актуальність дослідження військового менеджменту охоплює різні аспекти, такі як лідерство, планування, організація та прийняття рішень, і всі вони спрямовані на ефективне та результативне досягнення військових цілей. Однією з характерних рис сучасного військового менеджменту є акцент на децентралізованому прийнятті рішень. Трансформація військового управління може включати зміну організаційної структури, розробку нових стратегій та підходів до планування та виконання операцій, а також впровадження нових технологій та систем управління. Цей процес може бути складним та тривати довгий час, але він є надзвичайно важливим для ефективності військових сил у сучасних умовах. **Мета статті** – теоретичні і практичні аспекти філософії військового управління (менеджменту) як нового наукового напрямку. Завдання дослідження: 1) проаналізувати погляди на війну в історії філософської думки; 2) розкрити поняттєво-категоріальний апарат філософії війни та військового управління (менеджменту); 3) обґрунтувати вплив цифрових технологій на трансформацію воєнного управління (менеджменту). Розроблено концепцію філософії військового управління (менеджменту) в умовах цифровізації як нового наукового напрямку. Найвідоміший твір Клаузевіца – «Воєнне мистецтво» (“Vom Kriege”) розглядає природу війни, стратегію, тактику та інші аспекти військового мистецтва. Клаузевіц підкреслював, що війна – це інструмент політики та що вона повинна служити конкретним політичним цілям, що війна – це «продовження політики іншими засобами». Ідеї Карла фон Клаузевіца вплинули на багатьох військових стратегів і теоретиків, а його праці вважаються класичними у галузі військової науки. Як дисципліна, військова філософія переважно вивчає: 1) концепція війни; 2) теорія військового руху; 3) військова епістемологія; 4) теорія військової цінності; 5) відносини військового керівництва; 6) військова методологія. Військове управління (менеджмент) в контексті філософії включає в себе розгляд аспектів управління в армії через призму філософських концепцій та принципів. Такий підхід може враховувати не лише стратегічні та тактичні аспекти військового управління, але й глибокі філософські переконання та цінності, які впливають на прийняття рішень та поведінку військового керівництва. Трансформація військового управління – це процес, в ході якого здійснюється перетворення структури, стратегії, технологій та підходів до управління військовими силами. Головною метою такої трансформації є покращення ефективності та реагування військових сил на сучасні виклики та загрози.

Ключові слова: військове управління (менеджмент), філософія війни, війна, концепції війни, трансформація воєнного управління, цифровізація.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Стан сучасного військового управління (менеджменту) значно змінився з роками, адаптуючись до нових викликів, технологічних досягнень і мінливого стратегічного середовища. Традиційно військові організації функціонували в рамках жорсткої ієрархічної командної структури, де рішення спускалися згори донизу. Однак сучасний військовий менеджмент визнає необхідність гнучкості та спритності в динамічному оперативному середовищі. Децентралізоване прийняття рішень дозволяє командирам різних рівнів оцінювати ситуацію на місцях і при-

ймати обґрунтовані рішення, спираючись на свій досвід і близькість до місця подій. Іншим важливим аспектом сучасного військового управління є інтеграція технологій у військові операції. Досягнення в галузі зв'язку, спостереження, аналізу даних і озброєнь значно змінили спосіб планування, виконання і оцінки військових операцій. Інтегровані системи і мережі дають змогу обмінюватись інформацією в режимі реального часу, покращувати обізнаність про обстановку і швидше приймати рішення, підвищуючи оперативну ефективність. Інтеграція технологій у сучасну військову галузь та її управління відіграють вирішальну роль у забезпеченні ефективності та успішності військових операцій. Розробки у сфері інформаційних технологій, штучного інтелекту, кібербезпеки та інших областей активно впроваджуються для поліпшення здатностей збройних сил. Філософія забезпечує основу для розуміння і оцінки різних аспектів

Corresponding author:

¹ Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні Запорізького національного університету (Запоріжжя, Україна)
E-mail: vitalina2006@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9588-7836>

військового менеджменту, таких як командування і управління, розробка стратегії, оцінка ризиків і процеси прийняття рішень. Філософія заохочує критичне мислення, рефлексію і більш глибоке вивчення принципів і цінностей, якими керуються військові дії і операції. Крім того, сучасний військовий менеджмент визнає важливість ефективного лідерства для мотивації і натхнення воїнів. Сучасні військові лідери зосереджуються на розвитку міцних стосунків з підлеглими, створенні атмосфери співпраці і підтримки, а також на заохоченні інновацій та адаптивності. Такий підхід сприяє командній роботі і гарантує, що солдати мають можливість застосовувати свої навички і знання для досягнення військових цілей. Велику роль відіграють питання ідеологічної роботи в українському війську (Актуальні питання ідеології та ідеологічної роботи в українському війську, 2014); релігієзнавчі проблеми військового соціального управління (Барановський В. Ф. Релігієзнавчі проблеми військового соціального управління, 2013); використання методів війни у бізнесі (Мамчин М. М., Яричевська Я. І. Використання методів війни у бізнесі, 2020).

Військовий менеджмент в контексті філософії відноситься до застосування філософських концепцій і принципів до сфери військового керівництва і прийняття рішень. Це передбачає вивчення етичних, моральних і ціннісних аспектів практик військового управління та їхніх наслідків для окремих осіб, організації і суспільства в цілому. Як дисципліна, військова філософія переважно вивчає: 1) Концепція війни. 2) теорія військового руху. 3) військова епістемологія. 4) Теорія військової цінності. 5) Відносини військового керівництва. 6) Військова методологія.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, з яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор

Філософія військового управління та менеджменту військових справ розвивалася протягом багатьох років і включає в себе внески різних авторів. Одним із ключових фігур у цьому напрямку був китайський філософ Сунь Цзи, живший в VI-V столітті до н.е. Його праця «Сунь Цзибінь» (Артефакти Сунь Цзи) вважається класичним твором військової стратегії. Він висвітлює принципи ведення війни, такі як обман, стратегічне планування та використання слабкостей противника. Ще однією важливою фігурою є Карл фон Клаузевіц, німецький генерал і військовий теоретик, автор «Воєнних досліджень», де він розгля-

дає питання стратегії, тактики і характеру війни. Проте, до того часу існувало кілька визначених фігур та експертів у галузі військового менеджменту та стратегічного управління. Джон Бойд – відомий американський військовий стратег і консультант, автор теорії «OODA-цикл» (цикл Обсервація, Орієнтація, Вирішення, Дія), яка використовується для аналізу і вирішення ситуацій у військовому управлінні та стратегії. Джон Бойд – військовий стратег та авіаційний пілот, відомий теорією «OODA-цикл» (Обсервація, Орієнтація, Вирішення, Дія), що надає увагу швидкості та адаптивності військового прийняття рішень. Томас Е. Пікерт – експерт у галузі військового менеджменту та стратегії, автор книги «The Future of Strategy.» Річард Рамсей – визначний американський аналітик і стратег, автор книги «Readings in American Foreign Policy: A Bureaucratic Perspective». Стівен Бідл – відомий американський автор і вчений в галузі військового менеджменту, спеціалізується на темах лідерства та стратегії. У сучасному військовому менеджменті використовуються різноманітні концепції, такі як стратегічне управління, теорія прийняття рішень, логістика, інформаційне управління тощо. Важливу роль грає інтеграція технологій та сучасних інформаційних систем для забезпечення ефективності військового управління. еобхідно також відзначити, що в кожній армії та країні можуть існувати свої власні підходи та традиції в цьому питанні, враховуючи специфіку конкретних умов і завдань. Китайська, японська та американська філософії військового менеджменту мають свої унікальні особливості, які відображають культурні, історичні та стратегічні аспекти кожної країни. Так, у китайській філософії військового менеджменту можна виділити Сунь Цзи (Sun Tzu), автора «Сунь Цзибінь» (Артефакти Сунь Цзи), який розглядає стратегії та тактику війни. Одним з його важливих принципів є здатність перемагати, не вступаючи в бій, завдяки ефективному плануванню та використанню інформації. В японській філософії військового менеджменту можна виділити Мусасі Миямото (Miyamoto Musashi) – японського самурая та стратега, відомого своїм трактатом «Горська вода на нійній камінь». Він підкреслював важливість гнучкості та адаптації в бою, а також вміння використовувати різноманітні зброї. Такао Аракі (Takao Araki) – японський генерал та теоретик військового мистецтва, вніс внесок у розвиток концепцій гнучкості

та змішаної бойової техніки. Американська філософія військового менеджменту виділяє Дуглас Макауртура – американського генерала, відомого своєю стратегічною майстерністю. Він наголошував на важливості лідерства та психологічної підготовки військового персоналу. Німецька філософія військового менеджменту виділяє Карл фон Клаузевіца – німецького генерала, теоретика війни і автора «Воєнних досліджень». Він розглядає війну як інструмент політичного впливу та важливість взаємодії політики та стратегії. Карл фон Клаузевіц (Carl von Clausewitz) був німецьким військовим теоретиком і генералом. Він народився 1 червня 1780 року в Берліні, а помер 16 листопада 1831 року в Бреслау (тепер Вроцлав, Польща). Клаузевіц вважається одним із найвидатніших стратегічних мислителів у військовій історії. Найвідоміший твір Клаузевіца – «Воєнне мистецтво» (“Vom Kriege”), який він залишив незакінченим і який був опублікований посмертно. У цьому трактаті він розглядає природу війни, стратегію, тактику та інші аспекти військового мистецтва. Клаузевіц підкреслював, що війна – це інструмент політики та що вона повинна служити конкретним політичним цілям. Він також визначив війну як «продовження політики іншими засобами». Ідеї Карла фон Клаузевіца вплинули на багатьох військових стратегів і теоретиків, а його праці вважаються класичними у галузі військової науки. Ці концепції відображають різні підходи та цінності, які визначають стратегії та тактику військового управління в різних культурах і традиціях. Війни як явища. Карл фон Клаузевіц, як вже зазначалося, вніс вагомий внесок у філософію війни своїм трактатом «Воєнне мистецтво».

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття

Філософія військового менеджменту постійно стикається з новими викликами і проблемами у зв'язку зі змінами у світовій ситуації, технологічними нововведеннями, соціальними та політичними трансформаціями. З поглибленням цифрової технології військові операції стають більш залежними від інформаційних систем. Захист від кібератак та забезпечення інформаційної безпеки стають ключовими завданнями. Зміни у характері конфліктів, такі як терористичні загрози, створюють нові виклики для стратегій та тактик військового управління. Комбінація різних форм конфліктів, включаючи військові, інформаційні та економічні аспекти, вимагає нових стратегій

та відповідей. З поглибленням занурення технологій у військову справу, виникає питання етичного використання автономних систем, штучного інтелекту та інших технологій. Зміни у геополітичних структурах вимагають переосмислення стратегій для забезпечення глобальної стабільності. Ефективне управління та мотивація військового персоналу в умовах плінного соціального та культурного оточення. Проблеми, пов'язані з адаптацією до нових технологій, зміни структури сил та впровадження нових стратегій. Ці проблеми відображають динаміку змін у світовій арені та вимагають від філософії військового менеджменту постійного аналізу та адаптації (Професійна та гендерна ментальність військово-службовців Збройних Сил України, 2018).

Мета та формування цілей статті (постановка завдання)

Мета статті – теоретичні і практичні аспекти філософії військового управління (менеджменту) як нового наукового напрямку. Завдання дослідження: 1) проаналізувати погляди на війну в історії філософської думки; 2) розкрити поняттєво-категоріальний апарат філософії війни та військового управління (менеджменту); 3) обґрунтувати вплив цифрових технологій на трансформацію воєнного управління (менеджменту).

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів

1. Погляди на війну в історії філософської думки

Походження війни, корінь війни, сутність та характер війни тощо – важливі питання вивчення військової філософії. Різні епохи, різні країни, різні нації та різні класи мають різні погляди на війну. Залежно від того, чи визнається, що існування війни та збройних сил передують військовому розумінню та військовому мисленню. Погляди на війну змінювалися в історії наукової думки. Історія військового менеджменту має довгу історію і охоплює століття. Від стародавніх цивілізацій до сучасних війн військовий менеджмент розвивався відповідно до мінливих потреб військових операцій. Виділимо ключові зміни у військовому управлінні (менеджменті) протягом історії:

1. Військовий менеджмент зародився у стародавніх цивілізаціях, таких як єгиптяни, перси, греки і римляни. Ці імперії розробили ієрархічні командні структури для організації своїх армій. Військові лідери відповідали за стратегію, підготовку, дисципліну і логістику.

2. У середні віки феодалізм відігравав значну роль у військовому управлінні. Лорди надавали королю військову службу в обмін на землю, а лицарі були центральними фігурами у війні. Військові рішення часто приймалися феодалами, і сильний акцент робився на лицарство і лицарські кодекси поведінки.

3. Епоха Відродження принесла значні зміни у військовому управлінні. Розвиток пороху і вогнепальної зброї зробив революцію у веденні війни, призвівши до формування постійних армій і професійних військових офіцерів. Були створені військові академії та школи для навчання офіцерів стратегії, тактиці та військовій справі.

4. Промислова революція у 18–19 століттях ознаменувала трансформаційний період для військового управління. Впровадження парової енергетики, залізниць, телеграфів, а згодом і механізованої війни революціонізувало логістику і зв'язок. Армії стали більшими, а військові організації почали впроваджувати більш бюрократичні структури для ефективного управління своїми операціями.

5. Російське вторгнення в Україну (також російська агресія проти України, російсько-українська війна, в російській пропаганді – «спеціальна воєнна операція», скор. «СВО») – відкритий воєнний напад Російської Федерації (РФ) на Україну, що почався в четвер о 3:40 24 лютого 2022 року. Міжнародний суд ООН в Гаазі 16 березня 2022 року зобов'язав Росію припинити розпочаті 24 лютого 2022 року воєнні дії в Україні.

6. Дві світові війни 20-го століття стали свідками значного прогресу у військовому управлінні. Масштаби і складність воєнних дій зростали в геометричній прогресії, що вимагало ефективного планування, координації і логістики. Використання механізованої піхоти, військово-повітряних і військово-морських сил вимагало інтегрованих підходів до військового управління.

7. Після Другої світової війни поява ядерної зброї і холодна війна між наддержавами сформували стратегії військового управління. Акцент був зроблений на стримуванні, розвідці, спостереженні і рекогносцировці (ISR), а також силах спеціальних операцій. Розвиток комп'ютерів і технологій ще більше революціонував військовий менеджмент, уможлививши більш точну розвідку, сучасне озброєння і складні системи командування і управління.

Історія філософської думки вивчає наступні погляди на війну.

1) Філософська наука вперше науково та систематично відповіла на такі питання, як похо-

дження, сутність та природа війни, основний метод вивчення питань війни, керівництво військовою практикою (Базалук, 2016). В історії філософської думки мають місце різні теорії війни – натуралістична теорія війни, неомальтузіанська теорія війни, теорія расистської війни, теорія релігійної війни, позитивістська теорія війни, теорія геополітичної війни, ірраціоналістична теорія війни, теорія війни, зумовлена технологіями та промисловістю, та інші погляди на війну.

2) Концепція війни вивчає питання, як відбувається війна, на трьох рівнях: походження війни, походження війни і мотивація війни. Марксистський погляд на війну вважає, що війна корениться у конфліктах економічних інтересів між людьми і є продуктом загострення протиріч між продуктивністю та виробничими відносинами, а також економічним базисом та надбудовою.

У пізньопервісному суспільстві перші війни спалахували між родами та племенами. З виникненням приватної власності, класів та держав війна стала найвищою формою боротьби за вирішення конфліктів між класами, націями, націями, країнами та політичними групами на певному етапі розвитку. Коли людське суспільство прийде до повної ліквідації класів та країн, зникнуть і війни, – свідчить марксистський погляд на війну. З давніх часів колоніалізм, расизм, фашизм та імперіалізм є основними причинами війни. В наш час гегемонізм є основним джерелом воєн у глобальному масштабі. Етнічні конфлікти, релігійні суперечки, територіальні суперечки тощо є важливими причинами війни. Розкриття природи війни є важливою частиною вивчення концепцій війни. Як особливе соціальне та історичне явище, війна нерозривно пов'язана з такими соціальними чинниками, як політика, економіка, культура, географія та люди. Війна є ще одним засобом продовження політики. Коли політичні протиріччя досягають певної міри гостроти і неможливо рухатися вперед, спалахує війна для усунення перешкод прогресу на політичному шляху. Політика є концентрованим виразом економіки. Військове управління (менеджмент) в контексті філософії включає в себе розгляд аспектів управління в армії через призму філософських концепцій та принципів. Такий підхід може враховувати не лише стратегічні та тактичні аспекти військового управління, але й глибокі філософські переконання та цінності, які впливають на прийняття рішень та поведінку військового керівництва.

Таблиця 1 – Напрями розвитку філософії військового управління

№ з/п	Напрямок розвитку філософії військового управління	Зміст та його характеристика
1	Етика війни та військового лідерства	Військовий менеджмент повинен враховувати філософські аспекти етики війни, що визначають припустимі та неприпустимі дії військових сил. Це включає в себе питання про застосування сили, захист прав людини та інші етичні норми.
2	Лідерство та моральність	Філософські концепції лідерства та моральності грають важливу роль в військовому менеджменті. Лідер повинен виявляти моральні та етичні якості, сприяти командній дисципліні та формувати військову культуру, що ґрунтується на вищих цінностях.
3	Філософія стратегії	Розробка стратегій та тактик військового менеджменту може ґрунтуватися на філософських концепціях стратегічного мислення. Це може включати в себе вивчення таких аспектів, як теорії війни, геополітика, геостратегія та інші філософські підходи до формулювання стратегії.
4	Суспільство та армія	Філософський погляд на роль армії у суспільстві визначає, наскільки інтегрована та взаємодіюча вона повинна бути з громадянським населенням. Філософія армії може враховувати такі аспекти, як цивільно-військові відносини, гуманітарні дії та соціальна відповідальність.
5	Філософське бачення безпеки	Вивчення сутності та мети безпеки з філософської точки зору може впливати на стратегії військового менеджменту. Це може включати аналіз концепцій справедливості, свободи, та рівності у контексті військової діяльності.

Сформовано авторами

Військовий менеджмент в контексті філософії вимагає глибокого розуміння фундаментальних питань, які стосуються природи війни, лідерства та етичних стандартів. Врахування цих аспектів може сприяти більш глибокому та взваженому прийняттю рішень в області військового управління (Карамішев, 2022).

2. Поняттєво-категоріальний апарат філософії війни та військового управління (менеджменту)

Філософи розглядали війну з різних точок зору. У контексті реалізму та прагматизму деякі філософи розглядають війну як невід'ємну частину людської природи, що виникає з конфліктів інтересів між різними групами. Для них важливий аналіз реальних політичних та стратегічних обставин. У контексті пацифізму і гуманізму вказується на страждання, яке призводить війна, і закликаючи до розв'язання конфліктів мирними засобами. Теорії військового мистецтва вивчають саму природу військового мистецтва, розглядаючи стратегію, тактику, психологію військових дій і їх вплив на суспільство. Філософи, які вирізняються політичним реалізмом, можуть розглядати війну як інструмент вирішення конфліктів між національними чи політичними інтересами. Центральним є тлумачення моральних аспектів війни, етичні питання, пов'язані з воєнними діями, умови для справедливої війни чи гуман-

ного поведіння під час військових конфліктів. Ці різноманітні підходи відображають складність та многогранність війни як явища, яке може бути розглянуте з різних точок зору залежно від філософських установок та цінностей особи чи групи (Лавриненко, 2023).

Однією з важливих філософських концепцій, яка часто обговорюється в контексті військового менеджменту, є етика. Етичні міркування відіграють вирішальну роль у визначенні належної поведінки військовослужбовців і лідерів, особливо в ситуаціях, коли приймаються рішення про життя і смерть. Філософські дискусії з етики досліджують питання виправданості війни, поведіння з комбатантами і цивільним населенням, застосування сили і захисту прав людини. Крім того, філософія дозволяє зрозуміти теорії та стилі лідерства. Наприклад, філософські дослідження природи лідерства можуть допомогти військовим керівникам зрозуміти якості і характеристики ефективних лідерів. Філософія може пролити світло на взаємозв'язок між лідерством, владою і авторитетом, а також на відповідальність і зобов'язання, які випливають з цих ролей. Ще одна сфера інтересів – філософія війни, яка досліджує обґрунтування, мотивацію та наслідки участі у збройних конфліктах. Вона заглиблюється в питання теорії справедливої війни, моралі війни та етич-

них міркувань, пов'язаних із застосуванням насильства для досягнення військових цілей (Філософсько-методологічні проблеми військової теорії і практики, 2018). Крім того, філософські концепції, такі як логіка, аргументація і критичне мислення, можуть покращити практику військового управління, сприяючи прийняттю обґрунтованих рішень, інтелектуальній строгості та ефективному розв'язанню проблем. Ці філософські інструменти заохочують військових фахівців об'єктивно оцінювати інформацію, розглядати різні точки зору і уникати помилок або упереджень, які можуть вплинути на їхні судження. Загалом, військовий менеджмент розвивався разом з технологічним прогресом, змінами у веденні війни і потребою в ефективній та дієвій організації. Від стародавніх імперій до сучасних збройних сил принципи лідерства, організації та ефективного прийняття рішень залишаються вирішальними для забезпечення успіху на полі бою. Про ці стратегії філософії військового менеджменту коментують наступні фахівці та експерти. Серед визнаних експертів та авторитетних фахівців, які спеціалізуються на військовому менеджменті, можна виділити:

1. Майкл Хаценски (Michael Hatzakis) – спеціаліст з військового менеджменту та безпеки, автор книг і наукових робіт у цій галузі.

2. Джозеф Шерлі (Joseph Soeters) – експерт з військового менеджменту та соціології військо-

вих справ, автор різноманітних праць, присвячених аспектам військового керівництва.

3. Томас Гленн (Thomas Glanz) – автор робіт і книг з військового менеджменту та логістики, спеціалізується на аспектах планування та виконання військових операцій.

4. Адам Стоуно (Adam Stone): дослідник в галузі стратегічного управління та військового планування.

5. Пітер Фабріціус (Peter Fabricius) – експерт у сфері управління військовим персоналом та лідерство.

Можемо виділити понятійно-категоріальний апарат, яким займалися вище перераховані фахівці з військового менеджменту: безпека, військове керівництво, військове лідерство, військові стратегії, планування та виконання військових операцій, військовий персонал та лідерство, ефективне прийняття рішень. Таким чином, поняттєво-категоріальний апарат філософії війни та військового менеджменту визначається набором термінів, понять і категорій, які використовуються для аналізу, розуміння та формулювання концепцій у цих областях.

Ці поняття і категорії взаємодіють у складному способі, сприяючи розумінню взаємозв'язку між військовою стратегією, тактикою та операційним менеджментом. Вони також враховують етичні та моральні аспекти військових дій та важливість лідерства та комунікацій у воєнних операціях (Тушко, 2023).

Таблиця 2 – Ключові терміни та поняття, які використовуються у філософії війни та військового управління

№ з/п	Ключові терміни та поняття	Визначення термінів і понять у контексті філософії війни та військового управління
1	Війна як продовження політики	За поглядами Карла фон Клаузевіца, війна є інструментом досягнення політичних цілей.
2	Справедлива війна	Концепція, яка визначає умови, за яких війна може бути справедливою з точки зору моралі та правосуддя.
3	Військова стратегія та тактика	Розглядається планування та виконання військових операцій на різних рівнях командування.
4	Лідерство	Керівництво та управління персоналом в контексті військових операцій.
5	Стратегічне планування	Визначення довгострокових цілей та визначення оптимальних шляхів досягнення цих цілей.
6	Операційний менеджмент	Управління повсякденними операціями та ресурсами для досягнення конкретних завдань.
7	Управління ризиками	Оцінка, управління та зменшення ризиків, пов'язаних з військовими або стратегічними рішеннями.
8	Комунікації та зв'язок	Забезпечення ефективного обміну інформацією та координації між різними рівнями командування.
9	Людські ресурси в умовах війни	Управління великими групами людей, забезпеченням їхнього бойового духу та дисципліни

Сформовано автором

3. Вплив цифрових технологій на трансформацію військового управління (менеджменту)

Цифрові технології значно вплинули на ведення війни і військовий менеджмент, вдосконаливши стратегію, тактику та організацію військових операцій. Завдяки сучасним засобам збору та обробки інформації, командування отримують швидкий доступ до реального часу інформації про положення власних та ворожих військ, а також стан ситуації на полі бою. Цифрові технології революціонізували системи комунікацій між військовими частинами. З'єднання в реальному часі, криптографічно захищені зв'язки та використання сучасних засобів забезпечення зв'язку полегшують координацію та співпрацю військ. Використання безпілотних літальних апаратів

(дронів) дозволяє військам отримувати інформацію з висоти, спостерігати за ворожими позиціями, а також проводити точні удари без прямого ризику для життя військовослужбовців. Аналіз великих обсягів даних та використання штучного інтелекту допомагають прогнозувати рухи ворога, визначати стратегічні позиції та оптимізувати прийняття рішень на основі аналізу історичних даних та сучасної ситуації (Карамішев, 2022). З впровадженням цифрових технологій зростає роль кібервійни, включаючи кібератаки та кіберзахист. Здатність захищати власні мережі та інфраструктуру, а також проводити ефективні кібератаки, стала важливим елементом стратегії в сучасному військовому конфлікті. Сучасна технологія дозволяє великій точності ведення

Таблиця 3 – Вплив цифрових технологій на трансформацію воєнного (військового) управління

№ з/п	Критерій	Зміст
1	Інтелектуальна обробка інформації (IOI)	Інтелектуальна обробка інформації (IOI): Військові системи активно використовують аналіз даних, машинне навчання та інші технології для збору, обробки та розуміння великої кількості інформації. IOI допомагає приймати швидкі та обґрунтовані рішення в реальному часі.
2	Зброя з мережевим підключенням	Сучасна зброя все частіше має можливість підключення до мережі, що дозволяє забезпечувати взаємодію та координацію між військовими системами. Це сприяє покращенню синхронізації військових операцій.
3	Кібербезпека	З огляду на зростання кіберзагроз та кібератак, військові системи мають вдосконалені засоби кіберзахисту. Заходи щодо захисту важливих військових мереж та інформації стають невід'ємною частиною стратегії національної безпеки.
4	Дрони та автономні системи:	З використанням дронів та автономних систем можливе ведення розвідки, відслідковування цілей, а також виконання завдань безпеки без прямого участі людей. Це дозволяє зменшити ризик для військовослужбовців та збільшити точність виконання завдань.
5	Супутникова зв'язок та навігація	Супутникові технології відіграють ключову роль у навігації, орієнтації та визначенні місця для військових. Це дозволяє забезпечити точність та надійність у роботі в різних географічних областях.
6	Штучний інтелект та автоматизація	Впровадження штучного інтелекту дозволяє автоматизувати деякі рутинні завдання, а також робити аналіз даних та приймати рішення на основі складних алгоритмів.
7	Тренування та симуляції	Використання віртуальних тренажерів та симуляцій дозволяє військовим підготуватися до реальних сценаріїв та вдосконалювати свої навички без прямого використання реального обладнання.
8	Зміна в ролі військових сил:	З моменту створення військових сил їх роль та завдання постійно змінюються. Трансформація військового управління дозволяє пристосуватись до нових вимог та викликів.
9	Збройні конфлікти та загрози	Зміна характеру сучасних конфліктів та загроз вимагає від військового управління нових підходів та стратегій. Трансформація може включати розробку нових тактик, технологій та забезпечення гнучкості та мобільності.
10	Технологічний розвиток	З'явлення нових технологій, таких як штучний інтелект, кібербезпека, аерокосмічні системи та інші, потребує адаптації військового управління до їх використання. Трансформація може передбачати впровадження нових систем та інструментів управління.
11	Бюджетні обмеження:	Завжди існує потреба у використанні ресурсів ефективно. Трансформація військового управління може спрямовуватись на оптимізацію структури, забезпечення використання потужностей та впровадження економії.

Сформовано автором

вогню та наведення систем зброї, зменшуючи ризик непередбачених цивільних жертв та збільшуючи ефективність ударів по ворожим цілям. Використання цифрових технологій у медичній сфері дозволяє покращити діагностику, лікування та реабілітацію поранених військових. Загалом, цифрові технології впливають на всі аспекти військового управління (менеджменту), роблячи його більш точним, ефективним та відповідальним.

Інтеграція цих технологій вимагає великої уваги до кібербезпеки, розробки стандартів та нормативів, а також постійного вдосконалення навичок військового персоналу. Все це сприяє створенню більш ефективних та гнучких збройних сил, здатних ефективно відповідати на сучасні виклики і загрози. (Череп, Воронкова, та ін., 2023).

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі

Трансформація військового управління – це процес, в ході якого здійснюється перетворення структури, стратегії, технологій та підходів до управління військовими силами. Головною метою такої трансформації є покращення ефективності та реагування військових сил на сучасні виклики та загрози. Трансформація військового управління внаслідок впровадження цифрових технологій суттєво впливає на воєнне управління в цілому. Цифрові технології дозволяють отримувати, обробляти та передавати інформацію в реальному часі. Це підвищує швидкість прийняття стратегічних та тактичних рішень у воєнному управ-

лінні. Засоби збору та обробки інформації, такі як дрони, супутники, сенсори, дозволяють створювати повний образ ситуації на полі бою. Це сприяє кращій інформаційній свідомості та уточненій аналітиці. Цифрові системи дозволяють ефективно використовувати геопросторові дані для планування та ведення операцій. GPS, ГІС та інші технології надають можливість точного визначення положення військових об'єктів та їх руху. Цифрові мережі та засоби зв'язку дозволяють взаємодіяти між різними рівнями командування, а також обмінюватися інформацією між різними видами військ, що поліпшує координацію та співпрацю. Цифрові технології дозволяють інтегрувати різні типи зброї та військової техніки в єдину мережу, що полегшує керування та використання зброї з великою точністю. Використання штучного інтелекту та аналітичних систем дозволяє проводити більш глибокий та швидкий аналіз великих обсягів даних для прийняття виважених рішень та передбачення розвитку подій. Цифрові технології вносять новий вимір в воєнну діяльність через кібервійну. Захист від кібератак та здатність до кіберзахисту стають критично важливими. Використання віртуальної реальності та сучасних систем симуляції дозволяє проводити ефективно тренування військовослужбовців, підвищуючи їхню готовність до реальних викликів. Цифрові технології значно поліпшують здатність військового управління адаптуватися до сучасних умов, забезпечуючи більш ефективно та точно керування військовими операціями.

Список використаних джерел

- Актуальні питання ідеології та ідеологічної роботи в українському війську: монографія / Алещенко В. І., Аранівський В. Ф., Кобзар А. О., Крimeць Л. В. / під заг. ред. В. Ф. Баранівського. Київ : Золоті ворота, 2014. 235 с.
- Базалук О. А. Філософія війни та миру. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2016. № 66. Заполріжжя : ЗДІА, 2016. С. 239–250
- Барановський В. Ф. Релігієзнавчі проблеми військовосоціального управління : монографія / В. Ф. Баранівський, П. С. Прибудько. Київ : Золоті ворота, 2013. 312 с.
- Мамчин М. М., Яричевська Я. І. Використання методів війни у бізнесі. *Соціально-компетентне управління корпораціями в умовах поведінкової економіки*. Луцьк, 2020. С. 467–469.
- Халапис А. В. Война как бизнес-проект? *Наукове пізнання: методологія та технологія*. 2013. № 1 (30). С. 191–195.
- Карамишев Д. В. Організаційно-правові засади цивільно-військової взаємодії з питань оборони та життєзабезпечення збройних сил України в умовах воєнного стану. *Державне будівництво*. 2022. № 1 (31). С. 6–20. DOI: <https://doi.org/10.26565/1992-2337-2022-1-01>
- Карамишев Д. В. Організаційно-правові засади цивільно-військового співробітництва в умовах воєнного стану. *Публічне управління XXI століття: в умовах гібридних загроз* : тези XXII Міжнародного наукового конгресу, 27 квітня 2022 р. С. 15–18.
- Професійна та гендерна ментальність військовослужбовців Збройних Сил України: формування на засадах європейських цінностей : навчальний посібник / під заг. ред. Л. В. Крimeць. Київ : НУОУ, 2018. 188 с.

Філософсько-методологічні проблеми військової теорії і практики : навч. посіб. / за заг. ред. В. Ж. Богайчука. Київ : НУОУ ім. Івана Черняховського, 2018. 540 с.

Лавриненко Д. М. Інноваційний розвиток та креативність під час військових дій в Україні. *Освіта і наука в період глобальних криз та конфліктів у XXI столітті* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Освіта і наука в період глобальних криз та конфліктів у XXI столітті» (Київ, 08–09 грудня 2023 року). / упор. В. Шпак ; за загальною редакцією С. Табачнікова. Київ : ДП «Експрес-об'ява», 2023. С. 41–44.

Тушко К. Ю. Світовий досвід підготовки військовослужбовців у збройних силах зарубіжних країн до професійної взаємодії. *Освіта і наука в період глобальних криз та конфліктів у XXI столітті* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 08–09 грудня 2023 року). / упор. В. Шпак; за загальною редакцією С. Табачнікова. Київ : ДП «Експрес-об'ява», 2023. С. 207–310.

Череп А. В., Воронкова В. Г., Череп О. Г., Нікітенко В. О. Освіта, наука та цифрові навички XXI століття. *Освіта і наука в період глобальних криз та конфліктів у XXI столітті* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 08–09 грудня 2023 року). / упор. В. Шпак ; за загальною редакцією С. Табачнікова. Київ : ДП «Експрес-об'ява», 2023. С. 32–48. DOI 10.51587/9786-1773-89285-2023-017

REFERENCES

Topical issues of ideology and ideological work in the Ukrainian army: a monograph (2014) / Aleshchenko V. I., Aranyivskiy V. F., Kobzar A. O., Krymets L. V. / edited by V. F. Baranyivskiy. Kyiv : *Golden Gate*. 235.

Philosophy of War and Peace (2016). *Humanitarian Herald of the ZGIA*. 66. 239–250

Baranovsky, V. F. (2013). Religious problems of military and social management: a monograph / V. F. Baranovsky, P. S. Prybudko. Kyiv : *Golden Gate*. 312.

Mamchyn, M. M., Yarychevska Y. I. (2020). The use of warfare methods in business. *Socially competent management of corporations in the context of behavioural economics*. Lutsk. 467–469.

Halapsis, A. V. (2013). War as a business project? Scientific knowledge: methodology and technology. 1 (30). 191–195.

Karamyshev, D. V. (2022). Organisational and legal principles of civil-military cooperation on defence and life support of the Armed Forces of Ukraine under martial law. *State Building*. 1 (31). 6–20. DOI: <https://doi.org/10.26565/1992-2337-2022-1-01>

Karamyshev, D. V. (2022). Organisational and legal principles of civil-military cooperation under martial law. Abstracts of the XXI International Scientific Congress “Public Administration of the XXI Century: in the Context of Hybrid Threats”, 27 April. 15–18.

Professional and gender mentality of the military personnel of the Armed Forces of Ukraine (2018) : formation on the basis of European values: a textbook / edited by L. V. Krymets. Krymets. Kyiv: *NUOU*. 188.

Philosophical and Methodological Problems of Military Theory and Practice: a textbook (2018) / edited by V. Zh. Kyiv : Ivan Cherniakhovskiy National University. 540.

Lavrynenko, D. M. Innovative development and creativity during military operations in Ukraine (2023). Education and science in the period of global crises and conflicts in the XXI century: materials of the International Scientific and Practical Conference “Education and Science in the period of global crises and conflicts in the XXI century” (Kyiv, 08–09 December 2023). V. Shpak; edited by S. Tabachnikov. Kyiv : SE “Express-oblozhennia”. 41–44.

Tushko, K. Yu. World experience of training military personnel in the armed forces of foreign countries for professional interaction (2023). Education and science in the period of global crises and conflicts in the XXI century: materials of the International Scientific and Practical Conference “Education and Science in the period of global crises and conflicts in the XXI century” (Kyiv, 08–09 December 2023). V. Shpak ; edited by S. Tabachnikov. Kyiv : SE “Express-oblozhennia”. 207–310.

Cherep, A. V., Voronkova, V. H., Cherep, O. G., Nikitenko V. O. (2023). Education, science and digital skills of the XXI century. Education and science in the period of global crises and conflicts in the XXI century: materials of the International Scientific and Practical Conference “Education and Science in the period of global crises and conflicts in the XXI century” (Kyiv, 08–09 December 2023). V. Shpak ; edited by S. Tabachnikov. Kyiv : SE “Express-oblozhennia” 32–48. DOI 10.51587/9786-1773-89285-2023-017

NIKITENKO, VITALINA – Doctor of Philosophy (D.Sc.),
Professor of the Department of Management and Administration,
Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute of Zaporizhzhia National University
(Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: vitalina2006@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9588-7836>

PHILOSOPHY OF MILITARY MANAGEMENT IN THE CONTEXT OF DIGITALISATION AS A NEW SCIENTIFIC DIRECTION

Abstract

The relevance of military management research covers various aspects, such as leadership, planning, organisation and decision-making, all aimed at the effective and efficient achievement of military goals. One of the characteristic features of modern military management is the emphasis on decentralised management. The transformation of military management may include changing the organisational structure, developing new strategies and approaches to planning and executing operations, and introducing new technologies and management systems. This process can be complex and time-consuming, but it is extremely important for the effectiveness of military forces in the current environment. The purpose of the article is to analyse the theoretical and practical aspects of the philosophy of military administration (management) as a new scientific field. Objectives of the study: 1) to analyse the views on war in the history of philosophical thought; 2) to reveal the conceptual and categorical apparatus of the philosophy of war and military administration (management); 3) to substantiate the impact of digital technologies on the transformation of military administration (management). The concept of the philosophy of military command (management) in the context of digitalisation as a new scientific field is developed. Clausewitz's most famous work, *Vom Kriege* (The Art of War), examines the nature of war, strategy, tactics and other aspects of military art. Clausewitz emphasised that war is an instrument of politics and that it should serve specific political goals, that war is "the continuation of politics by other means". Carl von Clausewitz's ideas have influenced many military strategists and theorists, and his works are considered classics in the field of military science. As a discipline, military philosophy mainly studies: 1) the concept of war; 2) theory of military movement; 3) military epistemology; 4) the theory of military value; 5) military leadership relations; 6) military methodology. Military administration (management) in the context of philosophy includes consideration of aspects of management in the army through the prism of philosophical concepts and principles. This approach can take into account not only the strategic and tactical aspects of military management, but also the deep philosophical beliefs and values that influence the decision-making and behaviour of military leadership. Transformation of military management is a process that transforms the structure, strategy, technology and approaches to managing military forces. The main goal of this transformation is to improve the effectiveness and responsiveness of military forces to modern challenges and threats.

Key words: military administration (management), philosophy of war, war, concepts of war, transformation of military administration, digitalisation.

© The Author(s) 2023
This is an open access article under
the Creative Commons CC BY license

Received date 07.10.2023
Accepted date 15.10.2023
Published date 07.11.2023

How to cite: Віталіна Нікітенко. Філософія військового управління в умовах цифровізації як новий науковий напрямок. Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house "Helvetica", 2023. 17 (94). P. 50–59.
doi: <https://doi.org/10.32782/hst-2023-17-94-06>

СУЧАСНІ СОЦІОКУЛЬТУРНІ ЦІННОСТІ В ЕПОХУ ВИПАДКОВОСТІ ТА НЕПЕРЕДБАЧУВАНOSTI

РОМАН, ОЛЕКСЕНКО¹ГАЛИНА, ГАРБАР²

Анотація

Сучасні соціокультурні цінності в епоху випадковості та непередбачуваності можуть відображати вплив різних факторів, таких як технологічний прогрес, глобалізація, зміни в економіці та політиці. Зростання значення технології в усіх аспектах життя свідчить, що люди все більше цінують інновації та технологічний прогрес як спосіб полегшити життя та вирішувати проблеми. В сучасних умовах відбувається зростання усвідомленості різноманітності та важливості включеності у суспільстві. Люди стають більш толерантними та відкритими до різниць у культурі, релігії та інших аспектах. Формування сучасних соціокультурних цінностей в епоху випадковості та непередбачуваності можуть бути досліджені з різних наукових підходів, включаючи філософію, математику, фізику, соціологію та інші галузі. Мета статті – проаналізувати теоретичні і практичні аспекти сучасних соціокультурних цінностей в епоху випадковості та непередбачуваності. Завдання дослідження: 1) проаналізувати поняття випадковості та невизначеності, так як мова йде про формування сучасних соціокультурних цінностей в епоху випадковості та непередбачуваності; 2) розкрити аксіологічний підхід до розуміння сучасних соціокультурних цінностей; 3) обґрунтувати напрями розвитку та механізми формування сучасних соціокультурних цінностей. Філософи можуть вивчати невизначеність як основоположний аспект нашого розуміння світу, досліджуючи не тільки те, як ми отримуємо знання, але і як це знання впливає на наше розуміння реальності та наші можливості взаємодіяти з нею. Розуміння та управління невизначеністю є важливими аспектами в різних галузях знань, оскільки дозволяють краще оцінювати ризики, приймати обґрунтовані рішення та розробляти ефективні стратегії. Цінності є ключовими для формування ідентичності та сприйняття світу кожним членом суспільства. Ця тема створює можливість для інтердисциплінарних досліджень, що об'єднують аспекти соціології, психології, культурології, філософії, технологій та мистецтва для більш глибокого розуміння впливу випадковості на сучасне суспільство. Це дослідження може слугувати основою для формування конкретних стратегій та дій в різних сферах, сприяючи створенню більш стійкого та адаптивного суспільства в умовах великої випадковості та непередбачуваності.

Ключові слова: соціокультурні цінності, випадковість, невизначеність, аксіологічний підхід, напрями розвитку, механізми формування

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Сучасні соціокультурні цінності в епоху випадковості та непередбачуваності можуть відображати вплив різних факторів, таких як технологічний прогрес, глобалізація, зміни в економіці та політиці. Умови випадковості та непередбачуваності включають різні фактори та обставини, які ускладнюють передбачення подій або визначення їхнього результату. Основні аспекти, що сприяють випадковості та непередбачуваності включають цілий ряд факторів економічних,

політичних, соціокультурних, техногенних, природних, що включають:

1. Природні катастрофи, такі як землетруси, повені, торнадо, можуть траплятися в неочікуваний момент і мати серйозні наслідки для суспільства та людини.

2. Зміни в економіці, фінансових ринках, кризи та рецесії можуть призводити до непередбачуваних наслідків для бізнесу та господарства в цілому.

3. Зміни у політиці, володарюючих структурах та суспільних настроях можуть призвести до несподіваних змін у законодавстві, політиці та культурі.

4. Розвиток технологій може призводити до нових можливостей, але також до непередбачуваних проблем, таких як кібератаки, аварії високотехнологічних систем або етичні питання, пов'язані з новими технологіями.

5. Розповсюдження заразних хвороб, таких як пандемія, може призвести до глобальних змін у поведінці суспільства, економіці та соціокультурній сфері.

Corresponding authors:

¹ Центральнотуркменський державний університет імені В. Винниченка (Кропивницький, Україна)
E-mail: roman.xdsl@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2171-514X>

² Відокремлений підрозділ «Миколаївська філія Київського національного університету культури і мистецтва» (Миколаїв, Україна)
E-mail: garbargalina12@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4750-3361>

6. Напруження між країнами або регіонами може викликати непередбачені події, такі як війни, санкції, терористичні атаки тощо.

7. Зміни в природному середовищі викликають погіршення екологічної ситуації, кліматичні зміни та інші аспекти, що можуть призвести до несподіваних наслідків для природи та суспільства.

8. Техногенні аварії, несподівані події та аварії в промисловості, ядерні та хімічні аварії, які можуть призвести до серйозних наслідків для оточуючого середовища та людей.

9. Культурні та соціальні рухи, що можуть привести до змін в суспільних уявленнях, культурних цінностях та соціальних рухах можуть виникати швидко та неочікувано, впливаючи на політичну атмосферу та взаємини у суспільстві, та вимагають формування нових соціокультурних цінностей.

10. Біологічні зміни та еволюція вірусів та бактерій, викликаних швидкими мутаціями вірусів та бактерій, можуть призвести до виникнення нових захворювань або змін в характеристиках вже відомих, що ускладнює боротьбу з ними та передбачення їхнього подальшого розвитку, зокрема загрозна ситуація з кризою для здоров'я людини COVID-19.

11. Соціальна та економічна нерівність, викликана зростанням рівня соціальної та економічної нерівності може викликати несподівані реакції в суспільстві, такі як протести, соціальні рухи чи конфлікти.

12. Глобальні та транснаціональні проблеми, такі як глобальне потепління, міграція, тероризм та кіберзлочинність, які важко прогнозувати та контролювати через їхню глобальну природу.

Ці умови взаємодіють між собою, утворюючи складний та непередбачуваний ландшафт, в якому події можуть розвиватися швидко та мають важливий вплив на сучасне суспільство та людину. Це вимагає не лише адаптації та гнучкості, але й постійного вивчення та розвитку нових стратегій для вирішення виникаючих викликів. Вони можуть створювати складні сценарії, які важко передбачити, що робить сучасний світ менш передбачуваним і більш схильним до випадковостей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, з яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор

Назвемо імена авторів та концепцій, які пов'язані з вивченням соціокультурних цінностей:

1. Зігмунт Бауман – польський соціолог, який досліджував поняття «рідка сучасність» та вплив глобалізації на соціокультурні структури.

2. Антоніо Грамші – італійський філософ, чий ідеї про культурну гегемонію і взаємодію ідей і культур мали значний вплив на соціокультурні дослідження.

3. Юрген Габермас – німецький філософ та соціолог, чия концепція «комунікативної дії» вносить вклад у розуміння взаємодії між соціокультурними цінностями та суспільством.

4. Шарль Тейлор – канадський філософ, автор концепції «мультикультуралізму» та досліджень щодо різноманіття культурних ідентичностей.

5. Амартия Сен – індійський економіст та філософ, який вніс важливий внесок у розуміння взаємозв'язку економічного розвитку і соціокультурних цінностей.

6. Жюльєн Бенсон – французький філософ, який вивчає поняття «гіпермодернізму» і впливу випадковості та непередбачуваності на сучасні соціокультурні цінності.

7. Ар'ель Левін – соціолог і філософ, який розглядає тему ідентичності та соціокультурних змін у контексті технологічних інновацій.

8. Ева Іллуз – соціолог та письменниця, що вивчає взаємодію між індивідом та суспільством в епоху технологій і змін.

9. Жан Бодрійяр – французький філософ, який аналізує вплив консумеризму, масової культури та віртуальних реальностей на соціокультурні цінності.

10. Дональд Ідкінс – американський соціолог, що розвиває концепції «символічної взаємодії» та «постіндустріального суспільства».

У вітчизняному просторі над даною темою працювали такі автори, як В. Андрющенко, Г. Гарбар, В. Воронкова, О. Кивлюк, В. Нікітенко, Р. Олексенко, М. Степико, у контексті філософських дискурсів яких аналізувалися проблеми ідентичності в епоху глобалізації; дослідження щодо того, як глобалізація впливає на соціокультурні цінності та ідентичність людей (М. Степико). В умовах цифровізації велику роль відіграє формування цифрової культури та технологічного впливу на особистість (В. Воронкова); аналіз впливу цифрових технологій на сприйняття світу, міжособистісні відносини та цінності сучасного суспільства (В. Нікітенко). Певне місце в сучасному філософському просторі займають роботи мультикультуралізму і різноманіття, зокрема як різноманіття культур впливає

на формування цінностей і взаєморозуміння в сучасному світі (В.Андрущенко). Філософські роботи стосуються і вивчення того, як усвідомлення екологічних питань формує соціокультурні цінності та практики, а саме ставлення до екології і сталого розвитку. Певне місце займають роботи про інклюзивність та права людини, зосередження на соціокультурних цінностях, пов'язаних із захистом прав людини та забезпечення інклюзивності.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття

В епоху випадковості та непередбачуваності важливу роль відіграє зростання важливості особистого самовизначення та індивідуальної свободи. Люди більше цінують можливість виражати свої унікальні характери та переконання в суспільстві. В умовах швидкої зміни і непередбачуваності економічних та соціальних умов, цінні стає навичка швидкої адаптації та гнучкості у вирішенні проблем. Зростання значення технології в усіх аспектах життя свідчить, що люди все більше цінують інновації та технологічний прогрес як спосіб полегшити життя та вирішувати проблеми. В сучасних умовах відбувається зростання усвідомленості різноманітності та важливості включеності у суспільстві. Люди стають більш толерантними та відкритими до різниць у культурі, релігії та інших аспектах. Переважає споживацька культура, збільшення фокусу на споживанні як засобі вираження соціального статусу та ідентичності. Люди можуть шукати індивідуальність через свої покупки та споживання. Зростання уваги до проблеми кліматичних змін та загрози довікліно риводить до того, що люди можуть більше цінувати екологічну відповідальність та сталий спосіб життя. Так як переважає демократія та громадянська активність, то відбувається зростання важливості участі громадян у прийнятті рішень та вираженні своєї думки, активна громадянська позиція та демократія можуть бути ключовими цінностями. Зазначимо, що ці соціокультурні цінності не є універсальними і можуть варіюватися в залежності від культурних, географічних та інших контекстів. кількома загальними напрямками і тенденціями, які виявлялися актуальними в сучасних соціокультурних дослідженнях стосовно цінностей

Мета та формування цілей статті (постановка завдання)

Мета статті – проаналізувати теоретичні і практичні аспекти сучасних соціокультурних

цінностей в епоху випадковості та непередбачуваності. **Завдання дослідження:** 1) проаналізувати поняття випадковості та невизначеності, так як мова йде про формування сучасних соціокультурних цінностей в епоху випадковості та непередбачуваності; 2) розкрити аксіологічний підхід до розуміння сучасних соціокультурних цінностей; 3) обґрунтувати напрями розвитку та механізми формування сучасних соціокультурних цінностей.

Методологія дослідження. Формування сучасних соціокультурних цінностей в епоху випадковості та непередбачуваності можуть бути досліджені з різних наукових підходів, включаючи філософію, математику, фізику, соціологію та інші галузі. Перш за все це філософський підхід і така течія як екзистенціалізм, у контексті якого Жан-Поль Сартр досліджував випадковість в людському існуванні та рішеннях. В математиці та статистиці, теорія ймовірностей досліджує випадковість та непередбачувані результати подій. У фізиці аналізується теорія динамічних систем, вивчається непередбачуваність та чутливість до початкових умов. Деякі соціологи вивчають вплив випадкових подій на формування соціокультурних цінностей та тенденцій. В інформаційній теорії вивчається випадковість та непередбачуваність інформаційних подій. Ці підходи можуть переплітатися, і дослідники можуть поєднувати різні концепції для більш глибокого розуміння випадковості та непередбачуваності в різних аспектах життя та науки.

Методологія дослідження випадковості та непередбачуваності може включати різні наукові підходи та методи в залежності від конкретної області дослідження. Розгляд філософських робіт щодо природи випадковості та непередбачуваності включає визначення понять, їх філософські та етичні аспекти. Використання теорії ймовірностей та статистики використовується для розробки математичних моделей, щоб краще розуміти випадкові та непередбачувані явища. Філософи та соціологи проводять контрольовані експерименти для вивчення випадковості в певних умовах та оцінки реакцій. Використання комп'ютерних симуляцій для моделювання випадкових подій та їх впливу на різні системи відіграє велику роль у теорії моделювання. Проведення соціологічних або антропологічних досліджень використовується для вивчення впливу випадковості та непередбачуваності на соціокультурні цінності та поведінку. Використання сучасних

технологій для обробки великих обсягів даних, аналізу інформації та виявлення закономірностей в неочікуваних явищах має місце для формування соціокультурних цифрових орієнтацій.

Поєднання різних наукових підходів (філософія, математика, соціологія, фізика тощо) для отримання комплексного розуміння випадковості та непередбачуваності складає інтердисциплінарний підхід. Як більш високий тип раціонального мислення трансдисциплінарний підхід розглядає суб'єкт-об'єктні відношення за принципом початкової єдності, утвореної спільним для них середовищем (Б. Ніколеску), та інформаційним полем (Б. Каструп). Ці підходи можуть взаємодіяти, залежно від конкретного дослідницького запитання та області дослідження. Ключовим є розгляд питань в контексті конкретного об'єкта дослідження та вибору методів, які найкраще підходять для вивчення відповідної проблематики.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів

В дослідженні проаналізовано поняття випадковості та невизначеності, так як мова йде про формування сучасних соціокультурних цінностей в епоху випадковості та непередбачуваності; розкрито аксіологічний підхід до розуміння сучасних соціокультурних цінностей; обґрунтовано напрями розвитку та механізми формування

сучасних соціокультурних цінностей (Воронкова, Череп, та ін., 2019).

1. Поняття випадковості та невизначеності

Випадковість – це поняття, яке вказує на відсутність детермінізму або передбачуваності в подіях чи явищах. Випадковість може бути розглянута в різних контекстах та областях знань. Випадковість грає важливу роль у моделях економічних та фінансових процесів, особливо в контексті ризику та випадкових коливань ринків. Зрозуміння випадковості важливо для багатьох наукових галузей, і воно може включати як ймовірнісний підхід, так і філософське розуміння природи непередбачуваності. Випадковість – це стан або властивість, що характеризує події або явища, які відбуваються без передбачуваності, закономірностей чи визначеної причинності. Це відсутність системної організації чи певного порядку в тому, що відбувається, що призводить до неможливості передбачити чи контролювати результат. Випадковість може виявлятися в різних контекстах, включаючи математику, фізику, економіку, але також вона може бути елементом людського життя, спричиняючи непередбачувані події та ситуації. Випадковість є важливим аспектом природи, який вивчається та аналізується в різних галузях знань. Загальною ідеєю є те, що випадковість визначається відсутністю

Таблиця 1 – Ключові аспекти поняття випадковості

№ з/п	Аспект поняття випадковості	Зміст поняття випадковості
1	Статистика та ймовірність	В математичній статистиці та теорії ймовірностей випадковість вивчається як ймовірність виникнення певних подій. Випадкові події непередбачувані та можуть відбуватися з певною ймовірністю.
2	Квантова фізика	У квантовій механіці концепція випадковості виявляється через ймовірнісний характер подій на мікроскопічному рівні. Наприклад, точне місцезнаходження частинок часто не може бути передбачено, і їх рух описується ймовірнісним розподілом.
3	Інформаційні технології	У сучасних комп'ютерних системах випадковість використовується для генерації випадкових чисел, які важливі для багатьох алгоритмів та криптографії.
4	Філософія	У філософії питання про випадковість пов'язане із загальними роздумами про природу випадкових подій та їх вплив на свободу волі та долю.
5	Біологія та еволюція	У біології випадковість може виникати у варіантах генетичних мутацій чи випадкових екологічних змінах, що впливають на еволюційні процеси.
6	Етнографія та соціологія	У соціальних науках випадковість може виявлятися у поведінці людей та соціокультурних явищах. Наприклад, випадковість взаємодії та виникнення певних культурних традицій.
7	Медицина	У медичних дослідженнях може виникати елемент випадковості, особливо при вивченні реакцій на лікування або при аналізі статистики захворювань.
8	Філософія випадковості	Філософи розглядають природу випадковості і ставлять питання про те, чи існує вона об'єктивно чи вона лише відображає наші обмеження у знаннях та передбаченні.
9	Метафізика	У метафізиці випадковість може бути пов'язана з загальними питаннями про структуру реальності та відносини між випадковістю та необхідністю.

Сформовано авторами

закономірностей чи обумовленості в певних подіях або явищах, внаслідок чого вони виглядають непередбачувано. Вона може бути вивчена та розглядатися з різних поглядів в залежності від конкретного контексту і дисципліни.

Невизначеність – це стан, коли не можна однозначно або точно визначити, передбачити чи описати певний параметр, стан або результат. Це поняття вказує на обмеженість знань, невизначеність вимірювань, або неможливість визначити чіткий шлях подій чи стан об'єкта. Невизначеність може виникати з різних причин, включаючи обмежену інформацію, непередбачувані фактори чи незнання конкретних умов. В різних галузях знань, таких як фізика, математика, філософія, соціологія та інші, вивчення невизначеності допомагає розуміти природу обмежень нашого знання та уточнювати стратегії управління невизначеністю. Невизначеність – це стан, коли визначення або передбачення якого-небудь параметру, стану чи результату є неможливим або обмеженим. Це поняття використовується в різних контекстах, таких як фізика, інженерія,

економіка, філософія та інші галузі. В загальному вигляді невизначеність можна розглядати як відсутність повної або точної інформації про який-небудь об'єкт чи ситуацію. Існують різні види невизначеності:

1. Епістемологічна невизначеність, яка виникає з обмеженої інформації або невизначеності вимірювань. Наприклад, точність вимірювальних приладів або обмежена доступність інформації можуть впливати на нашу впевненість у визначенні параметрів об'єкта. Філософи досліджують питання про те, наскільки ми можемо впевнено знати та розуміти світ навколо нас. Концепція епістемічної невизначеності вказує на обмеженість або неможливість отримати повну та точну інформацію.

2. Онтологічна невизначеність зумовлюється самою природою об'єкта чи явища. Наприклад, квантова невизначеність в фізиці вказує на те, що певні пари параметрів частинок не можуть бути визначені одночасно з точністю. Філософи досліджують природу буття та реальності. Поняття онтологічної невизначеності виникає у зв'язку

Таблиця 2 – Ключові концепції невизначеності, які вивчаються в різних наукових галузях

№ з/п	Назва концепції	Зміст концепції
1	Класична (Аристотелівська) невизначеність	Це традиційний підхід, який ґрунтується на класичній логіці та філософії Аристотеля. Визначеність тут розглядається як ключовий аспект мислення, і невизначеність.
2	Теорія ймовірностей	У статистиці та теорії ймовірностей невизначеність часто моделюється за допомогою ймовірнісних розподілів. Це дозволяє враховувати можливість різних результатів та їх ймовірності.
3	Квантова невизначеність	В квантовій механіці виникає невизначеність на рівні мікроскопічних об'єктів. Принцип невизначеності Гайзенберга стверджує, що не можна одночасно точно визначити певні пари величин, такі як момент імпульсу та координати.
4	Фазова невизначеність	У динамічних системах може виникати невизначеність визначення майбутнього стану системи через невідомість початкових умов.
5	Соціальна невизначеність	В суспільних науках виникає невизначеність через складні взаємодії та велику кількість змінних, що впливають на рішення та розвиток подій.
6	Невизначеність у штучних інтелектах	У сучасних технологіях і штучному інтелекті вивчається невизначеність, пов'язана з нечіткістю, непевністю та незнанням у вхідних даних чи параметрах моделей.
7	Інтерпретація Байеса	В байєсіанській статистиці визначеність та невизначеність розглядаються через призму ймовірностей, які відображають наші вірування або вагомість різних можливих результатів в залежності від нашого досвіду та знань.
8	Невизначеність у теорії хаосу	Теорія хаосу досліджує системи, де малі зміни в початкових умовах можуть призводити до великих варіацій у майбутніх станах системи, викликаючи невизначеність у прогнозуванні довгострокового поведінки.
9	Невизначеність у філософії мови	Філософи мови розглядають питання лінгвістичної невизначеності та те, як вона може виникати в процесі спілкування та взаємодії.
10	Невизначеність в етиці	Етична невизначеність може виникати у визначенні моральних понять та принципів, що може призводити до різних етичних тлумачень і конфліктів.

Сформовано авторами

з питаннями про існування об'єктів та їхні властивості. Квантова механіка, наприклад, вносить онтологічну невизначеність через концепцію квантової невизначеності.

3. Лінгвістична невизначеність виникає внаслідок розбіжностей у розумінні та вживанні термінів. Одне й те ж слово чи поняття може мати різне тлумачення для різних людей. У філософії мови розглядається питання про те, як мова відображає реальність та чи може мова точно передавати значення. Лінгвістична невизначеність виникає тоді, коли терміни та поняття можуть мати різні тлумачення для різних людей.

4. Системна невизначеність пов'язана зі складністю взаємодії компонентів системи. Великі системи можуть мати непередбачувані або нелінійні ефекти, що призводять до невизначеності в їхній поведінці.

5. Філософія науки: у контексті філософії науки досліджується, як наукові теорії описують світ і яким чином можуть виникати певні невизначеності в наукових підходах та дослідженнях.

Філософи можуть вивчати невизначеність як основоположний аспект нашого розуміння світу, досліджуючи не тільки те, як ми отримуємо знання, але і як це знання впливає на наше розуміння реальності та наші можливості взаємодіяти з нею. Розуміння та управління невизначеністю є важливими аспектами в різних галузях знань, оскільки дозволяють краще оцінювати ризики, приймати обґрунтовані рішення та розробляти ефективні стратегії.

Ці концепції відображають різноманітні аспекти невизначеності, що дозволяє вченим та філософам вивчати та розуміти різні аспекти цього явища в різних контекстах. Ці концепції відображають різноманітні аспекти невизначеності, що дозволяє вченим та філософам вивчати та розуміти різні аспекти цього явища в різних контекстах. Розуміння концепцій невизначеності в різних контекстах допомагає сформулювати більш повне уявлення про природу цього явища та розвивати стратегії для ефективного управління невизначеністю в різних галузях знань.

Випадковість – це стан або властивість, що характеризує події або явища, які відбуваються без передбачуваності, закономірностей чи визначеної причинності. Це відсутність системної організації чи певного порядку в тому, що відбувається, що призводить до неможливості передбачити чи контролювати результат. Випадковість може виявлятися в різних контекстах, включаючи мате-

матику, фізику, економіку, але також вона може бути елементом людського життя, спричиняючи непередбачувані події та ситуації. Випадковість є важливим аспектом природи, який вивчається та аналізується в різних галузях знань.

Невизначеність – це стан, коли не можна однозначно або точно визначити, передбачити чи описати певний параметр, стан або результат. Це поняття вказує на обмеженість знань, невизначеність вимірювань, або неможливість визначити чіткий шлях подій чи стан об'єкта. Невизначеність може виникати з різних причин, включаючи обмежену інформацію, непередбачувані фактори чи незнання конкретних умов. В різних галузях знань, таких як фізика, математика, філософія, соціологія та інші, вивчення невизначеності допомагає розуміти природу обмежень нашого знання та уточнювати стратегії управління невизначеністю.

1. Аксіологічний підхід до розуміння сучасних соціокультурних цінностей

Аксіологічний підхід до розуміння сучасних соціокультурних цінностей ґрунтується на вивченні та розумінні цінностей, які визначають соціокультурну систему суспільства. Аксіологія – це галузь філософії, що вивчає цінності та їхнє значення. При аксіологічному підході акцент робиться на те, які цінності вважаються важливими для індивіда, групи чи суспільства, і як вони впливають на поведінку та сприйняття світу (Волков, Землянський, Олексенко, та ін.2017).

Аксіологічний підхід до розуміння сучасних соціокультурних цінностей дозволяє глибше розуміти та взаємодіяти з соціокультурним середовищем, розвивати позитивні цінності та сприяти гармонії в суспільстві. Аксіологічний підхід до формування соціокультурних цінностей ставить ціннісний аспект в центр суспільного розвитку, сприяючи стабільності, розумінню, співпраці та досягненню гармонії в різноманітних соціокультурних контекстах. Ціннісний аспект соціокультурних цінностей включає сукупність ідеалів, переконань, принципів та уявлень, які формують певний системний підхід до оцінки, вибору та сприйняття того, що важливо і цінне в конкретному суспільстві або культурі. Цей аспект визначає, які цінності вважаються суттєвими для індивідів та груп в певному соціокультурному контексті. Ціннісний аспект включає ідеали, які представляють собою високі стандарти та цілі, до яких прагнуть індивіди чи суспільство. Переконання визначають основні принципи,

Таблиця 3 – Основні аспекти аксіологічного підходу до розуміння сучасних соціокультурних цінностей

№ з/п	Аспект аксіологічного підходу	Зміст аспекту аксіологічного підходу
1	Вивчення цінностей	Аксіологічний підхід передбачає аналіз та вивчення цінностей, які формують основу культурного простору суспільства. Це можуть бути як загально визнані цінності (наприклад, свобода, справедливість), так і культурно-специфічні цінності.
2	Розуміння культурного контексту	Підхід враховує важливість культурного контексту у формуванні цінностей. Різні суспільства можуть мати відмінні цінності, обумовлені історією, релігією, традиціями тощо.
3	Формування ідентичності	Аксіологічний підхід допомагає в осмисленні ролі цінностей у формуванні ідентичності особистості та спільноти. Цінності визначають те, що суспільство або група вважає суттєвим для свого існування та розвитку.
4	Вплив на соціальні відносини	Аксіологічний підхід враховує, як цінності впливають на соціальні відносини та взаємодії в суспільстві. Вони можуть визначати моральні норми, правила поведінки, етичні стандарти.
5	Активна роль в освіті та вихованні	Формування соціокультурних цінностей через аксіологічний підхід підкреслює важливість освіти та виховання як засобів передачі цінностей від покоління до покоління.
6	Критичне мислення	Аксіологічний підхід сприяє розвитку критичного мислення стосовно цінностей. Індивіди мають можливість аналізувати та оцінювати цінності, розуміти їх вплив та важливість в конкретних ситуаціях.
7	Адаптація до змін	З огляду на те, що цінності визначаються культурними та соціальними умовами, аксіологічний підхід допомагає суспільству та індивідам адаптуватися до змін. Зміна цінностей може відбуватися під впливом культурних зрушень, наукових відкриттів чи соціальних рухів.
8	Співпраця та розмаїття	Аксіологічний підхід сприяє розумінню та поваги до різноманіття цінностей в різних групах та культурах. Це може сприяти співпраці, толерантності та побудові спільної гармонії в різноманітному суспільстві.
9	Спрямованість на благополуччя	Цінності, які акцентуються за допомогою аксіологічного підходу, можуть бути спрямовані на досягнення благополуччя та гармонії в суспільстві. Це може включати цінності справедливості, рівності, екологічної стійкості тощо.
10	Розвиток культурного капіталу	Аксіологічний підхід сприяє розвитку культурного капіталу суспільства, роблячи акцент на цінностях, що піднімають якість життя, культурну спадщину та креативний потенціал.

Сформовано авторами

на яких ґрунтується система цінностей (Олексенко, 2015).

1. В ціннісному аспекті важливе місце займають принципи, які визначають, які дії або відносини вважаються правильними чи неправильними. Норми визначають правила та стандарти поведінки в суспільстві.

2. Цінності включають те, що індивід чи суспільство вважає важливим та бажаним. Цільовість визначає орієнтири і напрямки, в яких рухається суспільство чи індивід в досягненні своїх цілей.

3. Ціннісний аспект визначає, як відбувається вибір між конфліктуєчими цінностями, які важливіші та як вони розташовані за пріоритетом в ієрархії цінностей.

4. Ціннісний аспект також включає в себе визначення смислу та значення життя, ролі кож-

ної особи у суспільстві та взаємодії індивіда з оточуючим світом.

5. Ціннісний аспект може включати емоційну та символічну значимість певних цінностей. Деякі цінності можуть викликати сильні емоції та мати велике значення для індивідів чи груп.

6. Цінності визначають культурні особливості суспільства, відображаючи його ідентичність та відмінності від інших культур. Це може включати релігійні, моральні, етичні та інші аспекти.

7. Цінності взаємодіють з іншими сферами життя, такими як економіка, політика, наука. Вони можуть впливати на утворення законів, правил бізнесу, наукових досліджень тощо.

8. В ціннісному аспекті важливе місце займає етика та мораль. Цінності визначають моральні норми та етичні принципи, які керують поведінкою та взаємодією в суспільстві.

9. Ціннісний аспект може включати в себе розуміння динаміки та можливості зміни цінностей в часі. Суспільство може переоцінювати свої цінності в зв'язку з розвитком, культурними зрушеннями або іншими чинниками.

Ці компоненти утворюють складний та взаємопов'язаний механізм, який допомагає розуміти сутність соціокультурних цінностей в конкретному суспільстві. Вони визначають структуру ціннісного світогляду і є основою для формування і утримання культурного спадку. Ці компоненти взаємодіють та формують ціннісний ландшафт суспільства, визначаючи його характер, цілі та спосіб життя. Цінності є ключовими для формування ідентичності та сприйняття світу кожним членом суспільства (Kastrup, 2019).

2. Напрями розвитку та механізми формування сучасних соціокультурних цінностей

В епоху випадковості та непередбачуваності, розвиток сучасних соціокультурних цінностей може відбуватися під впливом різних напрямків та механізмів. Виокремимо напрями розвитку та механізмів формування сучасних соціокультурних цінностей в умовах невизначеності. У зв'язку зі зростанням невизначеності в сучасному світі, цінності суспільства можуть розвивати гнучкість та здатність до адаптації. Гнучкі цінності дозволяють суспільству краще вирішувати проблеми та адаптуватися до змін у соціальному, економічному та технологічному середовищі. Зростання випадковості може підштовхнути суспільство до розуміння та прийняття різноманіття. Значення толерантності та поваги до різних культур, поглядів та стилів життя можуть змінитися, щоб відповідати новим реаліям. Розвиток соціокультурних цінностей може бути пов'язаний із зростанням важливості інновацій та технологій. Суспільство може цінувати технологічний прогрес, враховуючи його вплив на всі аспекти життя, включаючи економіку, освіту, комунікації тощо. Зростання випадковості може підкреслити важливість цінностей спільності та солідарності. Суспільство може шукати цінності, які сприяють об'єднанню та підтримці в умовах невизначеності. Збільшення екологічних та соціальних викликів може впливати на переосмислення цінностей, зокрема, врахування екологічної відповідальності та соціальної справедливості. Суспільство може розвивати цінності, які підтримують індивідуальну креативність та самовираження. Зростаюча невизначеність може сти-

мулювати потребу в індивідуальному вираженні та розвитку особистості. (Nicolescu, 2019).

Механізми розвитку соціокультурних цінностей в епоху випадковості та непередбачуваності можуть включати різні напрями.

1. Медіа та інформаційні технології впливають на формування цінностей через поширення інформації, створення культурних контентів та взаємодію в онлайн-середовищі. Швидкий обмін інформацією може впливати на те, які цінності отримують актуальність.

2. Система освіти та виховання грає ключову роль у формуванні цінностей. Зміст освіти та методи виховання можуть адаптуватися до нових реалій, включаючи невизначеність та зміни у соціокультурному середовищі.

3. Умови випадковості та непередбачуваності можуть сприяти виникненню спільних соціальних проєктів та ініціатив, спрямованих на вирішення актуальних проблем та викликів суспільства.

4. Зміна споживацької культури може впливати на цінності суспільства. Збільшена увага до екології, етичного споживання та підтримки локальних ініціатив може стати новими цінностями в умовах випадковості.

5. Активна громадянська участь у прийнятті рішень може сприяти формуванню цінностей, що базуються на колективному рішенні та взаємодії громадян.

6. В умовах світової взаємодії та глобальних викликів, спільні цінності можуть формуватися на глобальному рівні, спрямовуючи зусилля на вирішення глобальних проблем.

7. Арт та культурна експресія можуть використовуватися як засіб вираження нових цінностей, а також як інструмент самовизначення та пошуку ідентичності в умовах невизначеності.

8. півпраця між державним сектором, бізнесом, та громадськими організаціями може сприяти розвитку цінностей, які враховують різноманітні інтереси та потреби різних груп суспільства.

Ці напрями та механізми взаємодіють, сприяючи створенню нових цінностей, адаптованих до сучасних реалій і вимог часу.

Цінності, що відображають потреби і цілі сучасного суспільства, віддзеркалюють важливі аспекти розвитку як особистісного, так і колективного. Ці цінності спрямовані на створення гармонійного, високорозвиненого суспільства, яке враховує сучасні виклики і сприяє збереженню якісного життя для всіх його учасників (Voronkova, Nikitenko, Andryukaitene, 2022).

Таблиця 4 – Цінності, що відображають потреби і цілі сучасного суспільства

№ з/п	Назва цінності	Зміст та напрямок її розвитку
1	Сталість інновацій	Сприяння постійному удосконаленню та розвитку. Заохочення творчого мислення та відкритості до нових ідей.
2	Соціальна відповідальність	Звернення до питань екології, етики та соціальної справедливості. Активна участь у розв'язанні глобальних проблем.
3	Цифрова компетентність	Розвиток навичок в галузі технологій та цифрової грамотності. Збереження приватності та етичне використання технологій.
4	Гнучкість і адаптованість	Здатність швидко адаптуватися до змін у робочому та особистому житті. Вміння пристосовуватися до нових умов і викликів.
5	Ментальне здоров'я	Звернення до питань психічного здоров'я та самопідтримки. Визнання важливості балансу між роботою та відпочинком.
6	Глобальна свідомість	Розвиток міжкультурного розуміння та поваги до різноманіття. Свідоме ставлення до глобальних проблем та їх вирішення.
7	Співпраця та комунікація	Важливість спільної роботи та взаємодії між людьми. Активне слухання та розвиток навичок комунікації.
8	Особиста автономія	Підтримка особистої незалежності та свободи вибору. Визнання важливості особистого розвитку та самореалізації.
9	Етичне лідерство	Відданість високим стандартам етики та справедливості. Розвиток лідерських якостей на основі моральних цінностей.
10	Економічна ефективність	Зосередження на створенні значущої вартості та раціональному використанні ресурсів. Розвиток підприємницького мислення та навичок фінансового планування.
11	Відкритість та толерантність	Повага до різноманіття і відкритість до різних точок зору. Боротьба з дискримінацією та навчання прийняттю різниці.
12	Саморегулювання	Вміння управляти своїми емоціями та діями. Розвиток навичок самоконтролю та самодисципліни.
13	Ефективне використання часу	Приділення уваги стратегічним завданням та пріоритетам. Розуміння важливості розумного розподілу робочого та особистого часу.
14	Екологічна свідомість	Відповідальне ставлення до природних ресурсів та природного середовища. Участь у заходах зі збереження екології та сталого розвитку.
15	Здоровий спосіб життя	Акцент на фізичному та психічному здоров'ї. Підтримка активного способу життя та збалансованого харчування.
16	Інклюзивність	Створення середовища, де всі мають можливість розвиватися. Визнання індивідуальних можливостей та особливостей кожної людини.

Сформовано авторами

Висновок

Тема «Сучасні соціокультурні цінності в епоху випадковості та непередбачуваності» має потенціал для наукової новизни та досліджень, оскільки вона висвітлює важливі аспекти сучасного суспільства, яке зіткнулося з численними викликами і трансформаціями. Можливі напрями наукового дослідження:

1. Вплив випадковості на індивідуальні та колективні цінності: аналіз того, як випадкові події впливають на формування особистих цінностей людей та суспільства в цілому.

2. Вивчення реакцій на випадковість у різних культурних контекстах: Вивчення впливу технологій на виникнення випадкових ситуацій у суспільстві.

3. Розгляд аспектів випадковості у сучасних технологічних рішеннях та інноваціях.

4. Соціальні зміни в умовах непередбачуваності: дослідження, як суспільство реагує на непередбачувані події (пандемії, економічні кризи, природні катастрофи) і як це впливає на його цінності.

5. Психологічний аспект відношення до невизначеності: вивчення впливу непередбачуваності на психічне здоров'я та емоційний стан людей; розгляд стратегій саморегуляції та адаптації до невизначеності.

6. Взаємодія між випадковістю та традиційними цінностями: дослідження, чи можуть випадкові події викликати зміни у традиційних цінностях та нормах.

7. Вивчення конфліктів чи синергій між випадковістю і суспільними цінностями.

Ця тема створює можливість для інтердисциплінарних досліджень, що об'єднують аспекти

соціології, психології, культурології, філософії, технологій та мистецтва для більш глибокого розуміння впливу випадковості на сучасне суспільство.

Практичне значення дослідження «Сучасні соціокультурні цінності в епоху випадковості та непередбачуваності» може бути визначено в ряді сфер, оскільки воно допоможе краще розуміти і враховувати тенденції та виклики, які виникають у сучасному суспільстві.

1. Стратегії управління ризиками: розробка ефективних стратегій управління ризиками на рівні держав, корпорацій та громадянського суспільства.

2. Формування політик та ініціатив, спрямованих на зменшення негативного впливу випадковості та непередбачуваності.

3. Адаптація освітніх та навчальних програм: удосконалення освітніх програм для формування у студентів та молоді навичок управління випадковістю та адаптації до непередбачуваних ситуацій. Впровадження в навчання аспектів розвитку гнучкості та толерантності до невизначеності.

4. Підтримка психічного здоров'я та стресостійкості: розробка програм психологічної підтримки та тренінгів для ефективного управління

стресом, пов'язаним із непередбачуваністю. Поширення свідомості про важливість психічного здоров'я та сприяння засобам його зміцнення.

5. Розвиток креативності та інновацій: сприяння та підтримка культури інновацій, яка може виникнути в умовах випадковості. Формування умов для розвитку креативності та підтримка новаторських підходів у різних галузях.

6. Розвиток етичного лідерства: виявлення важливості етичного лідерства в умовах великої невизначеності. Сприяння розвитку лідерських якостей, які враховують соціокультурні цінності та етичні стандарти.

7. Соціальна інклюзія та рівні можливості: врахування впливу випадковості на соціальні групи та розробка політик, спрямованих на забезпечення рівних можливостей у різних сферах життя.

Підтримка інклюзивних ініціатив та розробка механізмів соціальної солідарності. Це дослідження може слугувати основою для формування конкретних стратегій та дій в різних сферах, сприяючи створенню більш стійкого та адаптивного суспільства в умовах великої випадковості та непередбачуваності.

Список використаних джерел

Valentina Voronkova, Alla Cherep, Vitalina Nikitenko, Azhazha Marina, Muts Luai. Digital culture (fintech) as a factor in increasing the efficiency of the economy and business in the conditions of technological revolution 4.0. International scientific and practical conference "Eastern European conference of management and economics" on May 24, 2019. Higher School of Business in Ljubljana, Slovenia : Ljubljana, 2019. P. 93–97.

Volkov O. G., Zemlianskyi A. M., Oleksenko R. I., Ryabenko E. M. Philosophy: training manual-workshop. Melitopol : MDPU named after Bohdan Khmelnytskyi, 2017. 272p.

Oleksenko R. I. Religious culture as a part of human spirituality. *Latest scientific achievements* : materials for the 12th international scientific and practical conference: """. 2016. Volume 3. Law. Philosophy. Politics. Sofia : "Byal GRADBG" OOD. P. 57–59.

Oleksenko R. I. Some approaches to man as an object of complex research in philosophy. *Human dimension of harmonization of the cultural and educational space of future teachers: scientific achievements and prospects* : International scientific and practical conference / MDPU named after B. Khmelnytskyi, Melitopol, June 11–12. 2015. 52–55.

Kastrup, V. The idea of the world: a multi-disciplinary argument for the mental nature of reality. John Hunt Publishing (April 1, 2019). 312 s.

Nicolescu, V. Transdisciplinaridade: uma esperança para a humanidade. *Transdisciplinaridade e educação do futuro* / Florence Dravet, Florent Pasquier, Javier Collado, Gustavo de Castro, organizadores. Brasília : Cátedra UNESCO de Juventude, Educação e Sociedade ; Universidade Católica de Brasília, 2019. 260 p.

Voronkova, Valentina, Nikitenko, Vitalyna, Andryukaitene, Regina.. The formation of the values of the digital society and the digital person in the conditions of the Fourth Industrial Revolution, article Laisvalaikio tyrimi. *Elektroninis mozko zurnalas*, 2022. No. 1 (19). P. 15–23, eISSN 2345-0339

REFERENCES

Valentina, Voronkova, Alla, Cherep, Vitalina, Nikitenko, Azhazha, Marina, & Muts, Lua (2019). Digital culture (fintech) as a factor in increasing the efficiency of the economy and business in the conditions of technological revolution 4.0. International scientific and practical conference "Eastern European conference of management and economics" on May 24, 2019. Higher School of Business in Ljubljana, Slovenia: Ljubljana. 93–97.

Volkov, O. G., Zemlianskyi, A. M., Oleksenko, R. I., & Ryabenko E. M. (2017). Philosophy: training manual-workshop. Melitopol: MDPU named after Bohdan Khmelnytskyi, 272.

Oleksenko, R. I. (2016). Religious culture as a part of human spirituality. Materials for the 12th international scientific and practical conference: "Latest scientific achievements". 3. Law. Philosophy. Politics. Sofia. "Byal GRADBG" OOD. 57–59.

Oleksenko, R. I. (2015). Some approaches to man as an object of complex research in philosophy. International scientific and practical conference: "Human dimension of harmonization of the cultural and educational space of future teachers: scientific achievements and prospects", MDPU named after B. Khmelnytskyi, Melitopol, June 11–12. 52–55.

Kastrup, V. The idea of the world: a multi-disciplinary argument for the mental nature of reality. John Hunt Publishing (April 1, 2019). 312

Nicolescu, V. (2019). Transdisciplinaridade: uma esperança para a humanidade. Transdisciplinaridade e educação do futuro / Florence Dravet, Florent Pasquier, Javier Collado, Gustavo de Castro, organizadores. Brasília: Cátedra UNESCO de Juventude, Educação e Sociedade ; Universidade Católica de Brasília. 260.

Voronkova, Valentina, Nikitenko, Vitalyna, & Andryukaitene, Regina (2022). The formation of the values of the digital society and the digital person in the conditions of the Fourth Industrial Revolution, article Laisvalaikio tyrimi: elektroninis mozko zumalas. 1 (19). 15–23, eISSN 2345-0339

ROMAN, OLEKSENKO – Doctor of Philosophy,
Professor, Professor of the department of philosophy, political science and psychology,
Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University (Kropyvnytskyi, Ukraine)
E-mail: roman.xdsl@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2171-514X>

HALINA, HARBAR – Doctor of Philosophy,
Professor of the Department of Musical Arts, Separate Subdivision
"Mykolaiv Branch of the Kyiv National University of Culture and Arts" (Mykolaiv, Ukraine)
E-mail: garbargalina12@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4750-3361>

MODERN SOCIAL AND CULTURAL VALUES IN THE ERA OF RANDOMNESS AND UNPREDICTABILITY

Abstract

Contemporary social and cultural values in the era of randomness and unpredictability may reflect the influence of various factors, such as technological progress, globalisation, changes in the economy and politics. The growing importance of technology in all aspects of life shows that people increasingly appreciate innovation and technological progress as a way to make life easier and solve problems. In today's environment, there is a growing awareness of diversity and the importance of inclusion in society. People are becoming more tolerant and open to differences in culture, religion and other aspects. The formation of modern socio-cultural values in the era of randomness and unpredictability can be studied from various scientific approaches, including philosophy, mathematics, physics, sociology and other fields. The purpose of the article is to analyse the theoretical and practical aspects of modern socio-cultural values in the era of randomness and unpredictability.

Objectives of the study: 1) to analyse the concepts of randomness and uncertainty as it relates to the formation of modern social and cultural values in the era of randomness and unpredictability; 2) to reveal the axiological approach to understanding modern social and cultural values; 3) to substantiate the directions of development and mechanisms of formation of modern social and cultural values. Philosophers can study uncertainty as a fundamental aspect of our understanding of the world, exploring not only how we acquire knowledge, but also how this knowledge affects our understanding of reality and our ability to interact with it. Understanding and managing uncertainty are important aspects in various fields of knowledge, as they allow us to better assess risks, make informed decisions and develop effective strategies. Values are key to shaping the identity and perception of the world by every member of society. This topic creates an opportunity for interdisciplinary research that combines aspects of sociology, psychology, cultural studies, philosophy, technology and art to better understand the impact of chance on modern society. This research can serve as a basis for the development of specific strategies and actions in various fields, contributing to the creation of a more resilient and adaptive society in the face of great randomness and unpredictability.

Key words: socio-cultural values, randomness, uncertainty, axiological approach, directions of development, mechanisms of formation.

© The Author(s) 2023
This is an open access article under
the Creative Commons CC BY license

Received date 07.09.2023
Accepted date 15.09.2023
Published date 07.11.2023

How to cite: Роман Олексенко, Галина Гарбар. Сучасні соціокультурні цінності в епоху випадковості та непередбачуваності. Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”, 2023. 17 (94). P. 60–71.
doi: <https://doi.org/10.32782/hst-2023-17-94-07>

ІНТЕЛЕКТ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНИЙ ТРЕНД РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ ТА ІСТОРИЧНІ ЕТАПИ ЙОГО РАЦІОНАЛЬНОЇ РЕКОНСТРУКЦІЇ

ОЛЕГ, ПУНЧЕНКО¹
ВАЛЕНТИНА, ВОРОНКОВА²
РЕГІНА, АНДРЮКАЙТЕНЕ³

Анотація

Стаття присвячена дослідженню визначального тренда у структурі аналітичної будови мозоку – інтелекту. Звернення до інтелекту, з'ясування його сутності, структури та раціональної реконструкції пронизує всю історію існування системи наукового знання. Мета статті: розкрити сутність та структуру інтелекту, етапи його розвитку та виділити причини його раціональних реконструкцій, аж до його майбутнього розвитку. Виділено два етапи у поясненні його сутності та раціональних реконструкцій – докібернетичний та посткібернетичний. Перший охарактеризований як теоретичний, розкрито зміст потенційного, діяльного та набутого інтелекту (Аль-Фарабі). Наголошено на єдності ідей Анаксагора, Аристотеля, М. Галича, М. Монтеня та інших дослідників інтелекту, що він постає не тільки як ум, розум, а як вища форма його діяльності, яка оперує виключно абстракціями. Проаналізовано, що подальша раціональна реконструкція інтелекту пов'язана зі становленням технічної реальності (Е. Капп, Ф. Рело, а сьогодні І. Шапіро, Й. Хейзінга, А. Шефф та ін.) На другому етапі – посткібернетичному – інтелект та створювані ним інтелектуальні системи постали як умовне позначення кібернетичних систем, що моделюють різні сторони інтелектуальної діяльності, передусім логічне мислення. Цей етап веде відлік з 1948 р., після виходу роботи М. Вінера «Кібернетика» та об'єднань: математику, зв'язок (вчення про інформацію), фізику (вчення про ентропію) та технічну реальність. Цей союз реалізував свою єдність через нову науку, що об'єднує, – інтелектику, а в практичному плані – через створення одухотвореного кіборга; створення штучного інтелекту, що прагне надрозуму, а у військово-промисловому комплексі – створення безпілотників, ланцетів та інших інтелектуальних систем. Дослідження інтелекту у його історичному розвитку дозволило: 1) обґрунтувати основні етапи його розвитку – докібернетичний та посткібернетичний; 2) розкрити їх поступальний взаємозв'язок; 3) пояснити причини його раціональної реконструкції; 4) виділити форми штучного інтелекту у структурі наукового пізнання та пояснити сильний штучний інтелект як вищу форму, яка перебуває на шляху своєї реалізації.

Ключові слова: інтелект, докібернетичний та посткібернетичний етапи, зв'язок, інформація, технічна реальність, інтелектика, кіборг, штучний інтелект.

Актуальність та постановка проблеми в загальному вигляді. Звернення до інтелекту, з'ясування його сутності, структури та раціональної реконструкції пронизує всю історію існування системи наукового знання. Звертаючись до витоків дослідження інтелекту Д. Франк стверджував його появу тоді, коли виживання інстинктів Homo Sapiens було недостатньо і включається розумова діяльність людини. Пізніше на докібернетичному рівні дослідження інтелекту він роз-

глядається як думка, розум, розум (Анаксагор, Аристотель, Аль-Фарабі, М. Монтень). І до XVI століття інтелект визначили як вищу діяльність розуму, яка має здатність оперувати виключно абстракціями.

У XVIII столітті в раціональну реконструкцію інтелекту зробили внесок технічні науки, розгорнувши простір не лише для теоретичного дослідження інтелекту, але й намагаються розробити практичні інтелектуальні системи (дещо раніше цим займалися Паскаль і Лейбніц). На посткібернетичному етапі (після опублікування роботи «Кібернетика» у 1948 р. М. Вінером) розгортається нова раціональна реконструкція інтелекту. Н. Вінер поєднує в єдине ціле математику, зв'язок (вчення про інформацію К. Шеннона), фізику (вчення про ентропію), вчення фон Неймана про автомати та ідею А. Тьюринга про створення універсальної конструюючої машини. Цей союз стає базою розробки вчення про одухотворений кіборг, розробку штучного інтелекту, базою

Corresponding authors:

¹ Одеська державна академія технічного регулювання та якості (Одеса, Україна)

E-mail: olegpetr02.09@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2694-6841>

² Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні Запорізького національного університету (Запоріжжя, Україна)

E-mail: valentinavoronkova236@gmail.com

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-0719-1546>

³ Литовський Університет спорту (Каунас, Литва)

E-mail: regina.andriukaitiene@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0691-7333>

для ствердження, що сьогодні людство знаходиться не просто на шляху створення сильного штучного інтелекту, а й на підступах до надрозуму. Виникає нова інтелектуальна наука – інтелектика. Продуктом цього союзу виступили вчення про віртуальну реальність та постлюдину.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Аналіз останніх досліджень та публікацій дозволяє стверджувати, що інтелект як детермінуючий тренд, що визначає вигляд і суть не лише сьогодення, а й майбутнього суспільства. Діапазон інтересу не лише до минулого, а й до майбутнього суспільства дуже широкий. Яскравим прикладом тут виступає вчення про синергетику як специфічне мислення, що охопило всю систему і структуру сучасного наукового знання. Тут слід зазначити як її засновника – Р. Хакена, а й інших дослідників цього інтелектуального відкриття – Е. Морено, К. Майнцера, Ф. Варелі, які розкрили суть складного мислення. Особливу увагу йому приділено в роботах Добролюбової І. С., Доннікової І. А. нелінійного мислення. Багато робіт приділено так само багатовимірному мисленню (Л. Н. Багата, Ф. І. Лазарев, М. К. Трифонова). У тому роботах багатовимірне мислення досліджується у контексті інтервального дискурсу. Одним із напрямів розвитку інтелекту виступає його зв'язок із методами пізнання (В. Л. Чуйко). Проблема одухотвореності кіборга знайшла своє обґрунтування в роботах Еге. Девіса, Д. Мейса. Особливе відображення знайшла проблема штучного інтелекту в роботах С. Рассела («Штучний інтелект. Сучасний підхід», 2006), А. Ведяхіна (Сильний штучний інтелект: на підступах до надрозуму», 2021). Велика увага сьогодні приділяється дослідженню людини у сучасному технічному світі (Л. Мемфорд, Х. Ленк, В. П. Котенко, Х. Сколимовський та ін.). У даному дослідженні ми спробуємо здійснити глибокий історичний екскурс від становлення інтелекту до завтрашнього дня – нового штучного інтелекту, нових інтелектуальних систем.

Мета статті: розкрити сутність та структуру інтелекту, етапи його розвитку та виділити причини його раціональних реконструкцій, аж до його майбутнього розвитку.

Виклад основного матеріалу

Проблема інтелекту, як детермінуючої системоутворюючої цінності, завжди з тим чи іншим ступенем теоретичної обґрунтованості входила до структури філософського мислення будь-якої епохи. Інтелект, як стверджують науки, що

досліджують проблему походження та сутності людини, виникає тоді, коли в одному субстраті, крім біологічної структури, виникає друга – соціальна (Д. Франкл, В. Андреев). Ця структура дозволяє по-новому усвідомлено створювати предмети, що втілюють уявні образи, надає артефактам необхідну конфігурацію, необхідні якості та можливості використання у системі суспільного виробництва. Інтелект не зводиться до рефлекторної діяльності, а виникає на етапі коли цієї діяльності недостатньо для виживання, коли потреби вийшли за межі інстинктів. Вже на цьому етапі Homo Sapiens розширює полі своєї діяльності: він намагається отримувати уроки зі своїх помилок і подумки експериментує своєї діяльності. Вже цьому етапі внутрішній механізм людського інтелекту постає як інструмент логічної і перетворюючої діяльності.

Виникнення системи наукового знання стало тим оселком, де завжди відточувався інтелект людини. Для філософії, на кожному етапі розвитку інтелекту аж до сучасності, найнагальнішою стала проблема співвідношення абстракцій, категорій, систем міркування та обґрунтування з самою людиною – мислячою, пізнаючою, діючою, що розуміє, відчуває, постає в цілісності всіх її іпостасей та проявів. Дослідження інтелекту в історії науки можна розділити на два етапи – докібернетичний та посткібернетичний, але обидва вони досліджуються через пізнавально-перетворюючу діяльність людини. Він не може бути другорядним, оскільки він носій інтелекту. І в цьому плані інтелект означає думку, ум, розум, завдяки якому здійснюється раціональна пізнавальна діяльність. Зв'язуючи інтелект із мисленням, більш логічним виступає обґрунтування інтелекту та здібностей людини виконувати певну розумову діяльність. Інтелект людини завжди мотивований внутрішніми (особистісними) та зовнішньо-організованими (соціальними) факторами розвитку. У єдності цих чинників, зумовлених його соціальною діяльністю, інтелект постає як сукупність найрізноманітніших розумових здібностей, які забезпечують успіх пізнавальної діяльності. На докібернетичному етапі теоретичні інтелектуальні операції приймалися як первинне, а діяльність будувалася з їхньої основи. Це породило дуалізм теоретичного мислення та практики. Тим більше, В. Келер і К. Бюлер вводять поняття «практичного інтелекту», яке є синонімом практичного мислення, посилюючи концепцію дуалізму. Проте, як зазначає С. Л. Рубінштейн, у людини

є і існує єдиний інтелект. Сучасна практика розробки штучного інтелекту лише підтверджує єдність теоретичного мислення та інтелектуальної практики.

На другому етапі – посткібернетичному, його зміст розширюється і інтелект постає у більш розширеній іпостасі – це особливі, засновані на розумі та сформовані на інформаційних ресурсах здібності свідомості людини, що передбачають та забезпечують конструктивізм у його відносинах з навколишнім та соціальним світом. Безперечно, другий етап неможливий без першого, на якому було звернено увагу науки на онтологічні, епістемологічні та психологічні підстави інтелекту. Онтологічні основи інтелекту відображають біосоціальну природу людини. Вони пов'язані з розвитком кори головного мозку, з впливом цілеспрямованої, усвідомленої діяльності *Homo Sapiens* на розвиток його розумового апарату, формування його, як суб'єкта соціальної дії.

Епістемологічні цінності інтелекту пов'язані з розвитком розумової та раціональної діяльності, що особливо супроводжує пізнавальний процес у традиційній цивілізації. Аристотель вважав, формулюючи закони логічного мислення, що розум є вища форма організації знання. Вона постає як діяльність нормативна, що впорядковує та систематизує. Розум постає як вища здатність, що забезпечує виявлення принципів. Висновок розуму постає як форма виведення знання з готівкового об'єкта. Але тут розум спрямований не так на об'єкт, досвід, як на розум. Розум у такому розумінні постає вище, ніж розумове пізнання. До епістемологічних цінностей необхідно віднести розробку методологічного інструментарію пізнання. Людина за допомогою свого інтелекту проникає в глибини природної та соціальної реальності, спираючись не тільки на логіку мислення (Аристотель, Г. Лейбніц), а й закладену у Пор-Роялі методологію наукового пізнання. Що до психології інтелекту, то тут досліджуються такі проблеми, як співвідношення свідомого та підсвідомого в людині; його творчі здібності, що відображають межі інтелекту людини; розвиток людиною здібностей до нестандартного мислення; ділові якості, і навіть здатність контролювати своє поведінка, бачити свій характер тощо.

На першому докібернетичному етапі розгортається процес відточування інтелекту. Але однієї філософії це не під силу. Щоб досягти найбільш ефективних результатів і в той же час оптимальних, філософія спирається на систему наукового

знання, що зароджує, і насамперед на математику. Математика, поруч із філософією, виявилася тим оселком, у якому відточувався інтелект людини. Ці дисципліни виявилися першою інтегративно-синтетичною формою і надали конструктивний вплив на розвиток інтелекту, до того ж і сьогодні вони виступають як взаємозв'язуючий елемент минулого із сучасними загальнонауковими традиціями. Чому ж із природних дисциплін оселком відточування інтелекту стала математика? Справа в тому, що досягнення цієї науки виявилися більш значущими, ніж астрономія, що бурхливо розвивається, а тим більше інші природничі науки. Відомо, що у Стародавній Індії проводилися математичні диспути з відточування математичного мислення. Індуси заклали основи тригонометрії та склали перші таблиці синусів. У Стародавньому Китаї запропонували методи оперування негативними числами, знали властивості «трикутника Паскаля». Проте в основному математика обслуговувала астрономію, в якій успіхи китайської науки перевершили решту стародавнього світу знань (Мосіонжик, 2006).

Давня Європа зробила свій неоціненний внесок у розвиток математики, що характеризує процес відточування інтелекту. Так, Піфагор заклав основу теорії чисел (алгебрастику) та принципи арифметики, Евклід дав світу площинну та просторову геометрію. З еволюцією математичного знання змінюється і сам інтелектуальний потенціал, його структурна будова та функціональне призначення (Мосіонжик, 2006). До аналізу структури, змісту та інваріантів інтелекту звертається у IX–X століттях мусульманський філософ Аль-Фарабі. У структурі інтелекту він виділяє три складові: потенційний, діяльний та придбаний інтелект. Потенційний людський інтелект «природно з'являється в людині з початку її існування, він являє собою якість розташування в матерії, підготовленої до сприйняття розумосяганих форм, отже, це – інтелект потенції, інтелект першоматеріальний і, рівним чином, можливості, що розуміють. Поки потенційний інтелект не набув форми існуючих речей, він є потенційним інтелектом, але якщо ці форми в ньому реалізовувалися, тоді він стає діяльним інтелектом» (Таранов, 2002). Потенційний інтелект відштовхується у своєму русі від реально існуючих предметів, речей до різних можливостей їх застосування. Тут працює абстрагуюча функція розуму, що розкриває рух інтелекту до вищої форми свого буття – інтелектуальної діяльності.

Що ж до третьої форми інтелекту – придбаній, то вона «є здатністю людського розуму пізнати існуючі речі, оперуючи вже поняттями про них. Придбаний інтелект є актуальним інтелектом у дії, коли поняття – форми актуального інтелекту вже здійснюють свою основну функцію – цілісне пізнання матеріального світу: актуальний інтелект є як би субстратом для набутого інтелекту» (Таранов, 2002).

Актуальний інтелект, як ядро набутого інтелекту формується через звичайне і наукове пізнання. На зорі зародження інтелекту його формою, що розвивається, виступає повсякденне пізнання, а зі становленням наукової теорії, новим розумінням і поясненням сутності навколишнього природного і соціального світу, превалюючим стає формування наукового інтелекту. У формуванні нового інтелекту однією з його складових є освіта. Нова реконструкція у дослідженні інтелекту виявляється у М. Монтеня. Розкриваючи схему загального функціонування людського мозоку, він виділяє в ній інтуїцію, умогляд, розсудливість, розум та інтелект. «Через інтуїцію відбувається предметизація та пізнавальна вибірка об'єкта, що спостерігається. Умогляд постає як фаза, вид і спосіб нормальної активізації розуму, коли має місце співвідношення знання про предмет із нашими свідомими установками. Розсудливість здійснює вихід на рівень первинних узагальнень і чітких утримань образів, що виникають, і помічених зв'язків. Розум – це сфера як вільного, а й сміливого оперування з відомим... польотом думки» (Таранов, 2002). Найвищим ступенем у цій схемі виступає інтелект. «Інтелект – вища форма діяльності розуму, що представляє його проникливу здатність під час оперування виключно абстракціями» (Таранов, 2002).

Однак, М. Монтень, розкриваючи структурну організацію розуму, тенденцію зростання його можливостей, розкриває вертикаль та горизонталь розуму, використовуючи метод пізнання від нижчого до вищого, від простого до складного. У «вертикаль розуму входять: умогляд – свідомість – розум – інтелект. Точка зору думки є інтелектом – тут політ, тут вершинні відчуття, тут немає меж, звідси скрізь вхід у світобудову» (Таранов, 2002). У «горизонталь розуму входять – здоровий глузд; розсудливість; мудрість; вченість; мислення; філософія; парадокс; логіка та квантовість» (Таранов, 2002). Безперечно, оперуючи цими схемами розумової діяльності суб'єкта, необхідно керуватися при проектуванні та реалізації різних форм штучного інтелекту.

Математики та філософія до XVII століття досить глибоко досліджували структуру та сутність інтелекту та методи його відточування. Теоретичні розробки наукових інтелектуальних систем у вигляді конкретних природничих та гуманітарних дисциплін давали позитивні результати, але технічна реалізація інтелектуальних задумів була досить низькою. Це було з оцінками соціокультурного статусу техніки. Ще Аристотель порівнював технічну творчість із самою природою й у остаточному підсумку дійшов висновку, що конструювання техніки входить у завдання ремісників. А ці люди не мають високого соціального статусу: їхня праця нагадує копіювання аналогів із природи. У цьому сенсі ні техніка, ні ремісники неспроможні проводити прогрес. Їхній статус визначається як нейтральний. І таке ставлення до техніки мало місце аж до XVII ст. Нове ставлення до техніки багато в чому було з тим, що почав змінюватися статус суб'єкта технічної творчості. Це отразилось у роботах Ф. Бекона, Р. Декарта, Б. Паскаля, Р. Лейбніца та інших.

Починається новий етап реконструкції інтелекту. У цей період техніка переходить з ремісничого заняття в професійну інженерну культуру, засновану на досягненнях природознавства, вона стає потужним фактором суспільного розвитку. Виникають технічні науки, зароджується система технічної освіти, техніка стає різновидом наукової практики, входить до структури наукового дослідження, її основи укладені у строге логіко-математичне та фізичне мислення та розрахунки. Становлення технічних наук сприяли поширенню їх відкриттів як на сферу фізичної праці, та й у сферу розумової діяльності. Технічні науки розширили свій діапазон можливостей розвитку інтелекту, створюючи інтелектуальні пристрої та системи у вигляді різних обчислювальних машин. Так, Б. Паскаль у 1645 р. побудував «задовільну модель арифметичної машини», а в 1649 р. отримав королівський патент на право його пріоритету, виготовлення та продаж. Але Б. Паскаль був не перший. Першу лічильну машину створив Вільгельм Шиккард (1592–1635 рр.) професор Тюбінгенського Університету, проте наявність патенту в нього ніде немає. На цьому відкриття науки не зупинилося. У 1674 р. Р. Лейбніц винайшов і сам сконструював обчислювальну машину, яка вміла виконувати чотири основні арифметичні дії, зводити у ступінь та добувати квадратний корінь. Сьогодні його обчислювальний

пристрій називають «механічним комп'ютером Г. Лейбніця».

Глобальні наукові революції у всіх її гілках призвели до заміни розумової діяльності якісно новими її іпостасями – класичною, неklasичною та постнеklasичною раціональностями, які супроводжували та супроводжують розвиток не просто науки, а наукового інтелекту людства, починаючи з XVII століття і донині. Ці типи раціональності – ядро епістемологічних цінностей інтелекту. До середини XX століття наука дала багато прикладів реконструкції людського інтелекту та інтелектуальних систем, але революційних процесів у їхньому розвитку не спостерігалось. Мали процеси накопичення знань, нових способів та форм його передачі, освіченість розкривала себе через розвиток військово-промислових комплексів, з'явилося радіо, телебачення, інші відкриття у науці, висвічувалася проблема створення штучного інтелекту, але вона ще мала утопічний характер. І М. Бердяєв навіть зазначав, що небезпека утопії у тому, що може здійснитися.

Але в другій половині XX століття утопія про створення штучного інтелекту набула контуру реальності. Однак для її реалізації людству знадобився тривалий період розвитку науки та освіти. Без тривалого першого етапу розвитку вчення про інтелект, його сутність та роль у суспільному розвитку, не можна було пояснити його значущість, що уособлює становлення другого етапу в його розвитку – посткібернетичного. Тут велику роль відіграли нові науки та освіта, яка готувала нового фахівця. «У структурі освіти інтелект-система пізнавальних здібностей учня, що очевидно проявляється у легкості навчання, здатності швидко і легко засвоювати новий матеріал, набувати нових знань і вмій у подоланні виникаючих перешкод, у здатності знайти вихід з нестандартних ситуацій, ... у глибині розуміння інформації та творчої реалізації знань» (Пунченко, & Пунченко, 2017). З цих установок освіти сучасний фахівець постає як людина з високим рівнем інтелектуального розвитку, гнучким мисленням, здатним перебудовуватися під вимоги виробництва, що постійно змінюються, сучасної інтелектуальної реальності. А якою ж є архітектоніка цієї реальності? До неї входить інтелект людини; різні інтелектуальні системи та пристрої; інтелектуальні ресурси суспільства; інтелектика; штучний інтелект; суспільно-значущі результати інтелектуальної власності; громадський інтелект; вчення про віртуальну реальність; одухотвореному

кіборзі; про постлюдину (М. Дері, Дж. Хакслі, Воронкова В., Нікітенко В. та ін.). Дослідження цих проблем дозволяє стверджувати про творчу силу знання та освіти. «Створювальне знання, на думку І. А. Доннікової, можливо визначити як «ціннісно-орієнтоване знання, що сприяє самореалізації людини у складному світі. Це цілком очікувано і в певному сенсі. Традиційне формування при уточненні деяких зрозуміти розкривається у нових значеннях» (Доннікова, 2020).

Другий, постнеklasичний етап раціональної реконструкції інтелекту, починається з 1948 р., після опублікування М. Вінером роботи «Кібернетика, або управління та зв'язок у тварині та машині». Цей етап виявився революційно-перетворюючим у збагаченні зміст інтелекту та формуванні інтелектуальних систем. Н. Вінер, спираючись на роботи А. Тьюрінга, Л. Шеффера, Р. Фішера, Х. Найквіста, Р. Хартлі і особливо на теорію К. Шеннона, який розробив математичний апарат для розрахунку кількості інформації, об'єднує в єдине ціле теорію автоматів фон Неймана і вчення про «універсальну конструюючу машину» Тьюрінга. Що ж до нев'язучої ідеї фон Неймана, то він уперше порівнює роботу обчислювальних машин і мозоку, що стало фундаментом розвитку самовідтворювальних машин. На новому етапі раціоналістичної реконструкції інтелекту визначальною наукою залишається математика, але вона доповнюється теорією зв'язку (вченням про інформацію); фізикою (з її вченням про ентропію, яка в «Математичній теорії зв'язку» збігається з фізикою); математичної логікою; та технічними науками.

У єдності ці науки, під керівництвом математики, заклали основи нового вчення – інтелектики. До неї увійшли нові дисципліни, пов'язані з робототехнікою, формуванням одухотвореного кіборга, штучного інтелекту, цифрових технологій про кіберпростір, як віртуальну реальність, а також постлюдину, включаючи метаантропологію. Вони спрямовують процес формування нового інтелекту, що виступає як детермінуючий тренд сучасного наукового знання. На думку Д. Нейсбіта, тренд – це один з основних напрямків, що визначають вигляд та суть нового суспільства. Тренд – це компас і водночас маяк прогресивного руху сучасного наукового знання. І все ж таки охарактеризуємо новизну нового етапу раціональної реконструкції інтелекту. До неї можна зарахувати становлення інтелектики як теоретичного обґрунтування руху інтелекту;

виникнення одухотвореного кіборга; дослідження сутності та розвитку штучного інтелекту.

На другому етапі розвитку інтелекту та інтелектуальних систем виникає інтелектика. Відразу ж постало питання, а чи вистачить у неї даних, щоб стати науковою дисципліною? Чи це чергова форма філософської рефлексії, така як філософія освіти, філософія техніки, адже розгляд її через призму філософії науки відображає її як форму науково-теоретичної рефлексії? Для періоду становлення інтелектики вона найбільше задовольняла вимогам бути філософською рефлексією. Той курс «Інтелектуальна власність», який читався у низці вишів, не розкривав внутрішнього змісту інтелектики. Але на період становлення інтелектрики як самостійної науки вона не повністю задовольняла вимогам бути самостійною наукою. До того ж на користь противників становлення інтелектики як науки, ще починаючи з процесу формування класичної раціональності, позначився розрив між пізнавальними здібностями людини, її можливостями вирішення конкретних завдань та наявністю пізнавальних засобів, що різко окреслило рівень розвитку інтелектуальних систем у різних регіонах світу. Але сьогодні наука живе та розробляє принципи свого прогресивного розвитку та створило всі умови для формування інтелектики як науки. Цьому сприяв перехід її на рейки постнекласичної раціональності. До 20-х років XXI століття інтелектика постала у вигляді наукової дисципліни. Вона обґрунтувала свій предмет, об'єднавши низку дисциплін для одухотворення кіборга; успішно реалізує проблему створення штучного інтелекту, розробляючи вчення про кіберпростор з його кіберкультурою, віртуальною реальністю, постлюдиною. Це по-перше. По-друге, нова дисципліна розробила свою структурну організацію, а також методи, засоби, прийоми, способи, що формують індивідуальний та суспільний інтелект. По-третє, дотримується ідеалів і норм наукового дослідження, розширює наукову картину світу, сформувався кібернетичний стиль мислення. Стиль наукового мислення є формою методологічного знання, оскільки він регулює пізнавальну діяльність, наказує досліднику певні пізнавальні чи практичні дії з об'єктом. Стиль мислення можна охарактеризувати як апіорне передумове знання.

Крім вищезгаданого стилю мислення, склалися характерні інтелектики методи пізнання: метод абдукції, метод синергетики, метод комп'ютеризації, обчислювальний експеримент

та інші. Отже, інтелектика як новий вид і тип загальнонаукового знання будується не тільки на основі вдосконалення відомих загальнонаукових засобів, а й виробляє справді людське розуміння суб'єкта пізнання та дії. Такі з'являються з перших кроків комп'ютеризації здатної синтезувати, зробити функціонально ефективнішими інші загальнонаукові напрями. З комп'ютеризацією, в такий спосіб, пов'язується надія становлення якісно нового, як виду, так й типу загальнонаукового напрямку, у межах якого розробляється концепція інтелектуальних систем з урахуванням людського чинника. Безперечно, сьогодні змінилася структура та функції інтелектики в межах інтегративної дисципліни, а, отже, і положення інтелектики у структурі наукового знання.

У той же час, вважає С. Вовк, становлення інтелектики «предметно розгорнуло поворот до нової картини світу, в якій імовірність і випадковість набувають нового звучання і практичного значення: невизначеність і випадковість якісно закорінена в самій природі промов (Вовк, 2007). Із цим твердженням необхідно погодитися. Однією з практичних проблем постнекласичного етапу розвитку інтелекту є проблема одухотвореності кіборга. Сьогодні цей процес часто пов'язується з етапом розвитку інтелекту, коли широко розгорнулося вчення та цифрові технології, про новий зміст антропології людини-метаантропології (Воронкова В. Г., Нікітенко В. О., Хамітов Н. В.).

Але що є кіборг? Н. Вінер, використовуючи теорію зв'язку, стверджував, що принципи управління твариною та машиною тотожні. У них проблеми комунікації, контролю та механіки об'єднанні, тому людину слід розуміти як кібернетичного суб'єкта. Він сприймає інформацію, обробляє її і з допомогою інтелекту керується нею своєї практичної діяльності. З цих позицій стверджує Воронкова В. Г. «Кіборг – це абстракція людської природи, яка завершує деконструкцію трансгуманізму» (Воронкова, & Нікітенко, 2023). Після роботи Н. Вінера «Кібернетика», у науці з'явилася концепція, що досліджує проблеми наявності кіборгів у соціальному просторі раніше. Так Е. Девіс, у роботі «Техногнозис: світ, магія і містицизм в інформаційну епоху» стверджує, першими одухотвореними кіборгами були шамани, які, власне, були інженерами сакрального екстазу. Однак першим духовним учителем, хто продуктивно використовував інженерну мову, був Г. Гуджієв, греко-вірменський гуру. Він синтезував різні вчення та практики, насолоджувався роботою з машинами,

стверджував, що всі технічні процеси є матеріальними. Він висміював спиритизм, ігнорував богів, мав схильність до аферизму і за це серед інших гуру його вважали «шахраєм від метафізики».

Заслуга Гуджієва у тому, що він описав предмет духовної роботи як «свідомість». Він розглядав його, на думку Д. Нідямена, як матеріальну силу, яка може бути оформлена в «техні» – того, що його учні називали «Роботою». Одним із його учнів були Р. Хаббард, автор діанетики, а також роботи «Страх»; до них можна віднести Д. Кемпбелла, на думку якого З. Фрейд став у транзисторній інтерпретації зарядом для людей, які відчували перші пошесті цифрової революції. І все-таки, якщо кіборг – це абстракція людської природи, то ця абстракція повинна мати конкретний зміст. У 1960 р. М. Клайне та Н. Клайн визначили кіборга як «екзогенно розширений та організований комплекс, які функціонує як несвідома інтегрована гомеостатична система». Кіборг включає комплекс біомашин, утворених шляхом «злиття» організму та машини (Воронкова, & Нікітенко, 2023). Фактично за рахунок включення до живого організму необхідних імплантантів ми створюємо кіборга. Але це не просто, на думку Д. Гаравея «гібрид» машини та організму, що стирає межі між ними, а це нова соціотехнічна спільність, що формує нову стратегію соціального буття. Кіборг – це біотехнічна реальність, яка конструюється для вирішення конкретних завдань за рахунок впровадження в біологічний організм імплантантів, які забезпечують необхідну для суспільства його поведінку і діяльність, чи то виробнича, захист країни та ін. їм завдання.

У кіборзі це не просто необхідні для його діяльності імплантанти, це не просто його цифровізація як об'єкта буття, це ще й нова метаантропологія, зародок якої ми виявляємо у роботах В. М. Хамітова. Людство добре знайоме з природничо і філософської антропологією. А в чому її сутність, метаантропологія як вона формуватиме діяльність людини та спрямовуватиме її. Тому філософія може лише поставити цю проблему, а вирішувати її має вся система наукового знання. А процес цей не швидкий, як думають трансгуманісти. Створити кіборга, використовувати його як різновид одного із штучних інтелектів – одна проблема, а створити його як помічника у прискореному часі завдань соціального розвитку – це інша справа. Але зупинити процес одухотворення кіборга наука неспроможна, вона має рухатися вперед раціонально озируючись і витягуючи

уроки з минулого. Однак для науки складнішим завданням було створення штучного інтелекту. На початку свого виникнення, особливо в 1950-х роках ХХ століття, технології штучного інтелекту розкривали можливості вирішення складних завдань, з якими здатний впоратися лише розум людини. Але серед тих, хто вірив у силу штучного інтелекту, були засновник теорії інформації К. Шеннон та математик М. Мінський, які у 1955 р. організували Дортмундський семінар, визнаний колискою всієї галузі штучного та інтелекту. Завданням семінару була ідея просунути вперед у тому, щоб навчити машину розуміти людську мову, оперувати абстрактними концепціями, самонавчати та креативно мислити.

З позицій осмислення та практичної реалізації поставлених завдань важко сьогодні знайти сферу діяльності людства в яку б не вторгався штучний інтелект. Він широко використовується у машинній освіті (робототехніка); в авіації (безпілотники); у будівництві (розумні будинки); в технічних програмах для смартфонів, комп'ютерів тощо. Штучні технології здатні надавати нові імпульси розвитку світової економіки, політичним відносинам (через досягнення ВПК), медицині у боротьбі з різними штамами пандемії коронавірусу тощо. Аналіз дискусій у науці з проблем штучного інтелекту показує, що це суперечливий феномен. У його змісті виділяють вузький та широкий штучний інтелект, слабкий та сильний. Але перш ніж їх охарактеризувати, є необхідність проаналізувати зміст штучного інтелекту.

Після 1948 р., союзом вищезазначених дисциплін, штучний інтелект вже розглядається як умовне позначення кібернетичних систем, що моделюють деякі сторони інтелектуальної діяльності людини – логічне аналітичне мислення. Звідси була і сформульована мета штучного інтелекту – ця система повинна вирішувати завдання автоматизувати ту чи іншу діяльність людини, виявити специфіку цієї галузі діяльності та дати чіткий абрис очікуваного результату. Але сьогодні учасники Римського Клубу вимагають «переходу освіти від логічного аналітичного мислення до інтегрального» (Weizsacker, & Wijkman, 2018). Мабуть і штучному інтелекту потрібно робити такий перехід. Для науки виявилось важко визначити сутність штучного інтелекту, щоб відокремити його від кіборга. Штучний інтелект це складна конструкція нейромережі нашого мозоку та охопити цей процес складно. Людство розробило теорію автоматів, глибше проникає у процес

перенесення його теоретичних конструкцій на системи штучного інтелекту. Звідси теоретично його конструювання багато неустояного. Немає в його теоретичних конструктах хоча б приблизно загальної дефініції, не визначено відмінності вузького та широкого інтелекту, не відзначено відмінності слабого та сильного інтелекту.

Так, досліджуючи інтелект Шейн Легт та Маркус Хуттер стверджують, що «інтелект вимірює здатність агента успішно діяти у широкому діапазоні коштів»; а Пей Ванг вважає, що «інтелект – це здатність системи адаптуватися до свого середовища, працюючи за недостатніх коштів і ресурсів». Він у дослідженні інтелекту стоїть на позиції його вузького змісту. Основна маса зусиль штучного інтелекту спрямована на вирішення вузьких завдань. Тут досягаються помітні успіхи і приноситься відчутна користь. Але ширші та складніші завдання є пріоритетом загального штучного інтелекту. Він лежить між слабким і сильним інтелектом, а знаходиться осторонь них і його визначають як інтелект здатний вирішувати широке коло завдань. Загальний штучний інтелект – це окремий напрямок зі своїми понятійним апаратом, підходами, методами, які лише частково перетинаються з методами вузького штучного інтелекту. «загальний інтелект – це здатність, на думку Бен Герцеля, досягати складних цілей у складних середовищах».

Новий підхід до штучного інтелекту виявляється в «Тлумачному словнику з штучного інте-

лекту» у Вікіпедії (1992 р.), де зазначається, що цей «науковий напрямок у рамках якого ставляться і вирішуються завдання апаратного чи програмного моделювання тих видів людської діяльності, які традиційно вважаються інтелектуальними». Ця дефініція свідчить про розробку слабого інтелекту. Він певною мірою перетинається з вузьким інтелектом, він не робить особливого вкладу на шляху до мислячих машин. Але сьогодні наука стоїть на заваді сильного інтелекту. Цьому сприяє ще прищеплення психологічних якостей техніки, у здатності пристосовуватися до нових ситуацій, здатності до навчання та запам'ятовування на основі досвіду, розуміння та застосування абстракцій, які використовуються для управління. Тут поєднуються всі пізнавальні здібності: відчуття, сприйняття, пам'ять, мислення, уявлення, уява, воля та рефлексія. Безперечно, створення штучного інтелекту, що постає як симбіоз природознавства, технічних наук та психології – це шлях руху людства до надрозуму.

Висновки. Дослідження інтелекту у його історичному розвитку дозволило: 1) обґрунтувати основні етапи його розвитку – докібернетичний та посткібернетичний; 2) розкрити їх поступальний взаємозв'язок; 3) пояснити причини його раціональної реконструкції; 4) виділити форми штучного інтелекту у структурі наукового пізнання та пояснити сильний штучний інтелект як вищу форму, яка перебуває на шляху своєї реалізації.

Список використаних джерел

- Вовк С. Способи наукової репрезентації випадковості та імовірний стиль мислення. *Спецвипуск № 1. Випадковість у сучасному світі*. Вінниця : Універсум, 2007. С. 43–50.
- Воронкова В., Никитенко В. Проблема трансформації людини у контексті трансгуманізму: методологія цифрової антропології. *Humanities Studies* : збірник наукових праць «Філософія». Вип. 16 (93) 2023. С. 9–17.
- Дзьобань О. П., Соснін О. В. Віртуальна реальність суспільства простомодерну як соціокультурне тло соціалізації «людини інформаційної». *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2017. Вип. 69 (1). С. 69–76.
- Запорожан В. Н., Донникова І. А., Ханжи В. Б. Между добром и злом: нравственное самоопределение человека. Одесса : ОНМедУ, 2020. 264 с.
- Малимон В. І. Віртуальне спілкування і самотність людини. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2015. Вип. 63. С. 108–115.
- Мосинжник Л. А. Антропологія цивілізацій. Кишинев : Высш. Антропол. шк., 2006. 467 с.
- Палагута В. І. Самоидентификация социального субъекта в дискурсивных пространствах. Днепропетровск : *Инновация*, 2010. 440 с.
- Палагута В. Проблема іншого в сучасному соціально-гуманітарному пізнанні. *Humanities Studies* : збірник наукових праць «Філософія», Вип. 16 (93) 2023. С. 44–53.
- Пунченко О. П., Пунченко Н. О. Археология ноосферного образования. Одесса : Друкарський Дім ; Друк «Південь», 2017. 452 с.
- Створювальна сила знання : кол. монографія / під ред. проф. Доннікової І. А. Одеса : Фенікс, 2020. 250 с.
- Філософія мислення / под ред. Богатой Л. Н. Одесса : Печатный дом, 2013. 444 с.

Хамітов Н. В. Філософська антропология: актуальні проблеми. Від теоретичного до практичного повороту. Київ : КНТ, 2018. 394 с.

Von Weizsacker, E., Wijkman, A. Come on! Capitalism, short-termism, Population and the Destruction of the planet. Springer, 2018. 220 p.

REFERENCES

Vovk S. (2007). Methods of scientific representation of volatility and the modern style of thinking. Special issue No. 1. *Vapidity in the current world*. Vinnytsia : Universum. 43–50.

Voronkova V., Nikitenko V. (2023). The problem of human transformation in the context of transhumanism: methodology of digital anthropology. *Humanities Studies: collection of scientific works "Philosophy"*, 16 (93). 9–17.

Dzioban O. P., Sosnin O. V. (2017). The virtual reality of prosperous modernity as a sociocultural part of the socialization of "information people". *Humanitarian newsletter of the Zaporozhye State Engineering Academy*. 69 (1). 69–76.

Zaporozhan V. N., Donnikova I. A., Khanzhi V. B. (2020). Between good and evil: human moral self-determination. Odessa : ONMedU. 264.

Malimon V. I. (2015). Virtual fusion and human identity. *Humanitarian newsletter of the Zaporozhye State Engineering Academy*. V. 63. 108–115.

Mosinzhnik L. A. (2006). Anthropology of civilizations. Chisinau : Higher. Entrpol. school. 467.

Palaguta V. I. (2010). Self-identification of a social subject in discursive spaces. Dnepropetrovsk : *Innovation*. 440.

Palagota V. (2023). The problem of the other in the current social-humanitarian knowledge. *Humanities Studies: collection of scientific works "Philosophy"*. № 16 (93). 44–53.

Punchenko O. P., Punchenko N. O. (2017). Archeology of noospheric education. Odessa : Drukarsky Dim, Druk "Pivden". 452.

The power of knowledge is creative: col. monograph. (2020). Ed. prof. Donnikova I. A. Odessa : Phoenix. 250.

Philosophy of thinking (2013). Ed. Bogaty L. N. Odessa : Printing House. 444.

Khamitov N. V. (2018). Philosophical anthropology: current problems. From the theoretical to the practical turn. Kiev : KNT. 394.

Von Weizsacker, E., Wijkman, A. (2018). Come on! Capitalism, short-termism, Population and the Destruction of the planet. Springer. 220.

OLEG, PUNCHENKO – Doctor of Philosophic Sciences, Professor,
Professor Department of automated systems and information-measuring technology,
Odessa State Academy of Technical Regulation and Quality (Odessa, Ukraine).
E-mail: olegpetr02.09@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2694-6841>

VALENTYNA, VORONKOVA – Doctor of Philosophy (D.Sc.),
Professor, Academician of the Academy of Higher Education of Ukraine,
Head of the Department of Management and Administration, Y. M. Potebnya
Engineering Education and Scientific Institute of Zaporizhzhia National University
(Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: valentinavoronkova236@gmail.com
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-0719-1546>

REGINA, ANDRIUKAITIENE – Doctor PhD of social sciences, lect.
of Lithuanian Sports University (Kaunas, Lithuania)
E-mail: regina.andriukaitiene@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0691-7333>

INTELLIGENCE AS A DETERMINING TREND OF HUMAN DEVELOPMENT AND HISTORICAL STAGES OF ITS RATIONAL RECONSTRUCTION

Abstract

The article is devoted to the study of the defining trend in the structure of the analytical structure of the brain – intelligence. The purpose of the article: to reveal the essence and structure of the intellect, the stages of its development

and to highlight the reasons for its rational reconstructions, up to its future development. Two stages are distinguished in the explanation of its essence and rational reconstructions – pre-cybernetic and post-cybernetic. The first is characterized as theoretical, the content of potential, active and acquired intelligence is revealed (Al-Farabi). The unity of the ideas of Anaxagoras, Aristotle, M. Halych, M. Montaigne and other researchers of the intellect is emphasized, that it appears not only as mind, reason, but as a higher form of its activity, which operates exclusively with abstractions. It was analyzed that the further rational reconstruction of the intellect is connected with the formation of technical reality (E. Kann, F. Relo, and today I. Shapiro, J. Huizinga, A. Sheff, etc.). intellectual systems appeared as a conventional designation of cybernetic systems that model various aspects of intellectual activity, primarily logical thinking. This stage has been counting down since 1948, after the publication of M. Wiener's work "Cybernetics" and united: mathematics, communication (science of information), physics (science of entropy) and technical reality. This union realized its unity through the new unifying science of intelligence, and in practical terms through the creation of a spiritualized cyborg; the creation of artificial intelligence that aspires to a supermind, and in the military-industrial complex – the creation of drones, lancets and other intelligent systems. The study of intelligence in its historical development allowed: 1) to substantiate the main stages of its development – pre-cybernetic and post-cybernetic; 2) reveal their progressive relationship; 3) explain the reasons for its rational reconstruction; 4) highlight forms of artificial intelligence in the structure of scientific knowledge and explain strong artificial intelligence as a higher form that is on the way to its realization.

Key words: intelligence, pre-cybernetic and post-cybernetic stages, communication, information, technical reality, intelligence, cyborg, artificial intelligence.

© The Author(s) 2023

This is an open access article under
the Creative Commons CC BY license

Received date 16.10.2023

Accepted date 25.10.2023

Published date 16.11.2023

How to cite: Олег Пунченко, Валентина Воронкова, Регіна Андрюкайтене. Інтелект як визначальний тренд розвитку людини та історичні етапи його раціональної реконструкції. Humanities studies : Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house "Helvetica", 2023. 17 (94). P. 72–81.

doi: <https://doi.org/10.32782/hst-2023-17-94-08>

ФІЛОСОФІЯ ТА ТИПОЛОГІЯ МІФУ В РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ ЛЬВОВА: КОМУНІКАТИВНИЙ ДИСКУРС

ОЛЬГА, РАК¹

Міф – не вигадка, а концентрована правда
Доріс Лессінг

Анотація

Міфологія та філософія міфу надзвичайно актуальна сьогодні в розвитку туризму міста Львова. Кількість туристів з кожним роком зростає, сама магія легенд притягує туриста до відвідування історичного міста. Місто Львів оповите різними історіями та оповідями, їх персонажами, а це формує – імідж міста. На базі філософії розглядається роль міфів у популяризації культури Львова, що відіграють важливу роль в розвитку туризму. У статті наведено окремий ряд прикладів міфів стародавнього міста, які до сьогодні стали вічними загадками для мешканців міста, що вимагає осмислення історичних оповідей, а можливо правдивої інформації, яка не отримала наукового підтвердження. **Метою дослідження** є філософія та типологія міфу в розвитку туризму. **Об'єктом дослідження** є міф та міфологія, їх типологія в розвитку туризму на прикладі праці Ілька Лемка «Легенди старого Львова». **Предметом дослідження** є комунікативний дискурс, як важлива складова у розвитку міфології. Відомі філософи періоду античності і науковці-сучасники, які досліджували у своїх історіях міфологічні історії, в процесі аналізу побачили, що міфи мають психолого-маніпулятивну дію впливу на людину, що включає в себе комунікативну систему керування. Дуже часто у міф вірять більший відсоток людей, ніж в правдиву підтверджену міфотворчість, оскільки будь-яка не підтверджена історія стає міфом. У результаті проведеного дослідження запропоновано типологію та класифікацію міфів на: етіологічні, культові, космогонічні, астральні, солярні, антропогонічні, міфи про близнюків, тотемічні, міфи про вмираючого та воскресаючого бога, героїчні міфи, міфи про непорочне зачаття і чудесне народження, міфи про всесвітній потоп та есхатологічні. На прикладі праці Ілька Лемка наведена схема по типології легенд та переказів стародавнього міста. Підводиться підсумок, що філософія міфу має комунікативно-маніпулятивну дію впливу, є багатогранною на жанрову палітру, що, в свою чергу, має сугестивне значення відображення в уяві людини про героя та історичні події, які мають реалістичне підтвердження. Проаналізовано міфи та легенди Львова, в яких можна заглибитись в їх сутність і побачити правдивість так званих «вигадок», що відображають в собі комунікативну фактичність. Міф, як правило, висвітлюється в процесі комунікації, має духовне значення і сутність буття.

Ключові слова: міф, філософія міфу, типологія міфу, психолого-маніпулятивна дія, комунікативний дискурс, міфічна історія.

Постановка проблеми. Міфологія та філософія міфу надзвичайно актуальна сьогодні в розвитку туризму міста Львова, оскільки кількість туристів з кожним роком зростає, а сама магія легенд притягує туриста до відвідування історичного міста, яке оповите різними історіями та оповідями, їх персонажами, а це формує – імідж міста. Кожна своєрідна історія стародавнього міста спонукає до фантазії чи уяви та роздумів тієї чи іншої легенди щодо правдивості, що викликає певний комунікативно-міфологічний дискурс сприйняття даної інформації. Дуже часто у міф вірять більший відсоток людей, ніж в правдиву підтверджену міфотворчість, оскільки будь-яка не підтверджена історія стає міфом, як зазначає французький письменник Жан Кокто «Історія – це правда,

яка стає брехнею. Міф – це брехня, яка стає правдою» (Дарморіз, 2010; Міф. Вікіцитати).

Кожен міф заставляє нас замислитись і осмислити ту чи іншу оповідь, а отже Дмитро Глухівський стверджував, що «... деякі таємниці прекрасні саме тому, що не мають розгадки...» (Дарморіз, 2010, с. 79), розвиває культуру українського суспільства, оскільки має світоглядну та пізнавальну значимість певної інформації. Серед грецьких філософів всім відомий Аристотель і Платон, які спробували досліджувати міфологічні історії, теж варто згадати німецьких, англійських та італійських філософів, як: Г. В. Ф. Гегель, Ф. В. Шеллінг, Ф. М. Мюллер, Ф. Бекон, Дж. Віко та інші. Дослідник Усачов В. А. згадує філософа Аристотеля, який тлумачить «міф як фавулу», цікавим є той факт, що в часи античності міф порівнювався з «марновірством і обманом» (Усачов, 2012, с. 114).

Corresponding author:

¹ Національний університет «Львівська політехніка» (Львів, Україна)
E-mail: olarak@i.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-1272-1262>

Аналіз останніх досліджень показав, що французькі просвітники, як: Вольтер, Дені Дідро, пояснювали міфологію як результат невігластва первісних людей у спробах пояснення влаштування світу. Філософ Йоганн-Готфрід Гердер розумів міфологію як народну мудрість, представлену в поетичній формі. Фрідріх Шеллінг досліджував міфи як феномен, що займає проміжне місце між мистецтвом і природою. Міфологія того періоду поєднувалась філософами з різними релігійними напрямками, насамперед християнством. Практично кожен філософ мав свою міфотворчу уяву щодо буття людини, «філософії життя» за Ніцше і Бергсона, письменниками-модерністами, такими як Т. Манн, Лоуренс і Кафка зображуються різні «міфологічні системи» (Усачов, 2012, с.114). Томас Гоббс розглядає міф як пізнавальний та психологічний процес управління, використовуючи у своїй праці образ біблійного чудовиська Левіафана (Гоббс, 2000).

Метою статті проаналізувати філософію міфів в туризмі Львова (на прикладі окремих легенд та міфів міста), що мають різну жанрову палітру оповідей та перемішаних фактів у спробі запропонувати типологію міфу і дослідити комунікативно-міфологічний дискурс. **Об'єктом дослідження** є міф та міфологія, їх типологія в розвитку туризму на прикладі праці Ілька Лемка «Легенди старого Львова». **Предметом дослідження** є комунікативний дискурс, як важлива складова у розвитку міфології.

Виклад основного матеріалу. Міф є знаковим і важливим у формуванні культури, мови, поведінки, світогляду та мислення людини, її свідомості, також має психолого-маніпулятивну дію впливу на індивіда чи, навіть, суспільство вцілому. У міфології присутні зло та добро, кохання і зрада, життя та смерть, інші повір'я. Фантастичні історії мають правдиво-неправдиву форму судження, які не отримали підтвердження та раціонального пояснення, але займають особливе місце в житті Львів'ян.

Італійський філософ епохи Просвітництва Д. Віко у своєму трактаті «Підстави нової науки» тлумачив міф як «осягнення буття через естетичне начало». Він висунув тезу про міфи як «продукти нерозвинутості первісного мислення, коли люди уявляли причини бачених явищ у вигляді богів» (Міф. Вікіпедія). Тут відображається характер, світосприйняття, свідомість та мислення суспільства, його розуміння добра чи зла, прекрасного чи потворного. Німецький просвітитель Гердер

розумів міфи як «народну мудрість і поетичне багатство». Французькі філософи-просвітители, такі як: Вольтер, Д. Дідро, Б. Фонтенель вважали міфи «продуктами невігластва і умисним обманом з метою тримати людей у покорі» (Міф. Вікіпедія). За визначенням О. Ф. Лосева у праці «Діалектика міфу»: «Міф – найнеобхідніша – прямо потрібно сказати, трансцендентально-необхідна – категорія думки й життя; і в ній немає рівно нічого випадкового, непотрібного, довільного, вигаданого або фантастичного. Це – справжня й максимально конкретна реальність» (Міфологія. Вікіпедія).

Кожна міфологія в різну епоху мала свою значимість, наприклад, грецька міфологія мала символічний характер, індійська – алегоричний, а перська – схематичний.

Філософія міфу та міфологія вміщують в себе загадкову структуру з різними героїчними сюжетами, що є певним резервом креативності у різних чуттєвих емоціях та почуттях. Щодо питання комунікативного дискурсу у дослідженні міфу звертається дослідниця Ю. Мединська, яка згадує у своїй статті ряд філософів, таких як: Е. М. Мелетинський і Ф. В. Шеллінг наводить думку про те, що міфи сконструйовані за символічним принципом (Мединська, 2006, с. 115). Також науковиця згадує К. Леві-Стросса, що досліджує сучасні і архаїчні комунікаційні процеси, які неможливі без «знакової системи» і дорівнюють знаку «бріколажу»: «Міфологія – це інтелектуальний бріколаж, який може мати блискучі непередбачувані результати» (Мединська, 2006, с. 121). Щодо міфології комунікації влучним є вислів Ролана Барта – французького філософа і критика, дослідника знаку і символу – «міф – це слово, тому міфом може стати все, що гідне розповіді. Для визначення міфу важливий не сам предмет повідомлення, а те, як про нього повідомляється» (Мединська, 2006, с. 122). Звідси можна зробити коротенький висновок, що міф – це повідомлення, що має дискурсивний характер в емоційній подачі будь-якої історії чи оповідки, а це означає, що в кожній вигаданій інформації є доля правди.

Міфологія поділяється на різні види, дослідник Мелетинський спробував класифікувати міфологію, це: етіологічні (пояснювальні), культові, космогонічні, астральні, солярні, антропологічні, міфи про близнюків, тотемічні, міфи про вмираючого та воскресаючого бога, героїчні міфи, міфи про непорочне зачаття і чудесне народження, міфи про всесвітній потоп, есхатологічні (див. – рис. 1).

Рис. 1. Типологія міфу

Кожна окрема міфологія має певний зв'язок з релігією, художньою творчістю, фольклорними традиціями тощо, певним чином відображають культуру народу, їх традиції, характерний світогляд. У сучасному світі міф розглядається як «альтернатива наукового мислення» (Павлюк, 2006, с. 90).

Міф міський або, ще його називають, міська легенда має форму сучасного фольклору, який притаманний певній місцевості, де народжуються історії, оповіді та чутки про це місто, архітектуру, мешканців тощо. Проте в кожній вигаданій історії завжди є доля правдивості, яка має наукове та історичне значення, міф завжди був центром наукових досліджень. Оскільки не все можна було стверджувати чи висвітлювати окремі факти в певний час, тому писали у стилі міфології, таким чином застерегти себе від утисків політичною владою.

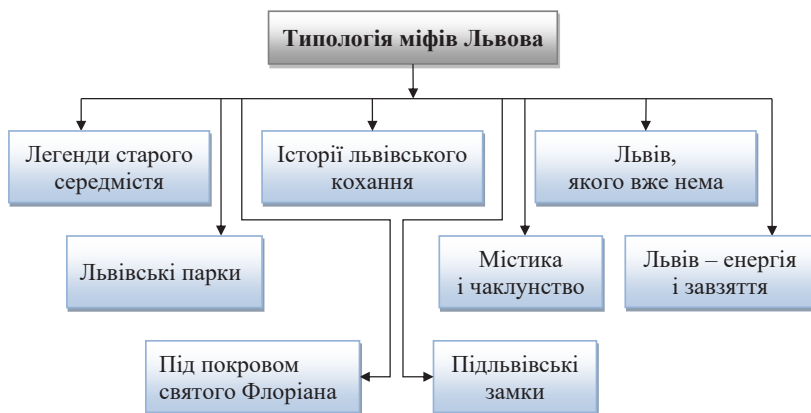

Рис. 2. Типологія міфів та легенд Львова на основі книги Ілька Лемка «Легенди старого Львова»

У кожному міфі чи легенді можна знайти підтекст повідомлення, а відповідно інтерес до міфу має особливе значення у туризмі, тому що в собі несе культуру традицій, певною магією притягує туриста до комуні канта (Франція, 2018).

За твердженням Ірини Костюк «Комунікативна функція міфу відповідає за сугестивний характер колективного спілкування». Дослідниця зазначає, що комунікативність співвідноситься з міфологічною свідомістю, мовою, таким чином вибудовуючи психологічну та маніпулятивну систему керування свідомістю (Костюк, 2011, с. 374). Міф має надзвичайно великий вплив на людину, оскільки створює образ ідеї та вимальовує певну фантазію думок.

Міфологія Львова є багатою на маленькі історії фольклору та життєрадісного гумору, це місто має своєрідну магію, що одразу притягує туриста. Про стародавнє місто писали письменники та історики, такі як: Юрій Винничук, Юрій Николишин, Францішек Яворський, Адам Краєвський, Александр Чоловський, Ілько Лемко, Орест Лильо та інші, які описували фантастичність і міфічність, де нереальність переплітається з реальністю, розповідали про історичні події, архітектуру та їх легендарні герої, як: королі, бургомістри, чорнокнижники і батяри. Що цікаво: з кожною давньою легендою народжується нова міфічна історія, яка творить культуру, адже у Львові сама архітектура багата своєрідною міфологією, яка досі не вивчена і має науково-дослідницьке значення.

Кожна львівська оповідка має різну жанрову палітру: історичну, побутову, романтичну, містичну тощо. На прикладі книги «Легенди старого Львова» (Лемко, 2008), автором якої є Ілько Лемко можемо окреслити типологію міфів та легенд Львова (див. – рис. 2).

Львів манить своєрідними цікавими історіями, оскільки практично у кожному старому будинку пробувають духи, у кожному селі передмістя були чарівники, відьми, чорти, про це розповідає Юрій Винничук у своїй книзі «Легенди Львова», на прикладі Винник і Дублян.

Львовознавець та всім відомий нам екскурсовод Петро Радковець пояснює, чому людям краще слухати різні легенди чи міфи, аніж реальні історії: «Легенди, казки, байки присмачені, їх спеціально

адаптовують, щоб людям було цікавіше слухати. До реальних історій легенди зазвичай не мають жодного стосунку, хоча буває різне” (Невідомі легенди Львова. Електронний ресурс).

Історик та львівський краєзнавець Ілько Лемко багато років приділив увазі легендам Львова, за його словами: «Львів має такі історії кохання, яких не має жодне місто світу». А що найцікавіше для туристів – це тема романтика, кохання, флірт тощо (Лемко, 2008).

Першою легендою міста завжди розповідають туристам, це історію про виникнення Львова, хто засновник, а це син Лев князя Данила Галицького, але є й інша легенда. Буцімто на місці майбутнього Львова розмістилися маленькі села, в яких селяни могли переховуватися від нападів ворогів. Все було добре, якби не одне але – почали зникати люди, а викрадачем їх був сам звір лев, який поїдав в своїй печері. Одного разу з'явився хоробрий лицар, який пообіцяв вбити тварину, але для цього селяни мали викувати йому меч, тоді він відрубав голову левові і сказав: «Ви вільні!». З того часу цю гору, де мешкали селяни, прозвали горою Лева, а місто, що виріс під горою – Львів. Але де насправді правда, ніхто точно не може підтвердити.

Цікавою історією про відьом на Лисій горі. Початок історії Львова ведеться від моменту заснування міста, коли замок стояв спочатку на Княжій горі, але там були страшні вітри і був сильний холод, що король важко перезимував, тому вирішив збудувати Низький замок на горбі. Коли під час нападу ляхів на Львів у 1340 році замок на Княжій горі погорів, його вже вирішили не відбудувати, там було пусто і ще й без лісу, тому назвали горою Лисою. На цій горі почали літати відьми та чорти, викрадали ключі в дверях і приносили своєму панові. У кого було викрадено ключі, в будинку панував неспокій, сварки, розлад в сім'ї, тому часто люди подекували, що мабуть в домі відьми завелись і ключі викрали з дверей.

Місто Львів має специфічну атмосферу, запах повітря в центрі міста – запашної кави, світ романтики, містики та чаклунства. Чому ж не згадати історію кохання про львівських Ромео та Джульєтту. Як італієць Мікеліні, коли привіз вино для українського купця закохався в його доньку Пелагію. Їх кохання стало взаємним і сильним настільки, що Мікеліні не захотів повертатися додому, до своєї країни. Та прийшла чума, що зробила багато зла, коли щодня помирали десятки людей. Не оминуло біди і двох закоханих Мікеліні

та Пелагію, які захворіли на страшну хворобу і померли. Коли померла перша Пелагія, коханий Мікеліні, який весь час турбувався про неї і сам заразився, просив перед смертю, щоб його поховали в костелі святого Станіслава, а на їхніх могилах вимурували однакові надгробки. Так і зробили. На обох могилах поставлено надгробки, на яких вибито пару сердець, пов'язаних галузкою лавру. А внизу надгробку вирізьблений вірш львівського поста Шимона Шимоновича: «Що любов сполучить, і смерть не розлучить».

Ще одна історія кохання про чаклунку Сару. Розповідається про молодого професіонала Львівського адвоката, який мав багату жінку, вона мала маєток на «Погулянці», з нею прожив приблизно 2 роки. Проте, одного разу психіатр, з яким товаришував адвокат, зауважив певні розлади у його поведінці. Адвокат жалівся психіатру, що в нього сексуальна залежність від цієї жінки, якій було не менше 80 років. Лікар прочитавши історію про цю жінку з діагнозом психопатичної схильності на сексуальному ґрунті, побав в карточці, що вона зверталася до психопатолога 1875 року у віці 45 років. У психіатра з'явилося нестримне бажання познайомитися з цією жінкою – Сарою Брага. І ось він побачив молоду, дуже привабливу жінку і не зміг протистояти її чарам. На цей час адвокат помер від невідомої хвороби, а лікар довідався, що Сара до нього мала ще шістьох чоловіків, доля яких була невідомою. Усвідомлюючи всю небезпеку задуманого, лікар все-таки оселився на Погулянці у домі Сари. Неймовірних зусиль коштувало йому не піддаватися на спокусливі принади цієї демонічної жінки і жодного разу в них справа не доходила до ліжка. І ось Сара, відчуваючи своє безсилля, почала старіти, на її молодому обличчі з'явилися зморшки, а на голові – срібні волосинки. Не допомагали ні благання, ні істерики – лікар залишався незламним. А тим часом він, якимось читаючи Біблію, цілком випадково нарешті відкрив таємницю Сари у Книзі Товіта. Там ішлося про Сару з Мідії, котра мала сімох чоловіків, які потім були віддані демонів Асмодею. Нарешті одного вечора, коли вони разом сиділи на дивані у вітальні, лікар прочитав їй це місце зі Старого Заповіту. Сара зі страшним зойком вибігла з кімнати. Коли психіатр вибіг за нею – побачив її тіло, розпластане на сходах. Сара була вже мертвою (Невідомі легенди Львова. Електронний ресурс).

Частенько Львів своєю архітектурою порівнюють з іншими іноземними містами, як: Прага, Відень або ж Краків.

Міфами й легендами оповиті практично усі старі будинки й стіни Львова, парки: Єзуїти, Золота Роза, Рагуша, площа Ринок, парки Високий замок, Костюшка (змінено на – імені І.Франка), Стрийський, Личаківський, Медова печера, Чортівська скеля тощо.

Міфологія має маніпулятивну дію впливу на суспільство, оскільки магія вигаданих історій зачаровує нашу свідомість і впливає на підсвідомість. Старовинний Львів багатий на свою столітню історію, де в таємних печерах і цікавих культурних місцях заховані ще достатня кількість невідомої міфології, що завжди будуть манити туриста до нашого міста.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Підбиваючи підсумок вищеподаного дослідження можна сказати, що використання міфології у туризмі сьогодні є надзвичайно актуальною, оскільки це розвиток культури та традицій, відображує характер персонажів і таким чином розвиває уяву туриста, комунікативно маніпулює надприродними подіями, свідомістю і переносить людину в світ нереальних фантазій. Проаналізовано міфи та легенди Львова, в яких можна заглибитись в їх сутність і побачити правдивість так званих «вигадок», що відображають в собі комунікативну фактичність. Міф, як правило, висвітлюється в процесі комунікації, має духовне значення і сутність буття.

Міфологія та легенди Львова мають комунікативно-сугестивний і маніпулятивний вплив у розвитку культури Львова і туризму цілому. Кожна міфічна історія має змістовну структуру історичних подій, які побудовані на реальних

історіях, але не підтверджені науковцями. Міфу властива віра у безсмертя, оскільки люди символічно мали надію на перевтілення, а відповідно реалістичне життя (буття) після смерті. За своїми властивостями міфи міста мають негативний і позитивний характер відображення характеру та поведінки героя, а також події. Міф зокрема пояснює історію культури, духовний стан, символічність істот.

Історичні оповідки, перекази створюють різного роду чаклунства, гадання на свято Андрія чи Катерини, але, в процесі багатоміжності, міфу властиво видозмінюватися і трансформуватися. Міф розкривається в своїх маніпулятивних діях, актуалізує людські інтенції, що може викликати почуття та емоції, надихати і мотивувати до певних ідей, розуміти певну цінність життя.

Визначними постатями, які досліджували міфи та легенди Львова були Юрій Винничук і Ілько Лемко, які у своїх працях натхненно показали львівські історії, що закохали в себе і однозначно в місто. Адже, Львів – це неймовірне й унікальне місто містичних легенд, де можна пізнати історію того чи іншого дворика, вулиці, будинку, квартири, скульптури тощо. Тут можна познайомитись з путівником, який насичений переказами, а саме: фантастичними реально-нереальними королями й чорнокнижниками, духами й відьмами.

Міф – це інформація, яка наповнена змістом, сприяє формуванню світогляду на природу, людину, суспільство в цілому, на основі вивчення наявних знань, навчає комунікативно маніпулювати і гармоніювати із соціальними процесами вибудовуючи міфологічне мислення.

Список використаних джерел:

- Дарморіз Оксана. Міфологія : навчальний посібник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2010. 248 с.
- Коробанова Ольга Леонідівна. Міф і реальність у політичній свідомості молоді. *Вісник Одеського університету ім. Мечнікова. Серія: Психологія.* 2016. № 21. Вип. 1. С. 125–136.
- Костюк Ірина. Міф як соціокультурний феномен: функціональне навантаження. *Вісник Львівської національної академії мистецтв.* Вип. 21. С. 367–378.
- Костюк Ірина. Міфологема: історія поняття в науковому дискурсі. *Вісник Львівської національної академії мистецтв.* Львів : 2011. С. 405–416.
- Костюк Ірина. Міфологія в сучасному світі: засади актуалізації / Нове життя старих традицій. *Традиційна українська культура в сучасному мистецтві і побуті* : матер. Міжнар. наук. конф. у рамках V Міжнар. фестивалю українського фольклору «Берегиня» / за ред. проф. В. Давидюка. Луцьк, 2007. С. 150–158.
- Курята Ю. В. (2010). Міф на перетині психологічних та філологічних наук. *Проблеми загальної та педагогічної психології. Збірн. наук. праць. Київ: Інститут психології імені Г. С. Костюка Національної АПН України.* С. 225–232.
- Лемко Ілько. Легенди старого Львова. Львів : Апріорі, 2008. 176 с.
- Мединська Юлія. Міфологія та міфологічний дискурс. *Психологія і суспільство.* 2006. № 2. С. 115–122.
- Міф. *Вікіпедія.* URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Міф>
- Міф. *Вікіцитати.* URL: <https://uk.wikiquote.org/wiki/Міф>

Міфологія. *Вікіпедія*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Міфологія>

Невідомі легенди Львова: романтична версія походження міста, потяг-привид та інше. URL: <https://lviv1256.com/history/nevidomi-lehedy-lvova/>

Павлюк Людмила. Знак, символ, міф у масовій комунікації Львів (українська). Львів : ПАІС, 2006. С. 89–103.

Томас Гоббс. Левіафан, або Суть, будова і повноваження держави церковної та цивільної. Переклад з англійської. Київ : Дух і Літера, 2000. 600 с.

Усачов В. І. Звернення до тематики міфу у світовій культурі на рубежі XIX–XX століть. *Наука. Релігія. Суспільство*. 2012. № 4. С. 114–120. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nrs_2012_4_22

Франція Джада. Боги та богині давньогрецької міфології / пер. Я. Хоменко. 2018. 80 с.

Цитати українською URL: <https://tsytaty.com/tags/міф/>

References

Darmoriz, Oksana (2010). *Mifolohiia : navchalnyi posibnyk*. Lviv : LNU imeni Ivana Franka, 248.

Korobanova, Olha Leonidivna (2016). Mif i realnist u politychnii svidomosti molodi. *Visnyk Odeskoho universytetu im. Mechnikova. Seriia: Psykholohiia*. № 21. Vyp. 1. 125–136.

Kostiuk, Iryna (2016). Mif yak sotsiokulturnyi fenomen: funktsionalne navantazhennia. *Visnyk Lvivskoi natsionalnoi akademii mystetstv*. Vyp. 21. 367–378.

Kostiuk Iryna (2011). Mifolohema: istoriia poniattia v naukovomu dyskursi. *Visnyk Lvivskoi natsionalnoi akademii mystetstv*. Lviv. 405–416.

Kostiuk Iryna (2007). Mifolohiia v suchasnomu sviti: zasady aktualizatsii / Nove zhyttia starykh tradytsii : Tradytsiina ukrainska kultura v suchasnomu mystetstvi i pobuti. Mater. Mizhnar. nauk. konf. u ramkakh V Mizhnar. *Festyvaliu ukrainskoho folkloru "Berehynia"* / Za red. prof. V. Davydiuka. Lutsk. 150–158.

Kuriata, Yu. V. (2010). Mif na peretyni psykholohichnykh ta filolohichnykh nauk. *Problemy zahalnoi ta pedahohichnoi psykholohii : Zbirn. nauk. prats*. Kyiv : Instytut psykholohii imeni H. S. Kostiuka Natsionalnoi APN Ukrainy. 225–232.

Lemko, Ilko (2008). *Lehedy staroho Lvova*. Lviv: "Apriori" . 176.

Medynska, Yuliia (2006). Mifolohiia ta mifolohichni dyskurs. *Psykholohiia i suspilstvo*. № 2. 115–122.

Mif. *Vikipediia*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Міф>

Mif. *Vikitsytaty*. URL: <https://uk.wikiquote.org/wiki/Міф>

Mifolohiia. *Vikipediia*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Міфологія>

Невідомі легенди Львова: романтична версія походження міста, потяг-привид та інше. URL: <https://lviv1256.com/history/nevidomi-lehedy-lvova/>

Павлюк Людмила (2006). Знак, символ, міф у масовій комунікації Львів (українська). Львів : ПАІС. 89–103.

Томас Гоббс (2000). Левіафан, або Суть, будова і повноваження держави церковної та цивільної. Переклад з англійської. Київ : Дух і Літера. 600.

Усачов В. І. Звернення до тематики міфу у світовій культурі на рубежі XIX–XX століть. *Наука. Релігія. Суспільство*. 2012. № 4. С. 114–120. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nrs_2012_4_22

Франція Дзядя. Боги та богині давньогрецької міфології / пер. Я. Хоменко. 2018. 80 с.

Тсytaty українською. URL: <https://tsytaty.com/tags/міф/>

OLHA, RAK – candidate of Sciences in Social Communications,
Associate Professor, Associate Professor of the Department of Philosophy,
“Lviv Polytechnic” National University (Lviv, Ukraine)

E-mail: olarak@i.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-1272-1262>

PHILOSOPHY AND TYPOLOGY OF MYTHS IN THE DEVELOPMENT OF LVIV TOURISM: COMMUNICATIVE DISCOURSE

Abstract

Mythology and philosophy of myth are extremely relevant today in the development of tourism in the city of Lviv. The number of tourists is increasing every year, the very magic of legends attracts tourists to visit the historic city. The city of Lviv is surrounded by various stories and narratives, their characters, and this forms the image of the city. On the basis of philosophy, the role of myths in popularizing the culture of Lviv, which play an important role in the development of tourism, is considered. The article gives a number of examples of myths of the ancient city, which have become eternal mysteries for the inhabitants of the city to this day, which requires the interpretation of historical stories, and possibly

true information that has not received scientific confirmation. **The purpose of the study** is the philosophy and typology of myth in the development of tourism. **The object of research** is myth and mythology, their typology in the development of tourism on the example of Ilko Lemko's work "Legends of Old Lviv". **The subject of research** is communicative discourse, as an important component in the development of mythology. Famous philosophers of the period of antiquity and contemporary scientists who studied mythological stories in their stories, in the process of analysis saw that myths have a psychological and manipulative effect on a person, which includes a communicative control system. Very often, a larger percentage of people believe in a myth than in a true confirmed myth-making, because any unconfirmed story becomes a myth. As a result of the research, a typology and classification of myths is proposed: etiological, cult, cosmogonic, astral, solar, anthropogonic, myths about twins, totemic, myths about a dying and resurrecting god, heroic myths, myths about an immaculate conception and miraculous birth, myths about universal flood and eschatological. On the example of Ilko Lemko's work, a scheme based on the typology of legends and tales of the ancient city is given. It is concluded that the philosophy of myth has a communicative and manipulative influence, is multifaceted on the genre palette, which, in turn, has a suggestive meaning of reflection in the human imagination about the hero and historical events that have realistic confirmation. Myths and legends of Lviv are analyzed, in which one can delve into their essence and see the truth of the so-called "fictions" that reflect communicative factuality. Myth, as a rule, is highlighted in the process of communication, has a spiritual meaning and the essence of being.

Key words: myth, philosophy of myth, typology of myth, psychological and manipulative action, communicative discourse, mythical history.

© The Author(s) 2023

This is an open access article under
the Creative Commons CC BY license

Received date 17.10.2023

Accepted date 25.10.2023

Published date 17.11.2023

How to cite: Ольга Рак. Філософія та типологія міфу в розвитку туризму Львова: комунікативний дискурс. Humanities studies : Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house "Helvetica", 2023. 17 (94). P. 82–88.

doi: <https://doi.org/10.32782/hst-2023-17-94-09>

УДК 004:712

DOI <https://doi.org/10.32782/hst-2023-17-94-10>

ВПЛИВ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА РОЗВИТОК ЛАНДШАФТНОГО ДИЗАЙНУ

ІРИНА, РИЖОВА¹
ЄВГЕН АНТИПЕНКО²
КАТЕРИНА, СЕВЕРІН³
ТЕТЯНА, ПАСІЧНА⁴
ІГОР, БОБРОВСЬКИЙ⁵

Анотація

В статті розглядається концептуальна парадигма впливу цифрових технологій на розвиток ландшафтного дизайну. Використання цифрових технологій в цій області призвело до ряду інновацій і змін, які поліпшують якість робіт ландшафтних дизайнерів і роблять їхню роботу більш ефективною та творчою. Цифрові технології відіграють важливу роль у вдосконаленні ландшафтного дизайну, сприяючи інноваціям, створенню стійких та естетично привабливих середовищ. З точки зору розвитку цифрових технологій, ландшафтний дизайн виявляється в нових можливостях та інструментах, які сприяють удосконаленню та творчому розвитку цієї галузі. Мета статті – сформувати цілісну концепцію впливу цифрових технологій на розвиток ландшафтного дизайну. Об'єктом дослідження є ландшафтний дизайн як соціальний, культурний, екологічний феномен. Предметом – вплив цифрових технологій на розвиток ландшафтного дизайну та напрями його удосконалення. Результат дослідження. Розкрито взаємодію між традиційним ландшафтним дизайном та сучасними цифровими технологіями. Представлено визначення ландшафтного дизайну як мистецтва організації простору. Проаналізовано цифрове ландшафтно-архітектурне проектування (Digital Landscape Architecture), його особливості та елементи. Ландшафтний дизайн розглянуто як мистецтво та науку планування та оформлення природних і архітектурних елементів на земельній ділянці для створення функціонального, естетично привабливого та гармонійного середовища. Зроблено висновок, що цифрові технології охоплюють використання комп'ютерів, програмного забезпечення, Інтернету, мобільних пристроїв та інших електронних засобів для збору, обробки та передачі інформації. Велику роль у розвитку ландшафтного дизайну відіграє віртуальне моделювання ландшафтів. Використання цифрових інструментів для створення віртуальних моделей ландшафтів дозволяє дизайнерам експериментувати з різними концепціями та переглядати їх у тривимірному вигляді перед початком реального втілення проекту.

Ключові слова: цифрові технології, ландшафтний дизайн, цифрове ландшафтно-архітектурне проектування, віртуальне моделювання, ландшафтний цифровий дизайнер.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Цифрові технології в останні десятиліття значно вплинули на розвиток різних сфер життя, включаючи ландшафтний дизайн. Використання цифрових технологій в цій області призвело до

ряду інновацій і змін, які поліпшують якість робіт ландшафтних дизайнерів і роблять їхню роботу більш ефективною та творчою. Виокремимо напрями та способи, які цифрові технології впливають на розвиток ландшафтного дизайну:

1. Цифрові технології дозволяють ландшафтним дизайнерам створювати детальні 3D-моделі своїх проектів. VR надає можливість клієнтам і фахівцям пережити дизайн-проект у віртуальному середовищі до того, як будь-які зміни будуть внесені в реальному житті.

2. Використання дронів дозволяє отримати високоякісні знімки з повітря, що полегшує аналіз і дизайн ландшафту. Це допомагає визначити оптимальні місця для розташування рослин, стежок та інших елементів дизайну.

3. Вбудовані сенсори дозволяють відстежувати умови навколишнього середовища, такі як вологість, температура та якість ґрунту. Це надає ландшафтним дизайнерам більше даних для

Corresponding authors:

¹ Національний університет «Запорізька політехніка» (Запоріжжя, Україна)
E-mail: 17design2017@gmail.com

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-9562-200X>

² Національний університет «Запорізька політехніка» (Запоріжжя, Україна)
E-mail: antypenko.y@ukr.net

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-8048-0144>

³ Національний університет «Запорізька політехніка» (Запоріжжя, Україна)
E-mail: severinkate77@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8766-5897>

⁴ Національний університет «Запорізька політехніка» (Запоріжжя, Україна)
E-mail: tanya.pas@gmail.com

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-9893-8317>

⁵ Національний університет «Запорізька політехніка» (Запоріжжя, Україна)
E-mail: bobrovsky_i@ukr.net

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-1480-1816>

оптимізації розташування рослин і створення екологічно ефективних проєктів.

4. Цифрові системи можуть автоматично регулювати полив та освітлення з урахуванням потреб рослин в різний час року та доби. Це забезпечує ефективне використання ресурсів і покращує умови росту рослин.

5. Існують додатки для смартфонів і планшетів, які дозволяють ландшафтним дизайнерам створювати концепції проєктів прямо на місці, взаємодіючи з клієнтами та персоналом.

6. Цифрові технології сприяють розвитку екологічно чутливих підходів до ландшафтного дизайну, допомагаючи зменшити вплив на природу та забезпечити створення стійких та енерго-ефективних ландшафтів.

7. Використання аналітичних інструментів та ШІ дозволяє ландшафтним дизайнерам аналізувати великі обсяги даних, зокрема кліматичні та географічні характеристики регіону.

8. Електронне проєктування і управління проєктами: Використання цифрових інструментів для електронного проєктування та управління проєктами дозволяє ландшафтним дизайнерам ефективно керувати ресурсами, зменшувати час на розробку проєктів та поліпшувати комунікацію з клієнтами та іншими учасниками процесу.

9. Цифрові технології дозволяють вбудовувати інтерактивні елементи, такі як освітлення, фонтани та звукові ефекти, що робить ландшафтні об'єкти більш привабливими та захоплюючими для відвідувачів.

10. Цифрові технології відкривають нові можливості для просування ландшафтних проєктів через соціальні мережі, віртуальні тури та інші онлайн-платформи. Це допомагає ландшафтним дизайнерам привертати нових клієнтів та демонструвати свою креативність.

Усі ці аспекти свідчать про те, що цифрові технології відіграють важливу роль у вдосконаленні ландшафтного дизайну, сприяючи інноваціям, створенню стійких та естетично привабливих середовищ. При цьому важливо зберігати баланс між використанням технологій і збереженням природного характеру ландшафту. Ці технологічні інновації дозволяють ландшафтним дизайнерам більш творчо та ефективно вирішувати завдання, створюючи естетично привабливі та екологічно чисті ландшафти. Це може допомогти у виборі найбільш підходящих рослин, матеріалів та конструкцій для створення стійкого ландшафту.

Ландшафтний дизайн – галузь, яка включає в себе планування та оформлення природних та архітектурних елементів на земельній ділянці з метою створення естетично привабливого, функціонального та гармонійного середовища для людей. З точки зору розвитку цифрових технологій, ландшафтний дизайн виявляється в нових можливостях та інструментах, які сприяють удосконаленню та творчому розвитку цієї галузі. Цифрові технології дозволяють ландшафтним дизайнерам створювати реалістичні 3D-моделі своїх проєктів. VR надає можливість детально роздивитися майбутній ландшафт перед його реалізацією, що допомагає удосконалювати дизайн та враховувати всі деталі. Використання дронів для отримання знімків з висоти дозволяє отримати повніше уявлення про територію, враховувати ландшафтні особливості та визначати оптимальне розташування елементів дизайну. Вбудовані сенсори дозволяють збирати дані про середовище (температура, вологість, якість ґрунту) для аналізу і оптимізації умов росту рослин та інших ландшафтних елементів. Аналітичні інструменти та ШІ можуть допомагати ландшафтним дизайнерам аналізувати великі обсяги даних, враховувати кліматичні та екологічні фактори для оптимізації проєктів. Додатки для смартфонів та планшетів дозволяють ландшафтним дизайнерам робити швидкі наскоки та вносити зміни в проєкт прямо на місці. Цифрові інструменти дозволяють ландшафтним дизайнерам створювати та керувати проєктами більш ефективно, спрощуючи взаємодію з клієнтами та іншими учасниками. Ці технології розширюють можливості ландшафтного дизайну, дозволяючи створювати більш точні, інноваційні та екологічно стійкі проєкти. Завдяки цифровим технологіям ландшафтний дизайн стає більш доступним, творчим та ефективним у всіх аспектах процесу від концепції до реалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, з яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори

Існує ряд конкретних концепцій та авторів, які однозначно визначають взаємозв'язок між ландшафтним дизайном та розвитком цифрових технологій. В цій області взаємодії відбувається безліч інновацій та ідей, які вносяться різними фахівцями та галузевими лідерами. Тут представлені більше загальні тенденції та напрями розвитку. Можна вказати на кілька осіб і компаній, які внесли значний внесок у розвиток ландшафтного дизайну та використання цифрових технологій:

1. Джеймс Хітчмо – відомий ландшафтний дизайнер, який в своїх роботах активно використовує цифрові технології, зокрема 3D-моделювання та віртуальну реальність.

2. Landscape Forms – компанія, яка спеціалізується на меблях для ландшафтного дизайну. Вони впроваджують інноваційні технології та дизайн у свої продукти, роблячи їх більш ефективними та зручними для користувачів.

3. Виробники дронів, такі як DJI, роблять аеріальну фотографію та відеозйомку більш доступною для ландшафтних дизайнерів, дозволяючи отримувати детальні зображення ділянок та дозвіль додатковий рівень аналізу.

4. Smart Landscapes – це концепція, яка об'єднує в собі використання різноманітних цифрових технологій для оптимізації управління ландшафтом середовищем, включаючи системи автоматизації поливу, моніторингу рослин, енергозберігаючі рішення та інше.

Автори цих концепцій є прикладами того, як ландшафтний дизайн і цифрові технології можуть взаємодіяти для створення інноваційних та стійких середовищ. У цьому сучасному контексті фахівці з ландшафтного дизайну відіграють важливу роль у впровадженні та адаптації цифрових технологій для досягнення кращих результатів в роботі. На міжнародному рівні існують організації та ініціативи, які сприяють розвитку ландшафтного дизайну, створенню стійких та естетично вигідних середовищ. Деякі з таких організацій активно співпрацюють з цифровими технологіями, сприяючи їхньому використанню в даній галузі.

1. Міжнародна асоціація ландшафтних архітекторів (International Federation of Landscape Architects – IFLA) є світовою організацією, яка об'єднує фахівців з ландшафтного дизайну та архітектури. Вони пропагують високі стандарти професійної практики та сприяють обміну знаннями та ідеями в цій галузі.

2. Міжнародна асоціація архітектурного освіти (International Association for the Study of Traditional Environments – IASTE) зосереджується на вивченні традиційного оточення та сприяє обміну інформацією та дослідженнями в галузі архітектури та ландшафтного дизайну.

3. Міжнародна конфедерація містобудівників (International Federation for Housing and Planning – IFHP) працює у сфері містобудування, архітектури та розробки ландшафту. Вони вивчають і сприяють розвитку сталого містобудування

та просторового планування.

4. Архітектурний інститут України розвиває програми та ініціативи, спрямовані на підтримку розвитку архітектури, ландшафтного дизайну та сталого розвитку в Україні.

5. Світовий банк та ЮНЕСКО: організації такого рівня фінансують та підтримують проекти, спрямовані на стале управління ландшафтами, включаючи реставрацію та збереження природних та культурних ландшафтів.

6. Міжнародний союз охорони природи (International Union for Conservation of Nature – IUCN) працює над збереженням природи та сталим використанням природних ресурсів. Вони підтримують ініціативи, спрямовані на збереження та відновлення природних ландшафтів, а також сприяють розвитку сталого ландшафтного дизайну.

7. Міжнародна організація з містобудування та розробки (International Society of City and Regional Planners – ISOCARP) зосереджується на розвитку та підтримці сталого містобудування та регіонального планування. Організація співпрацює з фахівцями з усього світу для обміну досвідом та ідентифікації кращих практик у ландшафтному дизайні.

8. Європейська асоціація містобудування (European Council of Spatial Planners – ECTP) об'єднує професіоналів з різних країн Європи для сприяння сталому містобудуванню та регіональному розвитку. Вони також розглядають аспекти ландшафтного дизайну у своїх ініціативах.

9. Світова організація з охорони природи (World Wildlife Fund – WWF) активно працює над збереженням біорізноманіття та природних ландшафтів. Організація підтримує проекти, спрямовані на реставрацію та охорону ландшафтів у всьому світі.

Ці організації та ініціативи забезпечують форуми для обміну досвідом, підтримку сталого розвитку та використання цифрових технологій в ландшафтному дизайні. Фахівці можуть активно залучатися до роботи цих організацій для спільного вирішення завдань у галузі ландшафтного дизайну та розвитку. Ці організації використовують своє впливове становище для підтримки сталого розвитку та впровадження цифрових технологій у ландшафтний дизайн для досягнення глобальних екологічних та культурних цілей. Їхні ініціативи спрямовані на вирішення проблем природоохорони, архітектурного планування та розвитку ландшафтних просторів.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття

Ландшафтний дизайн – це мистецтво та наука планування та оформлення природних і архітектурних елементів на земельній ділянці для створення функціонального, естетично привабливого та гармонійного середовища. Термін «ландшафтний дизайн» охоплює ряд концепцій та понять, які визначають його сутність та методи виконання. Ландшафт – це область або частина землі, що включає в себе природні та культурні елементи, такі як рослини, водойми, ґрунт, будівлі, дороги тощо. Дизайн в цьому контексті означає творчий процес планування та організації об'єкта чи середовища з метою досягнення конкретних цілей та враження. Ландшафтний дизайн часто спрямований на створення екологічно стійких середовищ, де враховуються екологічні фактори, ефективне використання ресурсів та збереження біорізноманіття. Функціональність ландшафтного дизайну передбачає врахування практичних потреб, таких як комфорт, безпека, доступність та інші, що забезпечують зручність та використання простору. Велику роль відіграє естетика в ландшафтному дизайні, яка визначається красою, гармонією та виразністю створеного середовища, яке задовольняє візуальні та емоційні аспекти. Ландшафтний дизайн може включати в себе взаємодію з місцевими спільнотами та розглядати їхні потреби та пріоритети в створенні природних та житлових середовищ. Ландшафтний дизайн виступає за стійке використання ресурсів, енергозбереження та управління водними та іншими ресурсами. Інновації та використання сучасних технологій, таких як 3D – моделювання, дрони, сенсори та інші, можуть вдосконалювати ефективність та креативність ландшафтного дизайну. Цей понятійно-категоріальний апарат ландшафтного дизайну є основоположними, який враховує різноманітні аспекти, починаючи від природних процесів та завершуючи взаємодією з соціокультурним оточенням. Інновації в ландшафтному дизайні визначаються новаторськими ідеями та підходами, спрямованими на вдосконалення якісних, естетичних та стійких аспектів створення природних та архітектурних середовищ. У той же час ми звертаємо увагу на інноваційні засади ландшафтного дизайну, зокрема стале використання ресурсів. Інновації в ландшафтному дизайні включають стратегії сталого викорис-

тання ресурсів, такі як ефективне використання води, відновлення ґрунту, енергоефективність та інші аспекти, що зменшують вплив на природне середовище. Інновації включають системи дренажу, зберігання та використання дощової води, а також технології для зменшення ерозії та оптимізації поливу. Використання технологій 3D-моделювання дозволяє ландшафтним дизайнерам візуалізувати проекти в реальному часі, що полегшує спілкування з клієнтами та дозволяє швидше вносити зміни. Інтерактивні ландшафти включають елементи інтерактивності, такі як динамічне освітлення, звукові ефекти та взаємодію з користувачами для створення захоплюючого досвіду. Має місце застосування екофільтрів у вигляді рослин та зелених стін сприяє очищенню повітря від забруднень та підвищує якість оточуючого середовища. Дрони та сенсори використовуються для отримання аеріальних знімків, моніторингу стану рослин та ґрунту, що дозволяє ландшафтним дизайнерам здійснювати більш точний аналіз та планування. Велику роль відіграють екологічні інсталяції та арт-проекти, які включають екологічні інсталяції та арт-об'єкти, які надихають до думок про природу та взаємодію з навколишнім середовищем. Інновації також полягають у використанні сучасних архітектурних методів, таких як минулі форми, стилі та елементи, що роблять проекти більш сучасними та унікальними. Ці інноваційні засади розширюють можливості ландшафтного дизайну, дозволяючи створювати більш функціональні, естетично привабливі та екологічно стійкі ландшафти. Все це має знайти своє застосування у концепції впливу цифрових технологій на розвиток ландшафтного дизайну.

Мета та формування цілей статті (постановка завдання)

Мета статті – сформулювати цілісну концепцію впливу цифрових технологій на розвиток ландшафтного дизайну.

Завдання дослідження:

- розкрити взаємодію між традиційним ландшафтним дизайном та сучасними цифровими технологіями;
 - дати визначення ландшафтного дизайну як мистецтва організації простору;
 - проаналізувати цифрове ландшафтно-архітектурне проектування (Digital Landscape Architecture), його особливості та елементи;
- Об'єктом дослідження є ландшафтний дизайн як соціальний, культурний, екологічний фено-

мен. Предметом – вплив цифрових технологій на розвиток ландшафтного дизайну та напрямки його удосконалення.

Методологія

Методологія впливу цифрових технологій на розвиток ландшафтного дизайну може включати ряд ключових етапів та принципів. Ось деякі аспекти, які можуть бути враховані в такій методології (Voronkova, Nikitenko, 2022).

1. Аналіз вивчення території, детальний аналіз ландшафту для визначення його особливостей та потенціалу.

2. Оцінка середовища, визначення впливу вже існуючих чинників на ландшафт та можливостей для впровадження цифрових технологій.

3. Збір та використання даних, геопросторовий аналіз: застосування ГІС-технологій для отримання детальної інформації про територію.

4. Сенсорні технології: використання сенсорів для збору даних про клімат, ґрунт та інші параметри.

5. Візуалізація та моделювання: використання Віртуальної Реальності (VR) та Розширеної Реальності (AR), створення віртуальних моделей для візуалізації та аналізу ідей та концепцій.

6. 3D-моделювання: використання програм для створення тривимірних моделей ландшафту для більш детального проектування.

7. Автоматизація та Управління: застосування автоматизованих систем для полегшення обслуговування та догляду за ландшафтом.

8. Інтернет Речей (IoT): використання сенсорів та з'єднання з Інтернетом для моніторингу та керування параметрами навколишнього середовища.

9. Екологічний підхід: інтеграція зелених технологій, застосування технологій, що сприяють екологічно чистому дизайну, таких як зелені дахи, системи збору води тощо.

10. Оцінка впливу: врахування екологічних наслідків впровадження цифрових технологій на ландшафт, залучення громадськості до збору інформації та врахування їхніх думок та потреб у процесі проектування.

11. Інноваційні матеріали та технології: застосування новітніх технологій у будівництві та благоустрої з метою створення стійких та естетичних ландшафтів. Ця методологія має на меті поєднати традиційні принципи ландшафтного дизайну з новітніми цифровими можливостями для створення ефективних, екологічно чистих та естетично привабливих просторів.

12. Дрони та аерофотознімки: використання дронів для отримання детальних знімків з висоти, що дозволяє архітекторам та дизайнерам отримувати точну геопросторову інформацію для подальшого аналізу та проектування.

13. Системи GPS та геолокація: використання GPS для створення точних карт ландшафту та визначення місць для оптимального розташування об'єктів дизайну.

14. Системи моніторингу та керування: використання сучасних систем IoT для моніторингу різних параметрів, таких як вологість, температура, та освітленість, для автоматизованого управління системами поливу та освітлення.

15. Віртуальна та розширена реальність: створення віртуальних моделей ландшафту для візуалізації проектів перед їхнім фізичним втіленням.

16. Використання AR для інтерактивних експозицій та покращення сприйняття ландшафтних об'єктів.

17. Застосування аналітики для обробки великих обсягів даних, щоб здійснювати інформоване прийняття рішень у процесі дизайну та обслуговування.

18. Сенсорна технологія для збору даних: використання сенсорів для моніторингу стану ґрунту, водних ресурсів, та рослин, щоб забезпечити оптимальні умови для росту та розвитку.

19. Елементи інтерактивного дизайну: використання інтерактивних елементів, таких як світлодіодні дисплеї, рухомі об'єкти чи фонтани, для створення динамічних та емоційно збагачених ландшафтів.

20. Генетичний дизайн рослин: використання генетично модифікованих рослин для створення специфічних ефектів, таких як збільшення стійкості до погодних умов чи досягнення конкретної форми.

21. Штучний інтелект: використання алгоритмів машинного навчання для аналізу даних та автоматизації процесів прийняття рішень у ландшафтному дизайні.

Ці методи дозволяють ландшафтним архітекторам та дизайнерам створювати інноваційні та ефективні ландшафтні рішення, враховуючи сучасні можливості технологій. Зважаючи на швидкий розвиток технологій, існують конкретні сучасні методи, перераховані вище методи можуть використовуватися для аналізу ландшафтного дизайну (Урбоекологія, 2021).

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів

1. Взаємодія між традиційним ландшафтним дизайном та сучасними цифровими технологіями

Тема впливу цифрових технологій на розвиток ландшафтного дизайну є цікавою і високоактуальною, оскільки сучасні цифрові технології значно впливають на різні сфери нашого життя, включаючи ландшафтний дизайн. Розглянемо поняття, категорії, концепти даної теми. Ландшафтний дизайн включає в себе планування та оформлення зовнішнього

середовища з метою створення естетично приємних, функціональних та екологічно відповідних просторів. Цифрові технології охоплюють використання комп'ютерів, програмного забезпечення, Інтернету, мобільних пристроїв та інших електронних засобів для збору, обробки та передачі інформації. Велику роль у розвитку ландшафтного дизайну відіграє віртуальне моделювання ландшафтів. (Черкес, 2014). Використання цифрових інструментів для створення віртуальних моделей ландшафтів дозволяє дизайнерам експериментувати з різними концепціями та переглядати їх у тривимірному вигляді перед початком реального втілення проєкту.

Таблиця 1 – Взаємодія між традиційним ландшафтним дизайном та сучасними цифровими технологіями

№ з/п	Сфера застосування	Напрямок розвитку
1	2	3
1	Географічні особливості, рельєфу, кліматичних умов	Застосування геопросторових технологій для аналізу ландшафтів враховує географічні особливості, рельєф, кліматичні умови та інші фактори для оптимізації дизайнерських рішень.
2	Створення інтерактивних елементів у ландшафтному дизайні,	Використання цифрових технологій для створення інтерактивних елементів у ландшафтному дизайні, таких як розумні фонтани, освітлення або автоматизовані системи поливу.
3	Цифрові системи управління для контролю за різними аспектами ландшафтного дизайну	Впровадження цифрових систем управління для контролю за різними аспектами ландшафтного дизайну, включаючи полив, освітлення, системи безпеки та інші.
4	Створення екологічно сталих ландшафтів	Вплив цифрових технологій на створення екологічно сталих ландшафтів, враховуючи аспекти водозбереження, використання енергії та інші екологічно важливі питання.
5	Використання Інтернет речей (IoT) в ландшафтному дизайні,	Використання Інтернет речей (IoT) в ландшафтному дизайні для з'єднання різних елементів ландшафтного дизайну та створення розумних екосистем.
6	Використання аналітики даних та алгоритмів машинного навчання для збору та обробки інформації	Використання аналітики даних та алгоритмів машинного навчання для збору та обробки інформації про використання простору, динаміку росту рослин, індикатори екосистем та інші аспекти ландшафтного середовища.
7	Впровадження робототехніки та автоматизованих систем	Впровадження робототехніки та автоматизованих систем для догляду за рослинами, обслуговування газонів, та інших завдань у ландшафтному дизайні.
8	Сприяння взаємодії між людьми та природою	Вплив цифрових технологій на соціальні аспекти ландшафтного дизайну, включаючи сприяння взаємодії між людьми та природою.
9	Використання цифрових інструментів та програм	Використання цифрових інструментів та програм для ландшафтних дизайнерів, які полегшують та покращують їх творчий процес.
10	Використання заходів кібербезпеки для захисту цифрових систем,	Використання заходів кібербезпеки для захисту цифрових систем, які використовуються в ландшафтному дизайні.
11	Розвиток інфраструктури в ландшафтному середовищі	Розвиток інфраструктури для електромобільності та вирішення питань заряджання електромобілів в ландшафтному середовищі.
12	Вплив електронної торгівлі на розвиток ландшафтного дизайну	Розгляд впливу електронної торгівлі на ринок рослин, матеріалів для ландшафтного дизайну та обладнання через онлайн-платформи та маркетплейси.
13	Сенсорні технології та аналіз емоцій	Дослідження використання сенсорних технологій для аналізу емоцій та реакцій людей на ландшафтний дизайн, що може впливати на подальше вдосконалення проєктів.

1	2	3
14	Відновлювана енергія в ландшафтному дизайні	Розгляд використання відновлюваної енергії, такої як сонячні панелі та вітряні турбіни, для живлення цифрових систем та об'єктів ландшафтного дизайну.
15	Електронні картографічні сервіси:	Вивчення використання електронних карт та геоданих для планування ландшафтних проєктів та навігації.
16	Інтерактивні дизайн-елементи для громадських просторів	Розробка інтерактивних елементів у громадських просторах за допомогою цифрових технологій для залучення громадськості та створення цікавих взаємодій.
17	Етичні та правові питання	Вивчення етичних аспектів використання цифрових технологій у ландшафтному дизайні, а також правових питань, пов'язаних із захистом даних та інтелектуальної власності.
18	Цифрові платформи для обміну ідеями:	Аналіз ролі цифрових платформ та соціальних мереж у сприянні обміну ідеями та досвідом серед ландшафтних дизайнерів та експертів.

Сформовано авторами

Вивчення цих аспектів дозволить глибше розуміти, як сучасні технології можуть трансформувати та вдосконалити ландшафтний дизайн, створюючи більш ефективні, естетично привабливі та екологічно сталі простори. Взаємодія між традиційним ландшафтним дизайном та сучасними цифровими технологіями може допомогти не лише розкрити нові можливості у сфері ландшафтного дизайну, але й вивчити виклики та перспективи, пов'язані з інтеграцією цифрових технологій у цю галузь. Взаємодія між традиційним ландшафтним дизайном та сучасними цифровими технологіями відкриває широкі можливості для дослідження взаємодії між традиційним ландшафтним дизайном та сучасними цифровими технологіями, розвиваючи такі напрямки, як творчість, ефективність та екологічна сталість (Петришин, 2021).

Ландшафтний дизайн – це процес створення та організації естетично приємного та функціонального середовища на відкритих просторах. Термін «ландшафтний дизайн» може включати в себе різні аспекти, такі як планування та розташування рослин, об'ємно-просторові композиції, водні об'єкти, архітектурні елементи та інше. Мета ландшафтного дизайну – створити гармонійний і функціональний простір, який відповідає потребам користувачів і відзначається естетичною привабливістю. Ландшафтний дизайн може включати в себе елементи ландшафтного архітектурного дизайну або ландшафтно-архітектурного проєктування, яке орієнтоване на створення комплексних просторових рішень, об'єднуючи архітектурні та природні елементи. Цей підхід може використовувати різноманітні матеріали, рослини та елементи дизайну для створення зручних, привабливих та функціональ-

них місць для відпочинку, роботи чи проживання. Ландшафтний дизайн може бути застосований у різних контекстах, таких як розробка об'єктів громадської інфраструктури, озеленення житлових територій, створення парків, садів, а також при організації просторів навколо комерційних або індустріальних будівель. Сучасний ландшафтний дизайн також активно використовує принципи сталого розвитку та екологічної урбаністики. Це може включати в себе використання енергоефективних технологій, відновлюваних ресурсів, зелених дахів, створення природних біотопів та інших заходів для зменшення негативного впливу на довкілля. Сутність ландшафтного дизайну полягає в тому, щоб об'єднати природні та створені людиною елементи в єдиний гармонійний ансамбль, який враховує естетичні, функціональні та екологічні аспекти. Професіонали у цій галузі можуть бути архітекторами-пейзажистами, дизайнерами, архітекторами або фахівцями з екології, які спільно працюють для створення просторів, які задовольняють потреби користувачів і відображають цінності та характер місцевості (Рижова, Прусак та ін., 2017).

2. Визначення ландшафтного дизайну як мистецтва організації простору

Ландшафтний дизайн може бути визначений різними способами, залежно від контексту та підходу. Надамо визначення ландшафтного дизайну, націленого на створення гармонійного, естетично приємного та функціонального середовища:

1. Ландшафтний дизайн може бути визначений як мистецтво організації простору, включаючи природні та створені елементи, з метою створення гармонійного, естетично приємного та функціонального середовища.

2. В контексті дизайну зовнішнього середовища ландшафтний дизайн може бути визначений як процес планування та оформлення відкритих просторів, включаючи в себе вибір рослин, архітектурних елементів та інших компонентів.

3. Ландшафтний дизайн може бути визначений як процес, спрямований на створення життєздатного та екологічно зрівноваженого середовища, де архітектурні та природні елементи взаємодіють з метою підтримки біорізноманіття та забезпечення комфорту для людей.

4. Ландшафтний дизайн може бути визначений як процес інтеграції природних елементів у штучно створене середовище або, навпаки, створення природних об'єктів у міських або сільських просторах (Набивач, 2011).

5. Ландшафтний дизайн може бути визначений як розробка функціонального та естетичного плану простору, враховуючи потреби користувачів та співвідношення з природним оточенням.

6. Ландшафтний дизайн може бути визначений як вираження соціокультурних цінностей через організацію простору. Він враховує потреби та прагнення спільноти, а також намагається вбудувати в дизайн елементи, які відображають історію, традиції та ідентичність місцевого населення.

7. Ландшафтний дизайн може бути розглядається як інструмент екологічної урбаністики, спрямований на створення ефективних та екологічно чистих міських середовищ. Він може включати в себе впровадження зелених технологій, збереження водних ресурсів та інші природоохоронні практики.

8. Ландшафтний дизайн може служити засобом покращення якості життя, створюючи привабливі та функціональні простори для рекреації, відпочинку та взаємодії. Він сприяє створенню комфортних місць для проживання та роботи.

9. Ландшафтний дизайн може включати в себе використання сучасних технологій, таких як комп'ютерне моделювання та аналіз, для оптимізації простору та визначення оптимальних параметрів дизайну.

10. Ландшафтний дизайн може розглядатися як інструмент, що враховує психофізіологічний вплив природних елементів на емоційний та фізичний стан людини. Це може включати в себе використання кольорів, форм та текстур для створення позитивного враження та зниження стресу.

Ці визначення відображають різні аспекти ландшафтного дизайну, що включають як естетичні, так і функціональні аспекти, а також взає-

модію з природним оточенням та аспекти сталого розвитку. Визначення ландшафтного дизайну доповнюють один одного, створюючи комплексний підхід до ландшафтного дизайну, який враховує як фізичні, так і соціокультурні виміри оточуючого простору. Ландшафтний дизайн – це галузь, що займається плануванням і оформленням зовнішнього середовища, такого як сади, парки, території навколо будівель, з метою створення естетично привабливих і функціональних просторів. У контексті використання цифрових технологій ландшафтний дизайн може стати ще більш інноваційним та ефективним. Проаналізуємо деякі аспекти цієї взаємодії (Рижова, 2017).

Цифрові технології в сучасному ландшафтному дизайні відкривають нові можливості для творчості, сталості та інновацій. Інтеграція таких технологій дозволяє створювати не лише естетично привабливі, але і екологічно сталі та функціональні ландшафти, що відповідають вимогам сучасного суспільства. Цифрові технології в ландшафтному дизайні не лише полегшують роботу дизайнера, а й розширюють можливості та якість створеного простору. Їх інтеграція дозволяє ефективно враховувати багатоаспектність та сталість у створенні природних і архітектурних об'єктів, що сприяє створенню збалансованих та естетичних середовищ. Цифрові технології сприяють не лише вдосконаленню процесу ландшафтного дизайну, але і забезпечують більш точне, функціональне та стале використання простору, що відповідає сучасним вимогам і тенденціям у дизайні ландшафту (Рижова, 2009).

3. Цифрове ландшафтно-архітектурне проектування (Digital Landscape Architecture), його особливості та елементи

Цифрове ландшафтно-архітектурне проектування (Digital Landscape Architecture) – це підхід до проектування та планування об'єктів ландшафтно-архітектури, який активно використовує цифрові технології для оптимізації процесу, покращення результатів та забезпечення інноваційних рішень. Основні аспекти цифрового ландшафтно-архітектурного проектування включають:

1. Використання CAD (комп'ютерного архітектурного проектування), в основі якого використання спеціальних програм для створення, редагування та аналізу дизайну ландшафту.

2. 3D-моделювання і візуалізація, що включає створення тривимірних моделей ландшафтних об'єктів для кращого розуміння просторових взаємодій та візуалізації кінцевого результату.

Таблиця 2 – Використання цифрових технологій у ландшафтному дизайні

№ з/п	Сфера застосування	Зміст та напрямок розвитку
1	3D-моделювання і віртуальна реальність (VR):	Використання цифрових інструментів для створення тривимірних моделей дозволяє дизайнерам візуалізувати свої ідеї перед тим, як реалізувати їх на практиці. VR може допомагати клієнтам зрозуміти, як виглядатиме об'єкт в реальному часі.
2	Геопросторові технології:	Геопросторові інформаційні системи (ГІС) дозволяють аналізувати та враховувати географічні дані при плануванні ландшафтного дизайну. Це може включати в себе аналіз рельєфу, кліматичних умов, розташування рослин і т. д.
3	Додатки для планування:	Існує ряд мобільних додатків та програмного забезпечення, яке допомагає ландшафтним дизайнерам в плануванні та візуалізації проектів. Вони можуть містити інструменти для вибору рослин, кольорів, матеріалів, а також функції віртуального дизайну.
4	Автоматизовані системи поливу і догляду	Цифрові технології можуть бути використані для створення систем автоматизованого поливу, відслідковування стану рослин, контролю за якістю ґрунту та іншими аспектами догляду за ландшафтом.
5	Екологічне моделювання	Використання цифрових інструментів для моделювання впливу ландшафтного дизайну на навколишнє середовище дозволяє враховувати екологічні аспекти та максимізувати сталість проекту.
6	Моніторинг та управління за дистанції	Деякі системи дозволяють віддалено моніторити і керувати параметрами ландшафтного дизайну, такими як освітлення, полив, системи безпеки тощо.
7	Енергоефективність та сталість	Цифрові технології можуть допомагати впроваджувати енергоефективні рішення в ландшафтний дизайн, такі як інтелектуальне керування освітленням, використання сонячних батарей для живлення елементів інфраструктури, та інші засоби оптимізації використання енергії.
8	Інтерактивність та залучення спільноти	Цифрові технології можуть сприяти взаємодії з громадськістю та залученню спільноти у процес ландшафтного дизайну. Віртуальні тури, онлайн-консультації та інші інтерактивні засоби можуть допомагати отримати відгуки та ідеї від користувачів.
9	Дані для прийняття рішень	Збір та аналіз даних за допомогою датчиків та IoT-технологій може надавати цінну інформацію для прийняття рішень щодо оптимізації догляду за ландшафтом, витрати ресурсів та вдосконалення функціональності об'єкта.
10	Інноваційні матеріали та конструкції	Використання цифрових технологій може сприяти розробці та впровадженню нових матеріалів та конструкцій, які підвищують стійкість до атмосферних впливів та дозволяють створювати унікальні форми та структури.
11	Моніторинг та управління ресурсами	Використання сенсорів і IoT-рішень дозволяє в режимі реального часу відстежувати споживання води, енергії та інших ресурсів на ландшафтних об'єктах. Це дозволяє оптимізувати використання ресурсів та зменшити негативний вплив на довкілля.
12	Системи «розумних» рослин	Розумні сенсори, вбудовані в рослини, можуть надавати дані про їхнє здоров'я та потреби в догляді. Це дозволяє вчасно виявляти проблеми та надавати оптимальний догляд.
13	Використання дронів	Дрони можуть використовуватися для зйомки з висоти, аналізу та моніторингу великих територій. Вони дозволяють отримати унікальний погляд на ландшафт і використовувати ці дані для оптимізації дизайну та догляду.
14	Системи автоматичного аналізу дизайну	Застосування штучного інтелекту для аналізу естетичних та функціональних аспектів дизайну може спростити процес вибору оптимальних рішень та підвищити якість ландшафтних проектів.
15	Інтерактивні інсталяції	Використання цифрових технологій дозволяє створювати інтерактивні елементи в ландшафтному дизайні, такі як рухомі скульптури, світлові інсталяції або аудіовізуальні ефекти, які залучають увагу та створюють неповторний досвід для відвідувачів.

Сформовано авторами

3. Геоінформаційні системи (ГІС), що сприяють використанню геопросторових технологій для аналізу та обробки географічних даних, що дозволяє ефективно планувати розташування елементів ландшафту.

4. Використання сучасних технологій віртуальної реальності (VR), які дозволяють дизайнерам та клієнтам зануритися в віртуальний світ та оцінити проєкт з різних кутів та ракурсів.

5. Використання аналітики для збору та обробки даних, що сприяє прийняттю обґрунтованих рішень під час проєктування та цифрових інструментів для оптимізації використання енергії та ресурсів у ландшафтних проєктах.

6. Інтеграція «розумних» технологій, в основі якої впровадження IoT-рішень та сенсорів для відстеження параметрів ландшафту та автоматизації деяких процесів.

7. Використання цифрових інструментів для прогнозування та оцінки екологічних наслідків ландшафтних проєктів дозволяє здійснювати більш обдумане та екологічно стале планування.

8. Мобільні додатки та онлайн-платформи: Розробка додатків та онлайн-платформ для взаємодії зі спільнотою, залучення відгуків від користувачів, а також надання інтерактивних можливостей для взаємодії з ландшафтним середовищем.

9. Системи управління та моніторингу за дистанцією, використання цифрових технологій для віддаленого моніторингу стану ландшафтних об'єктів та управління різними аспектами їх функціонування.

10. Використання штучного інтелекту (ШІ), який може використовуватися для аналізу великої кількості даних, враховуючи різні фактори, і внести рекомендації щодо оптимального дизайну та управління.

11. Розробка «зелених» технологій, тобто залучення технологій, спрямованих на збереження природних ресурсів та створення екологічно чистих ландшафтів, таких як системи збору та використання дощової води, відновлювані джерела енергії тощо.

12. Використання цифрових технологій для створення ігрових та освітніх інтерактивних платформ, які сприяють збільшенню обізнаності та відповідального ставлення до природи.

13. Створення динамічних та змінних ландшафтів, в основі яких застосування цифрових технологій для створення ландшафтів, які можуть змінюватися відповідно до різних часових, погодних та інших умов (Рижова, 2018).

Цифрове ландшафтно-архітектурне проєктування відкриває безліч можливостей для творчості, оптимізації та створення сталої інфраструктури, що задовольняє потреби сучасного суспільства та забезпечує створення екологічно чистих ландшафтів.

Архітектурне проєктування ландшафтного дизайну є складним процесом, який поєднує в собі естетичні, екологічні, функціональні та технічні аспекти. Слід враховувати при розробці ландшафтного дизайну наступні концептуальні підходи, що включають:

Таблиця 3 – Концептуальні підходи до ландшафтного дизайну

№ з/п	Сфера застосування	Зміст та напрямок розвитку
1	Аналіз території	Зовнішні фактори: погода, клімат, ґрунтові умови; внутрішні фактори: зонування, рельєф, екологічні особливості.
2	Аналіз ландшафту	Визначення сильних та слабких сторін, можливостей та загроз.
3	Функціональність	Визначення призначення простору, розміщення функціональних елементів.
4	Естетика	Розробка стилістичної концепції, вибір кольорової палітри, форм та текстур.
5	Інновації	Використання новаторських технологій та ідей у ландшафтному дизайні.
6	Розташування рослин	Вибір і розміщення рослин з урахуванням вимог до ґрунту, світла та вологості.
7	Водні елементи	Дизайн водойм, фонтанів, водоспадів, водних систем.
8	Архітектурні елементи	Мости, альтанки, сходи, скульптури, майданчики.
9	Управління водою	Розробка систем дренажу, іригації та водоочищення, вибір стійких до атмосферних впливів та екологічно безпечних матеріалів.
10	Екологічна стійкість	Зменшення впливу на екосистеми.
11	Мінімізація	Мінімізація енергоспоживання, використання відновлюваних джерел енергії.
12	Освітлення	Правильне розміщення світильників для безпеки та естетики в нічний час.
13	Безпека	Урахування безпекових аспектів для відвідувачів та користувачів.
14	Системи автоматизації	Використання технологій для полегшення догляду та управління.

Сформовано авторами

Ці підходи та напрями розвитку ландшафтного дизайну слугують основою для створення гармонійних, естетичних та функціональних ландшафтів, які задовольняють потреби та вимоги користувачів і водночас бережуть природні ресурси (Stanisław Lose, 2020).

«Цифрове ландшафтно-архітектурне проектування» (Digital Landscape Architecture) – це підхід до створення та управління ландшафтом середовищем, який використовує розширені цифрові технології для поліпшення процесів дизайну та реалізації ландшафтних проєктів. Цей підхід орієнтований на інтеграцію цифрових інструментів у всі етапи створення та управління ландшафтом. Ключові аспекти цифрового ландшафтно-архітектурного проектування:

1. Геоінформаційні системи (ГІС): використання: ГІС дозволяють збирати, аналізувати та візуалізувати географічні дані. У контексті ландшафтного дизайну, ГІС можуть використовуватися для аналізу рельєфу, клімату, гідрології та інших параметрів для оптимізації проєкту.

2. Будівельні інформаційні моделі (BIM): використання: BIM використовується для створення цифрових тривимірних моделей будівель та ландшафтів, що полегшує співпрацю між архітекторами, ландшафтними дизайнерами та іншими стейкхолдерами.

3. Віртуальна реальність (VR) та розширена реальність (AR): використання: VR і AR використовуються для візуалізації проєктів та надають клієнтам та дизайнерам можливість взаємодії з віртуальним середовищем перед фактичною реалізацією проєкту.

4. Системи автоматизованого поливу та освітлення: цифрові системи управління поливом та освітленням можуть оптимізувати використання води, енергії та забезпечити автоматизований догляд за рослинами.

5. Інтерактивні додатки та веб-платформи: розробка цифрових інструментів для спілкування з користувачами та залучення їх у процес прийняття рішень щодо ландшафтного дизайну.

6. Цифрова аналітика: використання аналітичних інструментів для визначення ефективності та взаємодії з ландшафтом середовищем.

7. Алгоритмічний дизайн та генеративні алгоритми: використання алгоритмів для створення складних та унікальних ландшафтів, що враховують параметри якості та естетики.

Цифрове ландшафтно-архітектурне проектування сприяє покращенню якості та ефективності

ландшафтних проєктів, а також сприяє розвитку інновацій у галузі дизайну та управління природним середовищем. Цифрові технології, такі як ГІС (геоінформаційні системи), використовуються для аналізу та моделювання ландшафтів. Зокрема, це включає в себе аналіз висотних даних, картографію та інше, щоб забезпечити ефективне планування. Використання VR та AR для створення іммерсивних просторів для попереднього перегляду проєкту ландшафту (Павлюк, Рижова, 2021).

Дизайнери можуть використовувати ці технології для візуалізації проєктів та залучення клієнтів до дослідження віртуальних просторів. Використання IoT (Інтернет речей) та сенсорів для збору даних з ландшафтів може включати в себе автоматизацію поливу, контроль за якістю ґрунту, освітлення та інші аспекти догляду за ландшафтом. Велику роль відіграє використання алгоритмів та програмування для створення складних та унікальних форм ландшафтів. Це може включати в себе створення абстрактних патернів, геометричних структур та комплексних систем рослин. Застосування принципів, здебільшого здобутих в природі, у цифровому ландшафтному дизайні може включати в себе використання біометричних аспектів для оптимізації систем та структур (Рижова І.С).

Концепція використання аналітики даних для визначення та оптимізації функціональності ландшафтних елементів включає аналіз використання простору, взаємодії з користувачами та інші дані можуть впливати на рішення дизайнера. Ці концепції відображають сучасні тенденції у використанні цифрових технологій у ландшафтному дизайні та покликані забезпечити більш точне, ефективне та інноваційне проектування. Концепції авторів у ландшафтному дизайні можуть розрізнятися в залежності від їхнього підходу та творчого візонерства. Кожен дизайнер може розвивати власні ідеї та принципи. Наведемо деякі загальні концепції, які можуть бути асоційовані з різними підходами до ландшафтного дизайну. Цифровізація в ландшафтному дизайні охоплює використання цифрових технологій для створення, управління та взаємодії з ландшафтними об'єктами. Розвиток дизайну активно враховує вплив на природу та природні ресурси, що включають:

- використання місцевих рослин, стійких до клімату та природних матеріалів;
- створення лаконічних та елегантних просторів з обмеженим кількістю елементів;

– використання геометричних форм, мінімальних декорів та чітких ліній;

– створення просторів, які сприяють активній участі та взаємодії користувачів, використання рухливих елементів, інтерактивних ігор або арт-інсталяцій;

– використання природних елементів та матеріалів, щоб стимулювати зв'язок з природою, використання традиційних елементів, символіки або реліктових рослин.

Ці концепції представляють лише кілька можливих підходів, і кожен дизайнер може комбінувати їх або розробляти власні унікальні концепції в залежності від своїх власних уявлень і філософії.

Ландшафтний цифровий дизайнер – це фахівець, який використовує цифрові технології для проектування та вдосконалення ландшафтних просторів. Робота цього фахівця охоплює використання комп'ютерних програм, географічних інформаційних систем (ГІС), віртуальної реальності (VR) та інших цифрових інструментів для творення, моделювання та візуалізації ландшафтних проєктів (Мигаль, 2014).

Основні обов'язки ландшафтного цифрового дизайнера можуть включати:

1. Проектування ландшафтів: використання програм для створення цифрових макетів і тривимірних моделей ландшафтних проєктів.

2. Віртуальна реальність та взаємодія: впровадження VR-технологій для створення інтерактивних презентацій ландшафтних дизайнів та можливості візуальної взаємодії з клієнтами.

3. Геопросторовий аналіз: використання ГІС для аналізу географічних параметрів, таких як клімат, ґрунтова вологість, рельєф тощо.

4. Вибір рослинності та матеріалів: врахування факторів екологічності та естетичних властивостей при виборі рослин, каменю та інших матеріалів.

5. Комунікація з клієнтами та іншими фахівцями: використання цифрових інструментів для ефективного спілкування з клієнтами, архітекторами, інженерами та іншими учасниками проєкту.

6. Ефективне управління проєктами: використання цифрових інструментів для планування та відстеження ходу робіт над ландшафтним проєктом. Це дозволяє керувати ресурсами та строками виконання завдань.

7. Інноваційні технології у дизайні: використання сучасних технологій, таких як дрони для зйомки аерофотознімків, або датчики для моніторингу мікроклімату та якості ґрунту, для отримання більш точних та об'єктивних даних.

8. Створення енергоефективних рішень: використання цифрових інструментів для розрахунків та оптимізації систем автополиву, освітлення та інших аспектів, спрямованих на зменшення енергоспоживання та підвищення сталості.

9. Інтерактивні платформи: впровадження цифрових рішень для створення інтерактивних онлайн-платформ, де клієнти можуть висловлювати свої побажання, а також отримувати та залишати відгуки, сприяючи вдосконаленню якості та взаємодії у процесі дизайну.

10. Навчання та професійний розвиток: активне використання онлайн-ресурсів та електронних платформ для навчання та професійного розвитку у галузі цифрового ландшафтного дизайну, щоб дизайнери були завжди в курсі останніх технологічних тенденцій.

Ландшафтний цифровий дизайнер сприяє розвитку інноваційних та стилістичних рішень в ландшафтному дизайні, використовуючи переваги сучасних технологій для створення привабливих та функціональних середовищ.

Загалом, ландшафтний цифровий дизайнер поєднує традиційні принципи ландшафтного дизайну із сучасними цифровими інструментами, щоб створювати естетичні, функціональні та сталі ландшафтні рішення (Русанова, 2020).

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі

Вплив цифрових технологій на розвиток ландшафтного дизайну є значущим і включає в себе цифрове моделювання та візуалізацію, зокрема різноманітні програми:

1. Використання програм для створення тривимірних моделей ландшафту дозволяє дизайнерам віртуально спостерігати за тим, як змінюватиметься ландшафт в різних умовах.

2. Віртуальна реальність (VR) та доповнена реальність (AR): вони надають можливість клієнтам та дизайнерам інтерактивно взаємодіяти з ландшафтним проєктом, вносячи зміни в реальному часі або переглядаючи віртуальні елементи в реальному оточенні.

3. Географічні інформаційні системи (ГІС): використання ГІС дозволяє дизайнерам збирати та аналізувати різноманітні географічні дані, такі як клімат, рельєф, гідрографія, для кращого розуміння та планування ландшафтних проєктів.

4. Інтелектуальні технології та штучний інтелект: використання алгоритмів та інтелектуальних систем для автоматизації певних аспектів ландшафтного дизайну, таких як вибір рослин,

оптимізація систем автополиву чи врахування енергоефективних рішень.

5. Спільна робота та комунікація: використання цифрових інструментів для зручної комунікації між клієнтами, дизайнерами та іншими учасниками проекту, що сприяє швидшому та ефективнішому розвитку проекту.

6. Ефективне управління ресурсами: застосування цифрових технологій для ефектив-

ного управління ресурсами, такими як вода, енергія та матеріали, що дозволяє створювати більш сталі і екологічно ефективні ландшафтні рішення.

Ці технології не лише полегшують процес проектування, але і впливають на якість та сталість ландшафтних рішень, роблячи їх більш пристосованими до сучасних вимог та екологічних стандартів.

Список використаних джерел

- Voronkova, V. G., Nikitenko, V. O. Philosophy of the creative city. Zhytomyr Ivan Franko State University Journal. Philosophical Sciences. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Житомир : Вид-во ЖДУ імені І. Франка. 2022. № 2 (92). С. 48–57. <http://philosophy.visnyk.zu.edu.ua/issue/view/16111>
- Valentina Voronkova, Alla Cherep, Vitalina Nikitenko, Regina Andriukaitiene Conceptualization of digital reality expertise in conditions of stochastic insurance: nonlinear methodology. *Humanities studies*. 2020. Випуск 2 (79). С. 182–195.
- Урбоекологія: підручник для студентів вищих навчальних закладах / В. П. Кучерявий. Львів : Видавництво «Новий Світ-2000», 2021. 460 с.
- Черкес Б. С. Архітектура сучасності: остання третина ХХ – початок ХХІ століть : навч. посібник. 2-ге вид. / Б. С. Черкес, С. М. Лінда. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2014. 384 с.
- Набивач В. М. Основи загальної та хімічної екології: навч. посібник / В. М. Набивач ; М-во освіти і науки України, молоді та спорту України, Держ. вищ. навч. закл. Україн. держ. хіміко-технол. ун-т. ДВНЗ: УДХТУ, 2011. 246 с.
- Петришин Г. П. Містобудівне проектування. Частина 1: Місто як об'єкт проектування : підручник / С. В. Ганец, А. В. Гоблик, Ю. В. Ідак та ін. ; за ред. Г. П. Петришин, Б. С. Посацького, Ю. В. Ідак. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2021. 312 с.
- Рижова І. Smart-технології як фактор розвитку сучасного дизайну. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії* : Збірник наукових праць. Запоріжжя : Вид-во ЗДІА, 2017. Вип.69. С. 174–184.
- Рижова І. С., Прусак В. Ф., Мигаль С. П., Резанова Н. О. Дизайн середовища : словник-довідник / за ред. д-ра філос. н., проф. І. С. Рижової. Львів : Простір-М, 2017. 360 с.
- Рижова, І. С. Дизайн в технічних вузах України. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. Запоріжжя, 2009. Вип. 37. С. 87–95
- Рижова, І. С. Вплив «SMART технологій» на розвиток «SMART-міста» в інформаційному суспільстві. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. Запоріжжя. 2018. Вип. 72. С. 81–90.
- Рижова І. С. Сутність і зміст дизайну. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. Запоріжжя, 2012. Вип. 51. С. 206–216.
- Stanisław Lose. Ku urbanologii / Kolegium Europy Wschodniej im. Jana Nowaka-Jeziorańskiego, Wrocław – Wojnowice, 2020. 488 s.
- Павлюк О., Рижова І. Польські архітектори на тлі модерну Катеринослава. Запоріжжя : Дике Поле, 2021. 184 с.
- Мигаль С. П. Біоніка в дизайні просторово-предметного середовища : навч. посібник / С. П. Мигаль, І. А. Дида, Т. Є. Казанцева. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2014. 228 с.
- Русанова І. В. Інженерний благоустрій територій: підручник / І. В. Русанова, Г. М. Шульга. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2020. 260 с.

REFERENCES

- Voronkova, V. G., Nikitenko, V. O. (2022). Philosophy of the creative city. Zhytomyr Ivan Franko State University Journal. Philosophical Sciences. *Bulletin of Zhytomyr Ivan Franko State University*. Zhytomyr: ZhSU Publishing House. № 2 (92). 48–57. <http://philosophy.visnyk.zu.edu.ua/issue/view/16111>
- Valentina Voronkova, Alla Cherep, Vitalina Nikitenko, Regina Andriukaitiene (2020). Conceptualization of digital reality expertise in conditions of stochastic insurance: nonlinear methodology. *Humanities studies*. 2 (79). 182–195
- Urban ecology (2021): a textbook for students of higher educational institutions / V. P. Kucheryavyi. Lviv : Novyi Svit-2000 Publishing House. 460.
- Cherkes B. S. (2014), Architecture of the present: the last third of the twentieth and the beginning of the twenty-first centuries: a textbook. 2nd ed. / B. S. Cherkes, S. M. Linda. Lviv : Lviv Polytechnic Publishing House. 384.
- Nabyvach V. M. (2011). Fundamentals of general and chemical ecology: a textbook / VM Nabyvach; Ministry of Education and Science of Ukraine, Youth and Sports of Ukraine, State Higher Educational Institution. Ukrainian State University of Chemical Technology : USUCT. 246.

Petryshyn G. P. (2021). Urban planning design. Part 1: City as an object of design: textbook / S. Ganets, A. Goblik, Y. Idak and others, eds. H. Petryshyn, B. Posatsky, Y. Idak. Lviv : Lviv Polytechnic Publishing House. 312.

Ryzhova I. (2017). Smart-technologies as a factor in the development of modern design Humanitarian Herald of Zaporizhzhia State Engineering Academy : Collection of scientific papers. Zaporizhzhia : ZGIA Publishing House. Issue 69. 174–184.

Ryzhova I. S., Prusak V. F., Migal S. P., Rezanova N. O. (2017). Environment Design: Dictionary – reference book / Edited by Doctor of Philosophy, Professor I. S. Ryzhova. Lviv : Prostir-M. 360.

Ryzhova, I. S. (2009). Design in technical universities of Ukraine. *Humanitarian Bulletin of Zaporizhzhya State Engineering Academy*. Issue 37. 87–95.

Ryzhova, I. S. (2018b). Influence of “SMART technologies” on the development of “SMART city” in the information society. *Humanitarian Bulletin of Zaporizhzhia State Engineering Academy*. Zaporizhzhia. Issue 72. 81–90

Ryzhova, I. S. (2012). The essence and content of design. *Humanitarian Bulletin of Zaporizhzhia State Engineering Academy*. Issue 51. 206–216.

Stanicław Lose (2020). Ku urbanologii / Kolegium Europy Wschodniej im. Jana Nowaka- Jeziorańskiego, Wrocław – Wojnowice. 488.

Pavliuk O., Ryzhova I. (2021). Polish architects against the background of modernity in Katerynoslav. Zaporizhzhia : Wild Field. 184.

Migal S. P. (2014). Bionics in the design of spatial and subject environment: a textbook / S. P. Migal, I. A. Dida, T. E. Kazantseva. Lviv : Lviv Polytechnic Publishing House. 228.

Rusanova I. V. (2020). Engineering improvement of territories: a textbook / I. V. Rusanova, G. M. Shulga. Lviv : Lviv Polytechnic Publishing House. 260.

IRYNA, RYZHOVA – Doctor of Philosophy (D.Sc.),
Professor, Head of the Department of Design of the National University,
Zaporizhzhia Polytechnic (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: 17design2017@gmail.com
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-9562-200X>

YEVGEN ANTYPENKO – Doctor of technical sciences (D.Sc.),
Professor, Head of the Department of Design of the National University,
Zaporizhzhia Polytechnic (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: antypenko.y@ukr.net
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-8048-0144>

KATERYNA, SEVERIN – Senior Lecturer of the Design Department
of the National University, Zaporizhzhia Polytechnic (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: severinkate77@gmail.com
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-8766-5897>

TETIANA, PASICHNA – Senior Lecturer of the Design Department
of the National University, Zaporizhzhia Polytechnic (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: tanya.pas@gmail.com
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-9893-8317>

IGOR, BOBROVSKYI – Senior Lecturer of the Design Department
of the National University, Zaporizhzhia Polytechnic (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: bobrovsky_i@ukr.net
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-1480-1816>

THE INFLUENCE OF DIGITAL TECHNOLOGIES ON THE DEVELOPMENT OF LANDSCAPE DESIGN

Abstract

The article discusses the conceptual paradigm of the impact of digital technologies on the development of landscape design. The use of digital technologies in this area has led to a number of innovations and changes that improve the quality

of landscape designers' work and make their work more efficient and creative. Digital technologies play an important role in improving landscape design, promoting innovation, creating sustainable and aesthetically pleasing environments. From the point of view of the development of digital technologies, landscape design is manifesting itself in new opportunities and tools that contribute to the improvement and creative development of this industry. The purpose of the article is to form a holistic concept of the impact of digital technologies on the development of landscape design. The object of research is landscape design as a social, cultural, and environmental phenomenon. The subject is the influence of digital technologies on the development of landscape design and directions for its improvement. Research results. The interaction between traditional landscape design and modern digital technologies is revealed. The definition of landscape design as an art of space organisation is presented. Digital Landscape Architecture, its features and elements are analysed. Landscape design is considered as the art and science of planning and designing natural and architectural elements on a land plot to create a functional, aesthetically pleasing and harmonious environment. It is concluded that digital technologies include the use of computers, software, the Internet, mobile devices and other electronic means for collecting, processing and transmitting information. Virtual modelling of landscapes plays an important role in the development of landscape design. The use of digital tools to create virtual models of landscapes allows designers to experiment with different concepts and view them in three dimensions before starting the actual implementation of the project.

Key words: digital technologies, landscape design, digital landscape architectural design, virtual modelling, landscape digital designer.

© The Author(s) 2023

This is an open access article under
the Creative Commons CC BY license

Received date 15.11.2023

Accepted date 25.11.2023

Published date 15.12.2023

How to cite: Ірина Рижова, Євген Антипенко, Катерина Северін, Тетяна Пасічна, Ігор Бобровський. Вплив цифрових технологій на розвиток ландшафтного дизайну. Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house "Helvetica", 2023. 17 (94). P. 89–103.

doi: <https://doi.org/10.32782/hst-2023-17-94-10>

ФІЛОСОФІЯ СПОРТУ PHILOSOPHY OF SPORT

УДК 004:796:37(4)

DOI <https://doi.org/10.32782/hst-2023-17-94-11>

ВПРОВАДЖЕННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА НАВИЧОК У СФЕРУ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА СПОРТУ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ОСВІТНЬОМУ КОНТЕКСТІ

ВЛАДА, БІЛОГУР¹
ЕДУАРД, СИВОХОП²
ІВАН, МАРІОНДА³

Анотація

Формування цифрових компетентностей у підготовці фахівців фізичного виховання і спорту в умовах цифровізації є актуальним завданням, оскільки сучасний світ все більше використовує цифрові технології в різних сферах життя. Це стосується не лише аспектів навчання, а й ведення тренувань, аналізу результатів, комунікації зі спортсменами та іншими зацікавленими сторонами. Цифровізація підготовки фахівців фізичного виховання та спорту стає все більше актуальною, а європейський досвід в цій сфері може слугувати джерелом цікавих концепцій та стратегій. Мета дослідження – теоретичні і практичні аспекти впровадження цифрових технологій та навичок у сферу фізичного виховання та спорту в європейському освітньому контексті. Об'єкт дослідження – цифрові технології та навички у сфері фізичного виховання та спорту як соціальний та освітній феномен. Предмет дослідження – європейський освітній контекст формування цифрових технологій та навичок у сфері фізичного виховання та спорту. Методологія дослідження. Філософські методи дозволяють глибше зрозуміти концепції та явища, а також розглянути їх у більш широкому філософському, етичному та соціокультурному контексті. Використано підходи – феноменологічний герменевтичний, екзистенціалістський, аксіологічний, загальнофілософські, які допомогли розкрити цю складну, але цікаву інноваційну тему. Результат дослідження. Розкрито основні напрями формування цифрової грамотності у фахівців з фізичного виховання і спорту. З'ясовано європейський досвід використання цифрових технологій у галузі фізичного виховання і спорту. Проаналізовано концепції цифровізації підготовки фахівців фізичного виховання і спорту у контексті європейського досвіду. Обґрунтовано формування цифрової компетентності і цифрової грамотності та показати спільне і відмінне між цими термінами. Визначено стратегії розвитку цифрової грамотності та цифрової компетентності у контексті європейського виміру. Таким чином, дослідження цифрової грамотності та цифрової компетентності у фізичному вихованні та спорті має важливе теоретичне значення для науки та практичне значення для покращення якості навчання та розвитку цифрових компетентностей фахівців.

Ключові слова: цифрові компетентності, цифрова грамотність, європейський контекст, фізичне виховання і спорт, стратегії цифрової освіти.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

На сучасному етапі розвитку суспільства та технологій, дослідження, пов'язані з впровадженням цифрових технологій та навичок в сферу фізичного виховання та спорту, є дуже актуаль-

ними. По-перше, цьому сприяє технологічний розвиток, в основі якого зростання ролі технологій, які стають необхідною частиною сучасного життя, включаючи область фізичного виховання та спорту. По-друге, модернізація освіти, так як цифрові технології дозволяють модернізувати процеси навчання в усіх сферах, у тому числі в фізичному вихованні та спорті. По-третє, інновації в сфері спорту та фізичного виховання можуть поліпшити здоров'я та фізичний розвиток населення, сприяє зростанню популярності цифрових продуктів та послуг для підтримки активного способу життя. По-четверте, цифрові технології дозволяють створювати індивідуальні підходи до тренувань, аналізувати та оптимізувати резуль-

Corresponding authors:

¹ ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (Ужгород, Україна)
E-mail: bilogurvlada@gmail.com

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-8939-8446>

² ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (Ужгород, Україна)
E-mail: eduard.syvokhop@uzhnu.edu.ua

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-1053-2716>

³ ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (Ужгород, Україна)
E-mail: ivan.mariionda@uzhnu.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3950-8202>

тати. Слід відмітити, що європейська політика у сфері освіти та спорту сприяє інтеграції цифрових компетентностей та відповідає стратегіям та цілям Європейського союзу. Обмін досвідом та найкращими практиками в сфері цифрового впровадження у фізичному вихованні та спорті між Україною та країнами Європейського Союзу може внести важливий вклад у вирішення сучасних викликів у сфері фізичного виховання та спорту та сприяти розвитку цифрових стратегій у цих галузях на європейському рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, з яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор

Література та ідеї, пов'язані із стратегіями розвитку цифрової грамотності та цифрової компетентності, включають в себе ряд документів, ініціатив та досліджень, що орієнтовані на розвиток цифрових навичок в сучасному суспільстві. Ми орієнтуємося на ключові джерела та основні ідеї даної теми:

1. “DigComp: A Framework for Developing and Understanding Digital Competence in Europe” (2013): Yves Punie, Ana Carasco, Davide Taibi, et al.

2. Розробка Європейської рамки цифрової компетентності (DigComp), яка визначає 21 ключовий компетентності та вміння для ефективного використання цифрових технологій. Цей документ став основою для розробки стратегій та програм розвитку цифрових навичок в Європейському союзі.

3. Digital Education Action Plan (2021–2027) (2021): Європейська Комісія. Стратегія визначає пріоритети для розвитку цифрової освіти в Європі, включаючи впровадження нових технологій у навчальній програмі, забезпечення доступу до цифрових ресурсів та підтримку вчителів у використанні цифрових інструментів.

4. “New Skills Agenda for Europe” (2016): Європейська Комісія. Програма спрямована на розвиток нових навичок для пристосування до сучасного ринку праці. Це включає підтримку цифрових навичок та компетентностей, які стають все важливішими в економіці.

5. “Digital Skills and Jobs Coalition: Digital Skills for a Strong and Inclusive Recovery” (2021): Європейська Комісія. Ініціатива спрямована на співпрацю галузевих експертів, бізнесу, уряду та академії для спільного розвитку та впровадження стратегій розвитку цифрових навичок у Європі.

6. “eSkills for Jobs Campaign Handbook” (2014): Європейська Комісія. Ініціатива з підтримки роз-

витку інформаційних технологій та цифрових навичок у Європі. Документ визначає стратегії та інструменти для підвищення обізнаності та навичок в цифровій галузі.

Ці джерела є лише кількома прикладами ключових літературних та стратегічних документів, пов'язаних із розвитком цифрової грамотності та цифрової компетентності в контексті європейського досвіду. Продовжуючи обговорення, також можна звернутися до конкретних національних стратегій та проєктів, розроблених окремими країнами Європи. Багато європейських країн мають власні національні стратегії щодо цифрової грамотності та компетентності. Національні органи освіти та цифрової трансформації розробляють та публікують стратегії та документи, спрямовані на розвиток цифрових навичок у сфері освіти. Ці джерела можуть надати конкретні дані, приклади та ідеї щодо розвитку цифрової грамотності та компетентності в контексті європейського досвіду (Antanas, Sidlauske, 2022).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття

В Європейському союзі та його країнах членів активно розробляються та впроваджуються стратегії розвитку цифрової грамотності та цифрової компетентності.

1. Європейська рамка цифрової компетентності (DigComp), опис стандартів: DigComp визначає навички та знання, необхідні для ефективного використання цифрових технологій. Вона служить основою для розробки стратегій навчання та оцінки в цифровій сфері.

2. Стратегія «Цифрова освіта для Європи 2021–2027» (Digital Education Action Plan): розвиток цифрових навичок, в основі якої Програма спрямована на підвищення рівня цифрової грамотності та компетентності в усіх рівнях освіти, включаючи загальну, професійну та вищу освіту.

3. Ініціатива “New Skills Agenda for Europe”, орієнтована на навчання, в основі якої створено заходи з підтримки нових навичок, включаючи цифрові, для пристосування до вимог сучасного ринку праці та сприяння конкурентоспроможності.

4. Програма “Erasmus+”, яка культивує мобільність та обмін досвідом, в основі якого заохочення обміну досвідом та мобільності студентів і викладачів для вдосконалення цифрових навичок та компетентностей.

5. Стратегії національних урядів та національних ініціатив, які розробляють багато країн

Європи, орієнтовані на розвиток цифрових навичок та компетентностей серед свого населення.

6. Ініціатива “eSkills for Jobs”, в основі якої підтримка у сфері ІТ-навчання, спрямована на підвищення обізнаності та навичок в галузі інформаційних технологій, включаючи програми з підготовки для цифрових професій.

7. Стратегія “Digital Skills and Jobs Coalition”, співпраця для розвитку, яка об’єднує галузевих експертів, бізнес, академію та уряди для спільної розробки та впровадження стратегій розвитку цифрових навичок.

Ці стратегії враховують потреби ринку праці, сприяють соціальній інклюзії та формують конкурентоспроможних громадян, які можуть ефективно функціонувати в цифровому суспільстві. Саме ці стратегії та ініціативи ми намагаємося вивчити та пролонгувати їх на сферу фізичного виховання і спорту.

Методологія дослідження

Філософські методи в дослідженні цифрової грамотності та цифрової компетентності у фізичному вихованні та спорті можуть бути використані для розкриття фундаментальних аспектів цих понять, їхнього місця у суспільстві, а також розгляду етичних та соціокультурних викликів. У дослідженні використано: 1) феноменологічний підхід для детального опису та розуміння вражень, пов’язаних із цифровою грамотністю та компетентністю в контексті фізичного виховання та спорту; 2) герменевтичний підхід для розкриття різних тлумачень понять цифрової грамотності та компетентності у відповіді на змінюючі соціокультурні умови; 3) екзистенціалістський підхід для розуміння того, як взаємодія із цифровими технологіями впливає на особистісний розвиток та самовизначення; 4) аксіологічний метод, в основі якого формування цінностей молоді у сфері фізичної культури і спорту; 5) філософські принципи для аналізу етичних аспектів використання цифрових технологій у фізичному вихованні та спорті кроскультурності, об’єктивності, аналізу, синтезу, узагальнення. Велику роль відіграв розгляд впливу соціокультурного контексту на розвиток цифрової грамотності та компетентності у фізичному вихованні та спорті як ключових елементів сучасної освіти, аналізуючи їхню роль у підготовці фахівців. Філософські методи дозволяють глибше зрозуміти концепції та явища, а також розглянути їх у більш широкому філософському, етичному та соціокультурному контексті.

Мета дослідження – теоретичні і практичні аспекти впровадження цифрових технологій та навичок у сферу фізичного виховання та спорту в європейському освітньому контексті. Завдання дослідження:

1. Розкрити основні напрями формування цифрової грамотності у фахівців з фізичного виховання і спорту.

2. З’ясувати європейський досвід використання цифрових технологій у галузі фізичного виховання і спорту.

3. Проаналізувати концепції цифровізації підготовки фахівців фізичного виховання і спорту у контексті європейського досвіду.

4. Обґрунтувати формування цифрової компетентності і цифрової грамотності та показати спільне і відмінне між цими термінами.

5. Визначити стратегії розвитку цифрової грамотності та цифрової компетентності у контексті європейського виміру.

Об’єктом дослідження є цифрові технології та навички у сфері фізичного виховання та спорту як соціальний та освітянський феномен. Предметом дослідження європейський освітній контекст формування цифрових технологій та навичок у сфері фізичного виховання та спорту.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів

1. Основні напрями формування цифрової грамотності у фахівців з фізичного виховання і спорту

Основні аспекти формування цифрової грамотності у фахівців з фізичного виховання і спорту включають:

1. Фахівці повинні бути знайомі з різноманітними цифровими інструментами, такими як спеціалізовані програми для ведення тренувань.

2. Фахівці повинні навчитися використовувати різноманітні інтернет-ресурси для пошуку актуальної інформації про нові тренди, методики тренувань, медичні рекомендації тощо.

3. Здатність аналізувати великі обсяги даних, які можуть бути отримані під час тренувань або відстеження фізичного стану спортсменів, та приймати на їх основі обґрунтовані рішення.

4. Фахівці повинні розуміти основні принципи цифрової безпеки, особливо при обробці особистих даних спортсменів та інших конфіденційних інформаційних ресурсів.

5. Використання соціальних мереж та комунікаційних платформ, повинні вміти ефективно

використовувати соціальні мережі для спілкування, популяризації своєї роботи та взаємодії зі спортсменами та іншими зацікавленими сторонами.

6. Навички відділення важливої інформації від неважливої: з урахуванням великої кількості інформації, яка доступна в інтернеті, фахівці повинні вміти відділяти суттєву інформацію від неважливої.

7. Створення та використання онлайн-ресурсів для навчання, що націлене на розробку та використання електронних навчальних матеріалів, відеоуроків, онлайн-тренувань для покращення рівня фізичної підготовки та технічних навичок спортсменів.

8. Цифрова грамотність в галузі фізичного виховання і спорту не тільки полегшує роботу фахівців, але й сприяє покращенню якості навчання та тренувань, що впливає на досягнення кращих результатів у спорті (Bilohur, Vlada, Syvohor, Eduard, & Karabanov, Yevhen).

9. Використання інтерактивних методів навчання, таких як віртуальні тренажери, ігри для покращення фізичних навичок, сприяє активній участі студентів та спортсменів у навчальному процесі.

10. Використання цифрових інструментів для збору та аналізу даних під час тренувань та змагань дозволяє здійснювати ефективний моніторинг прогресу, виявлення слабких сторін та вчасну корекцію тренувальних програм.

11. Розвиток систем онлайн-консультацій дозволяє фахівцям дистанційно надавати консультації, обмінюватися досвідом та проводити дистанційні навчальні заходи, що особливо важливо в умовах глобальної цифровізації.

12. Використання віртуальної реальності, доповненої реальності та інших технологій дозволяє покращити ефективність тренувань, забезпечуючи іммерсивний та інтерактивний досвід.

13. Фахівці повинні активно співпрацювати та обмінюватися даними з іншими професіоналами галузі, щоб впроваджувати передові цифрові технології та найкращі практики в області фізичного виховання і спорту.

14. Врахування психологічних аспектів використання цифрових технологій, таких як відсутність прямого контакту, можливість перевантаження інформацією, допомагає підготувати фахівців до ефективного використання цифрових інструментів.

15. Урахування стрімкого розвитку цифрових технологій вимагає від фахівців систематичного

професійного самовдосконалення та вивчення нових цифрових інструментів.

Загальною метою є створення умов для глибокої інтеграції цифрових технологій у навчальний та тренувальний процес, щоб підготовлені фахівці з фізичного виховання і спорту були конкурентоспроможними в сучасному цифровому світі (Bilohur Skrypchenko, Nepsha, 2023).

Інтеграція цифрових технологій у навчальний та тренувальний процес в галузі фізичного виховання і спорту відкриває безліч нових можливостей для покращення якості навчання та досягнення кращих результатів в спорті. Представимо деякі конкретні аспекти інтеграції цифрових технологій:

1. Використання мобільних додатків для ведення тренувань, моніторингу фізичної активності та здоров'я, а також для взаємодії зі спортсменами. Додатки можуть надавати індивідуалізовані тренувальні плани та сприяти взаємодії тренера та спортсмена в онлайн-режимі.

2. Використання сучасних девайсів, таких як фітнес-трекери та смарт-годинники, для відстеження фізичної активності, серцевого ритму, якості сну та інших параметрів. Отримані дані можуть бути використані для персоналізації тренувальних програм та аналізу прогресу.

3. Створення віртуальних тренажерів та симуляторів для покращення техніки, реакції та стратегічного мислення спортсменів. Це дозволяє надавати іммерсивний досвід, який може бути важливим для підготовки до реальних змагань.

4. Використання аналітики для обробки великої кількості даних, отриманих під час тренувань та змагань. Це дозволяє виявляти тенденції, аналізувати стратегії та оптимізувати тренувальні процеси.

5. Розробка та використання електронних платформ для навчання та тренувань, які можуть включати відеоуроки, інтерактивні матеріали, тести та інші ресурси, що полегшують доступ до інформації та підвищують ефективність навчання.

6. Технології розширеної реальності для аналізу та корекції техніки: використання AR для візуального аналізу та корекції рухів тіла спортсменів, що сприяє поліпшенню технічних навичок.

7. Використання соціальних мереж та інших онлайн-платформ для забезпечення ефективної комунікації між тренерами, спортсменами та іншими учасниками спортивного процесу.

8. Використання відеоаналізу для детального вивчення та вдосконалення техніки рухів,

стратегії гри та інших аспектів тренувального процесу. Інтеграція цифрових технологій допомагає не лише покращити ефективність тренувань, а й зробити навчання та підготовку до змагань більш доступними та цікавими для спортсменів у сучасних умовах цифровізації.

9. Електронні системи обліку результатів та рейтингування використовуються у багатьох країнах, зокрема електронні системи для фіксації та аналізу результатів спортсменів, а також для створення рейтингів і визначення їхнього статусу в спортивній галузі.

10. Інтерактивні тренувальні платформи для командного спорту використовуються у США та Європі, існують інтерактивні тренувальні платформи, які сприяють командній взаємодії та стратегічному мисленню у спортивних колективах.

11. Деякі країни використовують цифрові системи для забезпечення безпеки під час тренувань та спортивних подій, включаючи системи відеоспостереження та моніторингу здоров'я спортсменів.

12. Цифрові технології в адаптивному спорті: у країнах з розвинутим спортивним рухом для осіб з інвалідністю використовують цифрові технології для підвищення доступності та ефективності тренувань та змагань.

13. Західні країни активно розвивають галузь електронного спорту (е-спорту), де гравці змагаються в спортивних відеоіграх.

Це відкриває нові можливості для фізичного виховання та розвитку комплексних спортивних навичок. Зарубіжний досвід також демонструє важливість глобальної співпраці та обміну ідеями в галузі цифрового фізичного виховання і спорту. Міжнародні форуми, конференції та об'єднання спеціалістів грають важливу роль у спільному розвитку та впровадженні цифрових технологій (Bilohur, 2021).

2. Європейський досвід використання цифрових технологій у галузі фізичного виховання і спорту

Європейський досвід використання цифрових технологій у галузі фізичного виховання і спорту є важливим джерелом інформації для впровадження сучасних підходів інтеграції цифрових інструментів у вітчизняній практиці. Проаналізуємо приклади зарубіжного досвіду, які включають:

1. У країнах Європи розроблені та впроваджені системи високоточного аналізу рухів (системи аналізу рухів (Motion Analysis Systems),

які використовують відеозйомку та датчики для детального вивчення та вдосконалення техніки рухів у різних видах спорту.

2. У країнах Європи використовується віртуальна та доповнена реальність в тренуваннях, зокрема існують тренажери та симулятори, які використовують віртуальну та доповнену реальність для покращення технічних навичок і стратегій у спорті.

3. У ряді країн ЄС розвиваються мобільні додатки, які надають індивідуалізовані тренувальні плани, відстежують фізичну активність та моніторять здоров'я, сприяючи покращенню загального стану спортсменів та користувачів.

4. Європейські країни використовують аналітику великих даних для аналізу результатів та оптимізації тренувальних програм на основі великого обсягу зібраних даних.

5. У багатьох країнах ЄС популярні онлайн-платформи для спілкування та навчання, де тренери можуть вести віддалені тренування та надавати онлайн-консультації.

6. У країнах Європи розроблені ігрові системи, які сприяють фізичній активності та здоров'ю, дозволяючи користувачам брати участь у віртуальних фізичних вправах.

Ці приклади свідчать про різноманітність інновацій та технологій, які застосовуються у галузі фізичного виховання та спорту за кордоном. Впровадження аналогічних підходів в Україні може сприяти покращенню підготовки фахівців та підняттю рівня фізичної активності в суспільстві. Загальною тенденцією є те, що використання цифрових технологій в галузі фізичного виховання і спорту набуває все більшого значення у всьому світі. Впровадження передового зарубіжного досвіду може слугувати важливим імпульсом для подальшого розвитку цієї сфери в Україні.

Важливу роль відіграють концепції, згідно з якими розвивається цифрова грамотність та цифрові платформи для розвитку фітнесу та здоров'я у ряді країн ЄС. В ряді країн ЄС діють цифрові сервіси та платформи, що спрямовані на розвиток фітнесу та підтримання здорового способу життя. Вони надають доступ до онлайн-тренувань, дієтичних порад та інших ресурсів для підтримки активного та здорового способу життя. У багатьох країнах ЄС використовуються електронні системи, що дозволяють тренерам та фахівцям проводити дистанційний моніторинг фізичного стану спортсменів, визначати ризики травм та пристосовувати тренувальні програми. Деякі країни ЄС

розглядають використання технологій блокчейну для покращення систем реєстрації результатів, ведення медичних даних спортсменів та забезпечення прозорості в спортивному менеджменті. Розвиваються цифрові системи, які враховують індивідуальні особливості та потреби спортсменів для надання більш ефективного та адаптивного навчання. Деякі країни вже використовують робототехніку для навчання та розвитку рухових навичок у дітей та молоді. На аренах та тренувальних центрах деяких країн ЄС встановлюються електронні системи для моніторингу енергоспоживання та відновлення спортсменів. Розроблені платформи, які допомагають молодим талантам у виявленні себе, знаходженні спортивних команд та отриманні можливостей для розвитку своїх кар'єр у спорті. Використання цифрових технологій у процесах реабілітації після травм, де сучасні методи допомагають швидше та ефективніше відновлювати фізичні можливості (Bradauskiene, & Svagzdiene, 2022).

У ряді країн діють спеціальні мобільні додатки, що сприяють соціальній взаємодії між спортсменами та фанатами, сприяючи створенню спільнот та сприяючи популяризації різних видів спорту. Розвиток е-спорту у світі дозволяє спортсменам займатися віртуальними змаганнями та виступати в онлайн-лігах, що розширює сферу можливостей для виявлення та розвитку талантів. Зарубіжні установи та дослідницькі групи країн ЄС використовують цифрові технології для наукових досліджень в області фізичного виховання та спорту, що дозволяє отримувати нові дані та розробляти більш ефективні методи тренувань. Застосування технологій відеоаналізу та онлайн-трансляцій дозволяє докладно вивчати та аналізувати виступи спортсменів, що є корисним для самовдосконалення та для навчання. У багатьох країнах ЄС використовуються цифрові системи для підвищення безпеки на спортивних заходах, включаючи системи виявлення аномальної поведінки та великі облікові системи. Розробка додатків та платформ, які надають індивідуальні тренувальні плани, вправи та рекомендації для самостійного фізичного вдосконалення, має важливе практичне значення для формування цифрової культури і грамотності, що включає використання онлайн-платформ та електронних систем, що полегшують комунікацію між тренером та спортсменом, а також обмін інформацією та обговорення стратегій; застосування віртуальної реальності та інших цифрових технологій для

покращення процесів фізичної реабілітації після травм чи операцій.

Ці концепції демонструють великий спектр можливостей та інновацій, які можна впровадити для поліпшення фізичного виховання та спорту у контексті цифрової ери. Використання зарубіжного досвіду може допомогти створити комплексні та ефективні стратегії для впровадження цифрових технологій в українській системі фізичного виховання та спорту. Зарубіжний досвід використання цифрових технологій в галузі фізичного виховання і спорту демонструє постійний розвиток і впровадження новітніх рішень має велике значення для України.

3. Концепції цифровізації підготовки фахівців фізичного виховання і спорту у контексті європейського досвіду

Концепції цифровізації підготовки фахівців фізичного виховання і спорту можуть слугувати джерелом ідей та стратегій для впровадження подібних інновацій в український контекст. Аналіз та вирішення викликів цифровізації в підготовці фахівців фізичного виховання і спорту дозволяє сконцентруватися на конкретних аспектах, таких як інтеграція цифрових технологій у навчальні програми, використання цифрових інструментів у фізичному вихованні, вплив цифрової трансформації на спортивну індустрію та інші аспекти, які можуть виникати в контексті цифровізації у цій галузі. Вплив цифрової трансформації на спортивну індустрію та інші аспекти в галузі фізичного виховання і спорту може бути обширним і включати різноманітні аспекти (Kaukaian, 2023).

Напрями розвитку концепцій цифровізації підготовки фахівців фізичного виховання і спорту, які слугують удосконаленню підготовки спеціалістів:

1. Технології для покращення тренувань: використання віртуальної та розширеної реальності для створення іммерсивних тренувань.
2. Розробка додатків та платформ для моніторингу та аналізу фізичного здоров'я, рівня фітнесу та тренувань.
3. Електронні системи оцінки та аналізу виступів: використання датчиків і вбудованих технологій для збору даних про виступи атлетів.
4. Розробка аналітичних систем для оцінки та покращення технічних навичок.
5. Цифрові платформи для трансляції та споживання контенту: розвиток стрімінгових платформ для трансляції спортивних подій та тренувань; впровадження віртуальних турнірів та спортивних ігор.

6. Цифровий маркетинг та спортивна аналітика: використання аналітичних інструментів для збору та аналізу даних про вболівальників та споживачів спортивного контенту.

Впровадження персоналізованих маркетингових стратегій та взаємодії з фанатами через цифрові платформи.

7. Створення мобільних додатків для спортивного спілкування та організації тренувань. Виробництво технологічно передових спортивних знарядь та обладнання.

Ці аспекти відображають тільки частину того, як цифрова трансформація може впливати на галузь фізичного виховання і спорту. Розвиток і впровадження цифрових технологій може зна-

чно змінити спосіб навчання, тренування, споживання контенту та участь у спорті [3].

Цифровізація підготовки фахівців фізичного виховання та спорту стає все більше актуальною, а європейський досвід в цій сфері може слугувати джерелом цікавих концепцій та стратегій (Lekavičius, 2020). Назвемо деякі ключові напрями концепцій цифровізації у контексті європейського досвіду:

1. Використання інтерактивних платформ та мобільних додатків для навчання та оцінювання учнів.

2. Розвиток віддалених форм навчання та забезпечення доступу до знань та практичних навичок через онлайн-формати, що дає можливість навчання безпосередньо на відстані.

Таблиця 1 – Формування цифрової грамотності у підготовці фахівців фізичного виховання і спорту

№ з/п	Основні аспекти	Зміст цифрової компетентності
1	Електронні навчальні ресурси	Використання електронних підручників, відеоматеріалів, інтерактивних завдань та онлайн-курсів для покращення знань студентів. Розробка спеціалізованих платформ для обміну інформацією та співпраці між студентами та викладачами.
2	Тренування викладачів	Навчання викладачів використанню сучасних технологій та інструментів для ефективного педагогічного процесу. Проведення вебінарів та майстер-класів для викладачів щодо інноваційних методик та технологій у фізичному вихованні.
3	Використання спортивних додатків та гаджетів	Залучення сучасних гаджетів, які вимірюють фізичну активність, аналізують результати та надають індивідуалізовані рекомендації. Розробка мобільних додатків, які допомагають студентам вести здоровий спосіб життя та виконувати фізичні вправи.
4	Віртуальна та розширена реальність	Використання віртуальної та розширеної реальності для покращення навчального процесу та залучення студентів. Розробка ігор та симуляцій, які сприяють розвитку фізичних навичок та стратегічного мислення.
5	Кіберспорт та інноваційні форми активного відпочинку	Врахування кіберспорту як нового напрямку в фізичному вихованні. Поєднання традиційних видів спорту з інтерактивними іграми для привертання уваги студентів.
6	Інтерактивні методи навчання	Застосування інтерактивних методів навчання, таких як онлайн-гравці, ігрові фітнес-завдання та віртуальні тренажери для створення цікавого та залучаючого середовища. Використання облаштувань для віртуальних турів по світу, де студенти можуть вивчати та аналізувати різні види спорту та фізичну активність.
7	Співпраця та обмін досвідом	Участь у міжнародних форумах, конференціях та обміні досвідом для ознайомлення з передовими практиками у галузі цифрової грамотності та фізичного виховання. Розвиток мережі співпраці між університетами та фахівцями з різних країн для обміну ідеями та розробки спільних проєктів.
8	Адаптація до індивідуальних потреб	Використання аналітики та інші форми збору даних для індивідуалізації навчального процесу та адаптації до потреб кожного студента. Розробка персоналізованих тренувальних програм та рекомендацій для підтримки здоров'я та досягнення спортивних цілей.
9	Боротьба з цифровим нерівністю	Забезпечення доступу до цифрових технологій та навчальних ресурсів для всіх студентів, незалежно від їхнього соціального становища чи географічного розташування. Розробка програм для підтримки студентів з обмеженими можливостями та іншими особливостями.
10	Етичні аспекти використання технологій	Введення етичних стандартів у використанні цифрових технологій в фізичному вихованні. Підготовка фахівців до ефективного вирішення етичних питань, пов'язаних з використанням особистих даних, безпекою та конфіденційністю.

Сформовано авторами

3. Використання віртуальної та розширеної реальності для створення іммерсивних тренажерів та симуляцій для покращення тренувань.

4. Використання систем аналізу даних для вдосконалення спортивних стратегій та індивідуального підходу до тренувань.

5. Розвиток інтерактивної інфраструктури, в основі якої впровадження сенсорів і IoT-засобів для збору даних та створення інтерактивного середовища для учнів.

6. Ефективне використання соціальних мереж для співпраці, націлене на обмін досвідом, співпраці та підтримки серед фахівців фізичного виховання та спорту.

7. Використання цифрових інструментів для ефективного планування та організації тренувань та подій.

8. Підвищення цифрової грамотності, навчання цифровим компетентностям, включення в програми підготовки фахівців навичок роботи з цифровими інструментами та технологіями. Європейський підхід акцентує на інтеграції цифрових інновацій для покращення якості підготовки фахівців у галузі фізичного виховання та спорту.

Отже, європейський досвід та виклики цифровізації можуть слугувати важливими джерелами для розвитку цього напрямку. Виклики цифровізації включають в себе потребу постійного оновлення змісту навчання, забезпечення доступу до необхідної інфраструктури, а також вирішення питань кібербезпеки та захисту особистої інформації. Фахівці фізичного виховання повинні бути готові до викликів цифрової епохи та постійно розвивати свої навички для ефективної роботи у цьому середовищі. Розвиток цифрової грамотності у фахівців фізичного виховання вимагає систематичного підходу та гнучкості в адаптації до швидкоплинних технологій. Освоєння міжнародного досвіду та урахування викликів цифровізації допоможуть забезпечити ефективний розвиток цього напрямку в освіті фізичного виховання.

4. Формування цифрової компетентності і цифрової грамотності: спільне і відмінне між цими термінами

Ми звернули увагу на те, що терміни «цифрова компетентність» і «цифрова грамотність» часто використовуються як синоніми, але вони мають свої відмінності у значенні. Взагалі кажучи, обидва терміни вказують на здатність людини ефективно використовувати цифрові технології та розуміти їхні основні принципи. Однак є певні

різниця у способах їх визначення та використання (Molokanoviene, Andriukaitiene, & Bilohur, 2022)..

Визначимо термін «цифрова грамотність». *Цифрова грамотність* орієнтована на набір базових навичок та знань, необхідних для користування цифровими технологіями. Вона включає в себе здатність ефективно шукати, оцінювати та використовувати інформацію з використанням цифрових засобів. Цифрова грамотність включає орієнтацію на інформаційну здатність. Основна мета цифрової грамотності полягає в тому, щоб користувачі могли ефективно шукати, оцінювати та використовувати інформацію, доступну через цифрові технології. Складові цифрової грамотності: основи роботи з комп'ютером, вміння користуватися веб-браузерами, розуміння основ кібербезпеки, обізнаність із соціальними мережами, вміння працювати з текстовою та мультимедійною інформацією. Цифрова грамотність більше орієнтована на елементарні навички користування цифровими засобами, тоді як цифрова компетентність включає в себе більше високорозвинені навички та здатність застосовувати їх у різних сферах життя та роботи. Базові технічні навички включають у себе розуміння операційних систем, робота з текстовими редакторами, використання електронної пошти, здатність орієнтуватися в інтернет-просторі. Цифрова грамотність також включає соціальні аспекти: здатність взаємодіяти в онлайн-середовищі, розуміння соціальних мереж, засобів комунікації та дотримання цифрової етики.

Цифрова компетентність виходить за межі базових навичок і визнається як ширший та більш глибокий рівень здатностей. Вона включає в себе не лише технічні аспекти, а й здатність до критичного мислення, розв'язання проблем, комунікації та співпраці з використанням цифрових засобів. Цифрова компетентність включає критичне мислення при використанні інформації з інтернету, здатність ефективно працювати в онлайн-середовищі, розвинені навички вибору та використання цифрових інструментів для вирішення різних завдань. Цифрова компетентність включає ширший спектр навичок. Окрім базових технічних навичок, цифрова компетентність включає в себе більш розширений спектр навичок та здатностей, які виходять за межі поверхневого використання технологій. Критичне мислення: здатність аналізувати, оцінювати та критично ставитися до інформації, яку зустрічають в цифровому середовищі. Вона вирішує широке проблемне

вирішення питань: здатність ефективно використовувати цифрові інструменти для вирішення різних завдань та проблем. Комунікаційні навички: вміння взаємодіяти, співпрацювати та ефективно комунікувати в онлайн-та офлайн середовищах. Загалом, хоча обидва терміни пов'язані і часто використовуються взаємозамінно, цифрова компетентність визначається більш широким спектром вмінь та глибше орієнтується на практичне використання цифрових засобів у різних сферах життя і роботи.

5. Стратегії розвитку цифрової грамотності та цифрової компетентності у контексті європейського виміру

Європейський вимір цифрової грамотності та цифрової компетентності визначається рядом рамок та стратегій, які спрямовані на розвиток цих навичок серед громадян. Наприклад, у Європейському Союзі (ЄС) існує концепція «Цифрові навички для усіх», яка розглядає різні аспекти цифрової грамотності та цифрової компетентності.

Цифрова грамотність в ЄС включає: 1) програми навчання спрямовані на розвиток цифрових навичок від початкового рівня до вищого навчання; 2) заходи, спрямовані на підвищення цифрової грамотності серед дорослих та молоді; 3) програми навчання та підтримки для вчителів для ефективного впровадження цифрових технологій в освітній процес (Narkevičius, 2023).

Цифрова компетентність в ЄС включає: 1) розвиток цифрових навичок та компетентностей для полегшення доступу до ринку праці та пристосування до вимог цифрового суспільства; 2) підтримка підприємництва та інновацій через вдосконалення цифрових засобів та знань у бізнесі; 3) сприяння використанню цифрових інструментів у громадянському участі, активному громадянстві та взаємодії з владою. Загальними принципами можна визначити: 1) універсальність: забезпечення доступу до цифрової грамотності та компетентності для всіх шарів населення, незалежно від віку, соціального стану чи місця проживання; 2) залучення різних секторів у контексті співпраці – освітнього, громадського, приватного сектору – для спільної роботи у напрямку розвитку цифрових навичок. Європейський підхід спрямований не лише на технічні аспекти використання цифрових технологій, але й на розвиток критичного мислення, творчих та комунікаційних навичок, які стають все важливішими в умовах сучасного суспільства.

Стратегії розвитку цифрової грамотності та цифрової компетентності у контексті європейського виміру націлені на наступні завдання забезпечення цифрових компетентностей: 1) розробка стандартів для оцінки та сертифікації рівня цифрових компетентностей; 2) забезпечення належної інфраструктури для доступу до цифрових ресурсів та технологій для всіх громадян; 3) впровадження новаторських методів навчання, що базуються на цифрових технологіях, таких як змішане навчання та використання онлайн-ресурсів; 4) проведення досліджень у галузі цифрової грамотності та компетентності для постійного вдосконалення стратегій та методів; 5) спрямування зусиль на розвиток цифрових навичок серед осіб з обмеженими можливостями, етнічних меншин та інших уразливих груп. Цей підхід підкреслює важливість не лише технічних аспектів, але і розвитку комплексу навичок, необхідних для повноцінного використання цифрових можливостей у всіх сферах життя. Він враховує різноманітні аспекти цифрового суспільства та ставить своїми цілями підготовку громадян до успішного функціонування у цьому новому середовищі (Rakašius, 2023).

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі

Дослідження з цифрової грамотності та цифрової компетентності в області фізичного виховання та спорту може сприяти розвитку педагогічної науки, впроваджуючи нові концепції, методи та підходи до викладання. Розуміння взаємозв'язку між цифровими технологіями та фізичним вихованням має важливе значення, так як воно може розкрити, як цифрові технології взаємодіють з фізичним вихованням, сприяючи покращенню тренувань, здоров'я та розвитку спортсменів. Висвітлення та систематизація знань про цифрові технології в педагогіці допомагає розвивати теоретичну базу для цифрової педагогіки в галузі фізичного виховання, вказати на ефективні методи та інструменти використання цифрових технологій у навчанні фізичного виховання та спорту, що сприяє оптимізації навчального процесу. Розробка нових підходів до використання цифрових технологій може допомогти покращити якість фізичної підготовки та забезпечити більш індивідуалізований підхід до тренувань. Дослідження може слугувати основою для розробки програм та курсів, спрямованих на формування цифрових компетентностей у вчителів та тренерів фізичного виховання.

Впровадження цифрових технологій може стати джерелом новацій у галузі спорту та фізичного виховання, сприяючи підвищенню інтересу до занять та підготовки висококласних спеціалістів, які володіють як загальними, так і специфічними цифровими навичками для використання їх у фізичному вихованні та спорті. Висвітлення та систематизація знань про цифрові технології в педагогіці допомагає розвивати теоретичну базу для цифрової педагогіки в галузі фізичного виховання (Oleksenko R., 2015).

Результати дослідження можуть вказати на ефективні методи та інструменти використання цифрових технологій у навчанні фізичного виховання та спорту, що сприяє оптимізації навчального процесу. Розробка нових підходів до використання цифрових технологій може допомогти покращити якість фізичної підготовки та забезпе-

чити більш індивідуалізований підхід до тренувань. Дослідження може слугувати основою для розробки програм та курсів, спрямованих на формування цифрових компетентностей у вчителів та тренерів фізичного виховання. Впровадження цифрових технологій може стати джерелом новацій у галузі спорту та фізичного виховання, сприяючи підвищенню інтересу до занять та розвитку талантів. Дослідження може допомогти в підготовці кваліфікованих фахівців, які володіють як загальними, так і специфічними цифровими навичками для використання їх у фізичному вихованні та спорті. Таким чином, дослідження цифрової грамотності та цифрової компетентності у фізичному вихованні та спорті має важливе теоретичне значення для науки та практичне значення для покращення якості навчання та розвитку цифрових компетентностей фахівців.

Список використаних джерел

Antanas Usas, Ausrine Sidlauske. The influence of digital marketing on the communication of football clubs. *Humanities studies : Collection of Scientific Papers* / Ed. V. Voronkova. Zaporozhzhia : Publishing house "Helvetica", 2022. № 13 (90). С. 54–58.

Bilohur, Vlada, Syvohop, Eduard, & Karabanov, Yevhen. A new paradigm for the development of the sports industry in digitalization conditions (based on the experience of highly developed countries in the world). *Humanities studies : Collection of Scientific Papers* / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house "Helvetica", 2023. № 16 (93). С. 84–94.

Bilohur Vlada, Skrypchenko Iryna, Nepsha Olexandr. The influence of globalization and digitalization on the establishment and conceptual digital sports development in China. *Humanities studies : Collection of Scientific Papers* / Ed. V. Voronkova. Zaporozhzhia : Publishing house "Helvetica", 2023. № 14 (91). С. 83–92.

Bilohur Vlada, Andriukaitiene Regina & Makieshyina Yuliia. Educational policy in the field of sport. during the COVID-19 pandemic: challenges, threats, development trends. *Humanities studies*. Запоріжжя : ЗНУ, 2021. Вип. 7 (84). С. 65–74.

Bilohur, Vlada, Syvohop, Eduard, Oleksenko, Roman, Kotova, Elena. Philosophical reflection of sports philosophical evolution as a science in its foreign views, concepts, and dimensions. *Humanities studies : Collection of Scientific Papers* / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house "Helvetica", 2023. № 15 (92). Р. 64–72.

Bilohur, Vlada. Формування концепції спортивного менеджменту у контексті викликів пандемії COVID-19. *Humanities studies : Collection of Scientific Papers* / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house "Helvetica", 2021. № 9 (86). Р. 71–70.

Bradauskiene, Kristina, & Svagzdiene Biruta. Sports as leisure during the pandemic period: theory and practice. *Humanities studies : Collection of Scientific Papers* / Ed. V. Voronkova. Zaporozhzhia: Publishing house "Helvetica", 2022. № 13 (90). Р. 69–73.

Kaykaian, Raffi. The application of social responsibility practice expression in sports organizations. *Humanities studies : Collection of Scientific Papers* / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house "Helvetica", 2023. № 15 (92). Р. 73–78.

Lekavičius, Tomas. Management of human resources in a sports organisation from the point of view of employees. (Управління людськими ресурсами в спортивній організації з точки зору співробітників). *Humanities Studies*. Запоріжжя : ЗНУ, 2020. Вип. 5 (82). С. 147–159.

Molokanoviene, Diana, Andriukaitiene, Regina, & Bilohur, Vlada. Social responsibility – practise application in sports organization. *Humanities studies : Collection of Scientific Papers* / Ed. V. Voronkova. Zaporozhzhia : Publishing house "Helvetica", 2022. № 11 (88). Р. 99–109.

Narkevičius Matas. The quality of sports club services. *Humanities studies : Collection of Scientific Papers* / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house "Helvetica", 2023. № 15 (92). Р. 74–83.

Nikitenko V.O Modern geokultura as a geokulturnij phenomenon. *Humanitarian Bulletin of Zaporizhzhia State Engineering Academy*. Zaporizhzhia State Engineering Academy. Zaporizhzhia, 2013. Вип. 53. С. 261–270.

Rakašius, Tomas. Assessment of the communication of the football club on social networks. *Humanities studies* : Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house "Helvetica", 2023. № 15 (92). P. 84–88.

Олексенко Р. І. Деякі підходи до людини як об'єкта комплексного дослідження у філософії. *Людиновимірність гармонізації культурно-освітнього простору майбутніх педагогів: наукові досягнення і перспективи* : Міжнародна науково-практична конференція / МДПУ ім. Б. Хмельницького, м. Мелітополь 11–12 червня. 2015. С. 52–55.

REFERENCES

Antanas Usas, Ausrine Sidlauske (2022). The influence of digital marketing on the communication of football clubs. *Humanities studies* : Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporozhzhia : Publishing house "Helvetica". 13 (90). 54–58.

Bilohur, Vlada, Syvohop, Eduard, & Karabanov, Yevhen (2023). A new paradigm for the development of the sports industry in digitalization conditions (based on the experience of highly developed countries in the world). *Humanities studies* : Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house "Helvetica". 16 (93). 84–94.

Bilohur Vlada, Skrypchenko Iryna, Nepsha Olexandr (2023). The influence of globalization and digitalization on the establishment and conceptual digital sports development in China. *Humanities studies* : Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporozhzhia : Publishing house "Helvetica". 14 (91). 83–92.

Bilohur Vlada, Andriukaitiene Regina & Makieshyna Yuliia (2021). Educational policy in the field of sport. during the COVID-19 pandemic: challenges, threats, development trends. *Humanities studies*. Запоріжжя : ЗНУ. 7 (84). 65–74.

Bilohur, Vlada, Syvohop, Eduard, Oleksenko, Roman, Kotova, Elena (2023). Philosophical reflection of sports philosophical evolution as a science in its foreign views, concepts, and dimensions. *Humanities studies* : Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house "Helvetica". 15 (92). 64–72.

Bilohur, Vlada (2021). Формування концепції спортивного менеджменту у контексті викликів пандемії COVID-19. *HUMANITIES STUDIES*: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house "Helvetica". 9 (86). 71–70.

Bradauskiene, Kristina, & Svagzdienne Biruta (2022). Sports as leisure during the pandemic period: theory and practice. *Humanities studies* : Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporozhzhia : Publishing house "Helvetica". 13 (90). 69–73.

Kaykaian, Raffi (2023). The application of social responsibility practice expression in sports organizations. *Humanities studies* : Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house "Helvetica". 15 (92). 73–78.

Lekavičius, Tomas (2020). Management of human resources in a sports organisation from the point of view of employees. *Humanities Studies*. Zaporozhzhia : ZNU. 5 (82). 147–159.

Molokanoviene, Diana, Andriukaitiene, Regina, & Bilohur, Vlada (2022). Social responsibility – practise application in sports organization. *Humanities studies* : Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporozhzhia : Publishing house "Helvetica". 11 (88). 99–109.

Narkevičius Matas (2023). The quality of sports club services. *Humanities studies* : Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house "Helvetica". 15 (92). 74–83.

Nikitenko V. O (2013). Modern geokultura as a geokulturnij phenomenon. *Humanitarian Bulletin of Zaporizhzhia State Engineering Academy*. Zaporizhzhia State Engineering Academy. Zaporizhzhia. Вип. 53. 261–270.

Rakašius, Tomas (2023). Assessment of the communication of the football club on social networks. *Humanities studies* : Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house "Helvetica". 15 (92). 84–88.

Oleksenko R. I. (2015). Some approaches to man as an object of complex research in philosophy. *International scientific and practical conference: "Human dimension of harmonization of the cultural and educational space of future teachers: scientific achievements and prospects"*, MDPU named after B. Khmelnytskyi, Melitopol, June 11–12. 2015. 52–55.

VLADA, BILOHUR – Doctor of Philosophy,
professor Departments of physical education Uzhhorod National University (Uzhhorod, Ukraine)
E-mail: bilogurvlada@gmail.com
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-1053-2716>

EDUARD, SIVOHOP – Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor, Department of Physical Education
E-mail: eduard.syvokhop@uzhnu.edu.ua
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-8939-8446>

IVAN, MARIONDA – Candidate of Pedagogical Sciences (Ph.D),
Associate Professor, Head of the Department of Physical Education Uzhhorod Ukraine
E-mail: ivan.marionda@uzhnu.edu.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3950-8202>

IMPLEMENTATION OF DIGITAL TECHNOLOGIES AND SKILLS IN PHYSICAL EDUCATION AND SPORTS IN THE EUROPEAN

Abstract

The formation of digital competences in the training of physical education and sports specialists in the conditions of digitalization is an urgent task, since the modern world is increasingly using digital technologies in various spheres of life. This applies not only to aspects of training, but also to the conduct of training, analysis of results, communication with athletes and other stakeholders. Digitization of the training of physical education and sports specialists is becoming more and more relevant, and European experience in this field can serve as a source of interesting concepts and strategies. The purpose of the study is the theoretical and practical aspects of the implementation of digital technologies and skills in the field of physical education and sports in the European educational context. The object of research is digital technologies and skills in the field of physical education and sports as a social and educational phenomenon. The subject of research is the European educational context of the formation of digital technologies and skills in the field of physical education and sports. Research methodology. Philosophical methods allow for a deeper understanding of concepts and phenomena, as well as to consider them in a wider philosophical, ethical and socio-cultural context. The approaches used are phenomenological, hermeneutic, existentialist, axiological, general philosophical, which helped to reveal this complex but interesting innovative topic. Research result. The main areas of formation of digital literacy among specialists in physical education and sports are revealed. The European experience of using digital technologies in the field of physical education and sports has been clarified. Concepts of digitalization of training of physical education and sports specialists in the context of European experience are analyzed. The formation of digital competence and digital literacy is justified and the common and different between these terms are shown. Strategies for the development of digital literacy and digital competence in the context of the European dimension are defined. Thus, the study of digital literacy and digital competence in physical education and sports has an important theoretical significance for science and practical significance for improving the quality of education and the development of digital competences of specialists.

Key words: digital competences, digital literacy, European context, physical education and sports, digital education strategies.

© The Author(s) 2023
This is an open access article under
the Creative Commons CC BY license

Received date 06.10.2023
Accepted date 16.10.2023
Published date 06.11.2023

How to cite: Влада Білогур, Едуард Сивохоп, Іван Маріонда. Впровадження цифрових технологій та навичок у сферу фізичного виховання та спорту в європейському освітньому контексті. *Humanities studies : Collection of Scientific Papers* / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”, 2023. 17 (94). P. 104–115.

doi: <https://doi.org/10.32782/hst-2023-17-94-11>

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ
PHILOSOPHY OF EDUCATION

УДК 001.89:004

DOI <https://doi.org/10.32782/hst-2023-17-94-12>**ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ**
В КОНТЕКСТІ ВИКЛАДАННЯ «ЦИФРОВОЇ ГУМАНІТАРИСТИКИ»**НАТАЛЯ, МЕТЕЛЕНКО¹**
ГЕННАДІЙ, ВАСИЛЬЧУК²
ЮРІЙ, КАГАНОВ³
ВІТАЛІНА, НІКІТЕНКО⁴
ВАЛЕНТИНА, ВОРОНКОВА⁵**Анотація**

Актуальність цифрова трансформації в тому, що вона представляє безперервний процес стратегічного оновлення, який використовує прогрес у цифрових технологіях для створення можливостей, які оновлюють або заміняють освітній процес, підхід до співпраці та культури. Цифрова гуманітаристика використовує великі масиви даних та аналітичні інструменти для вивчення та аналізу соціокультурних та інших явищ. Це може включати в себе застосування методів штучного інтелекту, машинного навчання та інших технологій. Інновації мають вирішальне значення для формування цифрових компетентностей в контексті викладання «цифрової гуманітаристики». Цифровізація суспільства не тільки спрощує доступ до ресурсів, але і створює нові, раніше неможливі, можливості для саморозвитку та самореалізації кожної особистості. Мета дослідження – теоретичні і практичні засади формування цифрових компетентностей в контексті викладання «цифрової гуманітаристики». Результат дослідження. Розкрито технологічні виміри формування цифрових компетентностей в контексті викладання «цифрової гуманітаристики». З'ясовано використання елементів зарубіжного досвіду при формуванні цифрових компетентностей у контексті викладання «цифрової гуманітаристики». Обґрунтовано інноваційні можливості самореалізації особистості при формуванні цифрових компетентностей у процесі викладання «цифрової гуманітаристики». Зроблено висновок, що формування цифрових компетентностей у контексті цифрової гуманітаристики вносить значний внесок у розвиток освіти, науки та суспільства в цілому, враховуючи взаємодію гуманітарних наук із сучасними технологіями. Підготовка студентів до цифрового суспільства потребує формування цифрових компетентностей та дозволяє студентам адаптуватися до швидкозмінюваного цифрового середовища, в якому технології відіграють ключову роль у всіх аспектах життя. Володіння цифровими навичками, спрямованими на гуманітарні науки, робить випускників більш привабливими для роботодавців, оскільки вони можуть комбінувати глибоке розуміння суспільства з технологічними знаннями.

Ключові слова: «цифрова гуманітаристика», цифрові компетентності, цифрова трансформація освіти, інновації в освіті, технологічні виміри, зарубіжний досвід, самореалізація особистості.

Corresponding authors:

¹ Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (Запоріжжя, Україна)

E-mail: natalia.metelenko@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-6757-3124>

² Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)

E-mail: historyhena@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3023-6682>

³ Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)

E-mail: znuhist@gmail.com

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-6889-7377>

⁴ Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні

Запорізького національного університету (Запоріжжя, Україна)

E-mail: vitalina2006@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9588-7836>

⁵ Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні

Запорізького національного університету (Запоріжжя, Україна)

E-mail: valentinavoronkova236@gmail.com

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-0719-1546>

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Філософія цифрової трансформації змінює наше повсякденне життя десятиліттями (інтернет), навіть сотнями (друк) чи навіть тисячоліттями (створення колеса). Створення програмних додатків, побудова ІТ-інфраструктури та розгортання бізнес-процесів не є чимось новим. Характерною особливістю сьогоденного дня є експоненціальне зростання інформації, яка подвоюється кожні 1,5–2 роки. Все почалося з інфраструктури, яка стала основою для додатків, які переосмислили бізнес-процеси. У цифровому світі все пов'язано: інфраструк-

тура визначає вибір програм, які, у свою чергу, визначають вибір процесів. Цифрова трансформація – це безперервний процес стратегічного оновлення, який використовує прогрес у цифрових технологіях для створення можливостей, які оновлюють або замінюють освітній процес, підхід до співпраці та культури. Фокус визначень цифрових технологій варіюється від прийняття та використання нових технологій до вдосконалення процесів, операцій, відносин із клієнтами та продуктивності, до створення нових бизнес-моделей та можливих результатів впливу на середовище. Очікується, що цифрова трансформація стане пусковим механізмом для розвитку нових можливостей вищої освіти. Це може бути реалізовано у формі нових можливостей самореалізації особистості при формуванні цифрових компетентностей в контексті викладання «цифрової гуманітаристики» (Андрюкайтене, Воронкова, Нікітенко, 2022).

Аналіз останніх досліджень і публікацій, з яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор

Найпопулярніші терміни формування цифрових компетентностей в контексті викладання «цифрової гуманітаристики»: «цифровий», «трансформація», «процес», «бізнес», «інновація», «продуктивність», «цінність». «великі дані», «спільне створення цінностей», «бизнес-модель», «Індустрія 4.0», «конкурентна перевага», «створення вартості», «управління змінами», «поведінка» та «стратегія». Незважаючи на те, що Індустрія 4.0 є частиною цифровізації, цифрова трансформація виходить далеко за межі Індустрії 4.0 і включає перетворення фізичних продуктів на цифрові послуги, рекомендації споживачам щодо соціальних медіа та включення цифрових пристроїв у процес вищої освіти. К'єрічі, Тортора, Дель Джудіче та Квауареллі (2021) досліджували, як цифрова трансформація, з точки зору цифрової співпраці, спільних зусиль із внутрішніми/зовнішніми партнерами для досягнення спільних цілей, а також впровадження цифрових інструментів підтримує цю практику, впливає на соціальні інновації капіталу цифрового суспільства і цифрової людини (Воронкова, Нікітенко, 2022).

Цифрова гуманітаристика об'єднує гуманітарні науки та технології. Вона може використовувати методи та інструменти з областей як інформаційні технології, так і гуманітарні науки для вивчення та аналізу різних явищ. Цифрова гума-

нітаристика використовує великі масиви даних та аналітичні інструменти для вивчення та аналізу соціокультурних та інших явищ. Це може включати в себе застосування методів штучного інтелекту, машинного навчання та інших технологій. Цифрова гуманітаристика може використовувати цифрові методи для вивчення текстів, культурних пам'яток, архівів тощо. Це може включати в себе текстовий аналіз, геоінформаційні технології, віртуальну реальність тощо. Важливим аспектом цифрової гуманітаристики може бути співпраця з фахівцями з інформаційних технологій. Така співпраця може допомогти переосмислити традиційні методи гуманітарного аналізу за допомогою сучасних технологій. З огляду на обробку особистих даних та можливі висновки, що можуть бути зроблені на основі цифрового аналізу, цифрова гуманітаристика повинна враховувати етичні питання та визначати стандарти для обробки інформації. Серед автоірів слід виділити:

1. Бернар Стіглер є французьким філософом і соціологом, який досліджує взаємодію між суспільством та технологією. Його роботи можуть мати важливе значення для розуміння філософських аспектів цифрової гуманітаристики.

2. Жіль Делез – французький філософ, який працював у партнерстві з Феліксом Гваттарі. Їхні ідеї про ризоматичні структури та владу можуть мати застосування у розумінні сучасних цифрових взаємодій.

3. Донна Гаревей – феміністична філософка, яка вивчає технологію та її вплив на соціальні аспекти. Її роботи можуть вносити важливий внесок у філософію цифрового суспільства.

4. Жером Ланде – французький філософ, який вивчає філософію та культуру технології. Він також звертає увагу на ризоматичні структури та постфілософські концепції.

5. Італо Кальвіно – італійський письменник та філософ, відомий своїми роботами у жанрі метамодернізму, розглядав вплив технологій на культуру та мислення людини, а також висловлював думки про взаємодію слова та технології в цифрову епоху.

6. Шеррі Теркель – американська соціологиня та філософ, яка досліджує вплив технології на суспільство. Її роботи можуть бути корисними для розуміння соціальних та етичних аспектів цифрової гуманітаристики.

7. Теодор Розак – американський філософ, який вивчав філософію технології та її взаємодію з культурою. Він досліджував поняття

«технологічна культура» та її вплив на індивіда та суспільство.

8. Кетрін Гейлс Бутлер – філософ, яка зосереджується на питаннях фемінізму та технології. Її роботи можуть допомогти у розумінні гендерних аспектів цифрової гуманітаристики.

9. Марк Баурманн – філософ, що досліджує культурологію та технологічний поступ. Його роботи можуть бути корисними для розуміння культурних аспектів цифрової гуманітаристики та їх взаємодії з технологією.

Ці філософи досліджують різні аспекти взаємодії між технологією та гуманітарними аспектами сучасного суспільства. Вони можуть стати джерелами інформації та ідеями для тих, хто цікавиться філософськими аспектами цифрової гуманітаристики. Ці філософи можуть досліджувати теми, які стосуються впливу технологій на суспільство, і можуть внести важливий внесок у розуміння філософських аспектів цифрової гуманітаристики у контексті цифрової трансформації освіти як тенденції розвитку освітніх реформ та процес соціальних і культурних змін (Метеленко, Нікітенко, Васильчук та ін, 2023).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття

Інновації в освіті мають вирішальне значення для формування цифрових компетентностей в контексті викладання «цифрової гуманітаристики». На шляху до її реалізації постає *багато проблем*. Формування цифрових компетентностей в контексті викладання «цифрової гуманітаристики» може стикатися з рядом проблем;

1. В галузі цифрової гуманітаристики може бути відсутність чітких стандартів щодо цифрових компетентностей, що ускладнює розробку програм та оцінку успішності.

2. Недостатня кількість викладачів, які поєднують у собі знання гуманітарних наук і цифрових технологій, що може впливати на якість навчання та належний розвиток студентів.

3. Студенти можуть мати обмежений доступ до сучасних цифрових інструментів та технологій, що гальмує їх можливості для практичного використання отриманих знань.

4. Загальна суперечливість між гуманітарним підходом, що визначається аналітикою, критичним мисленням та інтерпретацією текстів, і цифровим підходом, який спрямований на точність, аналіз даних та використання технологій.

5. Недостатня інфраструктура, низька швидкість Інтернету або обмежений доступ до комп'ютерів може ускладнювати навчання цифровим навичкам.

6. Швидкий темп розвитку технологій вимагає постійного оновлення навчальних програм та методик, що може бути важким завданням для викладачів та навчальних установ.

7. Студенти можуть мати різний рівень підготовки та знань в галузі цифрових технологій, що ускладнює адаптацію навчання до різних потреб та обізнаності.

8. Оцінювання цифрових компетентностей може бути важким завданням, оскільки ці навички можуть виявитися менш об'єктивними та складними для вимірювання.

9. Викладання цифрової гуманітаристики може не завжди використовувати достатньо інтерактивних методів, що може уповільнити розвиток навичок студентів.

10. Зростаюча залежність від цифрових технологій може породжувати етичні питання та стосуватися безпеки даних, що вимагає уваги та обговорення в навчальних програмах.

Розв'язання цих проблем вимагає співпраці між вищими навчальними закладами, індустрією та урядовими органами для створення сприятливого середовища для формування цифрових компетентностей в галузі цифрової гуманітаристики. Спроби відновити глобальну економіку та вирішити деякі з най-нагальніших викликів, з якими стикається суспільство, за рахунок цифрових технологій відіграють провідну роль у створенні спільної та інклюзивної основи. За відсутності широкомасштабних дій екосистеми, необхідні для стійкості ресурсів продовжуватимуть погіршуватися. Технологічний сектор має засоби для вирішення цих викликів завдяки новим технологіям, які розвиваються та підтримують стратегічні інновації. Формування цифрових компетентностей в контексті викладання «цифрової гуманітаристики» вимагає впровадження інноваційних підходів та інструментів, щоб студенти отримали необхідні навички для розуміння та аналізу цифрових аспектів гуманітарних наук. Назвемо інновації, які можуть мати вирішальне значення для цього:

1. Використання спеціалізованих інструментів для аналізу великих обсягів даних, текстового аналізу, графічного представлення інформації тощо. Наприклад, використання інструментів, які враховують специфіку гуманітарних даних.

2. Застосування VR та AR для створення іммерсивних навчальних досліджень в гуманітарних науках. Це може включати віртуальні музеї, інтерактивні історії чи віртуальні тури, які розширюють реальний світ.

3. Розробка онлайн-курсів та платформ для вивчення цифрової гуманітаристики, що дозволяє студентам отримати доступ до знань з будь-якого місця світу.

4. Створення веб-сайтів та мобільних додатків для вивчення гуманітарних тем з використанням візуалізації, інтерактивності та геоінформаційних технологій.

5. Взаємодія з фахівцями з інших галузей, таких як інформаційні технології, статистика, дизайн і UX, для створення інтердисциплінарних навчальних програм.

6. Врахування етичних питань, пов'язаних із збором та обробкою даних, а також навчання студентів критично мислити про вплив технологій на суспільство.

Ці інновації можуть допомогти студентам розвинути цифрові компетентності та вміння в контексті гуманітарних наук, а також сприяти більш ефективному викладанню цифрової гуманітаристики (Наливайко, 2018)

Мета та формування цілей статті (постановка завдання)

Мета дослідження – теоретичні і практичні засади формування цифрових компетентностей в контексті викладання «цифрової гуманітаристики». Завдання дослідження: 1) дослідити технологічні виміри формування цифрових компетентностей в контексті викладання «цифрової гуманітаристики»; 2) з'ясувати використання елементів зарубіжного досвіду при формуванні цифрових компетентностей у контексті викладання «цифрової гуманітаристики»; 3) обґрунтувати інноваційні можливості самореалізації особистості при формуванні цифрових компетентностей у процесі викладання «цифрової гуманітаристики».

Методологія дослідження

Проаналізуємо ідеї та підходи, які домінували у формуванні цифрових компетентностей в контексті викладання «цифрової гуманітаристики». Слід виділити:

1. Інтердисциплінарний підхід, в основі якого викладання цифрової гуманітаристики, який об'єднує гуманітарні та технічні науки. Для забезпечення взаємодії цифрових технологій та гуманітарних наук.

2. Проектно-орієнтований підхід, в основі якого використання проектів та практичних завдань для навчання та застосування отриманих знань у реальних ситуаціях, зосередження на практичних завданнях та проектах для формування цифрових компетентностей.

3. Збір кількісних даних про відношення студентів та викладачів до цифрових технологій у гуманітарних науках; розробка анкет для аналізу відношення до цифрових інструментів, їх використання та переваги/недоліки. Збір групових думок та вражень, виявлення спільних поглядів та дискусії навколо питань цифрової гуманітаристики.

4. Принцип адаптабельності, в основі якого здатність методології адаптуватися до змін в технологічному середовищі та освітніх потребах. забезпечення актуальності дослідження в умовах швидких змін.

5. Взаємодія з практикою, яка націлена на співпрацю з практикуючими професіоналами, включення реальних сценаріїв та завдань з практичного досвіду, забезпечення практичності та реальності дослідження.

6. Рефлексивність, в основі якої забезпечення об'єктивності та вдосконалення методології на основі отриманих результатів, визнання та аналіз власних позицій та прийнятих підходів у процесі дослідження.

Ці методи, підходи та принципи можуть бути комбіновані та адаптовані відповідно до конкретних обставин та об'єкта дослідження. Важливо враховувати контекст та мету дослідження для досягнення максимально об'єктивних та практичних результатів. Методи, підходи та принципи формування цифрових компетентностей в контексті викладання «цифрової гуманітаристики» можуть служити фундаментом, які активно розвиваються в галузі цифрової гуманітаристики (Наливайко, 2019).

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів

У дослідженні розглянуто технологічні виміри формування цифрових компетентностей в контексті викладання «цифрової гуманітаристики»; використання зарубіжного досвіду щодо формування цифрових компетентностей в контексті викладання «цифрової гуманітаристики»; інноваційні можливості самореалізації особистості при формуванні цифрових компетентностей у процесі викладання «цифрової гуманітаристики»

1. Технологічні виміри формування цифрових компетентностей в контексті викладання «цифрової гуманітаристики»

З розгортанням зв'язку 5G у багатьох країнах можливості справді безмежні, особливо якщо вони побудовані на надійній основі зберігання даних у багатомарній інфраструктурі. Співпраця урядів і технологічних компаній на користь відновлення є важливою: стати першою великою європейською економікою з низьким рівнем викидів вуглецю, досягнувши вуглецевої нейтральності у 2050 році є однією з основних цілей плану France Relance. Цифрова технологія є важливим вектором інновацій у службі навколишнього середовища: чи то через інтелектуальне управління офісами, чи наявні датчики дозволять оптимізувати споживання енергії відповідно до економічних та екологічних інтересів, чи оптимізацію якості життя громадян. Підвищення привабливості територій.

Використання IoT дозволяє оптимізувати температуру в дитячих садках і школах, краще використання даних дає змогу значно оптимізувати транспортні потоки, споживання енергії та навіть природні ризики. З огляду на це, інтеграція сталого та цифрового капіталу в основу інфраструктури завтрашнього дня має бути пріоритетом. Однак, незважаючи на те, що технічний прогрес може підтримувати цифровий прогрес, немає сумніву, що для цього знадобляться навички та здібності людей. Згідно з нещодавнім глобальним опитуванням, 76 % IT-менеджерів у всьому світі стикаються з критичною нестачею навичок – лише на 3 % менше, ніж у 2019 році. Тому вдосконалення починається повільно, і його недостатньо, щоб йти в ногу з майбутніми економіками, які уряди очікують. Оскільки ці інноваційні рішення базуються на людському прогресі, ми зобов'язані колективно скоротити цей розрив у навичках, щоб розкрити потенціал трансформаційних технологій і принести користь усім. Важливо, щоб приватний і державний сектори взяли на себе зобов'язання працювати рука об руку для підтримки розвитку цифрових навичок і технологічної інфраструктури концепції цифрового розвитку та цифрової трансформації як чинника сталого розвитку (Нікітенко, Метеленко, & Шапуров, 2022).

Це передбачає максимізацію потужності технологій шляхом впровадження 5G, штучного інтелекту та периферійних обчислень, створення надійних обчислювальних рішень для підготовки

до економіки завтрашнього дня. Цифрова трансформація означає впровадження компанією нових та інноваційних способів роботи на основі технологічних досягнень. Таким чином, це трансформація, заснована на цифрових інструментах, за допомогою яких компанія вдосконалює або замінює існуючу практику за допомогою нових технологій, одночасно змінюючи, якщо необхідно, свою культуру. Цифрова трансформація стосується всього, що пов'язано з IT, у всіх секторах.

Брак технологій (або їх нефункціональність) ми відчуваємо гостріше, наш світ цифровий, і ми очікуємо, що ці технології працюватимуть безперебійно. Наші смартфони надають нам усі дані, необхідні для продуктивної роботи протягом дня: інструменти обробки текстів, календарі, сповіщення про споживання енергії, інформацію про громадський транспорт, служби доставки їжі, прогноз погоди. Тому компанії повинні інвестувати в технології, які спрощують життя їхніх співробітників і клієнтів. Тим не менш, хмарні рішення, мобільні програми та технології, що надаються як послуги, вимагають нових систем зберігання, аналітики, автоматизації та управління. Цифровізація потребує інновацій, а нові технології дозволяють оптимізувати процеси, які, у свою чергу, покращують якість продуктів і послуг.

Користувачі звикають до певного комфорту в повсякденному житті і постійно вимагають нових удосконалень. Такі продукти, як паперові файли, що зберігаються в картотеках, перетворилися на біти та байти в контейнерах, що зберігаються в хмарі. Самі шафи для зберігання дематеріалізуються, щоб стати програмним забезпеченням. Такі послуги, як проживання в готелях і оренда автомобілів, були замінені «вільними кімнатами» і водіями, яких ми викликаємо зі своїх смартфонів. Одним словом, цифрова трансформація полягає у тому, щоб полегшити ваше життя за допомогою програмного забезпечення.

Сьогодні додатки є улюбленим інструментом для бізнесу, але це було не завжди так. Вони почали підривати ринок, коли сервери стали популярними компонентами інфраструктури. Перевагою та недоліком цифрової трансформації є те, що її неможливо досягти за допомогою одного простого рішення. Вашій компанії може знадобитися переглянути програмне забезпечення, методи розробки, бізнес-процеси або роль кожного з них.. У будь-якому випадку, цифрова трансформація є довгостроковою. Вона передбачає значні культурні та технологічні зміни, які

мають важливе значення для тривалого успіху компаній з організаційної та комерційної точки зору. Цифрова трансформація виступає як чинник інноваційного прогресу технологій (Nikitenko, 2022).

2. Використання елементів зарубіжного досвіду при формуванні цифрових компетентностей у контексті викладання «цифрової гуманітаристики»

Формування цифрових компетентностей здобувачів вищої освіти є актуальним завданням у сучасному світі, де використання інформаційних технологій та цифрових інструментів стає все більш важливим для успішної науково-дослідницької та професійної діяльності.

Для досягнення цієї мети необхідно врахування елементів зарубіжного досвіду формування цифрових компетентностей в контексті викладання «цифрової гуманітаристики» та напрямів їх запровадження у навчальний процес:

1. Введення в програму навчання актуальних курсів та дисциплін, присвячених цифровим технологіям у менеджменті.

2. Застосування сучасних методів викладання, таких як онлайн-лекції, вебіари, та використання електронних платформ для обміну матеріалами та завданнями.

3. Надання студентам можливостей працювати з великими обсягами даних, використовуючи сучасні інструменти аналітики та бізнес-інтелекту.

4. Організація практичних занять та проєктів, де здобувачі освіти зможуть застосовувати цифрові методи для вирішення реальних проблем у сфері менеджменту.

5. Співпраця з іншими факультетами та відділеннями для організації проєктів, що об'єднують менеджмент і цифрові технології.

6. Залучення студентів до участі у дослідницьких групах та проєктах, де вони зможуть застосовувати свої знання в реальних умовах.

7. Забезпечення доступу до актуальних наукових публікацій та даних через електронні бібліотеки та бази даних.

8. Фінансування дослідницьких проєктів, спрямованих на вивчення впливу цифрових технологій на сучасний менеджмент.

9. Організація тренінгів та семінарів для підвищення кваліфікації викладачів у сфері цифрових технологій та їх застосування в менеджменті.

10. Створення сприятливого середовища для обміну досвідом та інноваціями серед педагогічного колективу.

11. Впровадження системи оцінки цифрових компетентностей, яка враховує не лише теоретичні знання, але й практичні навички у використанні цифрових інструментів.

12. Забезпечення системи звітності, яка дозволить відстежувати прогрес у формуванні цифрових компетентностей здобувачів.

Ці заходи сприятимуть не лише формуванню цифрових компетентностей, але й підготовці кваліфікованих фахівців з «цифрової гуманітаристики», Посилення ролі практичних проєктів та дослідницьких ініціатив у навчальному процесі, спрямованих на вирішення реальних бізнес-проблем. Розробка спеціальних програм для дослідження впливу цифрових технологій на різні аспекти менеджменту.

Формування цифрових компетентностей в контексті викладання «цифрової гуманітаристики» потребує удосконалення напрямів формування міждисциплінарних навичок:

1. Взаємодія з іншими факультетами та дослідницькими групами для проведення міждисциплінарних досліджень та проєктів.

2. Розробка курсів, які об'єднують знання з менеджменту, інформаційних технологій та соціальних наук.

3. Запровадження спеціалізованих лабораторій та ресурсів для дослідження та розробки новітніх цифрових технологій у сфері менеджменту.

4. Співпраця з технологічними компаніями для отримання доступу до їхніх інновацій та експертного досвіду.

5. Стимулювання викладачів до участі у міжнародних конференціях, семінарах і мережах для обміну досвідом та вивчення новітніх тенденцій у галузі.

6. Використання педагогічних методів, спрямованих на розвиток критичного мислення та аналітичних навичок студентів.

Можемо назвати загальні тенденції врахування елементів зарубіжного досвіду щодо формування цифрових компетентностей в контексті викладання «цифрової гуманітаристики» в упередових країнах Європи у сфері вищої освіти. Швеція відома своєю активною інтеграцією цифрових технологій в освітній процес. Університети в Швеції активно використовують онлайн-платформи для навчання, електронні ресурси та інструменти для забезпечення ефективного вивчення та досліджень. В Нідерландах освіта позначена високим рівнем цифрової грамотності. Тут акцент робиться на розвитку навичок роботи

з інформаційними технологіями та використанням цифрових інструментів у навчанні і дослідженнях. Німецькі університети активно впроваджують інноваційні методи навчання, включаючи використання відкритих онлайн-курсів, платформ для співпраці та електронних ресурсів для дослідження. Латвія та Україна також вдосконалюють свої освітні системи та акцентують на цифрових компетентностях. Університети в цих країнах використовують різноманітні цифрові інструменти для навчання та дослідження, але для отримання конкретних деталей варто звертатися до конкретних університетів або досліджень в цій області.

Напрями зарубіжного досвіду у формуванні цифрових компетентностей для докторів філософії в галузі менеджменту можуть включати різноманітні ініціативи та підходи. Наведемо напрями, які можуть служити прикладами:

1. Розробка та використання електронних ресурсів, які можна легко доступні для докторантів. Це може включати відкриті онлайн-курси з акцентом на цифрові технології в менеджменті.

2. Залучення докторантів до дослідницької роботи, яка включає в себе використання цифрових інструментів для аналізу даних, моделювання та дослідження управлінських процесів.

3. Впровадження віртуальних середовищ для симуляцій та взаємодії учасників навчального процесу в онлайн-режимі.

4. Міждисциплінарні підходи: сприяння співпраці між різними фаховими групами та використання інтердисциплінарних підходів для розвитку цифрових компетентностей.

5. Впровадження проєктів та завдань, що базуються на реальних ситуаціях в сучасному бізнес-середовищі, де використання цифрових технологій є ключовим.

6. Співпраця з промисловістю та підприємствами: організація стажувань, семінарів та проєктів з участю підприємств, де докторанти можуть застосовувати цифрові компетентності в реальних умовах бізнесу.

Використання цифрових інструментів для забезпечення ефективного менторства, співпраці та обміну ідеями між докторантами та науковцями. Ці напрями варто розглядати як частину комплексного підходу до розвитку цифрових компетентностей докторантів в галузі менеджменту. Європейська Комісія співпрацює з державами-членами ЄС, щоб підтримати та зміцнити розвиток ключових компетенцій і базових навичок

для всіх, починаючи з раннього віку та протягом усього життя. Ключові компетенції включають знання, навички та ставлення, необхідні всім для самореалізації та розвитку, працевлаштування, соціальної інтеграції та активної громадянської позиції. Підхід полягає у сприянні ключовим компетентностям шляхом: 1) забезпечення високоякісної освіти, навчання впродовж життя для всіх; 2) підтримка педагогічних працівників у впровадженні компетентнісних підходів до викладання та навчання; 3) заохочення різноманітних підходів до навчання та контекстів для продовження навчання; 4) вивчення підходів до оцінювання та підтвердження ключових компетенцій. Рада прийняла Рекомендацію щодо ключових компетенцій для навчання впродовж життя на основі пропозиції Комісії.

Рекомендація визначає вісім ключових компетенцій, необхідних для самореалізації, здорового та сталого способу життя, працевлаштування, активної громадянської позиції та соціальної інтеграції: 1) грамотність; 2) багатомовність; 3) обчислювальні, наукові та інженерні навички; 4) цифрові та технологічні компетенції; 5) навички міжособистісного спілкування та здатність засвоювати нові компетенції; 6) активна громадянська позиція; 7) підприємливість; 8) культурна обізнаність і самовираження. Європейські країни активно працюють над розвитком цифрових компетентностей учнів на всіх рівнях освіти, включаючи вищу освіту. Це може включати в себе розробку і впровадження програм, спрямованих на вивчення цифрових технологій, інформаційно-комунікаційних навичок, аналізу даних, критичного мислення та інших аспектів цифрової компетентності (Романовський О. та інші, 2028).

3. Інноваційні можливості самореалізації особистості при формуванні цифрових компетентностей у процесі викладання «цифрової гуманітаристики»

Самореалізація та саморозвиток особистості в умовах цифровізації вказують на процес вдосконалення та досягнення внутрішнього потенціалу та зростання як особистості. Вони часто використовуються в контексті психології та освіти. Самореалізація вказує на процес розвитку та виявлення внутрішнього потенціалу особистості, вдосконалення її здібностей та самовираження. Ці поняття часто асоціюються із досягненням високого рівня самосвідомості та внутрішнього спокою. Саморозвиток – це систематичний процес росту, навчання та розвитку особистості у різ-

них аспектах життя, охоплює роботу над фізичним, інтелектуальним, емоційним та соціальним розвитком. Особливості самореалізації включають: спрямованість на внутрішній розвиток; реалізація власного потенціалу та задоволення внутрішніх потреб; досягнення особистісних цілей та задоволення від власного життя; пошук власних цілей та мети життя; розвиток творчих здібностей; духовний розвиток та самопізнання. Саморозвиток включає: спрямованість на внутрішній розвиток; акцент на набуття нових знань, навичок та досвіду; на залучення широкого спектру напрямків, включаючи освіту, професійний розвиток, фізичне здоров'я та соціальні навички. Самореалізація та саморозвиток можуть взаємодіяти, доповнюючи один одного, і сприяти глибшому розумінню себе, досягненню особистісних цілей і підняттю якості життя. Нові можливості для самореалізації та саморозвитку особистості у контексті цифровізації суспільства, яка відкриває безліч нових можливостей для саморозвитку та самореалізації особистості. Завдяки Інтернету та онлайн-ресурсам, особа може вивчати нові

предмети, отримувати нові навички і розширювати свої знання в будь-який час та в будь-якому місці. Цифрова епоха забезпечує легкий доступ до різноманітної інформації. Особа може швидко долучитися до обговорень, вивчати нові концепції і розширювати свій кругозір. Використання віртуальної реальності, розширеної реальності та інших інтерактивних технологій дозволяє особі взаємодіяти з навколишнім середовищем і вдосконалювати навички у віртуальних умовах. Мобільні додатки для здоров'я, фітнесу, медитації та інших аспектів особистісного розвитку надають можливість відстежувати свій прогрес і отримувати персоналізовані поради. Цифрові платформи дозволяють співпрацювати з іншими людьми навіть на великій відстані, об'єднуючи зусилля для досягнення спільних цілей. Соціальні мережі, блоги та платформи для самовираження дозволяють людям демонструвати свої таланти та ідеї, отримувати відгуки та спілкуватися з іншими творчими особистостями. Інтернет дає можливість будувати власний особистий бренд, будь то в сфері професійного розвитку

Таблиця 1 – Інноваційні можливості самореалізації особистості

№ з/п	Форма самореалізації	Напрями самореалізації особистості
1	Мобільні додатки для саморозвитку	Існує велика кількість мобільних додатків, які допомагають в плануванні цілей, медитації, фітнесу, вивченні нових мов та інших аспектах особистісного розвитку.
2	Віртуальна реальність (VR) та розширена реальність (AR)	Технології VR та AR відкривають нові можливості для іммерсивного навчання та тренувань. Наприклад, можливість вивчати мови, відвідувати віртуальні музеї чи тренуватися віртуально.
3	Онлайн-співпраця та мережі	Соціальні мережі і онлайн-платформи для спільної роботи дозволяють вам об'єднуватися з іншими, щоб навчатися, співпрацювати та обмінюватися досвідом.
4	Інтерактивні технології в навчанні	За допомогою інтерактивних технологій, таких як гейміфікація, можливо створювати захопливі навчальні середовища, що сприяють кращому засвоєнню знань.
5	Штучний інтелект та персоналізоване навчання	Системи штучного інтелекту можуть створювати персоналізовані програми навчання, враховуючи індивідуальні потреби та швидко адаптуючись до здібностей кожної особистості.
6	Блокчейн для відстеження досягнень	Технологія блокчейну може використовуватися для зберігання та підтвердження освітніх та професійних досягнень, що дозволяє зберігати та доводити свій прогрес.
7	Відкриті джерела інформації та спільноти	Велика кількість відкритих джерел інформації дозволяє знайти різноманітні знання та приєднатися до спільнот, що діляться інтересами.
8	Онлайн-навчання	Використання інтернет-ресурсів для отримання нових знань та навичок. Це дозволяє доступ до навчання з будь-якого місця у світі.
9	Стартапи та підприємництво	Розвиток власного бізнесу, особливо в галузях, пов'язаних із цифровими технологіями.
10	Онлайн-активізм	Участь у громадянських рухах та ініціативах через інтернет.
11	Мережеві спільноти	Участь у міжнародних спільнотах та обмін думками через соціальні мережі.
12	Електронне голосування	Використання цифрових технологій для участі в політичних процесах.
13	Участь у глобальних проектах	Взаємодія з міжнародними колективами для розв'язання глобальних завдань.

Сформовано авторами

або особистого хобі. Аналіз даних та використання штучного інтелекту дозволяють створювати персоналізовані програми розвитку, враховуючи індивідуальні потреби і здібності. Цифровізація суспільства не тільки спрощує доступ до ресурсів, але і створює нові, раніше неможливі, можливості для саморозвитку та самореалізації кожної особистості.

У контексті цифровізації суспільства виникає безліч нових можливостей для саморозвитку та самореалізації кожної особистості.

Самореалізація особистості в умовах цифровізації та глобалізації може приймати різні форми, оскільки ці процеси впливають на всі сфери життя людини. Самореалізація в умовах цифровізації та глобалізації вимагає гнучкості, відкритості до змін, навичок роботи з інформацією та вміння взаємодіяти в глобальному світі. Ці напрями можуть слугувати орієнтирами для ефективного розвитку, так як цифрова трансформація розширює горизонти для особистісного розвитку, надаючи доступ до різноманітних можливостей, які можуть покращити якість життя і забезпечити індивідуальний успіх (Сисоєва О., 2010).

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі

Формування цифрових компетентностей в контексті викладання «цифрової гуманістики» може створити новий підхід до інтеграції гуманітарних та технологічних наук. Це дозволяє студентам розвивати глибоке розуміння гуманітарних проблем, використовуючи інструменти та методи цифрового аналізу. Вивчення цифрової гуманістики може призвести до розробки нових методів обробки та аналізу гуманітарних даних. Використання цифрових інструментів

може полегшити виявлення патернів, трендів та взаємозв'язків у текстах, архівах чи інших джерелах. Формування цифрових компетентностей в гуманітарному викладанні може сприяти розвитку інтердисциплінарних методологій для вивчення складних соціокультурних явищ за допомогою цифрових засобів.

Підготовка студентів до цифрового суспільства потребує формування цифрових компетентностей та дозволяє студентам адаптуватися до швидкозмінюваного цифрового середовища, в якому технології відіграють ключову роль у всіх аспектах життя. Володіння цифровими навичками, спрямованими на гуманітарні науки, робить випускників більш привабливими для роботодавців, оскільки вони можуть комбінувати глибоке розуміння суспільства з технологічними знаннями. Практична реалізація цифрових компетентностей у гуманітарних науках може сприяти розвитку нових напрямків наукових досліджень та відкриттю нових можливостей для розвитку цифрової гуманістики.

Гуманістика спрямована на вирішення складних суспільних проблем, цифрові компетентності можуть допомагати в розробці інноваційних рішень для таких проблем, використовуючи цифрові технології для аналізу та впровадження змін. Використання цифрових методів дозволяє ефективніше зберігати, аналізувати та вивчати культурну спадщину, забезпечуючи нові можливості для доступу до інформації та її інтерпретації. Формування цифрових компетентностей у контексті цифрової гуманістики вносить значний внесок у розвиток освіти, науки та суспільства в цілому, враховуючи взаємодію гуманітарних наук із сучасними технологіями.

Список використаних джерел

Андрюкайтене Регіна, Воронкова Валентина, Нікітенко Віталіна. Розвиток освітньо-професійних та освітньо-наукових програм підготовки магістрів і PhD в країнах ЄС. *Цифрова трансформація соціо економічних, управлінських та освітніх систем сучасного суспільства* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 23–24 листопада 2022 року / ред.-упорядник: д. філософ. н., проф., В. Г. Воронкова. Львів – Торунь : Liga-Pres, 2022. С. 604–610.

Воронкова В. Г., Нікітенко В. О. Філософія цифрової людини і цифрового суспільства: теорія і практика : монографія. Львів – Торунь : Liha- Pres, 2022. 460 с.

Метеленко Наталя, Нікітенко, Віталіна, Васильчук, Геннадій, Каганов, Юрій, & Воронкова, Валентина. Цифрова трансформація освіти як тенденція розвитку освітніх реформ та процес соціальних і культурних змін. *Humanities studies : Collection of Scientific Papers* / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishinghouse “Helvetica”, 2023. 16 (93). P. 122–134. <http://humstudies.com.ua/article/view/288993>

Наливайко О. Формування інформаційно-цифрової компетентності як результату професійної підготовки студентів класичних університетів. *Педагогічний альманах*. 2018. Вип. 40. С. 129–134.

Наливайко О. Stop Motion проекти як засіб формування цифрової компетентності здобувача освіти. *Наукові записки кафедри педагогіки*. 2019. Вип. 45. С. 13–21.

Нікітенко, Віталіна, Метеленко, Наталя, & Шапуров, Олександр. Концепція цифрової трансформації як чинник підтримки сталого екологічного, соціального та економічного розвитку. *Humanities studies* : Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporozhzhia: Publishing house "Helvetica", 2022. 12 (89). P. 142–152. doi: <https://doi.org/10.26661/hst-2022-12-89-16>

Nikitenko Vitalina. Digital transformation as a factor of professionally oriented foreign language teaching improvement. *Humanities studies* : збірник наукових праць / гол. ред. В. Г. Воронкова. Запоріжжя : видавничий дім «Гельветика», 2022. Випуск 12 (89). С. 92–97. <http://humstudies.com.ua/article/view/266469/262495>

Романовський О. та інші. Формування цифрової компетентності майбутніх учителів математики: констатувальний етап. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2018. Т. 65. № 3. С. 184–200.

Сисоєва О. Формування цифрової інформаційної компетентності у майбутніх вчителів технологій засобами мультимедіа. *Актуальні проблеми математики, фізики і технологічної освіти* : зб. наук. пр. 2010. Вип. 7. С. 356–358.

REFERENCES

Regina Andryukaitene, Valentina Voronkova, Vitalina Nikitenko (2022). Development of educational-professional and educational-scientific programs for master's and PHD training in EU countries. *Digital transformation of socioeconomic, management and educational systems of modern society* : materials of the International Scientific and Practical Conference on November 23–24, 2022 / editor-in-chief: Doctor of Philosophy, Professor, V. G. Voronkova. Lviv – Toruń: Liga-Pres. 604–610.

Voronkova V. G., Nikitenko V. O. (2022). Philosophy of digital man and digital society: theory and practice: monograph. Lviv – Toruń: Liha-Pres. 460.

Natalia Metelenko, Nikitenko, Vitalina, Vasylichuk, Hennadiy, Kaganov, Yuriy, & Voronkova, Valentina (2023). Digital transformation of education as a trend in the development of educational reforms and a process of social and cultural changes. *Humanities studies* : Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house "Helvetica". 16 (93). 122–134. <http://humstudies.com.ua/article/view/288993>

Nalyvaiko O. (2018). Formation of information and digital competence as a result of professional training of students of classical universities. *Pedagogical almanac*. 40. 129–134.

Nalyvaiko O. (2019). Stop Motion projects as a means of forming the digital competence of the student of education. *Scientific notes of the department of pedagogy*. 45. 13–21.

Nikitenko, Vitalina, Metelenko, Natalia, & Shapurov, Oleksandr (2022). The concept of digital transformation as a factor supporting sustainable ecological, social and economic development. *Humanities studies* : Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporozhzhia : Publishing house "Helvetica". 12 (89). 142–152. doi: <https://doi.org/10.26661/hst-2022-12-89-16>

Nikitenko, Vitalina (2022). Digital transformation as a factor of professionally oriented foreign language teaching improvement. *Humanities studies* : a collection of scientific works / head. ed. V. G. Voronkov. Zaporizhzhia: "Helvetica" publishing house. 12 (89). 92–97. <http://humstudies.com.ua/article/view/266469/262495>

Romanovsky, O. and others (2018). Formation of digital competence of future teachers. mathematics: ascertaining stage. *Information technologies and teaching aids*. 65. 3. 184–200.

Sysoeva, O. (2010). Formation of digital information competence in future technology teachers by means of multimedia. Actual problems of mathematics. *Physics and technological education* : coll. of science pr. 7. 356–358.

NATALYA, METELENSKO – Doctor of Economics, Professor,
Academician of AENU, Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute
of Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: natalia.metelenko@gmail.com
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-6757-3124>

GENNADIY, VASYL'CHUK – Doctor of Historical Sciences, Professor,
Vice-Rector for Scientific Affairs of Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: historyhena@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3023-6682>

YURIY, KAGANOV – Doctor of Historical Sciences, Professor,
Vice-Rector for Research and Teaching, Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: znuhist@gmail.com
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-6889-7377>

VITALINA, NIKITENKO – Doctor of Philosophy (D.Sc.),
Professor of the Department of Management and Administration, Y. M. Potebnya
Engineering Education and Scientific Institute of Zaporizhzhia National University
(Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: vitalina2006@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9588-7836>

VALENTYNA, VORONKOVA – Doctor of Philosophy (D.Sc.),
Professor, Academician of the Academy of Higher Education of Ukraine,
Head of the Department of Management of Organizations and Project Management,
Engineering educational and scientific Institute named after Y. M. Potebnya of Zaporizhzhia National
University (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: valentinavoronkova236@gmail.com
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-0719-1546>

FORMATION OF DIGITAL COMPETENCES IN THE CONTEXT OF “DIGITAL HUMANITIES”

Abstract

The relevance of the digital transformation consists in the fact that it represents a continuous process of strategic renewal that uses advances in digital technologies to create opportunities that update or replace the educational process, approach to collaboration and culture. Digital humanities uses Big Data and analytical tools to study and analyse social, cultural and other phenomena. This can include the use of artificial intelligence, machine learning, and other technologies. Innovations are crucial for the development of digital competences in the context of teaching digital humanities. The digitalisation of society not only simplifies access to resources, but also creates new, previously impossible, opportunities for self-development and self-realisation of each individual. The purpose of the study is the theoretical and practical foundations of digital competence formation in the context of teaching digital humanities. Results of the study. The technological dimensions of the formation of digital competencies in the context of teaching “digital humanities” are revealed.

The use of foreign experience elements in the formation of digital competences in the context of teaching “digital humanities” is clarified. The innovative possibilities of personal self-realisation in the formation of digital competences in the process of teaching “digital humanities” are substantiated. It is concluded that the formation of digital competencies in the context of digital humanities makes a significant contribution to the development of education, science and society as a whole, given the interaction of the humanities with modern technologies. Preparing students for a digital society requires the development of digital competences and allows students to adapt to a rapidly changing digital environment in which technology plays a key role in all aspects of life. Possession of digital skills focused on the humanities makes graduates more attractive to employers, as they can combine a deep understanding of society with technological knowledge.

Key words: “digital humanities”, digital competences, digital transformation of education, innovations in education, technological dimensions, foreign experience, personal fulfilment

© The Author(s) 2023
This is an open access article under
the Creative Commons CC BY license

Received date 06.11.2023
Accepted date 16.11.2023
Published date 06.12.2023

How to cite: Наталя Метеленко, Геннадій Васильчук, Юрій Каганов, Віталіна Нікітенко, Валентина Воронкова. Формування цифрових компетентностей в контексті викладання «цифрової гуманітаристики». *Humanities studies : Collection of Scientific Papers* / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”, 2023. 17 (94). P. 116–126.
doi: <https://doi.org/10.32782/hst-2023-17-94-12>

UDC 378

DOI <https://doi.org/10.32782/hst-2023-17-94-13>**HIGHER EDUCATION: ACADEMIC FREEDOM AND SOCIAL RESPONSIBILITY****ALGIRDAS, PUPKIS¹
TOMAS, SAULIUS²****Abstract**

In modern society, higher education creates conditions for every member of society to study, improve, cooperate with society, be secular, provides opportunities to travel for the sake of science. “In the law of the Republic of Lithuania, the task of higher education is to develop education, a personality and society receptive to science and the latest technologies and cultural values, to create, accumulate and spread scientific knowledge and cultural values, to consolidate the distinctiveness of national culture, to promote scientific research and the creation of new knowledge and cultural values” (Avizienis, 2022, p.209). Biesta (2014), Jokubaitis (2016), Barnett (2021), a researcher of higher education in European countries, states that higher education, social responsibility and academic freedom, which promote competitiveness, growth of knowledge and human resources” (Kuchaidze, 2020). Indrašiėnė and others (2021) claim that higher education should be viewed from a broader perspective, understood as a basis for the development of personality and society. There are many expectations associated with higher education, the main of which is to provide knowledge, participate in scientific research and apply the available knowledge to the sustainable, advanced growth of society and the individual, responding to the needs of the times, forecasting and shaping them. According to Valuckienė (2009), changes in higher education and studies in the context of society have been discussed (Barnett, 1990, 1994, 2000, 2004), whose emphasis is on the value basis of higher education, based on the scientific activities of the academic community, constantly striving for liberal education of students, objective knowledge, commitment. Higher education institutions should encourage their students and scholars to become responsible and aware citizens. This means that higher education institutions should develop leadership, social responsibility and sustainable development initiatives. Therefore, academic freedom and social responsibility should be combined in order to achieve the benefit of higher education for society and the welfare of society. Academic freedom is the most important value of higher education because it ensures that researchers and academics can freely research, discuss and publish their findings without any prior restrictions. This is the fundamental thing that encourages new discoveries, ideas and scientific research, as well as ensuring that scientists are free to reveal facts, even if they are unpopular. Academic freedom and social responsibility in higher education were studied by (Adebayo, 2022; Barnett, 2021; Gläser and Buenstorf, 2022; Jakubik, 2023). However, these works rarely raise the question of how academic freedom and social responsibility relate to critical thinking in higher education. *The aim of the article* is to reveal the links between academic freedom and social responsibility with the development of critical thinking in higher education, based on the literature.

To achieve the goal, the following problematic questions are raised: Why are academic freedom and social responsibility important for higher education? How does the development of critical thinking change the understanding of academic freedom? How does developing critical thinking increase social responsibility? *Research methods.* The method of theoretical analysis examines psychological, scientific didactic literature, the conditions, methods, etc. thinking education. in the process of university studies.

Key words: critical thinking, higher education, academic freedom, responsibility.

The importance of academic freedom and social responsibility for higher education

In order to reveal the importance of academic freedom and social responsibility for higher education, we must first talk about higher education. The idea of higher education dates back to Antiquity. The philosopher Plato was the first to talk about higher education. However, the beginning of higher

education and its understanding was understood quite differently: higher education was identified as an intellectual idea rather than an institution. The idea of higher education can be seen in this conception of philosophy (Barnett, 1990). When reading the works of scientists, higher education is seen as thinking, the ability to argue and analyze. In Plato’s dialogues, the concept of education was associated with the idea of freedom and the ability to think critically, because critical thinking frees people from persuasive knowledge (Barnett, 1990).

Unethical cases of student behavior are analyzed in the public space as well as in scientific discussions, but the role of the scientist and his behavior are little

Corresponding authors:¹ Lithuanian Sports University (Kaunas, Lithuania)E-mail: algirdaspupkis@gmail.comORCID iD: <https://orcid.org/0009-0001-3784-5934>² Lithuanian Sports University (Kaunas, Lithuania)E-mail: tomas.saulius@lsu.ltORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3936-842X>

discussed in the academic community (Tauginienė, 2013). The direction of this discussion often hides in the shadows, having a firm position in advance that the scientist is a “master” of his field and profession. In frequent cases, the creation of scientific works is faced with behavioral defects of students, researchers, which may cause certain residual consequences due to plagiarism, fraud or other dishonest behavior. It can be said that the topic of plagiarism is a negative factor for both social responsibility and academic freedom in higher education, where the pursuit of quick results distorts the mission of higher education and distorts the meaning of human potential and opens up opportunities for improvement. After all, plagiarism is not the means that would provide individuals with the pursuit of improvement, academic freedom to reveal themselves as a personality, to enrich higher education with new discoveries that could create added value for science and society. Meanwhile, more and more people are dealing with a tool that potentially poses a challenge to science, namely the emergence and use of artificial intelligence in society, which is increasingly seen in the education system. Therefore, I will further review the impact of artificial intelligence on academic freedom and social responsibility in higher education.

The emergence of artificial intelligence and its use is changing more and more spheres of human intelligence, and it can potentially cause fundamental changes in higher education. According to Repšienė (2019), intelligence is only information, not a living organism. This could mean that artificial intelligence could be like us in the future. Because of this, although artificial intelligence cannot yet replace human thinking, its use in scientific works raises debates with both positive and negative consequences for the social responsibility of higher education or academic freedom. Based on the literature analyzed by (Chankseliani, Qoraboyev and Gimranova, 2021), the authors argue that the use of artificial intelligence in higher education can have positive effects, but the limitations of academic freedom prevent the liberation of minds and bodies and the liberation of entire societies. According to Schiff (2021), although it is difficult to limit the capabilities or social implications of artificial intelligence, it is a rich and valuable toolkit with qualitative and quantitative aspects. It can help to imagine possible (extreme) scenarios with which we can achieve idealistic goals and can help to determine a more deliberate “direction of the search path”. After looking at the statements of scientists about the presence

of artificial intelligence in higher education, I will further explain the methods that are important in creating social responsibility and academic freedom in higher education.

Looking at the development of higher education and its contribution to societal growth requires a broad vision and understanding that includes a rights-based capability and emancipatory approach to development. A rights-based approach to higher education sees it as a universal human right that should be available to all, while a capabilities approach focuses on how higher education expands the freedoms of individuals to pursue what they value (Boni and Walker 2016; McCowan, 2016). According to these approaches, higher education is much more than a means of acquiring skills, knowledge and qualifications. Higher education and universities allow individuals to pursue freedoms regardless of social class, ethnicity or gender, which ultimately leads to holistic human development. The emancipatory approach, according to Chankseliani and McCowan (2021), is a way that is closely related to human potential. In this approach, higher education is a space that can help individuals realize their human rights and abilities to pursue freedoms, free their minds, thereby helping to free society(s).

Also, higher education can respond to global challenges, such as pandemics, gender equality issues, solutions to poverty problems, support inclusive and sustainable economic growth, full and productive employment. It can be said that the path of higher education is increasingly moving towards a global university, the goal of which is the creation of world-class universities, strengthening the quality of studies and science, providing opportunities for students and teachers to participate in exchange programs. This “tool”, a phenomenon in higher education is called internationalization. Next, I will try to reveal the impact of internationalization on academic freedom and social responsibility in higher education. The internationalization of higher education has generally been seen as a modern trend promoted by developed Western countries, when certain elite “delivery” models, usually presented in English, affect higher education around the world. This includes the recruitment of international students and staff, particularly to the United States, Australia, the United Kingdom and other Western countries, or universities in those countries have opened branches abroad (Tight, 2022).

Internationalization in higher education is often understood as the pursuit of exchange and cooperation

in order to better understand different cultures and their languages. Nevertheless, there has been a gradual but increasingly visible shift towards competition since the mid-1990s. According to Van der Wende (2001), this is called a paradigm shift from cooperation to competition. Jones and de Wit (2014) talk about the globalization of internationalization, which requires higher education actors in middle- and low-income countries to choose a more competitive direction of internationalization or a more socially responsible approach. Meanwhile, institutions developing internationalization strategies face major challenges and pressures: revenue generation, talent attraction, reputation, the need to focus on international research and publications, recruitment of international students and researchers, use of English for research and teaching. External pressures such as national funding policies. These challenges and pressures are at odds with an inclusive, elite approach that meets the needs of local students and staff. In other words, there is a tension between a short-term, neoliberal approach to internationalization that focuses on mobility, research, and a long-term, holistic approach focused on universal learning for all.

However, academic freedom and social responsibility are inseparable from the internal and external factors that potentially affect higher education, so I will try to review those factors below. According to Bagdonas (2006), the mission of the university is the transformation of scientific research data into facts and knowledge, the reflection of social reproduction and the application of knowledge. The transmission of higher education knowledge, analysis, research, and public education pales in comparison to the impact of states and organizations on higher education. In the modern world, higher education, academic freedom and social responsibility are affected by factors, and one of them is the ideology of neoliberalism, the goal of which is the creation of a consumer state. This external factor could be called the “crisis of politics” of the state, where governments are hijacked by the institutions of the global elite. Neoliberalism models cultural policy and philosophy of higher education according to market logic. According to Lipman (2013), “neoliberalism is powerful due to economic structures, has great ideological power, controls the cultural landscape, philosophical and pedagogical spaces, which are entrusted with the function of creating agreements, desires, values, markets. Based on the author’s statement, it can be assumed

that management controls the market and social life with this principle. A rhetorical question arises, does the ideology of neoliberalism negatively affect the thinking process? After reviewing the existence of academic freedom and social responsibility in higher education, it is important to reveal the impact of critical thinking education on academic freedom.

The role of developing critical thinking in the understanding of academic freedom

According to Brookfield (2019), “critical thinking is associated with a thinking process that depends on a person’s attitudes, values and beliefs to think openly, make valid assumptions and evaluate well-argued persuasion”. Authors Paul and Elder (2019) present the concept of critical thinking as independent, disciplined, self-controlled and corrective thinking. It develops the character and ethical sensibilities of the devotee, clearly developing intellectual virtues (Paul and Elder, 2019). Brookfield (2019) states that not only people but also institutions and the whole world need to think critically. Critical thinking is desirable in various areas and sectors of social life. It is considered one of the most important abilities that determine the well-being of the individual and society as a whole. It is used as an important argument in creating, implementing higher education goals and evaluating results (Barnett, 1997; Brodin, 2007; Danvers, 2016; Felix, 2016). From the presented concepts of critical thinking, it can be said that it is a unique way of thinking, purposefully moving towards “truth”, which includes a person’s ability to evaluate information, substantiate it and purposefully reach reasoned conclusions. What is the importance of thinking in higher education and the impact of science on society?

The world is changing very quickly, information flows in the Internet space are accumulating at such a pace that knowledge and its accumulation are becoming less and less significant, therefore, in higher education, great attention is paid to the development of thinking skills. According to Indrašienė, (2021, cited from Soufi and See, 2019), the development of critical thinking has become one of the most important goals of undergraduate studies in Europe, while in the USA it is named as one of the main results in higher education”. Meanwhile, the European Commission aims for students to acquire basic and professional skills so that they can establish themselves in the labor market after graduation (Peterbauer, 2023). Critical thinking is highlighted as one of the main competences and is treated as an ability that manifests itself in other

competences, such as literacy or digital competence. According to Indrašienė (2021), Peterbauer (2023) in the governmental and non-governmental sectors, identifies critical thinking as one of the main skills that must be included in higher education programs, in their opinion, it is one of the competencies that determine success after graduation. The importance of critical thinking skills is noted (in the National Progress Strategy "Lithuania 2030", 2012), which states that imagination, creativity and critical thinking are considered important national resources. However, this strategy also draws attention to the fact that the current education system does not pay enough attention to the strengthening of critical thinking skills, not only in higher education, but also in general education. The position declared by scientists representing European higher education institutions (Álvarez-Huerta, Muela, and Larrea, 2023; Dumitru et al., 2018; Janssens et al., 2022) that the development of critical thinking must be systematically implemented at all levels of higher education. Looking at the researches of Lithuanian and foreign scientists, one can see the need for developing critical thinking, its impact and importance in educating students in higher education. Next, it is important to review the manifestations of critical thinking in philosophy, as well as the influential authors who had the greatest impact on experiential learning.

An interesting change in philosophy took place in the 19th century, when the Pragmatism school was created in America, whose philosophy was based on experiential education. The pioneer was Peirce, and Dewey had the greatest influence on education. It is a learning that consists of a shared experience. Experiential learning is based on human emotions and reflections, not the positive reality of others. Since personal reflection is one of the main factors of this education, it can be said that the development of critical thinking is a factor in this education. According to Duoblienė (2006), many classical philosophers of education claimed that the mind is a decisive factor in human education. That is why intellectual activity is important, because appropriate, reasonable, accurate thinking positively affects behavior. One of the pioneers of experiential thinking, Dewey said that philosophy is made meaningful by its application to pedagogy. This author is most famous for the fact that he tried to reconcile practical action and its analysis. Many theorists try to apply what kind of thinking is most appropriate in education, and each theorist tries to apply thinking education in his own way. The development of experiential thinking, in

my opinion, is an example that must be connected with critical thinking. It perfectly correlates with critical thinking where reflections, opinions based on reasonable arguments are the most important factors in personality development. Looking at education, we see that manifestations of critical thinking are a positive factor in education, where universities pay special attention to students being able to fit into the modern labor market. The importance of higher education and critical thinking is perfectly revealed by Popper (2020) and Indrašienė (2021).

According to Popper (2020), critical thinking can be ensured by an open society. Critical thinking is important in forming and maintaining discussions, it can be described as rational thinking, it supports the emergence of a discussion space, it contributes to social responsibility. Critical thinking allows space for dialogue to emerge. Critical thinking is often referred to as the ideal of higher education – the goal towards which the efforts of the academic community must be directed. This goal can be seen as the ability of students to become critical thinkers, able to create, cooperate, solve emerging problems, make relevant decisions, conclusions and contribute to the welfare of society (Indrašienė, 2021). After reviewing the concepts of critical thinking, its impact in higher education, the concept of academic freedom is further revealed. Definition of academic freedom (in the dictionary of educational and scientific terms) – the principle of legal regulation of research and studies, which includes the right of members of the academic community to freely express their thoughts, to choose the methods and approaches of scientific, artistic and pedagogical activity, and protection from restrictions and sanctions for the results of their research and publication of beliefs.

The concept of academic freedom was visible in the European university in the Middle Ages: both the king and the pope sought to give the university significant elements of autonomy. However, it was only at the beginning of the 20th century in Europe after the systematization of the nation-state that the idea of academic freedom was legitimized. It is no coincidence that its first codification took place in Germany at the same time as the formulation of the idea of the university, because the two "went hand in hand". The Germanic idea of the university basically included two elements: mind and culture (Barnett, 2021). After the Second World War, universities were brought into the general public, especially with the advent of the Internet. The late twentieth-century stance on academic freedom had three elements: first,

there was a distinction between academic freedom and academic autonomy (Russell, 2002). Academic freedom was a right enjoyed by individual members of the academic community, and academic autonomy was considered a condition of the university as such. Second, academic freedom was understood as freedom enjoyed by members of the academic community. A third conception extended academic freedom beyond the right of academics to teach as they wished to include the right of students to learn (Barnet, 2021 cited in Lerhnhfreiheit'; Searle, 1972; Fuller, 2009)

According to Valčiuk (2021), the independence of higher education and academic freedom is a condition for the progress of democratic states and society. According to the author, in order to protect academic freedom, it needs to be established in national and international legal acts. These statements of the author allow us to understand that the existence of academic freedom in higher education is an important factor, and its preservation depends not only on higher education, but also on legal acts that define its ability to survive and be an important part of society.

However, academic freedom is seen in society as an object of risk. Threats to academic freedom can be singled out: “instrumentalization”, where the university acts according to orders in order to improve the needs of the market; authoritarian methods of administration; national security reasons as a way to manage academic freedom; globalization of communication, higher education; violations of personal rights; religious intolerance; external pressure from politicians; influence of the university through legal instruments; financial crises – reducing funding. Seeing that academic freedom in society is an object of risk, its existence depends on many factors with which people are connected in one way or another, whose attitude and thinking abilities can potentially reduce the causes, so I will continue to try to reveal the manifestation of critical thinking in academic freedom.

On the one hand, the atmosphere of entrepreneurial, open access and independent learning suggests freedom and openness; but on the other hand, tracking methods, the evaluative state (Neave, 1998) and even state effects (Doherty, 2015) suggest that academic freedom is under threat. However, Pooper (2020) argued that man and no “Chinese wall” can impose truth on man. In his opinion, the possibilities of critical liberation are faith in peace, humanity, tolerance, modesty, and an attempt to learn from one’s

mistakes. Pooper’s (2020) methodology of critical rationalism is the discovery of truth supported by critical thinking. From the point of view of critical rationalism, philosophy is a science supported by reason. There is probably no theory or concept that would encroach on the “inviolability of criticism”. Intellectual honesty forces you to critically examine what you are about to say. There is nothing that critical thinking cannot analyze. His statement “I can be wrong, and you can be right, only through effort can we get closer to the truth”, perfectly reveals the fact that society, attitudes, thoughts, abilities are different and only through discussion can we find the truth. According to Barnett (2021), it is necessary to focus not on oneself, but on the social world. In Lipman’s (2013) theory, philosophical dialogue is an active way of critical thinking, and in community it is a reflective method that best reflects the path of philosophical inquiry. He encouraged reflection and independent thinking. In the opinion of the author, this would help to strengthen the social skills of self-defense against consumerism, propaganda and manipulation. According to the authors, critical thinking in academic freedom must play a central role in this regard.

However, the potential called opinion, driven by mechanical progress, pushes society into the depths of the “quarry”, where the “most valuable stones” are selected, and what remains is graded by heavy working machines. So if we want to justify academic freedom, it is necessary to look for ways that it can connect to deeper ontological levels, for example, to help ideas spread in politics and to be able to influence the world by being a “generative mechanism”. In the works of the previously mentioned authors, great attention is paid to the cultivation of individual and social thinking, educational justice, academic freedom in higher education is based on the foundations of critical thinking. However, the strength of these foundations is mercilessly eroded by time, organizations seeking practical benefits and mentioning the importance of academic freedom, drawing new lines, the impact of which is directly related to the authenticity of scientific research, freedom of speech, and the principles of democracy. Individuals should be helped to understand the place of free speech in society, this underlines the logic of Voltaire (1694–1778): “I disapprove of what you say, but I will defend to the death your right to say it.”

How does the development of critical thinking change the understanding of academic freedom?

Academic freedom is not inherently harmful to learning. Hickey and Brecher (1990) argued

that scientific work is about values and neutrality is impossible. Indeed, Hickey and Brecher viewed academic freedom and bias as essential to the educational process. In their opinion, students should be encouraged to form, express and defend their position on current issues, “to develop critical and reflective autonomy”. According to scholars, academic freedom is absolute freedom of speech, it cannot be granted selectively or it is not freedom of speech at all. Davies (2019) in his idea of higher education states that the essential processes of student progress in higher education are a deep understanding of knowledge claims, radical criticism of knowledge and claims, developed competence to think critically in groups, participation in determining the form and direction of criticism, self-reflection, the opportunity to engage in the process of openness dialogue.

Statements revealing the impact of critical thinking education on academic freedom in higher education. According to Sumner (1906, cited from Indrašienė et al., 2021), the ability to think critically is a consequence of education and training. Therefore, people should be taught to think critically. This is one of the ways against deceptions, deceptions, superstitions and wrong perception of oneself and one’s earthly existence. The quality of education depends on the ability to think critically, its application makes individuals conscious”. Given that critical thinking and academic freedom are long-standing principles of the liberal higher education ethos, it can be argued that the former is generally seen as a student learning process, while the latter is understood as a teacher collaboration. Understood as the rights and responsibilities of teachers and learners, the terms question and expression can be combined into a single conceptual framework that serves not only the needs of the higher education community, but also the progress of wider society.

Teachers are less inclined to encourage students’ free self-expression, they often take away this right themselves. Many scholars have called for universities to issue clear statements affirming their commitment to academic freedom and debate. As stated by Valuckienė (2009), students and teachers need a place to take risks. Expression should not be controlled by taboos or disciplinary measures, but by social consequences, because the madman understands that he must compromise in order to avoid isolation. Tolerance has limits, but it should embrace reasoned arguments, whatever the challenges to faculty norms or the shared socio-political paradigm of higher education. Higher education does not exist

in a vacuum, but to remain a place of intellectual integrity, it must cherish and defend hard-won freedom.

Critical thinking and academic freedom are interrelated components of the academic mission of inquiry and debate. They include rights and responsibilities and are shaped by the attitudes and behavior of all who learn and teach in higher education. As Barnett (1990) argued, academic freedom should be expanded from a narrow definition of personal immunity from censorship to a universal mandate to present and criticize ideas. In the same way, the concept of critical thinking can be extended from the learning stage to the continuous testing of theoretical assumptions. After revealing the impact of critical thinking education on academic freedom in higher education, it is further analyzed how critical thinking education increases social responsibility.

How does developing critical thinking increase social responsibility?

Social responsibility is a system in which a person is obliged to work and cooperate with other persons and organizations for the benefit of society, which will inherit the world that the person leaves behind (Tumelis and Vaitekūnas, 2001). However, like any form of freedom we perceive, academic freedom must be balanced with social responsibility. Research workers, researchers, students should understand their social responsibility and consider how their work can affect society. The quality of research is very important because it can have a significant impact on decision-making and policy-making. In addition, scientists should consider the needs and challenges of society in order to contribute to the welfare of society. Responsibility for one’s actions can be seen in Aristotle’s statements, where he emphasizes the importance of ethical action, and nowadays the importance of personal choice and values (Haier, 2020). According to Geryk (2020), it is difficult to believe that there is one universal code of ethics for the whole world. However, all humanity rests on certain assumptions of certain ethical systems.

It can be said that the idea of social responsibility is related to the development of society and developing civilization. However, the market is constantly changing due to skills, knowledge. Changes often cause tension in society, but this does not mean that social responsibility does not remain. Rather, every socially responsible organization should be held accountable for its actions within the limits of its power. Looking at higher education, which forms the elite of the future, studies the surrounding

environment, participates in the creation of a knowledge society, it must be socially responsible. According to Barnett (2020), in essence, universities have become a place where values are relatively irrelevant. Values debates, be it management, faculty simply get in the way of decision making. As a result, universities and their study programs are in a kind of “mess”. However, the pace of life and changes in modern society undoubtedly affect higher education. Its function, which creates public good, is most vulnerable where student education and research are not linked to the market, universities give up their essential functions without seeing direct benefits. The importance of developing critical thinking in higher education can be seen in the works of researchers: “critical thinking liberates a person, which enables higher education to be socially responsible, critical thinking liberates a person, but is it suitable for employers and the higher education itself?” Are we ready not only to ask difficult questions of students, but also to accept the answers that we will get from asking such questions?” (Barnett, 2021 p. 3). The author’s rhetorical questions show that the development of critical thinking is related to the social responsibility of higher education, but he also points out that difficulties arise in the implementation of the dissemination of critical thinking in higher education.

Higher education and educational institutions have a social responsibility to prepare future specialists for the ever-changing needs of modern society. Universities could carry out a more diverse learning process. One of the ways is service learning, designed to provide educational experiences that encourage greater community investment, involvement and information. This approach engages students in a community to help meet the needs of that community (Gibson, 2020). It is also seen in the literature as an educational method where the student studies and at the same time volunteers, engages in reflective activities to deepen their understanding of what is being taught. It is a cycle of theories, practices and reflection tools designed to expand knowledge and critical thinking skills for social change (Salam and Awang Iskandar, 2019). Universities have begun to use it as an experiential learning method to prepare professionals to better serve the needs of local communities. While benefiting the local community, students also experience growth through this internship. Service learning activities help develop critical thinking skills and improve multicultural competencies (Sandifer, 2020).

Research shows that this is related to terms such as civic engagement, community development, social change, volunteerism, and experiential learning, critical thinking. Students become more involved in their local communities, gain practical skills, and develop their careers and personal interests. This method of learning is more often applied in social sciences.

Conclusions

1. Academic freedom and social responsibility are important in the context of higher education. Starting with the idea of higher education, which has been trying to be protected for many years, innovations that change the results of scientific works in one way or another, secularism, the pursuit of global higher education and the achievement of organizational goals, these factors affect academic freedom and social responsibility in higher education. However, the debates that arise among scientists are worrying in the context of higher education, although it is declared and affirmed that academic freedom and social responsibility are important for higher science, but doubts arise about organizations that have a large impact. In many cases, it can be said that social sciences are like “hostages” whose freedoms and responsibilities are limited by both external and internal factors. Academic freedom and social responsibility should be balanced to achieve public welfare and benefit higher education. This means that scientists and academics could freely research and publish their findings, but at the same time responsibly handle the results of their research that would bring social benefits to society.

2. The development of critical thinking changes the understanding of academic freedom. Almost all authors claim that the development of critical thinking changes the understanding of academic freedom or its presence has a positive effect. Other researchers argue that the development of critical thinking is a consequence of education, the absence of which can negatively affect academic freedom in higher education. Although, according to the authors, the development of critical thinking is understood as the main principle of students, but teachers should help students to reveal themselves, not put them in a framework that would not lead to higher education as an instrument for training, not education. Higher education is too focused on technical understanding, where not critical thinkers are educated, but “robots”. Also, higher education and universities should promote the development of critical thinking and cognitive freedom. And scientists should be free

to explore unconventional ideas and theories, even if they don't conform to accepted norms and rules.

3. Development of critical thinking increases social responsibility. Higher education should not be understood as a “conveyor system”, where a graduate would be useful only for the military industry or to meet the needs of institutions, he should create public good, and the creation of public good, understanding can be developed with the help of critical thinking education. It is clear that every public

problem has several components: social, cultural and psychological. The development of critical thinking in higher education is important for social responsibility, by participating and exchanging experiences, students would integrate more into communities and other cultures, increase the level of higher education, create added value for society, help each other and be more honest individuals. Also, the development of critical thinking could increase the habit of doing service to others.

REFERENCES

- Adebayo, K. O. (2022). The state of academic (un) freedom and scholar rescue programmes: a contemporary and critical overview. *Third World Quarterly*, 43 (8), 1817–1836. URL: <https://doi.org/10.1080/01436597.2022.2074829>
- Albert, H. (2015). Karl Popper, critical rationalism, and the Positivist Dispute. *Journal of Classical Sociology*, 15 (2), 209–219. URL: <https://doi.org/10.1177/1468795X14567829>
- Álvarez-Huerta, P., Muela, A., & Larrea, I. (2023). Disposition Towards Critical Thinking and Student Engagement in Higher Education. *Innovative Higher Education*, 48 (2), 239–256. URL: <https://doi.org/10.1007/s10755-022-09614-9>
- Avižienis, A. (2022). Vytautas Kaminskas (1946 01 08–2022 11 09). *Darbai ir dienos*, (78), 209–210.
- Bagdonas, A. (2006). Universitetas, mes ir socialinė atsakomybė. *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 3, 4–22. URL: <https://doi.org/10.15388/STEPP.2006.3.8572>
- Barnett, R. (2021). Locating the philosophy of higher education—and the conditions of a philosophy of higher education. *Educational Philosophy and Theory*, 1–6. URL: <https://doi.org/10.1080/00131857.2021.2010545>
- Barnett, R. (2021). *The philosophy of higher education: A critical introduction*. Routledge.
- Boni, A., & Walker, M. (2016). *Universities and global human development: Theoretical and empirical insights for social change*. Routledge.
- Brodin, E. (2007). *Critical thinking in scholarship: Meanings, conditions and development*. Lund University.
- Chankseliani, M. ir McCowan, T. (2021). Aukštasis mokslas ir darnaus vystymosi tikslai. *Aukštasis mokslas*, 81 (1), 1–8.
- Chankseliani, M., Qoraboyev, I., & Gimranova, D. (2021). Higher education contributing to local, national, and global development: new empirical and conceptual insights. *Higher Education*, 81, 109–127. URL: <https://doi.org/10.1007/s10734-020-00565-8>
- Danvers, E. (2016). *Re-thinking Criticality: Undergraduate students, critical thinking and higher education* (Doctoral dissertation, University of Sussex).
- Davies, M. (2019). New Directions in the teaching of critical thinking. *Change: The Magazine of Higher Learning*, 51 (5), 18–27. URL: <https://doi.org/10.1080/00091383.2019.1652063>
- De Wit, H., & Altbach, p. G. (2021). Internationalization in higher education: global trends and recommendations for its future. *Policy Reviews in Higher Education*, 5 (1), 28–46. URL: <https://doi.org/10.1080/23322969.2020.1820898>
- Dumitru, D., Bigu, D., Elen, J., Ahern, A., McNally, C., & O'Sullivan, J. J. (2018). A European review on critical thinking educational practices in higher education institutions. URL: <http://hdl.handle.net/10197/9865>
- Duoblienė, L. (2006). Šiuolaikinė ugdymo filosofija: refleksijos ir dialogo link: mokymo priemonė aukštosios mokyklos. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1080/00091383.2019.1652063>
- Ensen, Derrick (2006). Atsakomybė. *Pabaiga*. t. II. Torontas, ON: Septynių istorijų spauda. p. 696.
- Felix, S. M. C. (2016). *Fostering Criticality within Neoliberal Higher Education: A Critical Action Research Study with First Year Students in Kazakhstan* (Doctoral dissertation, University of Sussex). URL: <http://sro.sussex.ac.uk/>
- Geryk, M. (2020). The new trends in research on social responsibility of the University. In *Advances in Human Factors, Business Management and Leadership: Proceedings of the AHFE 2019 International Conference on Human Factors, Business Management and Society, and the AHFE International Conference on Human Factors in Management and Leadership, July 24–28, 2019, Washington DC, USA 10* (pp. 304–312). Springer International Publishing.
- Gibson, E. M., & Sandifer, M. C. (2020). It takes a village: Service learning as our social responsibility in higher education. In *Civil society and social responsibility in higher education: International perspectives on curriculum and teaching development* (Vol. 21, pp. 93–108). Emerald Publishing Limited.
- Giroux, H. A. (2018). *Terror of neoliberalism: Authoritarianism and the eclipse of democracy*. Routledge.
- Gläser, J., Ash, M., Buenstorf, G., Hopf, D., Hubenschmid, L., Janßen, M., ... & Lieb, K. (2022). The independence of research—a review of disciplinary perspectives and outline of interdisciplinary prospects. *Minerva*, 1–34. URL: <https://doi.org/10.1007/s11024-021-09451-8>

- Haier, R. J. (2020). Academic freedom and social responsibility: Finding a balance. *Intelligence*, 82, 101482.
- Hickey, T., & Brecher, B. (1990). In defence of bias. *Studies in Higher Education*, 15 (3), 299–312. URL: <https://doi.org/10.1080/03075079012331377420>
- Indrašienė, V., Jeglevičienė, V., Merfeldaitė, O., Penkauskienė, D., Pivorienė, J., Railienė, A., ... & Valavičienė, N. (2021). *Critical thinking in higher education and labour market* (p. 524). Peter Lang International Academic Publishers. URL: <https://library.oapen.org/handle/20.500.12657/51155>
- Janssens, L., Kuppens, T., Mulà, I., Staniskiėne, E., & Zimmermann, A. B. (2022). Do European quality assurance frameworks support integration of transformative learning for sustainable development in higher education?. *International journal of sustainability in higher education*.
- Jones, E., & de Wit, H. (2014). Globalized internationalization: Implications for policy and practice. *Management*, 33, 95–104.
- Kučaidze, N. (2020). *Aukštojo mokslo studijų finansavimo modelių ir jų įtakos studijų prieinamumui vertinimas Europos Sąjungos valstybėse* (Doctoral dissertation, Mykolo Romerio universitetas).
- Lipman, p. (2013). *The new political economy of urban education: Neoliberalism, race, and the right to the city*. Taylor & Francis.
- Ma, L. (2023). Informacija, platformizuota. *Informacijos mokslo ir technologijų asociacijos žurnalas*, 74 (2), 273–282.
- Markievicz, I., & Rimkutė, E. (2013). Švietimo ir mokslo terminų žodynas ir ontologija. *Terminologija/Terminology*, (20), 56–74.
- McCowan, T. (2016). Universities and the post-2015 development agenda: an analytical framework. *Higher Education*, 72, 505–523. URL: <https://doi.org/10.1007/s10734-016-0035-7>
- McCrae, N. (2011). Nurturing Critical Thinking and Academic Freedom in the 21st Century University. *International Journal of Teaching and Learning in Higher Education*, 23 (1), 128–134.
- Paul, R., & Elder, L. (2019). *The miniature guide to critical thinking concepts and tools*. Rowman & Littlefield.
- Paul, R., Elder, L., & Bartell, T. (1997). A brief history of the idea of critical thinking. Retrieved July, 10, 2006.
- Penkauskienė, D. (2016). Kritinio ir kūrybinio mąstymo sąsaja. *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, (13), 90–104.
- Peterbauer, H. (2023). 2023 European Learning & Teaching Forum Connecting people, spaces and realities Hosted by the University of Deusto, Bilbao, Spain.
- Popper, K. R. (2020). *The open society and its enemies*. Princeton University Press.
- Repšienė, R. (2019). Kritiškumo metamorfozės, viešieji intelektualai ir” nykstančių galių” pavojai. *Lietuvos kultūros tyrimai*, 68–89.
- Russell, C. (2002). *Academic freedom*. Routledge. URL: <https://doi.org/10.1080/03075070802597036>
- Salam, M., Awang Iskandar, D. N., Ibrahim, D. H. A., & Farooq, M. S. (2019). Service learning in higher education: A systematic literature review. *Asia Pacific Education Review*, 20, 573–593. URL: <https://doi.org/10.1007/s12564-019-09580-6>
- Schiff, D. (2021). Iš laboratorijos ir į klasę: dirbtinio intelekto ateitis švietime. *AI ir visuomenė*, 36 (1), 331–348.
- Strategija, V. P. (2012). „Lietuvos Pažangos Strategija „Lietuva 2030“.
- Tauginienė, L. (2013). Socialinė atsakomybė universiteto mokslinės veiklos valdyme.
- Tight, M. (2022). Internationalisation of higher education beyond the West: challenges and opportunities—the research evidence. *Educational Research and Evaluation*, 27 (3–4), 239–259 URL: <https://doi.org/10.1080/13803611.2022.2041853>
- Tumelis, J., & Vaitekūnas, S. (2001). Visuotinė lietuvių enciklopedija.
- Valčiukas, J. (2021). Teisė į akademinę laisvę: teoriniai ir praktiniai aspektai. *Jurisprudencija*, 28 (1), 74–96.
- Valuckienė, J. (2009). Mokymosi paradigma grįstos studijos kaip atsakas į besikeičiančios visuomenės lūkesčius universitetinėms studijoms. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos: mokslo straipsnių rinkinys*, (2), 311–317.
- Van der Wende, M. C. (2001). Internationalisation policies: about new trends and contrasting paradigms. *Higher education policy*, 14 (3), 249–259. URL: [https://doi.org/10.1016/S0952-8733\(01\)00018-6](https://doi.org/10.1016/S0952-8733(01)00018-6)

АЛЬГІРДАС, ПУПКІС – доктор філософії, студент кафедри соціальних наук:
освіта Литовського університету спорту (Каунас, Литва)
E-mail: algirdaspupkis@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-3784-5934>

ТОМАС, САУЛЮС – доцент кафедри фізичного та соціального виховання
Литовського університету спорту (Каунас, Литва)
E-mail: tomas.saulius@lsu.lt
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3936-842X>

ВИЩА ОСВІТА: АКАДЕМІЧНА СВОБОДА ТА СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Анотація

У сучасному суспільстві вища освіта створює кожному члену суспільства умови для навчання, вдосконалення, співпраці з суспільством, бути світським, надає можливість подорожувати заради науки. «У законі Литовської Республіки завдання вищої освіти полягає в тому, щоб розвивати освіту, особистість і суспільство, сприйнятливий до науки і новітніх технологій і культурних цінностей, створювати, накопичувати і поширювати наукові знання і культурні цінності, консолідувати самобутності національної культури, сприяти науковим дослідженням і створенню нових знань і культурних цінностей» (Авіженіс, 2022, с.209). Бієста (2014), Йокубайтіс (2016), Барнетт (2021), дослідник вищої освіти в європейських країнах, стверджують, що вища освіта, соціальна відповідальність і академічна свобода сприяють конкурентоспроможності, зростанню знань і людських ресурсів» (Кучаїдзе, 2020).). Индрашене та ін. (2021) стверджують, що вищу освіту слід розглядати з ширшої перспективи, розуміючи її як основу для розвитку особистості та суспільства. Існує багато очікувань, пов'язаних з вищою освітою, головне з яких – надавати знання, брати участь у наукових дослідженнях і застосовувати наявні знання для сталого, прогресивного розвитку суспільства та особистості, відповідаючи на потреби часу, прогнозуючи та формуючи їх. Відповідно до Valuckienė (2009), обговорювалися зміни у вищій освіті та навчанні в контексті суспільства (Barnett, 1990, 1994, 2000, 2004), де акцент зроблено на ціннісній основі вищої освіти, що базується на науковій діяльності академічна спільнота, постійно прагне до вільної освіти студентів, об'єктивних знань, прихильності. Вищі навчальні заклади повинні заохочувати своїх студентів і науковців ставати відповідальними та свідомими громадянами. Це означає, що вищі навчальні заклади повинні розвивати лідерство, соціальну відповідальність та ініціативи сталого розвитку. Тому академічна свобода та соціальна відповідальність повинні поєднуватися, щоб досягти користі вищої освіти для суспільства та добробуту суспільства. Академічна свобода є найважливішою цінністю вищої освіти, оскільки вона гарантує, що дослідники та вчені можуть вільно досліджувати, обговорювати та публікувати свої висновки без будь-яких попередніх обмежень. Це фундаментальна річ, яка заохочує нові відкриття, ідеї та наукові дослідження, а також гарантує, що вчені можуть вільно розкривати факти, навіть якщо вони непопулярні. Академічну свободу та соціальну відповідальність у вищій освіті досліджували (Adebayo, 2022; Barnett, 2021; Gläser and Buenstorf, 2022; Jakubik, 2023;). Проте в цих роботах рідко піднімається питання про те, як академічна свобода та соціальна відповідальність пов'язані з критичним мисленням у вищій освіті. *Мета статті* – на основі літератури розкрити зв'язки між академічною свободою та соціальною відповідальністю з розвитком критичного мислення у вищій школі. *Для досягнення мети порушуються наступні проблемні питання*: чому для вищої освіти важливі академічна свобода та соціальна відповідальність? Як розвиток критичного мислення змінює розуміння академічної свободи? Як розвиток критичного мислення підвищує соціальну відповідальність? *Методи дослідження*. Методом теоретичного аналізу досліджується психологічна, науково-дидактична література, умови, методи та ін. виховання мислення. в процесі навчання в університеті.

Ключові слова: критичне мислення, вища освіта, академічна свобода, відповідальність.

© The Author(s) 2023

This is an open access article under
the Creative Commons CC BY license

Received date 05.10.2023

Accepted date 15.10.2023

Published date 15.11.2023

How to cite: Algirdas Pupkis, & Saulius Tomas. Higher education: academic freedom and social responsibility. Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”, 2023. 17 (94). P. 127–136.

doi: <https://doi.org/10.32782/hst-2023-17-94-13>

**ФІЛОСОФІЯ ПРАВА
PHILOSOPHY OF LAW**

UDC 343.52

DOI <https://doi.org/10.32782/hst-2023-17-94-14>

**FORGERY OF DOCUMENTS, ARISING RESPONSIBILITY
UNDER CRIMINAL LAW**

**DALIA, PERKUMIENĖ¹
EDVILĖ, CICĖNAITĖ²
AIDANAS, PERKUMAS³**

Abstract

Relevance and novelty.

The article reveals the theoretical part of document falsification, analyses the essence and concept of document falsification as a criminal act, analyses the methods of document falsification and how they can be detected, and the dangerousness of the act of document falsification and its consequences. It examines how a pre-trial investigation is conducted in accordance with Article 300 of the Criminal Code of the Republic of Lithuania and what criminal liability arises for forgery of documents. A quantitative study is conducted by conducting a questionnaire survey of prosecutors and assistant prosecutors in the regional prosecutor's offices of the Panevėžys District Prosecutor's Office, the Utena Prosecutor's Office, revealing their concept of document forgery, how often it is encountered and what criminal liability is applied. The problem of the article – in judicial practice, conclusions can be found that any documents (private or official) can be forged if they contain information relevant to the emergence, change or termination of legal facts. In practice, there are cases when documents are signed with the permission of another person or documents are signed that do not have any legal force and this is already referred to as forgery of documents, but there are cases when the court of cassation states that the act is of minor importance or acquits the person (Forgery Laws..., 2023). This is not fundamentally a correct practice since the court of cassation must correct the errors of the first or appellate courts. The purpose of the article is to analyze the falsification of documents as a criminal act and the resulting criminal liability. *The main problems.* In court practice, conclusions can be found that any documents (private or official) can be forged if they contain information relevant to the emergence, change or termination of legal facts. In practice, there are cases when documents are signed with the permission of another person or documents are signed that do not have any legal force and this is already referred to as forgery of documents, but there are cases when the court of cassation states that the act is of minor importance or acquits the person. This is not fundamentally a correct practice, since the court of cassation must correct the errors of the first or appellate courts. *Tasks of the article:* 1) to examine the theoretical aspects of document forgery; 2) present methods of forging documents; 3) to analyze the legal norms arising in criminal liability for forgery of documents. *The aim of the work.* To analyze document falsification as a criminal act and the resulting criminal liability. The paper concluded the theoretical part of this work reveals the falsification of documents as a criminal act, methods of falsification, i.e. what liability arises in criminal law. *The novelty.* Documents perform an important task in the state, which convey various aspects of activities, and are also unavoidable in our daily life. In order to achieve selfish goals, or to try to hide mistakes, there is a need to falsify documents. The vagueness of the concept of a document has long encouraged researchers to be interested in the composition of document forgery (Forgery Laws..., 2023). However, today this topic is relevant not only because there is still no unequivocal and suitable for all cases document for the concept of Article 300 of the Criminal Code of the Republic of Lithuania, but also due to the fact that written documents are being replaced by electronic documents, the content of which is equivalent to written, paper documents. Society is changing and learning to use smart technologies, which encourages the emergence of new ways to authenticate documents. Documents, as a result of social relations, because they change accordingly with the changing needs of society, new ways of consolidating information appear. Court practice testifies that there is a greater need to analyze the content of a document in more detail, because it depends on whether it can be recognized as a document in a specific situation according to the meaning of Article 300 of the Civil Code. The outcome of the case depends on the correct interpretation of the content of the document. Therefore, forgery of documents is a hard-to-explain crime. *As the result* – It is very important to find out which crimes are related to forgery of documents and what criminal liability is

Corresponding authors:

¹ Kazimieras Simonavičius University (Vilnius, Lithuania)

E-mail: perkum@gmail.com

ODCID iD: <http://orcid.org/0000-0003-4072-3898>

² Kazimieras Simonavičius University (Vilnius, Lithuania)

E-mail: edvile.cicenaite@gmail.com

ODCID iD: <http://orcid.org/iD0000-0002-7473-6489>

³ Vytautas Magnus University (Vilnius, Lithuania)

E-mail: aperkum@gmail.com

ODCID iD: <http://orcid.org/0009-0006-4113-7822>

applicable to them in criminal law. Forgery of documents is a crime, people do not reflect or accept it as a social norm. Forgery of documents is a negative collective social phenomenon, which causes negative repercussions in the social and political, state management, economic and international relations spheres. *Methods:* research methods used for the analysis of the scientific literature of the final thesis: analysis of scientific literature, analysis of judicial practice, analysis of legal acts, synthesis, comparison, integration.

Key words: falsification of documents, criminal law, criminal liability.

Statement of the problem in context of documents falsification

In court practice, conclusions can be found that any documents (private or official) can be forged if they contain information relevant to the emergence, change or termination of legal facts. In practice, there are cases when documents are signed with the permission of another person or documents are signed that do not have any legal force and this is already referred to as forgery of documents, but there are cases when the court of cassation states that the act is of minor importance or acquits the person. This is not fundamentally a correct practice, since the court of cassation must correct the errors of the first or appellate courts (Forgery Laws..., 2023).

Documents perform an important task in the state, which convey various aspects of activities, and are also unavoidable in our daily life. In order to achieve selfish goals, or to try to hide mistakes, there is a need to falsify documents. The vagueness of the concept of a document has long encouraged researchers to be interested in the composition of document forgery. However, today this topic is relevant not only because there is still no unambiguous document suitable for all cases. The version of Article 300 of the Criminal Code of the Republic of Lithuania, but also due to the fact that written documents are replaced by electronic documents, the content of which is equivalent to written, paper documents. Society is changing and learning to use modern technologies, which encourage the emergence of new ways to authenticate documents (Criminal Code of the Republic of Lithuania..., 2023). Documents, as a result of social relations, because they change accordingly with the changing needs of society, new ways of consolidating information appear. Court practice testifies that there is a greater need to analyze the content of a document in more detail, because it depends on whether it can be recognized as a document in a specific situation according to the meaning of Article 300 of the Civil Code. The outcome of the case depends on the correct interpretation of the content of the document. Therefore, forgery of documents is a crime that is difficult to explain. It is very important to find out which crimes are related to forgery of documents

and what criminal liability is applicable to them in criminal law. Forgery of documents is a crime; people do not reflect or accept it as a social norm. Forgery of documents is a negative collective social phenomenon, which causes negative repercussions in the social and political, state management, economic and international relations spheres. The aim of the research to analyze document falsification as a criminal act and the resulting criminal liability. Results. It is very important to find out which crimes are related to forgery of documents and what criminal liability is applicable to them in criminal law (Paranka, 2016). Forgery of documents is a crime, people do not reflect or accept it as a social norm. Forgery of documents is a negative collective social phenomenon, which causes negative repercussions in the social and political, state management, economic and international relations spheres (Sinkevičius, 2003).

Document concept and forgery analysis

In Latin, *documentum* in ancient Rome denoted everything that meant an instructive image, testimony or any material object with certain information recorded in it (Kuzavinis, 1996). Until there were no written documents, Roman law used several different ways of recording legal relationships and agreements, i.e., various serial signs, photographs, drawings, records and witness statements. Regardless of the branch of science, the term “document” has many interpretations. In different literature, the concept of document is interpreted differently. (See Figure 1).

We can say that the concept of a document is not defined to be suitable in all cases. Today’s relevance is determined by the fact that the form of document is changing. Electronic ones, the content of which is equivalent to recorded paper documents, replace written documents. Documents, as a social development, change as society changes, new ways of consolidating information appear. Commentary on the Criminal Code of the Republic of Lithuania the concept of document as a source of material information, an object, especially if it has significance for the investigation of a criminal act. An accurate and clear definition of the concept of a procedural document is of great importance not only in the theory

Dictionary of slang words (2020)	This dictionary defines a document as a written evidence of something, a mark, a material object, a document, a picture, a film, which records some kind of information.
Criminology and the Code of Criminal Procedure of the Republic of Lithuania	The document is considered a material object, which in a certain way contains information and facts that are important for the correct decision of the case.
Court practice (LAT cassation ruling in criminal case No. 2K-426/2006)	"A document shall be considered any written act that consolidates information with legal significance, which, due to its nature and meaning, is evidence of the emergence, exchange or termination of a right, obligation, legal relationship, i.e., evidence of legal facts having legal significance."
Court practice (LAT cassation ruling in criminal case No. 2K-426/2010)	"A document can be a record in any form on paper, electronic space or computer media, but there are certain requirements for the content of the document. A document is a record made in a certain form, which establishes, confirms or destroys a legally significant fact (legal fact)."

Figure 1. In different literature, the concept of document is interpreted differently

of evidence, but also in practice. It is still difficult to find documents on the essence of the sources of evidence, which worsens the work of pre-trial investigation institutions and courts, the quality of the criminal process, that is, the investigation of criminal acts. After a closer examination of the document's meaning in the legal literature, the most important, considering the use, falsification and creation of documents, judicial tactics (Kurapka and Matulienė, 2013) would be found in the Law of the Republic of Lithuania on State and Service Regulations:

This is the document, "fixed information, regardless of the way it is recorded, and information media (graphic works, performed in various ways: to write by hand. To print out in a press, to type out, to collect on a computer, to draw, video or audio recordings, computer information media, film and photo negatives, positives and other information mass) that is, in any way or by any means, such information carriers have been created." (Law on the Protection of State and Service Information of the Republic of Lithuania, p. 2). Based on the court's tools, we can find that it is necessary to analyze the document very carefully, because from that claim and in a certain situation it can be reproduced as a document according to Article 300 of the Criminal Code of the Republic of Lithuania.

Forgery is making, using, altering, or possessing a false document with the intent to commit fraud. Forgery can be the creation of a false document, or changing an authentic one. Forgery is a crime that is classified as a felony in all fifty states and by the federal government (article "Forgery Laws: Forging a Signature, Charge, Crime, and Punishment"). Forgery is the intentional misrepresentation of something by a conscious person, impersonating someone else, trying to repeat it in order to compete

or to obtain personal benefit. It is possible to forge a wide variety of things, such as: furniture, handicrafts, music, letters, documents, etc. falsification occurs for various reasons. Starting with the desire for personal gain and ending with political or censorial measures. Forgery of literature appeared as soon as the writing appeared (Constitution of the Republic of Lithuania..., 2023). When it comes to documents, forgery is the complete production of fake documents. Including real ones, the content of which contains redacted, distorted text, new written information, faked signatures, false data is entered. Falsification has two types: intellectual falsification and material falsification.

Intellectual falsification – these are such documents that are issued correctly formalized, meet all the requirements, have all the details, the content is written on a real and appropriate company letterhead, approved by the company's office, but the content of the documents is false. Intellectual falsification is determined by a procedural way, which proves the falsity of the facts stated in the document. Examining the word compound "falsified a real document" we can find that intellectual forgery. It is established when the suspect or accused impartially has the right to sign various important documents in his name, to write them, to deface them or to produce documents in any other way, to write them illegally in one's own name, to write them in a personal writing or under the name of the company, to deface them or in any other way to realize them, by establishing information that does not correspond to the reality of the above-mentioned document or to false information. (Commentary on the Criminal Code 2010).

Partial material forgery – completely or partially created fake document. In the document instead of real data, false or incorrect data, false text, details

are entered, individual fragments of the document are deleted, and most often, the records of important persons are forged and processed, important document data is changed to the wrong date, place and time, that is, reports of funerals are falsified. Such falsified documents are called partly falsified in the branch of criminology and in document analysis. Material falsification is determined in a criminalistics way, by investigation in the relevant institution, i.e., expertises. (Commentary on the Criminal Code 2010).

By summarizing the meaning of the concept of falsification, we can find that the act of a person who creates false, untrue information or data qualifies as forgery. Attention should be paid to the fact that it is possible to forge a real document – intellectual forgery and a fake document – material forgery. The Department of Races of the Republic of Lithuania is the only institution that issues races, contracts come into force after a notary approves them. The protocols of administrative legal pronouncements are written by the relevant persons who have the right to do so, so it can be found that the documents approved by the relevant persons who have permission to issue them are real, original documents. We can consider as fake documents those that are produced by people who do not have the right to do so, or documents that simply do not exist, the content of which is fictitious.

The essence and meaning of the crime of document forgery

Forging a document is considered a white-collar crime. It involves altering, changing, or modifying a document for the purpose of deceiving another person. It can also involve the passing along of copies of documents that are known to be false. In many states, falsifying a document is a crime punishable as a felony (How forging documents can be more dangerous than you think..., 2023). Based on the Supreme Court of Lithuania formed by the cassation court according to the court's tactics, in general document falsification is detected and explained by the wrong action or inaction. That creates. The uncertainty of the document or the inaccuracy of its content. For such criminal act, the Criminal Code of the Republic of Lithuania (hereinafter the Criminal Code) provides criminal liability, the general norm of which is established in Article 300 of the Criminal Code of the Republic of Lithuania "Forgery of a document or possession of a forged document". Analysing the text of Article 300 of the Criminal Code of the Republic of Lithuania, a forged document is a real document, the content of which is tampered with by a person who does not have the right to it, by acting on its material

form or by writing, tampering with incorrect data. According to the comment of the CC of the Republic of Lithuania, "The subject of the crime is only those documents that can be evidence of legal facts or evidence of the emergence, exchange or termination of rights and obligations or evidence of other legally significant events. (Commentary on the Criminal Code 2010). In court practice, document falsification is when actions are performed, with the help of which the authenticity of the document is changed, the content of the document is changed in such a way that a part does not correspond to reality. The completion of this crime depends on the execution of the crime. Therefore, the document is considered forged when the suspect or the culprit has copied the content of the document created by another person who has the right to do so, or writes the entire content of the document in his own name, the author or the author of which confirms that the document written by another person is not genuine. It is important to note that in the second and third parts of Article 300 of the Criminal Code of the Republic of Lithuania, the lawmaker has listed the types of documents that lead to criminal liability and constitute a crime. Such documents as a personal identity card, race, driver's license or state social insurance license or a fake real identity card, race, driver's license or social insurance license, or known to be false. Or known to be falsified real identity card, race, driver's license or state social insurance license, kept, transported, sent, used or realized them, such actions with relevant documents entail criminal liability. Documents that are direct evidence of a legal relationship or legal fact, such as a contract, may be the subject of a crime, bank payment document, insurance roll, race, disability stamp, bill of lading, higher education thesis, death certificate and reports. Such documents, which cannot be direct evidence of a certain legal relationship or legal fact, are not the subject of this crime. Based on the criminological point of view, official documents can be divided according to the methods of the criminal act, which are divided into the stages of implementation and the method of committing the crime:

- 1) Documents, preparing the instrument for the commission of a criminal act;
- 2) Documents, using the left device in the commission of a criminal act;
- 3) Documents while trying to decipher them.

A common factor in document forgery or counterfeiting is a fake or forged document. A fake document is when the culprit has written, forged or otherwise produced a document under

his own name, and the content of the document contains data that does not correspond to objective reality. A genuine document is considered forged when the perpetrator has copied the content of a document written, forged or otherwise fabricated by another person or wrote, copied, or produced another document in his own name, or only approved a document written by another person, thereby incorporating untrue data into the content of the document. A real document can be falsified by both partial material and intellectual falsification methods. Forgery of documents often goes hand in hand with other crimes. Both in the media and in court practice, document falsification is mentioned in cases related to fraud. (BK of the Republic of Lithuania 182 art.) property expropriation (BK of the Republic of Lithuania 183 art.), waste of property (BK of the Republic of Lithuania 184 art.), misuse (BK of the Republic of Lithuania 228 art.).

It is impossible to list all possible situations due to criminal acts such as falsification of documents and name all possible documents. Therefore, it is a clear choice of the legislator to leave the concept of document undefined. We must be attentive and analyze not only the concept of the document and the document itself, but also the object of the crime committed, i.e. what is the content of the forged document, which provides information about a legal fact, i.e. what value was this criminal act – the forgery of a specific document – recorded. Considering the objective nature of the crime, this criminal act may manifest itself in one or several alternative actions, (Commentary on the Criminal Code):

- producing a fake document;
- forgery of a genuine document;
- possession of a false or forged document;
- by transporting a false or forged document;
- by sending a false or forged document;
- using a fake or forged document;
- by making a false or forged document.

Based on the Supreme Court of Lithuania (hereinafter LAT) arguments, the objective nature of the crime in the case of document falsification under consideration is expressed in any of the articles of Criminal Code. Article 300 provided by the alternative actions, in order for it to be reproduced as one continuous criminal act, based on the doctrine of criminal law, it is necessary to connect these actions:

- Single intention of the culprit;
- All body movements must be directed to that value protected by the criminal law;
- Criminal acts are committed from one source.

Analyzing the legality of the deed in the court practice, it is noticed that such criteria as the source of obtaining the property, the victim, the relative ways and properties, the duration of the continuous actions and the records are distinguished. It is very important to emphasize that the repetition or non-repetition of the crime is continuous regardless of the specific characteristics of the criminal act. Due to such jurisdiction, in cases of individual categories, different areas can be taken into account, which emphasize or completely reveal the continuity of the activity. When analysing the specific composition of document falsification, it is extremely important to know that actions that are constantly repeated and are not random or one-of-a-kind, the wheels of continuous activity are not completely connected. So, in order for the criminal acts to constitute a single crime, it is not necessary for all the acts to be committed because of the document of the circle, these acts can be classified as a single crime if the accused is different he used forged documents guided by those motives. Pursued the clearly defined goal of that circle, and connected all his criminal actions with a single intent in terms of content and form. This will be defined as one continuous crime (Decision of the panel of judges of the Criminal Cases Department of the Supreme Court of Lithuania dated 2 April 2012 in criminal case No. 2K-416/2012). Continuous action is very important for a person's criminal responsibility, because one continuous action is the commission of one crime, for which only one punishment is possible, which is provided by the Criminal Code of the Republic of Lithuania. After responsible examination and proper assessment of this fact, qualify the actions and assign the appropriate punishment to the person. However, any of the named alternative actions is considered a crime only in such a case, if it is proven that it is dangerous. The essential problematic aspect of this feature of document falsification is the determination of the vulnerability of the mobile phone. In each case, the vulnerability is determined by the content of the forged document. The practice of the court states that the recording of any data that does not correspond to reality in a document can be considered a dangerous act, provided for in Article 300 of the Criminal Code of the Republic of Lithuania. It is important that the untrue facts recorded in the document have legal significance, i.e., and they can restrict the rights of natural or legal persons or cause legally significant consequences for these persons or the state. If the falsified records do not have any legal significance, such falsification

of a document is not a dangerous act from the point of view of the criminal law. Because it cannot cause damage to the protected values of Article 300 of the Civil Code, so it does not attract criminal liability (In 2012, the panel of judges of the Criminal Division of the Supreme Court of Lithuania. January 31 ruling in criminal case no. 2K-113/2012). After identifying the forgery of documents, the essence of the crime is determined by its seriousness. However, in order to be able to evaluate it, we have to consider other significant signs and analyse them accordingly and in different ways.

Ways of falsifying documents and their detection

Today, there are highly developed information technologies that are almost inseparable from our everyday life. Traditional cash payments are replaced by online payments, elections in public spaces, restaurants move to websites, contracts are drawn up in electronic form. It is believed that the material documents produced on paper or any other basis will continue to live in our lives for a long time. Paper documents are unavoidable in our daily life. Practically every day you have to use bank notes, various certificates of civil acts, documents of personal consent. Since documents take part in our lives, they are often forged to achieve selfish goals, to hide mistakes, and to make excuses.

The fact of forgery of documents can be established with the help of object examination and document examinations. Even though the examination of the objects does not determine whether the document is forged, it is determined whether the document is genuine or meets the requirements by using real blanks. In such a case, it is determined that the document is forged, it is investigated how the document was forged and whether the document has been tampered with, etc. Based on the conclusion of the specialist, established facts and other aspects of the case, the fact of forgery is established by the court or the officer investigating the case.

Even in the 20th century, the following methods of forging documents were the most common:

- **Erasing and scraping** is the mechanical removal of words, numbers, and letters from the text of the document by erasing them or scraping them off with some sharp object, e.g., pins, needles, razor blades, scissors. The methods of erasing and shaving serve two purposes: to remove parts of the previous text, and to prepare a place for the new text. Sometimes it is enough for some forgers to remove only some letters or numbers without writing new

text. The most important characteristics of rubbing and shaving:

- It is decorated with roses, illuminated in the dark;
- The structure of the outer layer is different;
- The gloss of the mirror surface decreases or disappears altogether;
- Due to the absorbent nature of the eraser, newly written text bleeds out at the location of the forgery;
- Adjustable security grid, compressed blank elements, lines remain in the style of the previous text;
- The content of the deleted text remains in both document streams.

Etching and erasing – when writing any text, writing lines always remain in the box – indentations, etching and erasing are lines of text, indentations are serially processed by various chemical reagents, and faded. In order to accomplish this, mineral and organic acids, alkalis, oxidants, etc. are used. Such chemical reagents eat a variety of records, affect document folders and the network. By etching and etching, it is possible to erase absolutely the entire text of the document and thus obtain a clean blank. Written texts can be erased with alcohol, vodka, cologne and other solvents and water.

Writing and correction – This is one of the most frequently used ways to forge a document, because in order to write, it is only necessary to do the writing with such a writing instrument, such a pen or a pen of the same quality, assessing the authenticity and accuracy of the writing.

Reposting of photos – means replacing the photo in the document with the photo of another person to whom the document belongs. There are many ways to repost photos. The photo can be changed in whole or in part, but most often the whole photo is changed. The missing part of the shell is cut off. If there is a previous printout of the document on the photo to be pasted, then efforts are made to match it with the part of the printout in the document.

Forgery of documents – for the purposes of criminal activity, the content of a document is often tampered with by removing old pages or parts of them with some important entries and replacing them with clean pages, part of them from another, similar document. Requisites are formal and very important elements of a document that every properly prepared document should have. The requisites confirm the authenticity of the document and help protect against falsification.

Forgery of document forms – document forms are often forged from requisites, when preparing

personal documents, scientific certificates, diplomas, driver's licenses, etc.

Forgery of media and media reports – left and blank, and media and media reports are forged from props.

According to the methodological recommendations of the Lithuanian Court of Justice Center, documents are forged in two ways:

- Creating a completely new document in any way;
- By changing any part of a real document.

Today, there are a lot of electronic documents related to the exchange of information encoded in the magnetic stripe of bank payment cards, so innovations in various technical fields are very rapidly developing, which constantly adjust the objects of the document's exploration. The fields of science and technology are developing rapidly, which increase the opportunities of counterfeiters. In summary, there are many ways of falsifying documents and each one is combated differently, and certain regulations are applied accordingly. It can be found that the slightest writing or editing in a document can be treated as forgery. Forgeries of paper documents are easier to detect, electronic ones are more difficult or not detected at all.

The dangerousness of document forgery and its causes

The seriousness of a criminal act starts from the appearance of action, inaction, and the appearance of such a criminal act as forgery of documents is usually the acquisition of relevant documents. Left claims Darius Pranka, after getting a document, which poses a threat to the value protected by the criminal law – the functionality and availability of the legal exchange of documents. This crime has the same relevance and character that it is used for holding a fake document or doing other things with it. The essence is in the content of the document and the meaning it causes.

The essence of document falsification is determined by the provable sign that document falsification is a dangerous act. Every criminal act that entails criminal responsibility starts from the act and its result. According to the Supreme Court of Lithuania (hereinafter LAT), the severity of the crime is determined by two criteria – the nature of the severity and the extent of the severity. The nature of the threat usually depends on the object of the crime, i.e., from the value of protected legal goods, which are encroached upon. The nature of the threat is also influenced by the damage caused, as it is directly related to the object of the crime. When

determining the degree of dangerousness of an act, the size of the damage and other factors – the way the act was committed, guilt, motives and goals of the act – are of fundamental importance. Therefore, detection and evaluation of radars are necessary for determining the presence of the criminality of the entire criminal act – the presence of a material sign of each act. It should be noted that the non-adherence of the necessary features of the radars in the composition of the criminal offense does not mean that the acts listed in the Criminal Code of the Republic of Lithuania. With formal compositions, including those specified in Article 300, Part 1 of the Criminal Code of the Republic of Lithuania, do not cause dangerous crimes and that their case is not investigated. (Cassation ruling in criminal case No. 2K-271-648/2015).

Examining Article 300 of the Criminal Code of the Republic of Lithuania “Forgery of a document and counterfeiting with a forged document” establishes the composition of the criminal act with alternative features of the act. Article 300, part 1 of the Criminal Code defines the offense as: “made a fake document, forged a real document or kept, transported, sent, used or sold a known fake or a known fake real document”. Based on the comments of the criminal code and the practice of Lithuanian courts, it would be important to define the essence of each act, and to clarify what are the differences between the acts qualified by these acts – transportation and sending, as well as use and realization.

The production of a fake document is defined as the production of a completely new known false document, i.e., one that does not exist. In other words, the culprit illegally writes, falsifies, or in other ways creates the entire document, which contains information that does not correspond to reality, in order to release such a document to another country as authentic.

The falsification of a genuine document is defined as a falsification of the authenticity of the document and the correctness of its content. In addition, the addition or deletion of individual parts of the document. Documents are falsified by entering false information (intellectual forgery), by writing or editing, by removing part of the text of a real document, by copying a photo, etc. (partial material falsification).

Possession of a fake or falsified document is the possession or temporary possession (control) of the object of this crime, regardless of the length

of time and location of its possession. A fake or falsified document can be kept with oneself, at home or work cell phone, in a car, in a hiding place or in another place chosen by the perpetrator. In this case, it is necessary to establish that the culprit has identified their self as the owner or temporary owner of this item. This condition is particularly important when the crime is committed in neutral territory.

Transporting a false or forged document is the transfer of a criminal object from one place to another in any transport device or by carrying (in a bag, pocket, handbag, etc.). It should be noted that transportation is always storage as well, so these two actions can go hand in hand (Tamašauskiene, 2004).

Sending a fake or falsified document means sending it to the respective addressee in writing, by e-mail, by fax, or by other means of communication, using the services of a courier or other persons. In the case of both transportation and sending, the presence of a forged or fake document, the storage location must be checked when moving it over longer distances (eg, from a city to a village, from one city to another city, from street to street, etc.).

Use of fake or falsified document – when the culprit illegally sent a fake or forged document to a legal court in order to prove or confirm legal facts or other matters of legal significance. According to Tamašauskienė, 2004, the use of forgery in order to acquire property or property rights can be qualified as fraud. In the case of fraud, the subject of the criminal act is foreign property or property right, the use of a forged document is the method of committing the said act, and forgery is the means of the criminal act. Therefore, the falsification would be assessed from the contract. It is impossible to make a mistake in assessing a criminal act. If the criminal subject of the act is wrongly assessed, it would be difficult to avoid mistakes in qualifying the acts related to document falsification (Tamašauskiene, 2004).

Realization is considered to be the remunerative or non-remunerated distribution of a fake or forged document for the distribution of another person. Other than the case of use, the document is not presented as a real fact, but is relayed for the use of other persons, for example, distributed, donated, exchanged, etc. It should be noted that the form of realization is chosen, i.e., the remunerability of the relay has no meaning in qualifying the work.

Here is a frequently occurring situation from court practice and life – a person who is unable or unwilling to receive a driver's license, not take the theory or practical test, go to the appropriate other people

working in the public institution “Regitra”. Who have the right to take driving tests and issue certificates, send them your photo, medical certificate, other documents, paid for the illegal service in Russia, and these authorized persons illegally provided him with a fake driver's license, which he later returned to him. The person who received the driver's license carries it with him and uses it if necessary. Thus, a person acquires, keeps, realizes, and uses a fake document – a driver's license.

Criminal responsibility for forgery of documents does not arise for a person who kept, transported, sent, used or sold a fake or forged document without knowing that it is fake or forged. Forgery of documents is done only with direct intention (Commentary on the Criminal Code). The action of a person is the result of his actions, during which it is aimed to consolidate in the legal arena by illegally producing a fake document, while forging a real document or a known fake or already forged document kept, transported, sent, used or realized, and wanted to do so. In order for criminal liability to be applied for document falsification, any one action is sufficient, depending on the action, so that the crime is considered completed. Part 1 of Article 300 of the Criminal Code has a fixed composition – formal. When qualifying the actions performed, according to Article 300, Part 1 of the Criminal Code, the act is considered a completed crime:

- From the moment the fake document is created, if the document is fake;
- After completing all the necessary actions of forging a genuine document;
- From the possession of a false or forged document, in any place;
- From transporting a false or forged document, any means of transport or means of transport;
- From the moment of sending a fake or forged document, in any possible way, regardless of whether the addressee, to whom the crime was intended, received it;
- From the moment of issuing a fake or falsified document to a legal authority;
- From the moment a fake or forged document comes into the knowledge of a third party.

That is to say, in cases of highly qualified composition, according to Article 300 of the Criminal Code, the qualifying features of the crime are a large amount and a large amount of damage, which is defined as a crime in Articles 300 of the Criminal Code of the Republic of Lithuania. Paragraphs 1 and 2, made to third parties in connection with the listed documents,

i.e., identity card, race, driver's license and forgery of state social insurance license. The quantity is a very important evaluative feature, because when evaluating each specific case, taking into account the number of documents, their legal significance and other aspects of the case, the size of the quantity is determined. The content of the term "major damage" consists of material and non-material damage. Large damage is an evaluative feature that is determined in each specific case. The amount of damage is determined by the court, assessing the nature of the damage, the estimated values, the possibilities of damage removal and restoration. In all cases, the damage is determined to be high, if the basic rights and freedoms of the person are violated, that is, when the amount of the actual expression of the property damage exceeds the amount of 150 MGL (Piesliakas, 2000; Commentary on the Criminal Code..., 2023).

In general, it can be said that the nature of violence also has an influence on the damage done, because it is directly related to the object of the crime. When determining the degree of lethality of an act, the size of the damage and other factors such as the manner of the act, guilt, motives and goals of the act are of fundamental importance.

Conclusions and discussion

A document is fixed information and information media (graphic works made in various ways: written by hand, published in a printing house, printed, drawn, video or audio recordings, computer

information media, film and photographic negatives), as well as in any way or copies of such information media are made by means. A forged document is usually a document written or otherwise produced in the name of another person, outwardly similar to a real one, but produced by a person who does not have the right to produce the document, or a known false document that does not exist in reality.

The analysis of Lithuanian court practice reveals that, despite the fact that criminal liability for obtaining a forged or fake document is not provided for, the courts sometimes apply it. If the specific act committed does not affect the legal relationship, there is no danger to the good protected by the law, in this case this act does not correspond to the composition of the criminal act, because there is not one of its necessary signs. Thus, in principle, not the content of the document or its form, but the significance of these things for the rights and obligations of the participants in legal relations provides the basis for criminal liability. Although court practice in this aspect has been formed for a long time, courts still have problems determining the significance of a specific document for legal relations. Criminal liability according to Article 300, paragraph 1 of the Criminal Code is possible only if it is established that the possession of a fake or forged document caused significant legal consequences. In this way, the composition of this crime would correspond to the characteristics of the material, and not the formal, composition of the crime.

REFERENCES

- Forgery Laws: Forging a Signature, Charge, Crime, and Punishment. Online access: <https://www.legalmatch.com/law-library/article/forgery-laws.html>, [accessed 2023-09-09].
- Tamašauskiene, A. (2004). Jurisdiction. *The content of the document and its significance for the qualification of the criminal act*.
- Sinkevičius, E. (2003). Jurisdiction. *Document falsification concert in the new criminal code of the Republic of Lithuania*.
- Constitution of the Republic of Lithuania // TAR. 1992, no. 33-1014. (current version 05/22/2022).
- Criminal Code of the Republic of Lithuania // TAR, 2000, No. VIII-1968, (current version 2023-09-01).
- Criminal Procedure Code of the Republic of Lithuania // TAR, 2002, No. IX-785, (current version 2022-10-01-2023-102-31).
- How forging documents can be more dangerous than you think. Online access: <https://www.spatzlawfirm.com/blog/2018/09/how-forging-documents-can-be-more-dangerous-than-you-think/>, [accessed 2023-09-09].
- Kurapka, V. E., Matulienė S. (2013). *Criminalistics tactics and methodology*.
- Kuzavinis, K. (1996) *Dictionary of Latin-Lithuanian languages*.
- Law on the Prosecutor's Office of the Republic of Lithuania // TAR, 1994, No. I-599, (current version 2022-09-01).
- Law on the Protection of State and Service Information of the Republic of Lithuania, p. 2).
- Piesliakas, V. (2000). *Criminal Law. Special part. Book 2*.
- Paranka, D. (2016). Jurisdiction. *Criminal liability for document falsification or the application of forged documents in the jurisdiction of Lithuanian criminal law*.
- The Supreme Court of Lithuania. Cassation ruling in criminal case no. 2K-426/2010.
- The Supreme Court of Lithuania. Cassation ruling in criminal case no. 2K-426/2006.
- The Supreme Court of Lithuania. Cassation ruling in criminal case no. 2K-271-648/2015.

ДАЛЯ, ПЕРКУМЕНЕ – проф., др. Університету Казіміраса Симоновичюса (Вільнюс, Литва)
E-mail: perkum@gmail.com
ODCID iD: <http://orcid.org/0000-0003-4072-3898>

ЕДВІЛЕ, ЦЦЕНАЙТЕ – магістр права, Університету Казіміраса Симоновичюса (Вільнюс, Литва)
E-mail: edvile.cicenaite@gmail.com
ODCID iD: <http://orcid.org/iD0000-0002-7473-6489>

АЙДАН, ПЕРКУМАС – магістр соціальних наук, Університет Вітаутаса Магнус (Каунас, Литва)
E-mail: aperkum@gmail.com
ODCID iD: <http://orcid.org/0009-0006-4113-7822>

ПІДРОБКА ДОКУМЕНТІВ, ЩО НЕСЕ КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Анотація

У статті розкривається теоретична частина фальсифікації документів, аналізується сутність і поняття фальсифікації документів як злочинного діяння, аналізуються способи фальсифікації документів та способи їх виявлення, небезпека фальсифікації документів та її наслідки. Розглядається, як ведеться досудове розслідування відповідно до статті 300 Кримінального кодексу Литовської Республіки та яка кримінальна відповідальність настає за підробку документів. Проводиться кількісне дослідження шляхом проведення анкетування прокурорів та помічників прокурорів регіональних прокуратур Паневежської районної прокуратури, Утенської прокуратури, розкриваючи їхнє поняття про підробку документів, як часто це зустрічається та яка кримінальна відповідальність застосовується. Проблема статті – у судовій практиці можна зустріти висновки про те, що будь-які документи (приватні чи офіційні) можуть бути підробленими, якщо вони містять відомості, що мають значення для виникнення, зміни чи припинення юридичних фактів. На практиці бувають випадки, коли документи підписуються з дозволу іншої особи або підписуються документи, які не мають юридичної сили, і це вже називається підробкою документів, але є випадки, коли суд касаційної інстанції зазначає, що вчинок є малозначним або виправдує особу. Це принципово неправильна практика, оскільки суд касаційної інстанції має виправляти помилки судів першої чи апеляційної інстанцій. Метою статті є аналіз фальсифікації документів як злочинного діяння та кримінальної відповідальності за це. Основні проблеми. У судовій практиці можна знайти висновки про те, що будь-які документи (приватні чи офіційні) можуть бути підробленими, якщо вони містять відомості, що мають значення для виникнення, зміни чи припинення юридичних фактів. На практиці бувають випадки, коли документи підписуються з дозволу іншої особи або підписуються документи, які не мають юридичної сили, і це вже називається підробкою документів, але є випадки, коли суд касаційної інстанції зазначає, що вчинок є малозначним або виправдує особу. Це принципово неправильна практика, оскільки суд касаційної інстанції має виправляти помилки судів першої чи апеляційної інстанцій.

Ключові слова: підробка документів, кримінальне право, кримінальна відповідальність.

© The Author(s) 2023
This is an open access article under
the Creative Commons CC BY license

Received date 06.09.2023
Accepted date 16.09.2023
Published date 06.10.2023

How to cite: Dalia Perkumienė, Edvilė Cicėnaitė, Aidanas Perkumas. Orgery of documents, arising responsibility under criminal law. Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”, 2023. 17 (94). P. 137–146.
doi: <https://doi.org/10.32782/hst-2023-17-94-14>

UDC 347.63:342.726-055.621(474.5)

DOI <https://doi.org/10.32782/hst-2023-17-94-15>

PROBLEMS OF IMPLEMENTATION OF THE RIGHTS OF THE CHILD, DETERMINING THE PLACE OF RESIDENCE OF THE CHILD, IN THE CASE OF PARENTS DIVORCE IN LITHUANIA

DALIA, PERKUMIENĖ¹
ERNESTA, KNAPKYTĖ²

Abstract

The relevance of this study. According to the data of the Lithuanian Statistics Department, 8,683 families divorced in the Republic of Lithuania in 2019, in 2020 – 7544. Of them in 2019, 6,659 children remained living with one parent, in 2020 – 6118 (Portal of Official Statistics). Divorce of parents is one of the most painful experiences for children, the consequences for children are irreversible and devastating (R. C. van der Wal... 2019). The preamble of the United Nations Convention on the Rights of the Child enshrines the principle that the full and harmonious development of a child is possible only when growing up in a family, therefore it is necessary to ensure the child's right to family ties with the help of legal measures. The participation of both parents in the child's education is necessary; the communication between the child and the parents must be direct and constant. The main problems. The Civil Code of the Republic of Lithuania stipulates that if the parents have not agreed peacefully. In the case of divorce, the court determines the permanent place of residence of the child only with one of the parents, and the order of communication must be determined with the father or mother living separately (Civil Code of the Republic of Lithuania..., 2000). Does such regulation not violate the child's right to family ties? The problem arises because in case of divorce of the parents, if no agreement is reached, the place of residence of the child is determined only with one of the parents. In this way, not only is the right of the separated father or mother to communicate with the child not ensured, the parental conflict is encouraged, but the child's interests and his right to family ties are often affected as a result. The child's right to family relations is not ensured by legal instruments but becomes dependent on the understanding and goodwill of the father or mother living with the child. The following tasks: 1) analyze the concept of child rights; 2) to examine the responsibilities of parents to their children; 3) to analyze the implementation problems of the child's rights in case of parental divorce regarding the determination of the place of residence in Lithuanian court practice. The aim of this work: after examining the legal regulation and court practice in Lithuania, to assess the protection of the child's rights regarding the determination of the child's place of residence in case of parental divorce. The paper concluded: The analysis of the judicial practice of the Republic of Lithuania showed that the court can determine the child's place of residence. Only with one of the fathers, but it can be concluded that according to the latest practice of advanced countries, the court must have wider powers to decide on the determination of the child's place of residence. The novelty – in some Western European countries, the so-called shared residence model is common, according to which the child's place of residence is determined with both parents, and the specific time when the child lives with each parent is determined considering the child's needs and interests. Parliamentary Assembly of the Council of Europe in 2015 October 2 Resolution 2079 (2015) also recommended that member states enshrine in their legislation a model of variable residence for the child, which could be limited in cases of abuse of parental responsibilities, child neglect or domestic violence. In the practice of the Supreme Court of Lithuania, the position is taken that the child's place of residence is determined with one of the parents. As the result – establishing children's residence with both parents at their separate residences would encourage parents to agree and cooperate. The used methodology document analysis and systematic method.

Key words: child's rights, parents' responsibilities, place of residence.

Introduction

Statement of the problem

In practice, parents often disagree about determining the child's place of residence or determining the order of their communication, because they fear losing contact with the child in the future.

It should be noted that in Lithuania, the Civil Code provides for the place of residence of the child after the divorce of the parents only with one of the parents and determines the order of communication. Although the Civil Code stipulates that the father or mother with whom the child lives and/or with whom the child's place of residence has been determined by a court decision must not prevent the other parent from communicating with the child and participating in its upbringing. Failure to fulfill this duty is considered an abuse of parental authority, for which the father (mother) is responsible in accordance with the law.

Corresponding authors:

¹ Kazimieras Simonavičius University (Vilnius, Lithuania)
E-mail: dalia.perkumiene@vdu.lt

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4072-3898>

² Kazimieras Simonavičius University (Vilnius, Lithuania)
E-mail: ernesta.knapkyte@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9438-8365>

However, practice shows that problems often arise related to the implementation of the child's right to communicate with both parents, as well as the right of one parent to communicate with a child living separately and to participate in the child's upbringing and life. Most often, these rights are violated when one of the parents, at his own discretion, limits the opportunity for the separated father (mother) to communicate with the child, does not ensure the formation of a permanent and emotionally stable relationship between them. This violates the child's rights to family ties, the right to communicate with both parents (Child Rights Protection Controller of the Republic of Lithuania, 2020). It should be noted that in Lithuania, regarding the change of the child's place of residence, the law and court practice do not specifically specify the essential circumstances that make it possible to change the child's place of residence.

Relevance of the topic Ensuring the rights of the child is a public duty. The child's well-being, rights and interests are primarily ensured by his immediate environment – the family. Article 38 of the Constitution (1992) established the provision that “The family shall be the basis of society and the State”. It is also stated that “The right and duty of parents is to bring up their children to be honest people and faithful citizens” (Constitution of the Republic of Lithuania, 1992). However, regardless of the fact that the family should be the safest environment for a child, children still remain the most vulnerable social group in society, whose rights are usually violated in families. Family divorce has a negative impact on the child's well-being. Many scientists recognize this and emphasize various aspects of the negative impact (Žiobienė, 2013; Emery, 2013). According to statistics, the number of divorces in Lithuania is quite high. In the period from 01/01/2022 to 09/30/2022, 6,297 divorces were registered (Statistics data, Center of Registers). Although compared to 2021 the number of marriages is lower, but this indicator remains considerable. Since families with children also differ, for example, according to the 2021 report on the examination of civil cases, in the cases of the first instance regarding the determination of the child's place of residence. 2593 cases were examined, it is important to ensure the rights of the child in case of family divorce (Report on the examination of civil cases... 2021). It should be noted that ensuring the rights of the child is the object of international and national legal regulation (Tamošiūnas, T., Želvytė, V. 2010).

The aim of the after examining the practice of legal regulation and courts in Lithuania, to assess the protection of the child's rights by determining the child's place of residence in case of parental divorce.

Results

In practice, the established legal regulation in the dispute about the child between parents who do not live together very often leads to great competition and “competition” between them, which harms the child's interests.

Analysis of the concept of child rights

Republic of Lithuania Law on Fundamentals of Protection of the Rights of the Child established the rights of the child: the child's right to live, the right to have parents, the right to education. The right to identity and its preservation, the right to private life, personal integrity and freedom, the right to be heard, the right to adequate living conditions, the right to housing, the right to freedom of expression, rest and leisure, the right to live and communicate with one's parents and relatives, etc. The latter right must be ensured by various state-sanctioned separation of the child and his parents' cases, as well as when children live separately from their parents due to personal reasons or peculiarities of family life. Communication of the child with one of the parents who lives separately, must be safe, direct and regular, i.e. such communication must be aimed at separately. It would be possible for a living single parent to create and maintain permanent personal relationships, to ensure stable relationship between the child and his parents (Activity Report of the Child Rights Protection... 2021). A child is a person with his own opinion and self-determination (Limantė, 2018). Thus, although the rights of the child are the same as human rights, they are distinguished as a separate group, because of which children need special protection. Parents and other adults help to realize these rights of the child. Article 4, Part 1 of the Law on Fundamentals of Protection of the Rights of the Child stipulates that parents, other legal representatives of the child, state and municipal institutions and bodies, non-governmental organizations, other natural and legal persons must follow the principle of the priority of the child's best interests, i.e. decisions or actions taken regarding the child must be based on what is best for the child. Therefore, persons and institutions responsible for the protection of children's rights must promptly and effectively apply the most diverse measures to protect the child's interests and defend his rights,

to create conditions for the child in which they can develop healthily, develop their abilities and self-esteem (Covell, Howe and Blokhuis, 2018). Thus, a child is a full-fledged human being with rights, but at the same time an object of care, because he requires care and protection, which is why he is closely related to his parents and other adults. The rights of the child include the rights of provision and protection, which ensure their physiological and essential needs, as well as participation, social and cultural rights, which ensure the child the opportunity to learn, develop, and participate in society.

Analysis of parental responsibilities

First of all, the child's family – the parents – take care of the child's growth and development needs, ensuring his rights and legitimate interests. The rights and duties of the latter are primarily defined by Article 20 of the Constitution. Which states “the right and duty of parents to raise their children as virtuous people and loyal citizens”. Article 3.155, Part 2 and Article 3.165, Part 1 of the Civil Code of the Republic of Lithuania stipulate that parents have the right and duty to decently raise and look after their children. Also to take care of their health, to support them, taking into account their physical and mental condition, to create favorable conditions develop fully and harmoniously, take care of their spiritual and moral education, so that the child is prepared for independent life in society. All issues related to raising children are resolved by both parents by mutual agreement (Article 3.165, Part 3 of the Civil Code), because to ensure the child's safety and education, the parents' cooperation with each other and with the child is necessary. That is why parents must try to resolve all issues related to the child peacefully. For that purpose, parents can use mediators, mediators, psychologists, etc. for help, because only the decision found by the parents on how to best raise the child can be carried out in good faith and will best meet the interests of the child (the Lithuanian Supreme Court of February 3, 2016 in civil in case No. 3K-3-16-706/2016). If the parents do not agree on issues related to the upbringing of the child, the contested issue is decided by the court (State Child Rights Protection and Adoption Service, 2019).

The Civil Code enshrines the duty of parents to financially support children. Both parents must provide material maintenance for their minor children in proportion to their financial situation. The Civil Code establishes that the amount of maintenance must be proportionate to the needs of minor children and their parents' financial situation and ensure the necessary

conditions for the child's development. Thus, parents must support the child equally and the obligation to support the child cannot be applied to only one parent. Since the duty of parents to maintain children is personal property, it cannot be transferred to other persons. The non-fulfillment or improper fulfillment of this duty cannot be justified by a bad financial situation, the formation of other family ties, departure or other reasons. Therefore, if the father or mother of the children does not provide maintenance to the minor child, the other parent has the right to apply to the court for the award of maintenance and arrears of maintenance to the children.

Implementation problems of the child's rights in the case of parental divorce in determining the child's place of residence in Lithuanian court practice

During a divorce, the child is often included in the conflicts between the spouses. According to Navaitis divorce often seems to “transfer” the problems between the spouses to the children (Navaitis, G., 2013). Also, in the case of divorce, the interests of the spouses (parents) collide with the interests of the child. The child's parents' interest is in the divorce and the child's interest is in preserving that relationship so that he or she can benefit from the possibility of being brought up by both parents. Such antagonism of the interests of the two groups makes it difficult to ensure the rights and best interests of the child in the event of a family divorce. According to Lithuanian Supreme Court judge G. Sagatys, one of the reasons why children suffer in the divorce process of parents is that parents are afraid of losing their child (Sagatys, G., 2021). As a result, each parent wants the child's place of residence assigned to him. It is easier to ensure the rights and interests of the child if the divorcing spouses reach an amicable agreement during the divorce. When a peaceful decision cannot be made or there is no desire to do so, disputes arise between the spouses. In the event of disputes, the following problematic issues related to paternity or motherhood must be legally resolved: 1) the procedure for child maintenance has been established; 2) the child's place of residence has been determined (Maslauskaitė and Kuconytė, 2016). Article 3.169 of the Civil Code provides that when father and mother live separately, the child's place of residence is determined by parental agreement. But if there is a dispute between the parents regarding the determination of the child's place of residence, the child's place of residence is determined by a court decision with one of the parents.

Thus, when the parents live separately, the permanent residence of the child can be established only with one of the parents, usually with the one with whom the child remains living. The order of communication with the father or mother living in the unit is determined, and the place of residence of the father or mother living in the unit can be considered as the child's non-permanent place of residence. Such regulation of the child's place of residence does not violate the child's rights to family ties, but on the contrary, it ensures it. However, determining the child's place of residence with only one parent creates a few difficulties in ensuring the implementation of the child's interests and rights. It can be assumed that in such a case, the child's right to family ties is not ensured by legal means, but begins to depend on the father or mother living with the child, on his or her understanding and benevolence. Such a legal regulation, when the state exclusively protects the rights of the child only when he is with the parent with whom the place of residence is determined, should be considered discriminatory towards the parents living in the unit and violating the child's right to family ties. For example, in civil case no. E2A-1227-854/2020, the plaintiff D. B. appealed to the court, requesting to determine the child's place of residence with father D. B. The plaintiff stated that although the procedure for communicating with the child was established, after the conclusion of the settlement agreement. The defendant illegally took her son to live in a foreign country without the knowledge of the plaintiff. And also ignored the mandatory prohibition established by law to take the child to live in a foreign country without the other parent's written consent and that is an indisputable basis for changing the place of residence, i.e. i.e. change the child's place of residence by determining together with the father. The defendant, by isolating the plaintiff from his son, prevented any communication of the plaintiff with the child, unjustifiably and unlawfully deprived the plaintiff of the opportunity to participate in raising his son, seeks to eliminate any communication with the father from the child's life, to eliminate the relationship between the child and the father. The fact of the abduction of the child was established in the 2019 rulings of the Hague courts. June 26 (in the first instance) and 2019 August 14 (appellate instance) decisions. The appellate court noted that it agrees with the plaintiff's statements that according to the practice of the cassation court, the removal of a child to a foreign country without the other

parent's knowledge is considered legally significant circumstances when deciding on the implementation of the father's rights contrary to the child's interests. But in the case under consideration these circumstances alone do not constitute grounds for changing the child place of residence, i.e. i.e. they must be evaluated in the context of the overall circumstances. The Court assessed the child's roots and adaptation in the Netherlands and Lithuania. As well as the relationship with the parents, emphasized that the mother is the main figure in the life of the child of the parties and he is very attached to her, decided that the child's interests lie in the Netherlands, here, the child's social connection is established, so the plaintiff's appeal was rejected. This presupposes that in not rare cases the father or mother with whom the child's place of residence is determined prevents the separated father or mother from exercising their rights and duties, the separated father or mother is often eliminated from the child's life, has to settle for rare meetings and often cannot participate in your child's education. As in the previously mentioned case, the child was taken to live in a foreign country, thus complicating the child's communication with the father. Although the CC of the Republic of Lithuania declares the equal rights and duties of both parents in relation to the child, regardless of whether the marriage is terminated or the parents live separately. In practice the father or mother who lives separately usually acquires only the duty to pay maintenance on a regular basis, and the natural child and the separated father or mother have the right to communicate and participate in the upbringing of their child is not ensured or only partially ensured, for example, by determining the order of communication between the child and the father or mother living separately, the implementation of which is not controlled. It all depends on the father or mother with whom the child stays after the goodwill of the divorce. In this way, the child's right to family ties is not ensured when the parents live apart (Maslauskaitė and Kuconytė, 2016).

In order to reduce as much as possible, the risk of a child losing family ties, the legal model of "shared parenting" or "shared residence" (Sagatys, 2021) is used in foreign countries. In the Lithuanian legal system, this model is only applied with the agreement of the parents, but in judicial practice, the position is taken that the child's place of residence is determined with one of the parents. And when resolving a dispute regarding the order of communication between a father (mother) living separately and a child,

the maximum time that the child spends with each parent on weekends, holidays and vacations, equalizing and determining a certain amount of time that the child could communicate with the separated parent on weekdays, without harming the child's normal daily routine. However, as practice shows, setting the order of communication does not guarantee that the order will be followed. Therefore, taking into account the possibility provided in the legal systems of Western European countries for the court to determine the child's place of residence with both parents in the case of divorce, such a legal model in the Republic of Lithuania could potentially help to solve the implementation of the child's rights, ensuring his interests.

As mentioned earlier, the laws of Lithuania state that the child's place of residence is determined not with both parents, but with one of the parents. However, court practice is being formed in Lithuania, according to which a model of the child's communication with the father (mother) living separately is possible, when the child spends the same amount of time with the father (mother) living separately as with the parent with whom the child's place of residence is established ("50 : 50 percent of the time"). The Supreme Court in case No. e3K-3-279-969/2019 noted that the form of implementation of the 50:50 model can be applied even in the absence of all in the decree no. 3K-3-99-969/2016, it is a parental agreement regarding the procedure for the communication of a father (mother) living separately with a child. It should be noted that the court can only establish such a procedure for the parent (mother) living separately with the child ("50:50 percent of the time") only after finding that it is in the best interests of the child. In the case under consideration, the court, determining the procedure for the defendant's communication with the child, relied on the following arguments: 1) maximum communication of the child with both parents; taking this into account, the courts decided that maximum communication in the ideal sense of the term means that the child spends 50 percent of the time with each parent. I.e. the life of the child of the parties for a week with each parent is a guarantee of stability for him – to feel the love and attention and care of each parent; 2) this communication procedure, in the case of particularly high levels of mutual conflict between the parents, will eliminate (or at least reduce) the conflict of loyalty experienced by the child every time or the ability of the parents themselves to manipulate situations when handing over the child

to each other; 3) both parents are caring, loving and seek to ensure not only the basic but also other needs of the child.

Article 3.174 of the Civil Code on the 4th it is established that if the circumstances change or one of the parents with whom the child's place of residence is determined. If the child is given to be raised and live with other persons, the persons referred to in paragraph 1 of this article may file a repeated claim regarding the determination of the child's place of residence. However, as can be seen from court practice, changing the child's place of residence is difficult. For example, in case no. In E2A-708-253/2019, the appellate court decided to annul the ruling of the court of first instance, which found that the mother used physical violence against the child, and this is an essential circumstance, due to which the child's place of residence must be changed. However, the Panel of Judges did not agree with such arguments. The Court of Appeal stated that from the beginning of the pre-trial investigation until now, the child lives with the mother and the plaintiff or VAT did not initiate any processes to remove the child from, according to the plaintiff, an unsafe environment for him. The defendant sought to change her inappropriate behavior and this is confirmed by the training she attended, i.e. i.e. positive parenting training, seminars. The court noted that the circumstance of the use of physical violence against the child is not new, it was explained when deciding the issue of determining the child's place of residence when making a decision on divorce.

So, this implies that changing the child's place of residence is difficult, there must be certain essential circumstances. It should be noted that any change in the circumstances that led to the establishment of the child's place of residence with one of the parents is considered fundamental. I.e. i.e. constituting a sufficient basis for deciding the issue of changing the child's place of residence, is not established in the law, but is developed in the practice of the cassation court by providing examples of this. A change in the behavior of the father with whom the child lives, a change in the material situation, a deterioration in the upbringing of the child, an improvement in the material situation of the other parent (Lithuanian Supreme Court ruling in civil case No. 3K-3-269/2013). Change of the child's wishes (taking into account the child's age and maturity) (Lithuanian Supreme Court ruling in civil case No. 3K-3-207/2003); other circumstances, due to which the essential change is decided in each specific

case. It should also be noted that when changing the child's family environment, it is necessary to determine that the existing environment has become unsafe for him. No longer meets the requirements for the normal development of a healthy child, and such an environment would be created for him by changing the child's place of residence by establishing it with another of his parents (ruling of the Supreme Court of Lithuania in a civil case No. E3K-3-277-969/2019). The stability of the environment in which the child lives is a significant factor influencing the child's psychological state, so when the child lives in a certain environment for more than one year, the possibility of changing it must be evaluated especially carefully.

Thus, the best interest of the child principle is followed when making decisions about the child's well-being and ensuring rights in the event of a family divorce. Unfortunately, in practice, it is not always possible to unambiguously assess what specific criteria determine the content of this principle and what is actually best for the child in specific circumstances, so the court decides in a specific case individually.

Conclusions

1. Parents and other adults help to realize the child's rights. Therefore, it is important that the parents responsible for the child protect his interests and rights, so that conditions are created for the child in which he can develop healthily, develop his abilities and self-esteem. One of the child's established rights is the right to live and communicate with his parents and relatives.

2. The legal acts of the Republic of Lithuania regulate the universally recognized principle of parental equality, which states that both parents have equal rights and equal responsibilities for their minor children.

3. In the legal system of the Republic of Lithuania, a legal model is established, according to which parents live separately, if the parents do not agree, the child's place of residence is determined

with one parent, and the other determines the order of communication with the child. This is causing difficulties in the Republic of Lithuania. All this is reflected in legal practice, as these legal difficulties are associated not only with the limitation and violation of parental rights and obligations, but also with the implementation of the child's rights. Analyzing the court practice, it was found that the interests of the child are the most important criterion in resolving the dispute regarding the determination of the child's place of residence. The practice of the Court of Cassation has been formed on the issue of determining the child's place of residence. This practice directs the courts, when examining the case, to be guided exclusively by the interests of the child, which must be individualized in each considered case. However, when analyzing court practice, it was found that the child's right to communicate with both parents, his right to family relations, is often violated by the other parent with whom the child's place of residence is determined, thereby violating the child's interests. In Lithuania, a practice is formed where after a divorce, the place of residence is determined with one of the parents. And the order of communication is determined with both parents 50:50 is not common. Although such a communication model could potentially help resolve disagreements between parents, it would help the child exercise his rights to not lose contact with both parents. Therefore, taking into account the possibility provided in the legal systems of Western European countries for the court to determine the child's place of residence with both parents in the event of a divorce. It should also be established in the Lithuanian law, according to which, if there is a dispute between the parents regarding the determination of the child's place of residence and parental custody, until the parents reach an agreement, the child's place of residence could be determined by a court decision with both parents according to a variable schedule.

REFERENCES

- D. B. v. O. B.*, Vilnius District Court (2020, Nr. E2A-1227-854/2020).
 Constitution of the Republic of Lithuania, 1992.
 Covell, K., Howe, R. B., and Blokhuis, J. C. (2018). *The Challenge of Children's Rights for Canada*.
 Emery, R. E. (2013). *Cultural sociology of divorce: an encyclopedia*. SAGE publications, Inc.
G. T. v. S. T., Klaipėda District Court (2019, Nr. E2A-708-253/2019).
I. Ž. v. T. Ž., Lithuanian Supreme Court (2019, Nr. E3K-3-277-969/2019).
 Law on approval, entry into force and implementation of the Civil Code of the Republic of Lithuania. Civil Code (No. VIII-1864, July 18, 2000).
 Lithuanian Supreme Court (2019, No. e3K-3-279-969/2019).
 Limantė, A., Račkauskaitė-Burneikienė, A. (2018). *Vaiko išklausymo reikalavimas šeimos bylose, Teisė*, (Requirement of hearing of the child in family cases). No. 106.

Maslauskaitė, A. ir Kuconytė, D. (2016). Būti tėvu po skyrybų: tėvo kontaktai su nepilnamečiais vaikais (Parenting after divorce: Father's contact with minor children). *Kultūra ir visuomenė, Socialinių tyrimų žurnalas*, No. 7 (1).

Navaitis, G. (2013). Psichologinis šeimos konsultavimas. Teorijos ir metodai. Antras pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Vilniaus šeimos centras.

Republic of Lithuania Law on Fundamentals of Protection of the Rights of the Child (No. Nr. I-1234, March 14, 1996) with amendments.

M. M. v. B. M., Lithuanian Supreme Court (2013, Nr.3K-3-269/2013).

Tamošiūnas, T., Želvytė, V. (2010). *Vaiko teisių apsaugos sistemos valdymo prioritetai: ekspertų nuostatų analizė*, *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos* Nr. 4 (20), p. 154–168.

Sagatys, G. (2021) *Augant suvokimui apie tėvų lygiateisiškumą bus grįžta prie tinkamiausio vaiko gyvenamosios vietos modelio paieškų*, *Teismai.lt* Nr. 2 (42).

Statistical summaries. Center of Registers. Available online available online <https://www.registrucentras.lt/p/853>, [accessed 2022-10-25].

State Child Rights Protection and Adoption Service (2019). Review of the practice and actions of the territorial child rights protection departments of the State Child Rights Protection and Adoption Service under the Ministry of Social Security and Labor in the implementation process.

Statistical report for 2021: Report on the examination of civil cases (in first instance courts). Available online: <https://www.teismai.lt/lt/visuomenei-ir-ziniasklaidai/statistika/106>, [accessed 2022-11-03].

Statistical summaries. Portal of Official Statistics. Available online available online <https://osp.stat.gov.lt/lietuvos-gyventojai-2020/santuokos-ir-istuokos/istuokos>, [accessed 2022-12-15].

Van der Wal, R. C., Finkenauer, C. & Visser, M. M. (2019). *Reconciling Mixed Findings on Children's Adjustment Following High-Conflict Divorce*. *Journal of Child and Family Studies*, 28, 468–478.

Žiobienė, E. (2013). (Ne)tinkamas tėvų valdžios įgyvendinimas: teisinio vertinimo ypatumai. Iš Šeimos bylų nagrinėjimo ir teismo sprendimų vykdymo ypatumai. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

2020 Activity Report of the Child Rights Protection Controller of the Republic of Lithuania. Child Rights Protection Controller of the Republic of Lithuania. Access via the Internet: <http://vtaki.lt/lt/vtaki-veiklos-sritys/veiklos-ataskaitos>, [accessed 2022-10-25].

2021 Activity Report of the Child Rights Protection Controller of the Republic of Lithuania. Child Rights Protection Controller of the Republic of Lithuania. Access via the Internet: <http://vtaki.lt/lt/vtaki-veiklos-sritys/veiklos-ataskaitos>, [accessed 2022-12-15].

ПЕРКУМЕНЕ, ДАЛЯ – доц., доктор юридичних наук,
Аграрна академія Університету Вітаутаса Великого (Каунас, Литва)
E-mail: dalia.perkumiene@vdu.lt
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4072-3898>

ЕРНЕСТА, КНАПКІТЕ – магістр права Університету Казиміраса Симоновичюса, Литва
E-mail: ernesta.knapkyte@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9438-8365>

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ДИТИНИ, ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ ДИТИНИ ПРИ РОЗДІЛЕННІ БАТЬКІВ У ЛИТВІ

Анотація

Актуальність даного дослідження. Згідно з даними Департаменту статистики Литви, у 2019 році в Литовській Республіці розлучилися 8683 сім'ї, у 2020 році – 7544. З них у 2019 році 6659 дітей залишилися жити з одним батьком, у 2020 році – 6118 (Портал офіційної статистики). Розлучення батьків є одним із найбільшочіших переживань для дітей, наслідки для дітей незворотні та руйнівні (R. C. van der Wal... 2019). У преамбулі Конвенції ООН про права дитини закріплено принцип, згідно з яким повний і гармонійний розвиток дитини можливий лише під час виховання в сім'ї, тому необхідно забезпечити право дитини на сімейні зв'язки за допомогою правових заходів. Необхідна участь обох батьків у вихованні дитини; спілкування між дитиною і батьками має бути безпосереднім і постійним. Основні проблеми. Цивільний кодекс Литовської Республіки передбачає, що якщо батьки не домовилися мирно. У разі розірвання шлюбу суд визначає постійне місце проживання дитини лише з одним із батьків, а порядок спілкування має бути визначено з батьком чи матір'ю, які проживають окремо. Право дитини на сімейні відносини не забезпечується правовими інструментами, а стає залежним від розуміння та доброї волі батька чи матері, які проживають з дитиною. У статті зроблено висновок: Аналіз судової практики Литовської

Республіки показав, що суд може визначити місце проживання дитини. Тільки з одним із батьків, але можна зробити висновок, що згідно з новітньою практикою передових країн, суд повинен мати ширші повноваження для вирішення питання про визначення місця проживання дитини. Новизна – у деяких країнах Західної Європи поширена так звана модель спільного проживання, згідно з якою місце проживання дитини визначається з обома батьками, а конкретний час проживання дитини з кожним із батьків визначається з урахуванням потреб дитини та інтереси.

Ключові слова: права дитини, обов'язки батьків, місце проживання.

© The Author(s) 2023

This is an open access article under
the Creative Commons CC BY license

Received date 07.09.2023

Accepted date 17.09.2023

Published date 07.10.2023

How to cite: Dalia Perkumienė, Ernesta Knapkytė. Problems of implementation of the rights of the child, determining the place of residence of the child, in the case of parents divorce in Lithuania. Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”, 2023. 17 (94). P. 147–154.

doi: <https://doi.org/10.32782/hst-2023-17-94-15>

UDC 346.6:336.143.23:331.5.021(669.1)

DOI <https://doi.org/10.32782/hst-2023-17-94-16>

ISSUES AND CHALLENGES OF EMPLOYMENT COMPENSATION ACT: NIGERIA CASE

NDUKWU IFEANYI, HARRISON¹

DALIA, PERKUMIENĖ²

EGLĖ, MORKŪNIENĖ³

Abstract

The relevance and the novelty of this study: The rising issues about the inadequate provisions of the Nigeria workmen's compensation Act 2004 which has a lot of shortcomings that triggered the renewal or replacement with employment compensation Act 2010 and there is need to seek creative approaches towards dealing with arising issues concerning this Act. Furthermore, there has not been any creation of awareness or sensitization of employees for better understanding of their fundamental right for compensation in an event of hazard, death and disease that may occur in or around the job site and this has been one of the rising issues and challenges that encompasses the employment compensation Act 2010 (ECA). There is need to systematically optimize the execution process, override current implementation challenges, and achieve increased number of awareness, sensitization and getting organizations both in public and private sector to register with the Nigerian Social Insurance Trust Fund Management Board (NSITFMB). Thus, the challenges of the NSITFMB process are synonymous with the added challenges of the implementation of this Act, which makes the subject of this study "Issues and Challenges of Employment Compensation Act" very relevant currently. The main problems: This article reviews the critical areas that affects the implementation of the ECA, which has resulted to a life-threatening situation to many Nigerian workers. The implementation of this law has not been carried out in a holistic manner by the board and there has not been any serious efforts to monitor the implementation of this Act. The study suggests that the Nigeria Social Insurance Trust Fund Management Board (NSITFMB). Who has the sole power to implement this Act, need to create a taskforce that will champion the campaign to ensure that all the company's employers comply with the ECA, for the protection of their employee's right and welfare and sensitize all employees to have the knowledge and understanding of their right at the workplace. This will help mitigate the challenges and unawareness of the employment compensation Act. The Aim of this study: to perform a diagnostic analysis on the employee's compensation Act of Nigeria to determine the root cause for the lack of proper enactment and execution of the ECA 2010 and suggest areas of improvement in the regulation and implementation of this Act. The paper concluded: document analysis was used to analyze the ECA 2010 of the Federal Republic of Nigeria; the method of systematic analysis was used to combine different opinions of authors and legal acts. Used methodology: The method applied in this study is the 'desktop' research method which involves utilization and review of existing secondary data relevant to the subject of study. A document analysis was used to analyze the ECA 2010 under the Nigerian labor Act and combine different author views and opinion. The sources of the materials used are from journals, internet research materials, Newspapers and previous research materials from authors that are credible.

Key words: Issues, Challenges, Employment, Nigeria, Compensation Act.

Introduction

Workmen's Compensation Act Cap W6 laws of the Federal Republic of Nigeria 2004 was deemed to be incomplete and was amended to make inclusive arrangements for payment of compensation to employees who in any shape or form sustain or suffer an injury, diseases because of work-related issues in the workplace or in any kind of employment.

This comprehensive amendment was introduced into law in Nigeria as of December 2010. This is a social security welfare package that provides a well laid plan about the types of compensation that will be offered to the employees in the case of injury sustenance, death, or accidents in the work environment. This is to make certain that there is open and fair compensation to anyone who suffers any form of harm caused by accidents, diseases, or any other related health issues that employees suffered or encounter within the working environment which will then lead to the qualification of compensation by the employer under the employment compensation art 2010. However, to avoid such a situation, it is the responsibility of the employer to provide an adequate safe working environment for their

Corresponding authors:

¹ Vytautas Magnus University (Kaunas, Lithuania)

E-mail: harry23@ymail.com

² Kaunas Forestry and Environmental Engineering University of Applied Sciences (Kaunas, Lithuania)

E-mail: perkum@gmail.com

³ Kaunas Forestry and Environmental Engineering University of Applied Sciences (Kaunas, Lithuania)

E-mail: e.morkuniene@kmaik.lt

employees which will likely minimize the risk and chances of such liability.

The Act Define employee as a person employed by an employer under oral or written contract of employment. Whether on a continuous, part-time, temporary, apprenticeship or causal basis and includes a domestic servant who is not a member of the family of the employer, including any person employed in the Federal, State and Local Governments, and any of the government agencies and in the formal and informal sectors of the economy (Employees compensation Act 2010)

This means that anyone within the labor force of Nigeria both in public and private sector of the economy falls under the category of this Act and is entitled for adequate compensation by the employer of the organization or business and from the federal, state and down to the local Government level falls under the employment security protection art. Over the years those in the labor force has suffered work related injuries that has led to debilitation without any form of compensation. Which has brought about a lot of agitation for a comprehensive improvement of the Workmen's Compensation Act of 2004, which as a result the Employment compensation Act 2010 was introduced to provide adequate employment security protection under this Act.

Object- Issues and Challenges of Employment Compensation Act: Nigerian case study.

The Aim of this study: To review and examine the issues and challenges that faces the implementation of the employee's compensation of Nigeria and to suggest possibilities of improvement in the regulation and implementation of this Act.

Results

It is important to keep a high standard of health and safety in the workplace to mitigate the health and safety dangers that may hamper the working environment and endanger the health and the safety of the workers. The Nigeria Social Insurance Trust Fund Management Board (NSITFMB) vis a vis The Board, the Federal Ministry of Labor and Productivity, the Nigerian Institution of Professionals and other institutions in Nigeria has essential role to play in the fight against occupational hazard. In addition to that, the employees on the other hand, have a vital role to play in the actualization of the above-mentioned goal, it is very essential to highlight that employer and employee need to work together in the attempt to keep a high standard of health and safety in the working environment.

Analysis of the concept of ECA 2010

The purpose and the aim of the Employment Compensation Act 2010 (ECA) clearly states about open and fair system of compensation to employees during injuries, accident or even death. The objectives went further to explicitly indicate that in the case of death, the employee's family or their dependents shall be compensated according to the degree that has been stated under the employment compensation Act 2010. Furthermore, the Act clearly obliges the board to implement the employee's safety and health standard in a collective effort with other stakeholders and with the available resources at their disposal to avoid and prevent occupational hazards. According to Nigerian profile on occupational safety and health which was published in the International Labor Organization portal. Which states that in the absence of the existence of the National Commission on Occupational Safety and Health as proposed in the OSH Bill pending before the National Assembly. The Statutory Authority (Federal Ministry of Labor & Employment) as stipulated in the Policy is responsible for the coordination and regulation of all occupational safety and health activities including setting and review of standards, codes of practices, etc. It stated furthermore that the Ministry also collaborates with the most representative of employers "and workers" organizations and all government agencies with a role in occupational safety and health. The private sector, academia, civil society organizations and relevant international agencies with mandates in occupational safety and health protection of workers, in the development and delivery of occupational safety and health to the national work force (Federal Ministry of Labor & Employment, 2016). However, this seems not to be the ideal as some cases has shown that the document does not yield any significant benefit to the national work force due to some lapses in the interpretation and implementation. Moreover, there has not been any considerable effort in tackling these challenges that faces the average Nigeria workers.

Case studies has shown that lack of interpretation of the Act and inadequate implementation has resulted in negligence of the Act that possess as a threat to average Nigerian workers. When an employee is properly educated to understand his or her fundamental right at the workplace, it makes the employee feel safe knowing that he or she is protected from workplace injuries and hazards that may occur in doing his or her job. An employee, being aware that there is a social security scheme put in place to address workplace

injuries and hazards, is likely to put in his best for his employer. (Oamen, P., & Anushiem, M. 2017). In their findings, they found that, though the 2010 Act made applaud able improvements in the employees' compensation dispensation, in comparison with the earlier Workmen's compensation Act (WCA) that was pass into law in 1987, however, they suggested that there are still a lot of shortcomings that need to be addressed vide a statutory intervention. The federal Government, especially the judiciary arm of Government needs to review this Act and consider an amendment of the areas that have lapses. In addition to that, include adequate social security structure that will be of benefit to the Nigerian workers.

According to the report from THISDAY Newspaper, The Managing Director of the NSITF, Mallam Munir Abubakar who was responding to enquiries from THISDAY said it is mandatory for all employers to subscribe to the scheme by enrolling their staff. He further stated that NSITF who has the sole responsibility of the implementation of the ECA has chosen to engage employers in dialogue for voluntary compliance, through courtesy calls, sensitization meetings with employers and employees for interactive session. He claimed that NSITF has been able to get 25,076 employees registered under the scheme with about 85 per cent of them complying fully by making their monthly contributions up to date. One of the areas of challenge that he mentioned was getting the private sector on board the scheme, as he indicated that the Federal Government agencies are part of the scheme by default and warned that employers would be cautioned through legal actions (Abubakar M. M. 2015). Mallam Munir Abubakar who was also responding to enquiries from VANGARD Newspaper said in Lagos that the primary objective of the scheme is the protection of citizens against problems associated with disruptions and changes in their income situation which could expose them to poverty, suffering and indignity (Abubakar M. M. 2011). However, practically speak, that has not been the case as there has not been any serious effort in militating the challenges and issues that have been lingering around for years regarding the ECA 2010.

Based on the findings from the research conducted by OMORO, J. O. & OKAKA, E. O regarding the challenges of implementation of the ECA 2010, The result shows that area that NSITF is finding difficult to implement the Act are:

1. The area of compensation for mental stress resulting from the employment, includes mental stress caused by change of work, the working conditions

or organization of work in such a way as to unfairly exceed the work ability and capacity of the employee by his employer (Section 8 (2) of the Act),

2. Withholding of information by organizations

3. The awareness level of the average Nigerian worker about the existence of the Employee Compensation Scheme which is very low.

4. The issue of confidence as the funds are placed in the hands of the Board of the NSITF.

The average Nigerian has grown through the years not to believe anything about government policies, programs, and action plan (OMORO, J. O. & OKAKA, E. O 2016). Looking at the above-mentioned challenges that has been in existence since the signing of the Act into law. The issues of employers (especially from private sectors), not registering with the NSITF is due to inadequate enforcement of the Act, as NSIFT has failed to caution employers and institutions through legal action as the Managing Director of the NSITF spoke extensively regarding the obligatory and consequences of the Act during his 2015 interview with THISDAY. Fast forward it to 2022, so far Nigeria has been known for making superlatives laws but lacks the desire to enforce them effectively.

Empirical study of the ECA 2020

According to the research survey conducted by OMORO, J. O & OKAKA, E. O in 2015, with a total of 427 (four hundred and twenty-seven) employees and employers of labor were selected using the random probability sampling technique in a onetime survey. The respondents were asked if they were aware of the existence of Employees' Compensation Act 2010.

Table 1 – Percentage Distribution of Respondents' Responses on if they are Aware of the Existence of Employees' Compensation Act 2010

S/N	Variables	Frequency	Percentage
1	Yes	163	38.17
2	No	251	58.78
3	Not Sure	13	03.05
	Total	427	100.00

Source: Data from Researcher Survey 2015 (Author 2022)

Table 1 shows that out of the 427 respondents, 59 % wrote down that they are not aware of the existing employment compensation Act that supply social security insurance to the Nigerian workers. In the case of accident, death or any other injuries that may occur in the work environment, while 38.17 % of the respondent's says that they are very much

aware of the existence of the Compensation Act. The remaining 3 % said that they were not sure that such an Act exists.

Based on the existing data from the survey results, it is clear to understand that the level of unawareness is extremely low among the Nigerian workers, and this is a serious challenge that needs urgent attention. The responsible persons or institution that oversees the implementation of the Employment compensation Act has been identified as The Nigeria Social Insurance Trust Fund Management Board (NSITFMB). According to the comparative analysis of Nigeria Safety, and Health Law (which is under ECA 2010) with other Jurisdictions Laws such as U. S.A and EU, which was done by Brian FI Anyatang & BE Kooffreh. In their observations in Nigeria case, they mentioned that Nigeria is bedeviled with impediments such as using reactive approach instead of the proactive and collective participatory approach, which is more suitable and adequate. They went further to specify other impediments which includes inadequate inspectors, lack of political will by Nigerian leaders. And negative political influence on competent authority and stakeholders, non-deterrent penalties, bribery and corruption, weak judicial system, inadequate funding and lack of government commitment, insecurity, lack of awareness and information, non-preparedness of legislations for emerging risks and technologies, cultures, absence of formal occupational safety and health management system based on International Labor Organization on Occupational Safety and Health 2001. For use in the workplace, statutory non-involvement of trade unions in OSH issues. (Brain FI & BE Kooffreh, 2020) They expatiated on the subject further, specifying that using the reactive approach to enforce OSH laws in Nigeria, there is no coordination amongst stakeholders. For OSH true practice and programs, no detailed and extant national OSH Law, restricted coverage of place of work by existing OSH legislations, no research on OSH, insufficient information management on OSH (data collection, collation and dissemination), no countrywide accepted OSH code of practice, under-reporting of work-related mishaps and illness. However, there is serious need for the Federal Ministry of Labor and Productivity, the Nigerian Institution of Professionals, Nigeria Association of Chambers of Commerce, Industry, Mines and Agriculture (NACCIMA) and other institutions in Nigeria needs to step up and work unanimously to use their platform to create awareness to Nigerian

workers. Who out of ignorance has suffered negligence from their employers over the years? According to the study conducted by Adekile. In her findings she points out that the core challenges of the ECA 2010 are the applicability, adaptability and administration of the Act and recommend that progressive realization of the standards and process consideration is imperative for realistic attainment of the philosophy of a compensation scheme for employment injuries in Nigeria (Adekile 2014). The result of survey conducted by Adetunji & Adul Hamid, on the Nigerian construction industry which revealed that the level of awareness of Health and Safety rules in the industry is still below average and suggests that there is a need for more sensitization by relevant authorities to raise the level of awareness. And also implies that training and education are of essential importance as methods of improving safety practices and ensuring the prevention of accidents in the workplace (Adetunji & Adul Hamid 2020).

The second question on the research survey that was conducted by OMORE, J. O & OKAKA, E. O. The respondents were asked if they agree that workers have confidence in the compensation scheme operated by Nigeria Social Insurance Trust Fund.

Table 2 – Percentage Distribution of Respondents’ Responses on if they Agree that Workers Have Confidence in the Compensation Scheme Operated by NSITF

S/N	Variables	Frequency	Percentage
1	Strongly Disagree	281	68.81 %
2	Disagree	43	10.07 %
3	Undecided	28	6.56 %
4	Agree	53	12.41 %
5	Strongly Agree	22	5.15 %
	Total	427	100

Source: Data from Researcher Survey 2015 (Author 2022)

Table 2 shows that out of the 427 respondents, 66 % strongly disagree with the idea of employees having trust in the NSITF, while 10 % of the respondents also agree on the idea. 7 % are undecided, while 18 % of the total respondents have trust in the compensation scheme.

The presented data clearly shows that there are a lot of reason to be worried about level of trust the average Nigeria workers have in the scheme due to lack of proper interpretation, sensitization, and implementation of the ECA 2010 by the NSITF.

The role of the regulatory authority is essential in regulating numerous provisions of the rules for securing the health, safety, and welfare of employees in Nigerian workplaces (Kamoli, 2020). The study also suggests the collaboration of the employer and the employees regarding the issue of health and safety rules in the workplace. Due to lack of awareness by the employees concerning the Compensation Act, many employers have taken advantage of their workers on account of not knowing their rights. The employer also has the duty to register their organization and employees with the NSITF, educate them and provide an adequate working environment. The prevention of occupational accidents follows two approaches: the workplace should be structured to reduce risks by proper regulations, technical improvements, and better work organization and the second way, is to train the workers to avoid dangerous working methods, to use PPE and to cooperate with other workers to manage technical hitches and get help in case of injury. The issues and challenges that factories/employers are facing in ensuring health safety and welfare of their workers are: lack of proper supervision, lack of punitive actions on defaulters, limited job opportunities which has lead employees to ignore abiding by the principles of the law that protects their right just to secure the job at hand, and lastly. Lack of employee's awareness of their right and privileges, which gives room for the employer to get away with some actions that could have been compensated for if brought before the court (Chuku P. A. 2021). Based on conceptual analysis and literature reviews by (Umeokafor, Nnedinma, Isaac, David, Jones, Keith and Umeadi, Boniface, 2014). They found issues to Occupational Safety and Health regulation enforcement such as: political influence, bribery and corruption, insecurity, lack of governmental commitment and inadequate legislation. Governmental commitment issues is highly unacceptable because in Nigeria. When it comes to election period, the so called ruling class or the elites always develop strategies on how to win an election and create awareness for their political ambition, and champion their campaign across the entire states of the country down to the local Government and community level, sensitizing people to cast their vote for them to win election. But when it comes to creating awareness and sensitizing people on the things that will benefit them, they became reluctant and take no responsibility. This is one of the main challenges that the ECA 2010 is

experiencing since the implementation of this Act has suffered a great failure over the years.

According to the study conducted by Olurinola, Fadayomi, Amoo & Ola-David, on occupational health and safety among street traders in Nigeria, in their view, one important way by which the government intervenes in the labor market is through the provision of a conducive environment for effective labor market transaction. They also point out that some of the ways by which this can be carried out is through the enactment of laws to guide the actions of the labor market actors—the individual labor suppliers and their unions as well as the employees'/ employers' associations (Olurinola, Fadayomi, Amoo & Ola-David, 2014). It is imperative to say that this provision has been made available but lacks proper implementation, which has become a huge challenge that needs to be addressed. It is of high importance that to guarantee a safe working environment in any nation and workplace; there must be up to date workplace safety rules and regulation that is made known to all the parties in the workplace, adequately enforced and complied with by all and sundry (Idowu, & Iyabo 2017). Furthermore, they stated that Safety guideline compliance is very poor among both the employers and employee. The Nigeria Social Insurance Trust Fund being the custodian of the fund should ensure that adequate awareness is put in place for the employers and employees to be fully aware of the provisions of Employees' Compensation Act and what benefits await them (Nwanyanwu, M. A., Alaba, O. I. I., & Akpuh, R. 2022). Again, this shows that collaborative effort among key players, the employee, employers and the NSITFMB who are the regulatory bodies has a vital role to play in the actualization of the scheme. Which will be a win-win situation for both the employer, employee, and the regulatory bodies and also it is imperative that the issues of health and safety in the workplace should be taken seriously, in compliance with the ECA 2010 and the safety requirements in fairness and justice to the employees as well as the employers.

Conclusion and Recommendations

1. Based on the ECA 2010, it is understandable that as soon as the employer and the employee has reach and sign job agreement, both parties has a role to play under the employment compensation. Act and it is the responsibility of the employer to make sure there is adequate provision of safe and secured environment for the employee to avoid occupational hazards in the work environment and provide guidelines for safety measures and proper tools

or equipment's. For the employees to effectively and efficiently discharge their duties. Furthermore, the employer on the other hand, is required to hire qualified and competent workers that are suitable for the job. In addition, the Act also creates provisions for the employees in the case of injuries, accident, disease, or death because of work-related issues both in and outside of the workplace. The employment compensation Act 2010 (ECA) was signed into law to alleviate the insufficiencies in the worker's compensation Act 2004 (WCA) and the ECA covers many things that were not initially included in the WCA. For example, rehabilitation of employees due to work-related disability and entitlement for compensation both in and outside the workstation and provisions for compensation for mental health injuries, or mental stress, which is work, related.

2. From all indication based on my findings and reading other credible researchers work, it is safe to say that the limitations surrounding this Act is due to the workload that has been placed in the hands of Nigeria Social Insurance Trust Fund Management Board (NSITFMB) which is the reason for the inadequate implementation strategy. The Board need to set up a committee to champion the campaign for the implementation of this Act by making sure all employers are brought up to speed and make it officially compulsory for all employers. Both in public and private sector to abide by this law by constant monitoring and prosecutions for those who fail to abide by this Act. Furthermore, the Board needs to take steps in the right direction to engage employers in dialogue for voluntary compliance, through courtesy calls, sensitization meetings with employers and employees for interactive session and create awareness to all employees to know and understand their fundamental right in the workplace. In addition, the Board need to explicitly clarify the extend conduct of the employee outside the workplace, this will limit the chance of unnecessary claim by the employee due

to their own careless and reckless behavior which will turn out to be a liability to the employer.

3. Under the financial provision of this Act, which indicates that the board that seems not to be the best idea will handle the employment compensation funds ECA. Due to lack of transparency and lack of sufficient effort for the implementation of this Act, there is room for dishonesty and fraud. Have not said that there is a need for ECF to be handled by an independent body for adequate handling of the funds in a clearer and transparent manner and to provide the right accountability for expenditures.

4. The employment compensation Act is a transformation that is necessary, but a lot can still be done for better improvement of this Act by recommending an effective strategy or policy implementation framework to create awareness and sensitize employees on their right in the workplaces and most importantly, to ensure effectiveness of the policy.

In view of the impact of the COVID-19 pandemic that has forced most organizations to conduct their work remotely, the ECA 2010 also indicates that any injuries that occur in or outside the workplace will be qualified for compensation under the Act. An employee health can be put in danger by constantly seating at the computer screen. Some employees might develop eyesight problem because of the extensive time been spent in front of the monitor screen or any other injuries like back, neck and shoulder pains, headache, etc. That might occur in the cause of discharging his or her duty remotely and in most cases, they will be the victim and bear the cost for any treatment that they might undergo, and this is due to lack of awareness and this poses as a threat and also as a challenge to the Nigerian workers. The NSITFMB needs to tackle the challenges surrounding the Act. Moreover, carefully clarify the employee's behavior outside the workplace that will warrant the qualification for compensation under ECA 2010.

References

- EMPLOYEE'S COMPENSATION ACT, 2010. EXPLANATORY MEMORANDUM. Accessed online at file:///C:/Users/night/Downloads/NGA87608.pdf.
- Federal Ministry of Labour & Employment. (2016). Nigeria Country Profile on Occupational Safety and Health. Retrieved from https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---africa/---ro-abidjan/---ilo-abuja/documents/publication/wcms_552748.pdf.
- OLurinola, Fadayomi, Amoo & Ola-David. (2014). Occupational Health and Safety among Street Traders in Nigeria. doi:10.5539/ijef.v6n4p59 URL:<http://dx.doi.org/10.5539/ijef.v6n4p59>.
- Abubaker M. M.(2015). "Driving Implementation of Employees Compensation Scheme" in THISDAY Newspaper, 11 March 2015. Retrieved from <https://www.pressreader.com/nigeria/thisday/20150311/page/51/textview>.
- Abubaker M. M. (2011). Employee Compensation Act designed to address insecurity in VANGARD Newspaper, 29 April 2011. Retrieved from <https://www.vanguardngr.com/2011/04/employee-compensation-act-designed-to-address-insecurity/>

Okon, Owore, Daniel & Kufre Okon. (2019). Occupational Hazards and Work Safety Among Chainsaw Operators in Nigeria. Volume 3. ISSN: 2617-4561 DOI: 10.31058/j.envi.2019.33002.

Omoro, J. O. & Okaka, E. O. (2016). EVALUATION OF THE IMPLEMENTATION OF EMPLOYEES COMPENSATION AMENDMENT ACT 2011 OF NIGERIA. Retrieved from file:///C:/Users/night/Downloads/137836-Article 20Text-368345-1-10-20160617-1.pdf

Idowu, & Iyabo. (2017). Ensuring a Safe Working Environment in Nigeria: Reality or Myth. *American Journal of Environmental and Resource Economics*. Vol. 2, No. 3, 2017, pp. 107–115. doi: 10.11648/j.ajere.20170203.13.

Adetunji & Adul Hamid. (2020). The Effect of Health and Safety Rules on the Nigerian Construction Industry. Retrieved from file:///C:/Users/night/Downloads/EasyChair-Preprint-3446.pdf.

Oamen, P., & Anushiem, M. (2017). Nigerian Employees' Compensation Act 2010: Issues Arising. *African Journal of Constitutional and Administrative Law*, 1, 53–63. <https://ezenwaohaetorc.org/journals/index.php/AJCAL/article/view/769>

Chuku P. A. (2021). Safety, Health, and Welfare of Nigerian Workers as Entrenched under the Factories Act of 2004. ISSN 2534-8426 (online), ISBN 978-619-7326-11-6 (online). Retrieve from <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED614048.pdf>

Umeokafor, Nnedinma, Isaac, David, Jones, Keith and Umeadi, Boniface, 2014 of occupational safety and health regulations in Nigeria: an exploration. *European Scientific Journal*, 3, pp. 93–104. ISSN (print) 1857 – 7881

Nwanyanwu, M. A., Alaba, O. I. I., & Akpuh, R. 2022. Employees' compensation in Nigeria and the social insurance trust fund on employee compensation act: an appiasal. *Ajjeel*, 6 (1), 73–78. Retrieved from <https://ajjeel.com/index.php/a/article/view/8>.

Brain FI & BE Kooffreh, 2020 Health and safety under Nigerian laws: A comparative analysis. *International Journal of Law*. ISSN: 2455-2194; Impact Factor: RJIF 5.12 Received: 14-07-2020; Accepted: 29-07-2020; Published: 15-08-2020 www.lawjournals.org. Volume 6; Issue 4; 2020; Page No. 246–252. Retrieved from https://www.researchgate.net/profile/B-Kooffreh/publication/350769029_Health_and_safety_under_Nigerian_laws_A_comparative_analysis/links/607083ffa6fdcc5f77948be9/Health-and-safety-under-Nigerian-laws-A-comparative-analysis.pdf.

НДУКВУ ІФФАНІ, ХАРРИСОН – магістр менеджменту

Університету Вітовта Великого (Каунас, Литва)

E-mail: harry23@ymail.com

ORCID ID: 0009-0000-0959-7382

ПЕРКУМЕНЕ, ДАЛЯ – доц., доктор юридичних наук,

Аграрна академія Університету Вітаутаса Великого (Каунас, Литва)

E-mail: dalia.perkumiene@vdu.lt

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4072-3898>

ЕГЛЕ МОРКУНЕНЕ – викладач, Каунаський Лісничий

та екологічний університет прикладних наук (Каунас, Литва)

E-mail: e.morkuniene@kmaik.lt

ORCID ID: 0000-0002-2997-3792

ПИТАННЯ ТА ПРОБЛЕМИ ЗАКОНУ ПРО КОМПЕНСАЦІЇ ЗА ПРАЦОВЛАДНЕННЯ: ПРИКЛАД НІГЕРІЇ

Анотація

Актуальність та новизна даного дослідження: зростаючі проблеми, пов'язані з неадекватністю положень Закону про компенсації працівникам Нігерії 2004 року, який має безліч недоліків, що призвели до продовження або заміни Закону про компенсації за працевлаштування 2010 року, та існує необхідність пошуку творчих підходів до питань, що стосуються цієї ст. Крім того, не було жодного підвищення обізнаності або підвищення обізнаності співробітників для кращого розуміння їхнього основного права на компенсацію у разі небезпеки, смерті чи захворювання, які можуть статися на робочому місці або навколо нього, і це була одна з зростаючих проблем. та проблеми, що охоплюють Закон про компенсації за працевлаштування 2010 року (ЕСА). Мета даного дослідження: провести діагностичний аналіз Закону про компенсації працівникам Нігерії, щоб визначити основну причину відсутності належного прийняття та виконання ЕСА 2010 та запропонувати галузі покращення у регулюванні та реалізації цього Закону. У документі зроблено висновок: аналіз документів використано для аналізу ЕСА 2010

Федеративної Республіки Нігерія; Метод систематичного аналізу був використаний для об'єднання різних думок авторів і правових актів. Методологія, що використовується: Метод, застосований у даному дослідженні, являє собою метод «кабінетного» дослідження, який передбачає використання та аналіз існуючих вторинних даних, що мають відношення до предмета дослідження. Аналіз документів був використаний для аналізу ЕСА 2010 відповідно до Закону про працю Нігерії та об'єднання поглядів та думок різних авторів. Джерелами використовуваних матеріалів є журнали, матеріали інтернет-досліджень, газети і матеріали попередніх досліджень від авторів, що заслуговують на довіру.

Ключові слова: проблеми, виклики, зайнятість, Нігерія, Закон про компенсації.

© The Author(s) 2023

This is an open access article under
the Creative Commons CC BY license

Received date 12.09.2023

Accepted date 27.09.2023

Published date 12.10.2023

How to cite: Ndukwu Ifeanyi Harrison, Dalia Perkumienė, Eglė Morkūniene. Issues and challenges of employment compensation act: nigeria case. Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house "Helvetica", 2023. 17 (94). P. 155–162.
doi: <https://doi.org/10.32782/hst-2023-17-94-16>

UDC 004.8:347.77

DOI <https://doi.org/10.32782/hst-2023-17-94-17>

IMPACT OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE ON PATENT LAW

ANTONIO, SILVA¹
DALIA, PERKUMIENĖ²
SIMONA, VRUBLEVICIŪTĖ³

Abstract

Relevance and novelty.

According to Professor Klaus Schwab, the founder and head of the World Economic Forum, new and rapidly developing technologies are interconnected and complement each other in the physical, biological and digital spheres. In 2025 it is estimated that the preliminary amount of investments in the development and improvement of these technologies, including the annual increase in their value, which usually reaches 50 %, will rise to 35–50 billion US dollars. It is important to highlight that the number of patent applications related to artificial intelligence has increased significantly in recent years. A review conducted by the World Intellectual Property Organization notes that since the emergence of artificial intelligence in the 1950s, inventors have filed nearly 340,000 patents. Patent applications and published more than 1.6 million scientific publications on the topic of AI. In order to increase Europe's competitiveness in the fields of artificial intelligence research and implementation, the European Commission in 2018 published the European Artificial Intelligence Strategy, in which the following goals were set: promotion of the implementation of artificial intelligence in all areas of the economy, increasing the technological and industrial capacity of the European Union and preparing for economic and social changes, thus guaranteeing the proper functioning of legal and ethical systems. Also, in the same year, i.e. in 2018, by the decision of the European Commission, the European Artificial Intelligence Alliance was established to bring together various discussions and attract the participation of companies, consumer organizations, trade unions and representatives of civil society. In 2020 The European Commission presented an ambitious program published in the White Paper, the essence of which was to establish a pan-European approach to artificial intelligence. Artificial intelligence and computer systems based on it have long been used in most industries to automate and modernize all production. However, today these systems are becoming widely used in commercial industries as well. According to R. Abbot, a professor of law and medical sciences at the University of Surrey in the United Kingdom, artificial intelligence has recently been able to independently create inventions that can potentially be protected by patents. Despite this, many countries require that a natural person filing a patent application be listed as the inventor, but no legal framework has yet emerged to regulate the legal protection of inventions created by artificial intelligence (Abbot, 2019). The ongoing debate has also affected the World Intellectual Property Organization (WIPO), whose goal is a balanced and effective international intellectual property protection system that encourages innovation and creativity. The organization invited all member states to participate in a political debate on the impact of artificial intelligence on intellectual property rights. The third session discussed the most important questions of patent law: will there be a result of intellectual activity when an object has all the characteristics of patent law, but is autonomously created by artificial intelligence? Who will own the intellectual property rights to the invention created? During the discussion, Estonia, Latvia and Poland expressed their positions, but Lithuania has not yet spoken on this topic. In conclusion, the significance of the topic addressed in this scientific Article stems from the continually rapid progress of artificial intelligence technologies. This progress provides the opportunity for artificial intelligence to function as an inventor, creating innovations without human intervention. Considering the ongoing technological changes, it is suggested to update patent law systems and strive to balance the interests of society and artificial intelligence developers. Problematic question: can artificial intelligence be recognized as an inventor in the context of patent law? The purpose of the article: is to examine the impact of artificial intelligence on patent law. Object: the analysis of the legal system of patents, the regulation of which is influenced by artificial intelligence. Tasks: 1) examine the concept of the invention and compare patenting conditions in selected different jurisdictions; 2) analyze the current impact of artificial intelligence on Lithuanian patent laws and identify problems; 3) indicate the future prospects of artificial intelligence for the improvement of legal acts. Methods: linguistic (linguistic) – helps to understand the true meaning of the concepts and expressions used; systemic – helps to study patent law interacting with other legal systems; comparative – used to compare Lithuanian patent sources with European and other countries patent laws and court decisions; logical – integral in presenting conclusions and generalizations of thoughts.

Corresponding authors:

¹ Extremadura University (Caceres, Spain)

E-mail: asilva@unex.es

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2794-9016>

² Kazimieras Simonavičius University (Vilnius, Lithuania)

E-mail: perkum@gmail.com;

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4072-3898>

³ Kazimieras Simonavičius University (Vilnius, Lithuania)

E-mail: simona.vrubleviciute@stud.ksu.lt

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-6195-0811>

Key words: artificial intelligence, invention, patent law, intellectual property, impact.

Artificial Intelligence and Industrial Property

Today, artificial intelligence has more and more points of contact with industrial property law. The term “intelligence” itself refers to a set of mental abilities that include reasoning, planning, problem-solving, abstract thinking, grasping complex ideas, rapid learning, and experiential learning (Gottfredson, 1997). Experts and developers in the field of artificial intelligence observe that the algorithms developed thus far, namely, sequences of mathematical operations executed by computer programs to attain specific outcomes, which only possess a partial degree of intelligence. The prevailing perspective posits that, as of yet, no artificially created intelligence has achieved parity with human cognitive capabilities. However, according to Professor Paul Davies of the University of Arizona, the word “artificial” should be changed to “engineered” because in fact, we are talking about engineered human intelligence (Davies, 2015). In 1956 the term “artificial intelligence” was used for the first time at the Dartmouth conference, and it was from this time, as Vilnius University associate professor Vytautas Čyras notes, that the concept of artificial intelligence (AI) was constantly being expanded. In 2019 in the prepared National Artificial Intelligence Strategy, artificial intelligence was defined with the help of the 2018 December 7 The definition of AI presented in the European Commission’s Communication on the Harmonized Plan for Artificial Intelligence, indicating that it is systems that demonstrates intelligent and clever behavior, analyzing their environment and making relatively independent decisions to achieve the goal (Lithuanian Artificial Intelligence Strategy, 2019). However, even though Lithuania is considered one of the first countries in the European Union to prepare a National Strategy for Artificial Intelligence, it is obvious that the concept of artificial intelligence has been misinterpreted in the document adopted as a matter of urgency. Such semantic errors in the Lithuanian definition arose due to the ability attributed to artificial intelligence to demonstrate skillful behavior and make independent decisions, but such epithets are not suitable for AI activities. It should also be noted that the Communication and the definitions formed by artificial intelligence system experts do not mention the ability of AI to act intelligently. NRS 482A.020 of the United States Nevada Administrative Code (NAC), Chapter 482A, Autonomous Vehicles, defines artificial intelligence as “the use of computers and related software in such

a way that a machine can replicate or imitate human behavior” (Nevada Administrative Code, 2016). However, it is important to distinguish the features of artificial intelligence mentioned in the concepts – imitation and reproduction of human cognitive functions, self-learning, finding solutions without a predetermined algorithm, and demonstrating behavior that people consider intelligent.

The question of what kind of machine can be considered intelligent was raised in 1950. The possibilities of machines to imitate human mental activity, methods, and possibilities were studied by the pioneer of informatics A. Turing, whose methods were relevant at the early stage of the development of artificial intelligence, when the intelligence of machines that passed the research test was considered sufficient. Vilnius University Institute of Data Science and Digital Technologies professor dr. Olga Kurasova explains that “through learning and improvement, real AI is created, which does not work according to pre-programmed rules, but reacts independently to changing situations. Therefore, in order for a system to be considered intelligent, it must be able to behave in an uncertain situation” (Vilnius University, Science without sermons, 2019). Thus, the ability to learn from the environment and acquired experiences distinguishes artificial intelligence technologies from other systems and allows us to draw conclusions about a certain autonomy of these technologies, and this field of science is called machine learning.

Analysis of legal and technical literature has shown that artificial intelligence is a kind of imitation of human intelligence. Artificial intelligence refers to complex computer systems that include robotics, deep learning, natural language processing, computer vision, and many other fields. Scientists have been engaged in AI system architecture and research for more than half a century, and are gradually moving from the quantity of AI system tasks to their quality. However, in the most general sense, artificial intelligence can be described as algorithms that learn independently from the data they are given and therefore constantly improve. In recent decades, there has been a breakthrough in the field of computer vision – artificial intelligence has been developed to extremely high recognition standards, it has learned to recognize human faces, and car license plates, and distinguish between civilians and soldiers, and because of this, there are more and more practical applications for artificial intelligence.

Most countries, and Lithuania itself, are not completely free in the legislative aspect of industrial

property and patent law laws. The signatory states of the Paris Convention form the Union and undertake to adopt national laws for the protection of industrial property, establishing the national regime, the right of priority, and other general rules. According to the principle of a national regime, citizens of any country of the Union have the right in all other countries of the Union to be treated in the same way as their own nationals are treated in those countries – to be able to enjoy the same protection of industrial property that those countries give to their own nationals (Ricketson, 2015). Thus, the right of priority in the context of patent law allows foreign patent holders to enter national patent systems without losing the first filing date. The World Trade Organization's Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS) stipulates that patents must be granted for products and processes in all technological fields if they are new, inventive, and capable of industrial application. The agreement also specifies exclusive rights for patent owners and a twenty-year term of protection for inventions, which is calculated from the date of filing the application (Davison et al., 2020). It can be argued that TRIPS has established minimum levels of intellectual property protection in member countries, but the said treaty does not prevent states from setting higher standards of requirements, which creates differences in patent systems.

The United States Patent Act provides that “everyone who invents or discovers any new and useful process, machine, article, or composition of matter, or any new and useful improvement thereof, may obtain a patent therefor” if the invention meets the requirements of novelty and non-obviousness. Another international agreement is the international (regional) patent law system, operating on the basis of the European Patent Convention (EPC), which was ratified in Lithuania and entered into force in 2004 when Lithuania became the 30th European Patent Organization (EPO) member (Ministry of Foreign Affairs, 2018). The peculiarity of this patent system is such that the applicant can obtain the protection of the invention in 38 European countries, according to the issued European patent, if “within the specified time after the issuance of this patent, he submits to the patent offices of the specified countries the necessary translations and pays state taxes”. (State Patent Office of the Republic of Lithuania, 2020). However, AI does not create inventions in the sense that the tasks assigned to it, which it is taught to perform, are known to it in advance. An AI

system is therefore considered to be used as a tool, and an invention created in such circumstances is likely to enjoy the same legal protection as any other invention whose conception was created by a human using a computer program. Today, AI has already reached a new stage and is pushing towards the authorship of the invention. While accepting the position that AI can already or will soon be able to self-invent, two possible criteria that would allow us to delineate an AI developer or tool are the extent of human intervention and the internal evolution of AI itself, but analyzing them is still difficult since in many jurisdictions AI is still not credited as the inventor. Therefore, the following parts of the Article will aim to analyze the concept of invention as an object of patent law, in order to determine whether inventions are only the result of human activity, and also highlight the characteristics of artificial intelligence as a human tool and as an autonomous inventor, which allow distinguishing artificial intelligence from self-created inventions from human performance.

Problems in the use of artificial intelligence in the development and patenting of inventions

The premise of the first concept is that an invention is a “flash of genius” of the inventor. The second concept, on the contrary, calls inventions part of a certain social context and the result of a specific process of invention that is not related to genius. It is the representative of this theory, the US sociologist William Fielding Ogburn, who held the view that inventions are inseparable from the social and cultural environment in which inventors operate, and inventions themselves are the modification of known and existing material and immaterial elements of society's culture in order to create something new (cited in Ogburn, 1969 Howaldt et al., 2016). Therefore, this paradigm establishes the point of view that an invention can not only be the result of human activity, as it occurs by modifying existing social goods. In Lithuania, an invention in the narrow sense is considered a technical solution to a problem, “related both to the creation of a new device, product or process and to the improvement of an already known device or process” (State Patent Office of the Republic of Lithuania, 2018). From the point of view of intellectual property law, an invention can be considered patentable only if it meets three mandatory conditions (hereinafter referred to as patentability criteria): novelty, level of invention, and industrial applicability, which are defined in Article 4 of the Law on Patents. 1 d. (Patent Law of the Republic of Lithuania, 1994).

Thus, although the legal acts of the Republic of Lithuania do not provide a definition of an invention, Article 4 of the Patent Law establishes the criteria for a patentable invention and provides a list of objects that are not considered inventions in Lithuania. Patent law is governed by the principle of territoriality, which means that a national patent issued in one country has no effect outside the territory of that country and cannot be infringed in another country (Doi, 2002). On the other hand, this principle does not negate the significance of patent law harmonization at supranational levels, and the concluded international and regional agreements ensure the essential consistency of substantive and, to a lesser extent, procedural law norms related to patents. Therefore, when an inventor seeks broader protection and wants to protect his invention not only in the country where he created the invention, he can submit applications separately in each desired country according to its current national legislation or seek to simultaneously obtain legal protection in several countries, using the opportunity provided by international agreements (State Patent Office of the Republic of Lithuania, 2020). The Patent Cooperation Treaty, which is currently signed by 157 countries, discusses ways to protect inventions worldwide. This treaty does not set criteria for a patentable invention, as these applications consist of international and national levels, nor does it provide a list of objects that are not considered inventions (Patent Cooperation Treaty, 1970). The international level itself includes an international search and a written opinion on the patentability of the invention and, at the request of the applicant, may include a preliminary examination. Later, it is accessible at the national level, during which the examination of the invention in the countries chosen by the applicant ends, and national patents are issued, valid according to the national patent laws of the countries that issued them (State Patent Office of Lithuania, 2020). Due to this harmonization between international and national levels, patentability criteria and lists of patentable inventions are regulated not by the PTC, but by national laws, which may set different amounts of patentability criteria, treat the content of these criteria differently, and establish exceptions to patentable inventions.

Over the years, more and more doubts have arisen as to whether the contribution of a natural person to the invention process can be considered sufficient to entitle him to the status of the inventor. Laws must ensure legal certainty, so it is necessary to look objectively at the emerging situation in patent law

and be ready to react to technological breakthroughs. Artificial intelligence autonomous inventions raise important questions regarding the legal implications of patent protection, specifically whether intellectual activity is rewarded to the right person, to the right extent, and under the right conditions. In 2019–2021, the courts and patent offices of the various jurisdictions listed below noted that artificial intelligence cannot be the inventor of a patentable invention, and such decisions were influenced by the artificial intelligence machine created by S. Thaler – “DABUS” (Device for the Autonomous Bootstrapping of Unified Sentience), which is trained to mimic the activity of the human brain. Thaler has filed several patent applications for a fractal food container and a distinctive attention-grabbing alarm. In the applications, he claimed that the inventions were created by DABUS, as he himself has no experience in the field of designing food containers and flashlights that would allow him to dispose of the non-material inventor’s rights related to the subjects of the said patent applications. In these applications, S. Thaler was listed as the patent owner, but DABUS was listed as the inventor. Applications for DABUS inventions have been submitted to the United Kingdom Intellectual Property Office (UKIPO), the European Patent Office (EPT or English EPO), the United States Patent and Trademark Office (USPTO), the World Intellectual Property Organization (PINO or English WIPO), South African Patent Office (SAPO), Australian Patent Office (APO), as well as patent offices of Germany, China, India, Brazil and other countries. The applicant argued that DABUS is an independent inventor and the inventions belong to the applicant who, as the owner of the artificial intelligence, has the right to file the application. Refusal to issue a patent would be equivalent to denying the patentability of an invention as an object of patent law. From the decisions of the patent offices and courts of various jurisdictions, it can be seen that the Republic of South Africa has become the first jurisdiction to recognize artificial intelligence as an inventor, as based on the decisions of other countries, the possibilities of autonomous creation of artificial intelligence have been denied. However, from a legal point of view, the DABUS case revealed legal protection issues for inventions created autonomously by artificial intelligence systems (such as object without subject, transfer of ownership of invention, and determination of patentability) that do not yet have universal solutions.

Another problem is associated with the “artificial inventor” becoming a legal entity. Persons participating in legal relations, exercising general and subjective rights, are considered legal subjects, which shows in which civil legal relations he participates, as well as in what plane of legal subjectivity he expresses himself as a social personality. Exclusive rights to an invention are acquired upon receipt of a patent issued to the inventor, his successor, or employer, in cases of official invention (Article 10 of the Patent Law of the Republic of Lithuania). The problem that the DABUS case revealed is that in most jurisdictions AI cannot acquire exclusive rights to an invention because it is not considered subject to patent law. Also, court practice and patent office guidelines interpret the concept of “inventors” as natural persons. Once AI reaches Artificial General Intelligence (AGI), it is assumed that it will unquestionably become an independent inventor. The following solution methods are proposed: to give artificial intelligence the subjectivity of law by way of legal fiction; identify the person responsible for the inventions; and remove the requirement to indicate the inventor. In the past practice, the only criterion for granting patents was the standard of the object of the invention, and the personality of the inventor was ignored (Feng and Pan, 2021). In determining whether an invention is patentable, courts generally consider the outcome of the invention process and the quality of the results, rather than the mental processes of the subject that created the invention” (Dornis, 2020). In this regard, it means that an incapacitated or minor person can be an inventor as long as he created the invention. The current US Patent Act contains a prohibition against discrimination against inventors, which provides that patentability cannot be denied by the way the invention was made, and the United Kingdom argues that such a requirement is not codified in the 1977 Act. In the Patents Act, however, invention results discovered through “trial and error” were still patentable (Fraser, 2016). Thus, with the long-term invention no longer requiring the idea to originate in the inventor’s mind and patentable results of purposeful scientific experimentation or serendipitous luck, it can be argued that AI inventions should not be “discriminated” in this regard. It is believed that the legislator did not at all consider the fact that soon inventions will be generated independently by artificial intelligence, and not only by humans, because until now inventors cannot be legal entities – companies, organizations, etc. That is why the concept of inventor in Lithuania is formulated in the law through the requirement

of a natural person (LR Patent Law, 1994), the status of artificial intelligence was not considered. To this day, various scientists of the world criticize the concept of an inventor, when only a person is considered to be the inventor. It is wrong to consider individuals who did not actually create the invention as the original entity (Feldman and Thieme, 2018). Artificial intelligence must be recognized as an entity because to consider a human being the inventor in such cases is a fraud (Schuster, 2018). According to the existing legal regulation, the natural person who first “recognized” or “discovered” the invention of artificial intelligence is considered an inventor, which fundamentally does not meet the goals of patent law (Dornis, 2020). In summary, in most jurisdictions, artificial intelligence cannot currently acquire exclusive rights to an invention due to its lack of patentability. In Lithuania, as in other foreign countries, only a natural person can be an inventor, and this is established *ad verbum* by Article 7, Part 8 of the Law on Patents of the Republic of Lithuania. Elsewhere, this requirement is not established directly, but clarified in case law. However, the researchers propose to solve the subject-related problem by recognizing artificial intelligence as a subject of patent law by way of legal fiction, as well as creating new legal subjects in the law and giving them the corresponding rights that would give artificial intelligence the status of an inventor as a subject.

When explaining whether an invention created by artificial intelligence is patentable, there are also many doubts. Most researchers point out that existing patentability criteria are not suitable for evaluating inventions created autonomously by artificial intelligence, as the main problems arise from the level of invention or the non-obviousness requirement. Although an invention may not be obvious to a skilled person, the same invention may become obvious when viewed by a person who can use a similar artificial intelligence system to create the invention (Fraser, 2016). When assessing whether an invention meets the criterion of inventive step or non-obviousness, the level of skill of a specialist in the relevant field must be assessed. This skill level can be greatly enhanced by artificial intelligence systems that can instantly process the vast amount of data available to them. Namely, patentability is determined based on the ability of a specialist in the relevant field to know and the ability to invent, so any change and expansion of skills will inevitably change the limit of patentability and accordingly change the assumptions of the invention (Dornis,

2020). The question is whether human inventions should be judged by what AI machines can achieve, and conversely, whether possible AI machine invention actions should be judged by the capabilities of humans, other AI machines, or both. In this regard, it can be assumed that both human and artificial intelligence inventions are subject to the same criteria, since “there are no special provisions for patents arising from computer creations, so they must be evaluated according to the general patentability requirements like any other inventions”. (Davies, 2011). In Lithuania, according to Article 7 of the Patent Law of the Republic of Lithuania. 1 d. is determined by the technical level, and Art. 16 2 d. – the requirement to disclose the essence of the invention, establishing that “the description of the invention must disclose the invention clearly and in detail so that a specialist in the relevant field can use it” (LR Patent Law, 1994). However, the disclosure requirement can be difficult to enforce due to the “black box” nature of many forms of AI systems, as it makes it impossible to know exactly why the AI algorithm reached a particular conclusion in a particular case. Therefore, it is suggested to solve the problems of the object of artificial intelligence inventions by dividing the inventions into those created by the “inventor of a natural person” and the “inventor of artificial intelligence”, because such a division would establish different regulations of patent law (Feng and Panb, 2021). In conclusion, AI could create inventions that contribute to significant societal progress, but it is not excluded that many low-quality patents will be issued, as the determination of the non-obviousness of AI-generated inventions may be imprecise. Therefore, in the field of intellectual property law, it is proposed to revise the test of a specialist in the relevant field, to create a new or mixed standard for the level of invention, depending on whether the inventor is a person or an artificial intelligence.

It is also important to discuss the status of the patentee and his exclusive rights when analyzing doubts arising from the distribution of intellectual property rights. The inventor or other subject of patent law, having patented the invention, acquires the legal protection granted to the invention by a patent, which guarantees the exclusive rights of the patent owner to the invention for a certain period of time, thus, the right to allow or prohibit others from using an invention: to manufacture, use, offer for sale, sell, import or export that product (State Patent Office, 2020). In the DABUS cases, with legal disputes in all jurisdictions, S. Thaler argued that the artificial

intelligence is the inventor, therefore the personal non-property rights to the inventions belong to him and that he himself is the owner of DABUS, therefore the property rights automatically pass to him (Thaler v Comptroller General of Patents, 2021). It is not necessary for an inventor to ever own the invention, and it is not necessary for ownership to arise by way of transfer. Therefore, the court ruled that the exclusive rights to the invention must belong to the owner of the artificial intelligence, who in the case of DABUS was also the original programmer. Users of artificial intelligence systems acquire exclusive rights to inventions if their use is de jure based on property rights (Dornis, 2020). According to the UK 1977 Under the Patent Act, the inventor is the first owner of the patent, unless another entity has a “superior” right, such as under an employment contract. The computer owner should be recognized by law as the first owner of patents, as this would create the best conditions for various possible business models based on autonomous invention technologies. In addition, corporations would have the legal power to bring patent infringement lawsuits (Fraser, 2016). According to VU prof. Dr. According to R. Birštonas, all rights to artificial intelligence inventions should be concentrated in the hands of AI owners, and basically, this would mean an intervention in the rights of existing or future AI users. “Rights holders are reluctant to share exclusive rights with users, who usually receive only limited access wrapped in a set of standard conditions” (Birštonas, 2019). Thus, assigning exclusive rights to AI inventions to AI owners would also mean the concentration of most patents in their hands. In summary, the question of who should own exclusive rights to an AI invention still has no answer, as researchers point to the original programmers, owners, users, or even investors in AI systems as suitable candidates for a patent. It is believed that exclusive rights should be granted to the AI itself, recognizing the computer as a subject, and then they are transferred on the basis of contracts, but it is not ruled out that transactions require a lot of time and money, so the legislator must determine in advance who these rights will belong to. According to scientist C. R. Davies, it would be enough to grant legality to AI and to later implement the capacity in the form of an institute of representation under the law.

Legal protection of artificial intelligence inventions and its problems

The exclusion of inventions created autonomously by artificial intelligence in the legal regulation of patents creates a peculiar uncertainty. Scientists

in many jurisdictions have stepped up their opinions and positions on the issue of artificial intelligence and patent law, following the DABUS patent and Federal Court of Australia ruling. A significant number argued that AI inventions should be considered intellectual property objects with one or another limitation. It is important to reveal how patent law could and should regulate the results of the autonomous creation of artificial intelligence. Given the potentially significant societal benefits that innovation can bring, the patent system must be adjusted to continue to adequately protect intellectual investment and encourage the development of computer-based invention systems, and patents should be issued to AI owners. It is suggested that shortening the term of a patent protecting an AI invention, thereby rebalancing the balance of work and reward, or increasing patentability by requiring a greater degree of industrial applicability, could reduce the number of patents with little practical utility, thus preserving patent protection for inventions that truly benefit society (Fraser, 2016).

Scientist T. W. Dornis says that now it is possible to protect intellectual property inventions only by using the protection of trade secrets. AI inventions must be considered worthy of protection, but legal regulation does not require full patent protection for them. The researcher makes a proposal that includes a lower level of protection and the creation of an alternative *sui generis* right, which could then become a balanced incentive. Such a decision would be appropriate, because individuals, beneficiaries of IP exclusive rights to inventions, would most likely choose patent protection with restrictions, rather than protecting inventions as a commercial secret, and in this way the principle of information dissemination would be ensured. The prevailing view is to consider machine-made inventions unpatentable. This approach to works created by artificial intelligence is followed in copyright law. From the material of the Copyright Office, it is clear that copyright registration is not possible for non-human works. Artificial intelligence is also expected to have a greater impact on patent law than on copyright, as many prose authors create works with little or no expectation of financial return. Patent law is therefore likely to face much greater “pressure” from businesses operating AI for regulatory change, as it involves a significant investment, unlike copyright.

The problem of the “artificial inventor” could be solved by issuing patents for machine-made inventions with human inventors. To this day, patents are issued

for computer-generated inventions. However, not all scientists agree with this proposal and argue that people should not receive patents for inventions they did not contribute to (Feldman and Thieme, 2018). Also, it would obscure the authorship of the AI, thus preventing a proper patentability assessment. AI can detect patterns in vast amounts of data and make predictions that the human brain might miss, making it difficult for a skilled practitioner or patent examiner to explain the inner workings of AI. Artificial intelligence inventions are characterized by a lack of transparency and difficulty in replicating, so it is proposed to tighten the disclosure requirement, as the traditional approach in patent law has focused on the human role in the invention process to provide a definition of invention based on human-made results. Thus, patent applicants should be required to disclose the role of artificial intelligence, if any, in the development of the invention in order to make a proper patentability assessment.

Another position proposed by the scientists is patenting, indicating a person as the inventor, but revealing the contribution of AI to the invention, but this solution would not be correct, because those persons who did not *de facto* create the invention themselves would be recognized as inventors. It is also proposed to expand patent law in the sense of subjects, enabling the application of existing patent protection to AI inventions. C. R. Davies points out that “giving a machine personhood and allowing it to have intellectual property rights will enable us to transfer such rights to a party who is contractually entitled to them” (Davies, 2011). Recognition of the true inventor in a patent is essential to preserve the essence of and faith in the patent system. It has been proposed that inventions created by artificial intelligence be given patent protection based on human collaboration, which can be implemented by granting the AI co-inventor status. Managing patent rights and responsibilities requires a human element because it cannot be done by a computer alone. However, this would not resolve the issue of authorship of autonomous AI inventions as to who should be considered the author of the invention. Nevertheless, it is argued that the regulation of the current patent system is adequate to address emerging technological challenges. Patent law challenges are capable of being met by the courts, and despite the unprecedented pace of recent technological progress, most emerging issues can still be resolved based on the old principles of patent law. Currently, legal protection of inventions created autonomously by artificial

intelligence is not possible in Lithuania, based on the notion of inventor regulated in Article 2, Part 8 of the Law on Patents of the Republic of Lithuania 63. Thus, without amendments to the aforementioned Article and the norms of other legal acts discussed in the previous subsections, patent protection cannot be applied to AI inventions in Lithuania. Before changing the legislation, it would be important to conduct several studies and assess the possible risks and benefits of their changes.

Conclusions and discussion

Artificial intelligence is a set of algorithms that can learn from their own experience, imitate and replicate human cognitive functions, independently search for solutions (without a predetermined end result), and exhibit behavior that humans consider intelligent. The independent ability of AI to find solutions to technical problems allows us to talk not only about inventions created with the help of AI systems but also about the autonomous operation of artificial intelligence systems and the possibility that they are already creating or will soon create inventions that can be protected as objects of intellectual property rights. In patent law, an invention is a solution to a technical problem that meets the criteria for patentability established by legislation, regardless of the method of its creation, so inventions can be considered not only the results of human activity but also objects created autonomously by artificial intelligence. When comparing the USA, UK, Australia, PAR, Lithuania, and other jurisdictions, the territorial differences in the patent law system between them become apparent. Patent laws in some countries do not grant legal protection to artificial intelligence inventions, but in the Republic of South Africa the results of artificial intelligence can be

patented and the artificial intelligence itself can be considered an inventor. The analysis of the national legal regulation indicates that if an application is submitted in Lithuania stating that DI is the inventor, it would not meet the requirements for the content of the application and would be considered not filed.

The problem of inventions of artificial intelligence: these objects of intellectual property do not have a subject, since legal acts directly or indirectly establish that the inventor can only be a natural person; the content of the invention level or obscurity criterion and the test of a specialist in the relevant field may not be suitable for evaluating autonomously created artificial intelligence inventions; it is not known on what legal basis and to which entity the exclusive rights to an AI invention should belong. Possible methods of legal protection of AI inventions: protection of sui generis rights, application of protection to unpatented inventions; non-patenting solutions (alternative methods of remuneration and protection, public domain); the inventor is only human (revealing the contribution of AI); application of full protection (DI inventor or co-inventor). By way of legal fiction, artificial intelligence could be considered an inventor and given the right to be named as such. Also, based on the representation institute, exclusive rights should be assigned in full to a natural or legal person, namely to the representatives of AI. According to the author of this paper, a person learns from what he has read or seen, similar to an algorithm. Therefore, AI, and at the same time the new creativity that AI enables, should not be restricted and a balance should be sought between promoting the development of AI technologies and protecting the interests of creators and authors and providing them with adequate remuneration.

REFERENCES

- Schwab, K. (2018). *The fourth industrial revolution*. Vilnius: Vaga.
- Ricketson, S. (2015). *The Paris convention for the protection of industrial property: a commentary*. Oxford: Oxford University Press, Cop.
- Davison, M. J., Wiseman, L. ir Monotti, A. L. (2020). *Australian Intellectual Property Law*. Fourth edition ed. S. L.: Cambridge University Press.
- Abbott, R. (2017). Patenting the Output of Autonomously Inventive Machines. *Landslide*, 10 (1), p. 16–22.
- McLaughlin, M. (2018). Computer-Generated Inventions. *SSRN Electronic Journal*.
- Doi, T. (2002). The Territoriality Principle of Patent Protection and Conflict of Laws: A Review of Japanese Court decisions. *Fordham International Law Journal*, 26, p. 377–395.
- Feng, X. Q. ir Panb, B. H. (2021). The evolution of patent system: invention created by artificial intelligence. *Procedia Computer Science*, 183, p. 245–253. <https://pdf.sciencedirectassets.com/280203/>
- Dornis, T. W. (2020). Artificial Intelligence and Innovation: The End of Patent Law As We Know It. *SSRN Electronic Journal*. <https://ssrn.com/abstract=3668137>
- Feldman, R. ir Thieme, N. (2018). Competition at the Dawn of Artificial Intelligence. *SSRN Electronic Journal*. <https://ssrn.com/abstract=3218559>

- Schuster, W. M. (2018). Artificial Intelligence and Patent Ownership. *Washington and Lee Law Review*, 75 p., 1945–2004. <https://scholarlycommons.law.wlu.edu/wlulr/vol75/iss4/5/>
- Fraser, E. (2016). Computers as Inventors – Legal and Policy Implications of Artificial Intelligence on Patent Law. *Scripted*, 305–333.
- Davies, C. R. (2011). An evolutionary step in intellectual property rights – Artificial intelligence and intellectual property. *Computer Law & Security Review*, 601–619.
- Ž. Vaišnoras. (2020) *Mašininio mokymosi metodų vystymas įsilaužimams aptikti kompiuterių tinkluose*. Vilniaus universiteto Duomenų mokslo ir skaitmeninių technologijų instituto mokslinė ataskaita. https://www.mii.lt/files/doc/lt/doktorantura/ataskaitine_konferencija/n009_ma_2020_vaisnoras.pdf
- Hattenbach, B. ir Glucoft, J. (2015). Patents in an era of infinite monkeys and artificial intelligence. *Stanford Technology Law Review*, p. 32–51. <https://law.stanford.edu/stanford-technology-law-review-stlr/>
- Cowan, p. and Hinton, J. (2018). Intellectual Property and Artificial Intelligence: What Does the Future Hold? *Intellectual Asset Management Magazine*, 88, p. 24– 29. <http://www.ipstrategy.ca/wp-content/uploads/2018/07/IP-and-AI-Article-IAM-Magazine-2018-Cowan.pdf>
- United Kingdom Intellectual Property Office decision no. BL O/741/19 regarding applications GB 1816909.4 and GB 1818161.0 filed in 2018 respectively. October 17 and 7 November 2019.* BL O/741/19 (UKIPO). <https://vlex.co.uk/vid/decision-n-741-19-841244279>
- United States Patent and Trademark Office decision Nr. 16/524,350.* US Patent and Trademark Office, 2019. https://www.uspto.gov/sites/default/files/documents/16524350_22apr2020.pdf
- Thaler v Commissioner of Patents.* FCA 879, 2021 (Federal court of Australia). <https://www.judgments.fedcourt.gov.au/judgments/Judgments/fca/single/2021/2021fca0879>
- European Patent Office (2020). *EPO publishes grounds for its decision to refuse two patent applications naming a machine as inventor.* <https://www.epo.org/news-events/news/2020/20200128.html>
- European Patent Office. *EPO refuses DABUS patent applications designating a machine inventor.* <https://www.epo.org/news-events/news/2019/20191220.html>
- Ng, A. (2019). *WIPO Technology Trends 2019: Executive summary.* World Intellectual Property Organisation. https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_1055_exec_summary.pdf
- World Intellectual Property Organisation. *WIPO Technology Trends 2019: Artificial Intelligence.* (2019). https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_1055.pdf
- Lietuvos Respublikos valstybinis patentų biuras. (2020). *Patentavimas užsienyje.* <https://vpb.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/isradimu-patentai/patentavimas-uzsienyje>
- Lietuvos Respublikos valstybinis patentų biuras. (2018). *DUK.* <https://vpb.lrv.lt/lt/duk/isradimai/bendri-klausimai-1>
- Valstybinis patentų biuras. (2020). *Patento savininko teisės, VPB.* <https://vpb.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/isradimu-patentai/patento-savininko-teises>
- Vilniaus universitetas. (2020). *Kaip dirbtinis intelektas gali pakeisti mūsų gyvenimą.* Mokslas be pamokslų. <https://www.lrt.lt/mediateka/irasas/2000114443/mokslas-be-pamokslu-kaip-dirbtinis-intelektas-gali-pakeisti-musu-gyvenima>
- Užsienio reikalų ministerija. (2018). *Lietuvos Respublikos narystės tarptautinėse organizacijose, 2018 m. sąvadas.*
- Lietuvos Respublikos patentų įstatymas. (1994). *Valstybės žinios*, 8–120.
- Patentinės kooperacijos sutartis. (1970). *Valstybės žinios*, 1996, 75–1797.
- European Patent Office (EPO) grounds for refusal In Re EP 18 275 163 / In Re 18 275 174.* (2020).
- Europos Komisijos 2018 m. gruodžio 7d. komunikatas Europos Parlamentui, Europos Tarybai, Tarybai, Europos Ekonomikos ir Socialinių reikalų komitetui ir regionų komitetui, suderintas dirbtinio intelekto planas. (2018).
- Nevada Administrative Code (NAC).
- United States Patent Act. (1952).
- Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS). (1994).

СІЛЬВА, АНТОНІО – проф., др. Університету Естремадури, (Касерес, Іспанія)

E-mail: asilva@unex.es

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2794-9016>

ДАЛЯ, ПЕРКУМЕНЕ – проф., др. Університету Казіміраса Сімонавічюса (Вільнюс, Литва)

E-mail: perkum@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4072-3898>

СИМОНА, ВРУБЛЕВІЧЮТЕ – Магістр програми з права, Інститут права та технологій,
Університет Казіміраса Симоновичюса (Вільнюс, Литва)
E-mail: simona.vrubleviciute@stud.ksu.lt
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-6195-0811>

ВПЛИВ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА ПАТЕНТНЕ ПРАВО

Анотація

За словами професора Клауса Шваба, засновника та керівника Всесвітнього економічного форуму, нові технології, що швидко розвиваються, взаємопов'язані та доповнюють одна одну у фізичній, біологічній та цифровій сферах. У 2025 році, за оцінками, попередній обсяг інвестицій у розвиток і вдосконалення цих технологій, включаючи щорічний приріст їх вартості, який зазвичай досягає 50 %, зросте до 35–50 мільярдів доларів США. Важливо підкреслити, що за останні роки кількість патентних заявок, пов'язаних зі штучним інтелектом, значно зросла. Огляд, проведений Всесвітньою організацією інтелектуальної власності, зазначає, що з моменту появи штучного інтелекту в 1950-х роках винахідники подали майже 340 000 патентів. Патентні заявки та опубліковані понад 1,6 мільйона наукових публікацій на тему ШІ. З метою підвищення конкурентоспроможності Європи у сфері досліджень та впровадження штучного інтелекту Європейська Комісія у 2018 році опублікувала Європейську стратегію штучного інтелекту, в якій були визначені наступні цілі: сприяння впровадженню штучного інтелекту в усіх сферах економіки, підвищення технологічної та промислової спроможності Європейського Союзу та підготовка до економічних і соціальних змін, таким чином гарантуючи належне функціонування правових та етичних систем. Також у тому ж році, тобто у 2018 році, за рішенням Європейської комісії було створено Європейський альянс зі штучного інтелекту для об'єднання різноманітних дискусій та залучення до участі компаній, організацій споживачів, профспілок та представників громадянського суспільства. У 2020 році Єврокомісія представила амбітну програму, опубліковану в Білій книзі, суть якої полягала у створенні загальноєвропейського підходу до штучного інтелекту. Штучний інтелект і комп'ютерні системи на його основі давно використовуються в більшості галузей промисловості для автоматизації та модернізації всього виробництва. Однак сьогодні ці системи набувають широкого застосування і в комерційних галузях. За словами Р. Еббота, професора права та медичних наук Університету Суррея у Великій Британії, нещодавно штучний інтелект зміг самостійно створювати винаходи, які потенційно можуть бути захищені патентами. Незважаючи на це, багато країн вимагають, щоб фізична особа, яка подає заявку на патент, була вказана як винахідник, але досі не з'явилася законодавчої бази для регулювання правової охорони винаходів, створених за допомогою штучного інтелекту (Abbot, 2019). Поточні дебати також вплинули на Всесвітню організацію інтелектуальної власності (ВОІВ), метою якої є збалансована та ефективна міжнародна система захисту інтелектуальної власності, яка заохочує інновації та творчість. Організація запросила всі країни-члени взяти участь у політичних дебатах щодо впливу штучного інтелекту на права інтелектуальної власності. Третя сесія обговорювала найважливіші питання патентного права: чи буде результат інтелектуальної діяльності, коли об'єкт має всі характеристики патентного права, але автономно створений штучним інтелектом? Хто буде володіти правами інтелектуальної власності на створений винахід? Під час дискусії свої позиції висловили Естонія, Латвія та Польща, а ось Литва на цю тему поки не висловлювалася. Підсумовуючи, важливість теми, розглянутої в цій науковій статті, впливає з постійно стрімкого прогресу технологій штучного інтелекту. Цей прогрес дає можливість штучному інтелекту функціонувати як винахідник, створюючи інновації без втручання людини. Враховуючи триваючі технологічні зміни, пропонується оновити системи патентного права та прагнути збалансувати інтереси суспільства та розробників штучного інтелекту. Проблемне питання: чи можна визнати штучний інтелект винахідником у контексті патентного права? Мета статті: дослідити вплив штучного інтелекту на патентне право. Об'єкт: аналіз правової системи патентів, на регулювання якої впливає штучний інтелект. Завдання: 1. Вивчити концепцію винаходу та порівняти умови патентування у вибраних різних юрисдикціях; 2. Проаналізувати поточний вплив штучного інтелекту на патентне законодавство Литви та визначити проблеми; 3. вказати подальші перспективи застосування штучного інтелекту для вдосконалення нормативно-правових актів. Методи: лінгвістичний (лінгвістичний) – допомагає зрозуміти справжній зміст вживаних понять і виразів; системність – допомагає вивчати патентне право у взаємодії з іншими правовими системами; порівняльний – використовується для порівняння патентних джерел Литви з патентним законодавством і судовими рішеннями Європи та інших країн; логічний – цілісний у викладенні висновків та узагальненнях думок.

Ключові слова: штучний інтелект, винахідництво, патентне право, інтелектуальна власність, вплив.

© The Author(s) 2023
This is an open access Article under
the Creative Commons CC BY license

Received date 01.09.2023
Accepted date 15.09.2023
Published date 01.10.2023

How to cite: Silva, Antonio, Dalia, Perkumienė, Simona, Vrublevičiūtė. Impact of artificial intelligence on patent law. Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house "Helvetica", 2023. 17 (94). P. 163–172.

doi: <https://doi.org/10.32782/hst-2023-17-94-17>

UDC 346.26:630*92

DOI <https://doi.org/10.32782/hst-2023-17-94-18>

PROBLEMS AND CHALLENGES OF LEGAL REGULATION AND OBLIGATIONS OF PRIVATE FOREST OWNERS

GITA, BOGUŽAITĖ¹
OLEGAS, BERIOZOVAS²
AIDANAS, PERKUMAS³

The relevance of this study. Studies on the problems and challenges of private forest owners in the legal system are important, as forests are an essential part of natural resources with great economic, ecological, social importance. Private forests are often owned by individuals or companies, and the rights of these owners and related legal norms affect many areas, including environmental protection, economics, social welfare, and more. The main problems. Forest owners often face legal challenges related to different laws and regulations, which can be confusing and contradictory. Unclear rules and procedures regarding forest management and use can also be problematic. Challenges arise due to the intertwining of the areas of competence of different authorities. Recent legislative changes may affect the rights and obligations of forest owners, so it is appropriate to conduct a detailed analysis of the legislation. The following tasks: to analyze the legal acts of the Republic of Lithuania, identifying what legal obstacles or opportunities may arise for forest owners, in order to ensure sustainable forest management, nature protection and long-term use of forest resources. The aim of this study: to understand the legal acts of the Republic of Lithuania, which regulate the management and protection of forests, and their impact on forest owners. The paper concluded: The analysis of specific practical situations concerning the rights and legitimate interests of private forest owners presents legal challenges. Issues within this realm also emerge when making decisions about the prudent and sustainable utilization of forests. Hence, it is essential to correctly implement legal measures to avoid contravening the legal norms outlined in the applicable acts. The novelty – is related to the constantly changing legal acts of the Republic of Lithuania, which regulates the management and protection of forests. It is necessary to investigate whether there have been changes in legislation in recent years that could affect the rights and management options of forest owners. As a result, it would save time and resources for forest owners. The used methodology analysis of legal acts of the Republic of Lithuania, scientific literature.

Key words: private forest, private forest owner, rights and obligations of private forest owners.

Introduction

Statement of the problem

Legal regulation, challenges, and issues pertaining to the rights and responsibilities of private forest owners in various countries, notably focusing on Lithuania, Macedonia, and the United Kingdom. The increasing diversity of non-industrial private forest owners (PFOs) in Europe has been recognized by policy makers and the forestry sector at large (Ficko, et al., 2019). Forests and wooded lands hold significant importance in the European Union. Due to their strategic value, the competition between forest products and ecosystem services has prompted the implementation of different land use strategies. Forests play a crucial role in the economy, environment, and social well-being, but they face mounting pressures from factors like

climate change. Private forest owners, including individuals and companies, encounter complex legal situations that can hinder their ability to manage forests sustainably. The concept of private forests and private forest owners is discussed, highlighting the diverse ownership structures and their associated rights and responsibilities. The legal landscape in Lithuania is detailed, encompassing acts like the Forest Law and Land Law that determine the rights, duties, and constraints faced by private forest owners. However, regulatory complexity, inconsistency, and environmental restrictions often create challenges. The article highlights various problems faced by private forest owners, such as bureaucracy, lack of knowledge about forest management, environmental constraints, and climate change impacts. The small size of forest holdings also poses challenges to efficiency and economic viability. Comparisons are drawn with countries like the United Kingdom, where private forest management is encouraged through involvement and adaptation to climate change.

In conclusion, the article emphasizes the need for clear, compatible legal regulations, reduced bureaucracy, educational programs, and cooperation

Corresponding authors:

¹ Kazimieras Simonavičius University (Vilnius, Lithuania)

E-mail: gita.boguzaitė@stud.ksu.lt

ORCID ID: <http://orcid.org/0009-0009-2528-8657t>

² Kazimieras Simonavičius University (Vilnius, Lithuania)

E-mail: olegas.beriozovas@ksu.lt

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-3254-7215>

³ Vytautas Magnus University (Kaunas, Lithuania)

E-mail: aperkum@gmail.com

ORCID ID: <http://orcid.org/0009-0006-4113-7822>

among forest owners to promote sustainable management. By addressing these issues, the aim is to create an environment conducive to responsible forest management, contributing to environmental preservation and public welfare.

Relevance of the topic Forests and other wooded lands occupy 40 % of the total land area of the European Union (EU). Due to the strategic importance of forests, different land use strategies are applied to meet the increasing competition between forest goods and ecosystem services (Sotirov et al., 2015). Forests are a valuable natural resource. Forests are of great importance for the economy, environment, and social well-being. Environmental problems that have arisen more and more often, such as climate change, put more pressure on forest resources and their management (Sotirov et al., 2015). Forest owners, including private individuals and companies, face complex legal situations that may limit their rights and opportunities to manage forests sustainably and efficiently. This topic is very relevant and requires detailed analysis.

The aim is to comprehensively explore the legal, regulatory, and practical aspects of private forest ownership and management, with a view to providing insights, recommendations, and knowledge that can help enhance the well-being of both forest owners and the environment.

Results highlight regulatory complexities, challenges related to bureaucracy and environmental constraints, and the need for improved education and cooperation among private forest owners to ensure sustainable management and environmental protection.

Concept of private forest and private forest owners

In certain Western European nations, there has been a shift in ownership of forests from the public sector to private hands due to the implementation of increasingly neoliberal policies, as noted by Hodge and Adams in 2013 and 2014. Additionally, Europe has witnessed the emergence of land grabbing as a significant issue. Consequently, land acquisition represents an ongoing process that influences the trajectory of rural areas in Europe. A forest is an object to which a person with ownership rights acquires rights and obligations. A person with such a property right is inseparable from the regulation of rights and related issues. With regulation comes the possibility to exercise the rights of management, use, disposal or only some of these rights (Civil Code. 4.20). According to the Food and Agriculture

Organization of the United Nations, private forests are defined as forests owned by individuals, private cooperatives, corporations and other business entities, private institutions (Food and Agriculture Organization, 2018). Based on the concept presented, a private forest could be defined as an area of land with trees that is owned by a private person, company or organization. Forest owners – the state, natural and legal persons and organizations established in foreign countries, which do not have the status of a legal person but have civil jurisdiction in accordance with the laws of those countries, having acquired the ownership right to forests in accordance with the procedure established by law (Law on Forests of the Republic of Lithuania, 1994). Thus, this concept defines forest owners, but the concept of private forest owners does not exist in the literature. Based on the Law on Forests of the Republic of Lithuania, it can be stated that the owner of a private forest is a natural person who has acquired the ownership right to the forest. The owner of a private forest has the right and responsibility to manage the forest, plan hunting activities, collect wood or receive income from other forest products. These forest owners may have different goals, such as generating profit, preserving natural habitats, supporting ecosystems, or recreation. Private forests are restored, managed and used by the owners of private forests, in compliance with this law, as well as the regulations on the management and use of private forests approved by the Government or its authorized Ministry of the Environment, taking into account the proposals of private forest owners' organizations, and other legal acts regulating forestry activities. Owners of private forests have the right to join associations and cooperatives, to establish companies and organizations in accordance with the procedure established by law. The state encourages and supports the development of private forestry, self-management organizations of private forest owners, providing advisory and economic services to forest owners. The status of agricultural cooperatives applies to cooperatives of forest owners (Forest Law of the Republic of Lithuania, 1994).

Analysis of regulations of rights and obligations of private forest owners

The legal regulation of the rights and obligations of private forest owners in Lithuania is based on various legal acts. Legal acts such as the Forest Law of the Republic of Lithuania and the Land Law of the Republic of Lithuania determine the rights, duties and restrictions that must be observed by private

forest owners. Legislation that defines environmental protection must be observed. Forest state control legislation regulates forest state control, inspections and powers to ensure compliance with legislation and forest sustainability. It is important to note that in some cases owners may enter into agreements with land tenants or users for the management and use of the forest, so knowledge of the regulation of forest owners' responsibilities is essential in order to engage in such activities legally. When analyzing the regulation of rights and duties, it is necessary to highlight the main challenges. First of all, it is the clarity and inconsistency of legal acts. Complex or insufficiently clear legal acts on the management and use of forests can cause problems for their owners, because if it is not clear what actions are allowed and what the owners' rights are, they can be unknowingly violated. According to the State Forestry Service, there are about 20,000 trees on private land. ha of non-forest land that is not covered with wild plants, which in the future, if favorable conditions are created, legal requirements and restrictions are reduced, and even more support is given to landowners for the maintenance, protection and management of the territories, of course also at the initiative of the landowners, could be turned into a forest (Mozgeris, et al., 2021). Thus, according to the State Forest Service, legal requirements, restrictions, and financial support are the most significant factors in promoting afforestation. No less attention is paid to the complexity of obtaining the issued permits. Different forest activities, such as logging or construction, may require different permits, which can be bureaucratic and time-consuming. Environmental restrictions also come into play here. Environmental legislation restricts certain activities in the forest to preserve biodiversity and the environment. This often leads to conflicts between the wishes of the owners and environmental requirements. According to the principles of the Forest Law, it is prohibited to carry out the felling and use of forest resources without obtaining the appropriate permit. Forest cutting permits are issued by the officials of the regional environmental protection departments of the Ministry of Environment of the Republic of Lithuania. Regulations for the management and use of private forests (Regarding Resolution of the Government of the Republic of Lithuania of July 24, 1997, No. 799, 2007) are approved by the Government of the Republic of Lithuania. There are exceptions, such as clearing works, but in all other cases, forest owners must contact the officials

of regional environmental protection agencies before cutting down trees in their forest. The decision on the procedure for issuing logging permits is regulated in detail by the order of the Minister of the Environment of the Republic of Lithuania (Order of the Minister of the Environment of the Republic of Lithuania of November 10, 2004, No. D1-577, 2004). The provision included in the description, which forms the basis of this procedure, establishes that permits are granted to every owner of a private forest or his representative, upon receipt of a power of attorney approved by a notary. Tree fillings are coordinated so as not to exceed natural growth throughout the country during the same period. Another crucial factor is litigation. Different judicial interpretations or disputes over the validity of legal acts can cause problems and disagreements regarding forest management and use.

The question may arise as to whether the interests of the owners and their rights to manage, use and manage their property are not limited, as stated in Article 23 of the Constitution of the Republic of Lithuania (Constitution of the Republic of Lithuania, 1992). However, the owners are given the right to purchase, sell, gift, exchange, mortgage forest land, in accordance with the procedure provided by legal acts. Compared to the western Balkan countries, Lithuania is advanced in the field of private forest management. We can proudly share that legal acts are applied and used. That's how different it is in Macedonia. As a result of the political changes in Southeast Europe that began in the early 1990s with the collapse of Yugoslavia, countries throughout the region are going through a complex process of political, social and economic restructuring (Weiland, 2010). It also includes areas of forest policy and aspects of private forest management and planning. The Forest Resource Assessment Report defines forest ownership as the legal right to freely and exclusively use, control, transfer or otherwise benefit from a forest. Ownership can be acquired through transfer such as sale, gift, and inheritance (Fao, 2015). The same report also defines two types of ownership structures: State-owned Forest or Public Administration administrative units or Public Administration-owned institutions or corporations. Private: Forest owned by individuals, families, communities, corporations and other business entities, private religious and educational institutions, pension or investment funds, non-governmental organizations, conservation associations and other private institutions. North Macedonia is committed

to joining the EU, and the accession process requires the harmonization of national and EU legislation, so part of the legislation will be transferred to the national forest policy. Environmental policy has recently moved to the center stage of EU policy-making, with the European Commission launching programs such as the European Green Deal, which are key drivers of its economic growth strategy. These EU policies are based on the principles of good governance and the same principles need to be implemented at the national level in North Macedonia. A new future, EU-initiated forest policy will ensure that integrity is something that is needed in the coming period. The experts' findings show the need for accountable and transparent processes to protect our rights to information. One of the conditions for creating an effective policy is sustainable and responsible forest management (Stojanovski, 2022). To achieve the objectives, a set of legal, financial, and communication policy mechanisms have been implemented. These encompass modifications to forest legislation, the introduction of fresh strategies and initiatives, the establishment of new funding programs, and the launch of information campaigns. According to the report of the State of Europe's forests the principal objectives of the Forestry Programme 2014–2020 is mainly to plant additional forest. It is set to develop methodology, which would increase management optimization. A target for Spain is 4 million ha increase of forest area by 2032. It is promising and positive growth.

Problems of regulating the rights and duties of private forest owners

Many researchers, both in Europe and on other continents, especially the USA, argue that the fate of many of the country's forests depends on a diverse and dynamic group of private forest owners (Butler, B., 2022). Analysis of the results of scientific research shows that forest owners are interested in the economic aspects of forestry, forest owners focus on forest management and prefer more intensive wood processing, and they also apply ecological forest management measures (Perkumiene et al., 2022). The 2022 study conducted by the Ministry of the Environment identifies the problems faced by the owners of private forests. As discussed earlier, bureaucratic complexity emerges in regulation. Even 24.3 % of the respondents mentioned bureaucracy. However, in the 2019 survey, the number of respondents was as high as 36.8 %. It is interesting that reducing red tape was mentioned by persons without forestry education. As many as 49.1 % of respondents were

in favor of reducing bureaucracy and more freedom in managing their own forest. However, 24.9 % of the surveyed forest owners are satisfied with the current management work of the institutions, and 26 % say that greater involvement is needed in order for the forest estate to be properly managed. The number of missing general knowledge of forest farming has almost doubled. In 2019, 12.8 % spoke about it, and in 2022 even 24.4 % of forest owners spoke about it. It is clear that regulatory problems exist and have not disappeared, but the biggest problem, according to the respondents, is the size of the forest estate. Small areas are unfavorable for economy. As many as 27.2 % of the respondents advocate a lack of knowledge to receive EU support. This is also reflected in the survey of forest owners, because according to them there is no one to consult with regarding the performance of forestry activities. The report submitted by the Ministry of Environment clearly states that respondents who are under 55 years of age and complain about the lack of information, are more likely to have no education in the field of forestry. More than 40 % of the respondents expressed their desire to participate in trainings that would educate about forest farming. This is an example of a bright future as private forest owners seek to improve. We can say that such trainings would potentially add to the ranks of specialists who could share knowledge about forestry. Knowledge of legal acts and knowledge of forestry would encourage the development of Lithuanian forests (Lietuvos Aplinkos Ministerija, 2022). In Europe, landowners may view nature conservation and management practices as a risk to their economic or other interests, so they may attempt to remove protected plant species or destroy protected animal habitats until the government imposes restrictions on how landowners can use their property (Jokinen, et al., 2018). Increasing the contribution of forestry to biodiversity conservation has been and is challenging. According to the European Commission, the state of forest habitats and species protection in the EU still shows no signs of improvement. As around 60 % of EU forests are privately owned (FAO, & UNECE, 2020), the implementation of the directives would require both ecologically efficient and locally recognized methods, and most importantly to achieve their ecological objectives (Strategy, 2013). Legal regulation has become a very complex area, because knowledge of environmental protection and law are not the only areas that are necessary to know in order to properly take care of your holdings. It is necessary

to share the practices of other countries, especially when climate change becomes more active, in order to gain experience from countries that face droughts almost every day. In nations where a significant portion of forests is privately owned, individuals who own these forests, often referred to as private forest owners or family forest owners, assume a pivotal role in climate change adaptation. By combining private ownership with the autonomy to manage their land and favoring voluntary approaches over regulatory measures, the responsibility for adaptation falls upon the individual level (Bouriaud et al., 2015). While research has shown a growing intention to adapt among Swedish forest owners after exposure to climate change communication, there hasn't been definitive evidence of consistent changes in their management practices (Vulturius, et al., 2020a).

Several advanced nations, notably those within the European Union have acknowledged the significance of eco-innovation and allocated significant financial resources to foster environmental innovation within their territories and regions. In recent years, governments in these advanced countries, including the EU, have heightened their endeavors to encourage environmentally friendly innovation and sustainable economic growth. For instance, the EU, with countries like Sweden as prominent members, has implemented strategies aimed at facilitating structural transformation, with a strong focus on environmental sustainability, which encompasses a range of measures, including the European Green Deal (European Commission, 2023). Climate change is a key driver of current forest policy in the United Kingdom (UK) and calls for changes in forest management practices. Most of the UK's forests are owned by the private sector, so policy implementation depends on the awareness and actions of private forest owners and managers. In Lithuania, climate change problems are not as acute as in the United Kingdom. The 2014 Study analyzes the current potential for change in forest management using a case study in Wales, part of the UK. Forest policy in the UK is multi-layered. The UK Forestry Standard (Forestry Commission, 2017) and associated guidelines provide a framework for sustainable forest management. The latest version of the Standard includes climate change guidelines for the first time. Each country in the UK (England, Scotland, Wales and Northern Ireland) has its own forest strategy which includes a response to climate change. At the UK level, the focus has been on regulatory relaxation, but national strategies include adaptation

by promoting species selection and changing forestry systems (Lawrence, et al., 2014). Across the UK, nearly three-quarters of forests are privately owned, so the private sector's response to forest policy objectives is critical. Unlike many other countries where forest owners are required to draw up a forest management plan, UK woodland owners can set their own forest management goals or leave them unmanaged. Therefore, the main policy instruments in the UK to encourage private owners to manage their forests in line with public policy are based less on regulation (except in the case of tree health) than on advice and grants (Buizer, 2013). Whilst forest owners are facing multiple legal challenges, bad intentions are increasing the number of crimes. Forest crimes encompass various activities that harm forest resources or jeopardize their sustainability and are subject to penalties as a deterrent (Güneş, 2004). In line with Interpol's 2019 report, the illicit logging industry represents an annual financial range of 51 to 152 billion dollars, contributing to as much as 90 % of deforestation in numerous tropical nations and nearly 30 % of global timber production. Most of the deforestation and unlawful logging activities occur within the tropical forests of Amazonia, Central Africa, and Southeast Asia. The EU Forest Action Plan, ratified in 2006, extends the groundwork laid by the 1998 EU Forestry Strategy, serving as a platform for collaboration between Member States and the European Commission concerning forest management, timber processing, and environmental preservation. It sets out four primary goals: (1) enhancing long-term competitiveness, (2) enhancing and safeguarding the environment, (3) enhancing the quality of life, and (4) promoting coordination and communication. (Hirsch, F, 2010). From 2014 to 2020, the European Union actively backed partner nations in their endeavors to safeguard their forests and promote sustainable, inclusive economies and societies. During this period, EU development cooperation funding allocated over €650 million to bolster initiatives related to forests in partner countries (European Commission). It is important to understand the need of forest management, to be able to use the funding sources and to understand the laws on how to carefully gain rather than lose. Legal acts within environmental requirement areas are challenging these days Forest owners. In a Swedish court ruling, it was determined that a forest owner in the Upland region has the right to receive compensation of 2.8 million kroner (equivalent to 247 thousand euros) from the state due to a 2017 decree

by the Swedish Forest Agency. According to a press release from the Swedish Forestry Agency, this decision was made after the agency denied the forest owner a permit to harvest nearly 20 hectares of forest due to the presence of wolves in that area. This Swedish court decision draws parallels with a similar situation in Lithuania, where approximately 200,000 private forest owners exist, and forest habitats are often situated within their properties. The compensation mechanisms for restrictions on forestry activities in these forests remain unclear, resulting in various legal proceedings being initiated. Thus, the court decided that the logging obstacle caused such great damage that it is not adequate to place the burden of loss on the shoulders of the forest owner.

Conclusions

This article examines the problems and challenges of legal regulation of the rights and obligations of private forest owners in Lithuania and foreign countries, such as Macedonia, United Kingdom, and Sweden. It has been analyzed in detail how legal acts regulate the management, use and protection of forests, what are the main challenges and problems related to the regulation of these rights and obligations. Private forest owners face numerous legal challenges due to the complexity, inconsistency, bureaucracy and environmental requirements of legislation. The great economic and ecological potential of forests requires appropriate legal regulation to ensure sustainable management and protection of forests. The essence of legal regulation is legal acts, such as the Forest Law of the Republic of Lithuania, which defines the rights and obligations of private

forest owners. These owners have the right to plan hunting activities, receive income from forest products and otherwise manage their forest, but the clarity, inconsistency and complexity of the rules can create problems with respect to legal norms. Challenges and problems are inevitable when analyzing the situation of Lithuanian private forest owners. They are noted to be related to bureaucracy, lack of knowledge about forest management, environmental constraints, climate change impacts and the need to adapt forest policies. A fundamental problem is the small size of forest holdings, which limits efficiency and economic utility. Good practice in the UK is based on the involvement of private forest owners and managers. Private forest owners have the opportunity to set their own forest management goals and operate more freely but are encouraged to effectively adapt to climate change and implement sustainable forest management actions. Article shares a practical view and experiences used in the countries like Sweden. To improve the situation of private forest owners, it is necessary to strive for clarity and compatibility of legal acts, reduce bureaucracy, develop educational programs and training on sustainable forest management and environmental requirements. It is also necessary to encourage forest owners to cooperate and share good practices. The rights and responsibilities of private forest owners are important in both economic and ecological aspects. By improving legal regulation, support, and education, it is possible to create favorable conditions for sustainable management and thus contribute to environmental protection and public welfare.

REFERENCES

- Bouriaud, L., Marzano, M., Lexer, M., Nichiforel, L., Reyser, C., Temperli, C., ... & Hanewinkel, M. (2015). Institutional factors and opportunities for adapting European forest management to climate change. *Regional Environmental Change*, 15, 1595–1609.
- Buizer, M., & Lawrence, A. (2013). The Politics of Numbers in Forest and Climate Change Policies in Australia and the UK. *Environmental Science Policy*.
- Butler, B. J., Butler, S. M., Caputo, J., Dias, J., Robillard, A., & Sass, E. M. (2021). Family forest ownerships of the United States, 2018: Results from the USDA Forest Service, national woodland owner survey. *Gen. Tech. Rep. NRS-199*. Madison, WI: USDA Forest Service, Northern Research Station, 52.
- Civil Code of the Republic of Lithuania (2002). *State News*, 36–1340.
- Constitution of the Republic of Lithuania. *Official Gazette*, 1992, No. 33–1014. Current version as of May 22, 2022.
- Europe, Forest (2020). Ministerial Conference on the Protection of Forests in Europe.
- European Commission (2013). For Forests and the Forest-based Sector. Accessed: August 31, 2023. <https://climate-adapt.eea.europa.eu/en/metadata/publications/a-new-eu-forest-strategy-for-forests-and-the-forest-based-sector>.
- European Commission (2023). Delivering the European Green Deal. Accessed: August 31, 2023. commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal/delivering-european-green-deal_en.
- “Forests.” International Partnerships, international-partnerships.ec.europa.eu/policies/climate-environment-and-energy/forests_en.
- Ficko, A., Lidestav, G., Dhubbáin, Á. N., Karppinen, H., Zivojinovic, I., & Westin, K. (2019). European private forest owner typologies: A review of methods and use. *Forest Policy and Economics*, 99, 21–31.

- Food and Agriculture Organization [FAO], United Nations Economic Commission for Europe [UNECE]. (2020). Who Owns Our Forests? Forest Ownership in the ECE Region.
- Food and Agriculture Organization [FAO]. (2015). Global Forest Resources Assessment 2015: How are the World's Forests Changing? FAO, Rome.
- Food and Agriculture Organization [FAO]. (2018). Global Forest Resources Assessment 2020. Terms and Definitions. Forestry Commission. (2017). The UK Forestry Standard: The Government's Approach to Sustainable Forestry.
- Güneş, Y. (2004). Orman suçlarının ceza hukuku açısından incelenmesi. *Journal of the Faculty of Forestry Istanbul University*, 54 (1), 143–164.
- Hirsch, F., & Schmithüsen, F. J. (2010). Private forest ownership in Europe (Vol. 26). ETH Zurich.
- Hodge, I. D., & Adams, W. M. (2013). The future of public forests: An institutional blending approach to forest governance in England. *Journal of Rural Studies*, 31, 23–35.
- INTERPOL (2019). Global Forestry Enforcement, Strengthening Law Enforcement Cooperation Against Forestry Crime. Accessed: August 23, 2023. <https://www.interpol.int/content/download/5149/file/Global%20Forestry%20Enforcement%20Prospectus%202019-web.pdf>
- Jokinen, M., Hujala, T., Paloniemi, R., & Vainio, A. (2018). Private Landowners and Protected Species: What Sort of Noncompliance Should We Be Worried About? *Global Ecology and Conservation*, 15, e00407.
- Law of the Republic of Lithuania on Forests. Official Gazette, 1994-12-14, No. 96-1872, current consolidated version as of January 4, 2023. Law No. IX-240.
- Lawrence, A., & Marzano, M. (2014). Is the Private Forest Sector Adapting to Climate Change? A Study of Forest Managers in North Wales. *Annals of Forest Science*, 71, 291–300.
- Ministry of Environment of Lithuania. (2023, August 7). Results of the Survey of Private Forest Owners in 2022.
- Mozgeris, G., Skorupskas, R., Šviežikas, I., & Jasinaivičiūtė, A. (2021). Study on Opportunities for Forest Development Beyond Forest Land in Lithuania.
- Order No. D1 – 577 of the Minister of Environment of the Republic of Lithuania on November 10, 2004, “Approval of Rules for Timber Felling and Assessment”. *Official Gazette*, 2004-11-17, No. 167-6157.
- Perkumienė, D., Doftartė, A., Škėma, M., Aleinikovas, M., & Elvan, O. D. (2023). The Need to Establish a Social and Economic Database of Private Forest Owners: The Case of Lithuania. *Forests*, 14 (3), 476.
- Regarding the Decree No. 799 of the Government of the Republic of Lithuania dated July 24, 1997, “Approval of Provisions on the Management and Use of Private Forests” as Amended by Order No. 248 of March 14, 2007. *Official Gazette*, 2007-03-20, No. 33-119.
- Sotirov, M. M., Philippe Deuffic, I. Zivojinovic, G. Lidestav, D. Feliciano, et al. (2015). United in Diversity? Typology, Objectives, and Socio-economic Characteristics of Public and Private Forest Owners in Europe. In Concepts, Methods, and Findings in Forest Ownership Research in Europe (pp. 25–36). hal-02602234.
- Stojanovski, V. (2022). Policy Processes in the Institutionalisation of Private Forestry in the Republic of North Macedonia. *Sustainability*, 14 (7), 4018.
- The Swedish court awarded compensation to forest owners – how will they respond to us? (2023, September 8). Accessed: September 3, 2023. <https://www.delfi.lt/agro/miskai/svedijos-teismas-priteise-kompensacijas-misku-savininkams-kaip-atsilieps-mums-93161489>
- Vulturius, G., André, K., Gerger Swartling, Å., Brown, C., & Rounsevell, M. (2020). Successes and shortcomings of climate change communication: insights from a longitudinal analysis of Swedish Forest owners. *Journal of Environmental Planning and Management*, 63 (7), 1177–1195.
- Weiland, S. (2010). Sustainability Transitions in Transition Countries: Forest Policy Reforms in South-eastern Europe. *Environmental Policy and Governance*, 20 (6), 397–407.

ГИТА, БОГУЖАЙТЕ – магістр права Університету Казими́раса Симо́навічюса

E-mail: gita.boguzaitė@stud.ksu.lt

ORCID ID: <http://orcid.org/0009-0009-2528-8657>

ОЛЕГАС, БЕРЕЗОВАС – Докторант юридичних наук, декан юридичного факультета
Університету Казими́раса Симо́навічюса

E-mail: olegas.beriozovas@ksu.lt

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-3254-7215>

ПЕРКУМАС, АЙДАНАС – магістр соціальних наук Університет Вітаутаса Магнус (Каунас, Литва)
E-mail: aperkum@gmail.com
ORCID ID: <http://orcid.org/0009-0006-4113-7822>

**ПРОБЛЕМИ ТА ВИКЛИКИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ТА ОBOB'ЯЗКІВ ПРИВАТНИХ ЛІСОВЛАСНИКІВ**

Анотація

Актуальність даного дослідження. Дослідження проблем і викликів приватних лісовласників у правовій системі є важливими, оскільки ліси є невід'ємною частиною природних ресурсів, що мають велике економічне, екологічне та соціальне значення. Приватні ліси часто належать окремим особам або компаніям, і права цих власників і відповідні правові норми впливають на багато сфер, включаючи охорону навколишнього середовища, економіку, соціальне забезпечення тощо. Основні проблеми. Власники лісів часто стикаються з юридичними проблемами, пов'язаними з різними законами та нормативними актами, які можуть бути незрозумілими та суперечливими. Нечіткі правила та процедури щодо управління та використання лісів також можуть бути проблемними. Виклики виникають через переплетення сфер компетенції різних органів влади. Останні законодавчі зміни можуть вплинути на права та обов'язки власників лісів, тому доцільно провести детальний аналіз законодавства. Наступні завдання: проаналізувати правові акти Литовської Республіки, визначити, які правові перешкоди або можливості можуть виникнути для власників лісів, щоб забезпечити стале управління лісами, захист природи та довгострокове використання лісових ресурсів. Мета цього дослідження: зрозуміти правові акти Литовської Республіки, які регулюють управління та охорону лісів, та їхній вплив на власників лісів. У роботі робиться висновок: Аналіз конкретних практичних ситуацій щодо прав та законних інтересів приватних лісовласників викликає правові проблеми. Проблеми в цій сфері також виникають під час прийняття рішень щодо розумного та сталого використання лісів. Отже, важливо правильно впроваджувати правові заходи, щоб уникнути порушення правових норм, викладених у чинних актах. Новація пов'язана з постійно змінюваними правовими актами Литовської Республіки, які регулюють управління та охорону лісів. Необхідно дослідити, чи відбулися зміни в законодавстві за останні роки, які могли вплинути на права та можливості господарювання власників лісів. Як наслідок, це заощадить час та ресурси власників лісів. Використана методологія аналізу правових актів Литовської Республіки, наукової літератури.

Ключові слова: приватний ліс, приватний лісовласник, права та обов'язки приватних лісовласників.

© The Author(s) 2023
This is an open access article under
the Creative Commons CC BY license

Received date 02.09.2023
Accepted date 15.09.2023
Published date 02.10.2023

How to cite: Gita Bogužaitė, Olegas Beriozovas, Aidanas Perkumas. Problems and challenges of legal regulation and obligations of private forest owners. Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house "Helvetica", 2023. 17 (94). P. 173–180.
doi: <https://doi.org/10.32782/hst-2023-17-94-18>

ФІЛОСОФІЯ ЕКОНОМІКИ ТА УПРАВЛІННЯ PHILOSOPHY OF ECONOMICS AND MANAGEMENT

УДК 005.51:352.07:004

DOI <https://doi.org/10.32782/hst-2023-17-94-19>

ПЛАНУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

МАРИНА, АЖАЖА¹
ВАЛЕНТИНА, ВОРОНKOBA²
МИКОЛА, БОЙКО³
МАРИНА КОРОТКИХ⁴

Анотація

Актуальність дослідження планування діяльності територіальної громади (ТГ) в умовах цифровізації включає в себе використання сучасних технологій та цифрових інструментів для підвищення ефективності та якості надання адміністративних послуг, а також для розвитку та оптимізації різних сфер місцевого життя. Планування діяльності територіальної громади включає: електронне управління та е-послуги, використання інтерактивних карт для моніторингу та взаємодії з громадянами, забезпечення доступу до цифрових навчальних ресурсів для місцевого населення, впровадження технологій Інтернету речей (IoT) для моніторингу та управління міською інфраструктурою. Мета статті – концептуалізація питання про планування діяльності територіальної громади у контексті використання сучасних цифрових технологій для оптимізації процесів управління, підвищення якості життя громадян та забезпечення сталого розвитку територій. Аналіз планування територіальної громади в умовах цифровізації може включати в себе застосування різних філософських методів для розуміння основних концепцій, цілей та етичних аспектів цього процесу – аналіз і синтез, узагальнення, кроскультурний метод для з'ясування розвитку планування через вирішення конфліктів та пристосування до змін; герменевтичний метод для тлумачення текстів документів з планування, виявлення прихованих сенсів; історіографічний аналіз для врахування історичного контексту у вирішенні сучасних завдань планування територіальної громади. Результат дослідження. Розглянуто сутність планування діяльності територіальної громади в умовах цифровізації. З'ясовано зарубіжний досвід планування діяльності територіальної громади в умовах цифровізації. Розкрито напрями удосконалення планування діяльності територіальної громади в умовах цифровізації. Зроблено висновок, що сучасний етап цифровізації сприяє впровадженню електронних систем управління для оптимізації роботи місцевих органів влади, впровадженню технологій Інтернету речей (IoT) для моніторингу та управління міською інфраструктурою, розробки енергоефективних та екологічних рішень для міст. Планування в цифровому середовищі повинно бути гнучким та враховувати постійний розвиток технологій та потреб місцевої громади. Також важливо забезпечити відкритий та прозорий процес прийняття рішень, враховуючи думку та потреби громади.

Ключові слова: планування, діяльність територіальної громади, зарубіжний досвід планування, цифровізація, адміністративні послуги, планування діяльності, сталий розвиток території.

Corresponding authors:

¹ Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні, Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)
E-mail: azazmarina17@gmail.com

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-3549-7718>

² Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні Запорізького національного університету (Запоріжжя, Україна)
E-mail: valentinavoronkova236@gmail.com

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-0719-1546>

³ Vytautas Magnus University (Kaunas, Lithuania)
E-mail: aperkum@gmail.com

ORCID ID: <http://orcid.org/0009-0006-4113-7822>

⁴ Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні, Запорізький національний університет (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: kolyaprogress@gmail.com

ORCID ID: <http://orcid.org/0009-0004-9353-3726>

⁵ Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні, Запорізький національний університет (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: korotkihmarish@gmail.com

ORCID ID: <http://orcid.org/0009-0006-9161-4949>

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Концептуалізація питання про планування діяльності територіальної громади в умовах цифровізації передбачає розгляд його у контексті використання сучасних цифрових технологій для оптимізації процесів управління, підвищення якості життя громадян та забезпечення сталого розвитку територій (Ажажа, Бойко, 2023). Планування діяльності територіальної громади в умовах цифровізації включає здійснення управління та надання послуг за допомогою електронних систем з метою покращення ефективності

та доступності електронних послуг для громадян та бізнесу; використання просторової інформації для розробки та впровадження оптимальних стратегій розвитку територій з метою забезпечення точності та обґрунтованості планів розвитку громади; застосування цифрових засобів для навчання та підвищення кваліфікації місцевого населення та забезпечення громади необхідними навичками для успішного функціонування в цифровому суспільстві; використання IoT для оптимізації управління міською інфраструктурою та ресурсами та забезпечення сталого та ефективного використання ресурсів, покращення якості життя; використання цифрових каналів для взаємодії та залучення громади до участі в громадських ініціативах, забезпечення відкритості та прозорості; забезпечення безпеки та конфіденційності електронних даних та захист особистих та конфіденційних даних громадян, запобігання кіберзагрозам (Воронкова, Бойко, 2023).

Аналіз останніх досліджень і публікацій, з яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор

Наукове дослідження та практика планування діяльності територіальних громад в умовах цифровізації активно вивчаються різними концепціями та авторами. Ми виокремлюємо наступні концепції та їх авторів, які розробляли проблеми планування діяльності територіальної громади (ТГ) в умовах цифровізації:

1. Концепція Смарт-Сіті (Smart City): Пітер Джейн (Peter Hall), Річард Флоріда (Richard Florida), Кенг Кір (Kent Larson), в основі досліджень яких розробка і впровадження інформаційних технологій для покращення якості життя мешканців та оптимізації управління містом.

2. Цифрова трансформація та е-урядування: Ерік Браун (Eric Brown), Майкл Льюїс (Michael Lewis), які пропонують застосування цифрових технологій у державному управлінні для поліпшення ефективності, відкритості та доступності послуг громадянам.

3. Територіальне планування в епоху глобальної цифрової трансформації: Андреас Фалуді (Andreas Faludi), Пітер Халл (Peter Hall), які пропонують розгляд питань територіального розвитку та планування в контексті впливу цифрових технологій.

4. Модель життєвого циклу мМіст (Life Cycle of Cities): Ісабель Андерсон (Isabel Anderson), Стефан Гент (Stefan Gent), в основі творів яких розгляд розвитку міст з урахуванням різних етапів

їхнього життєвого циклу та впливу цифровізації на ці етапи.

5. Теорія «Суперміста» (Super City): Парраг Х. Хавелі (Parag Khanna), Бенджамін Барбер (Benjamin Barber), які пропонують новий підхід до міського планування, враховуючи глобальні та цифрові аспекти для створення «суперміст» як центрів інновацій та розвитку.

6. Теорія Розумних Територій (Smart Territories): П'єр Вагнер (Pierre Wagner), Жан-П'єр Шевіль (Jean-Pierre Chevènement), які планують розвиток стратегій, що базуються на інноваціях та цифрових технологіях для покращення якості життя та управління різними територіями.

7. Поділ територіального простору за принципом «Людина – Технологія – Природа» (Human-Technology-Nature Framework): Чжунгюн Ван (Chung-Yen Wang), які розвивають ідеї впливу цифровізації на територіальний простір через призму взаємодії людей, технологій та комунікацій (Ажажа, Фурсін, Венгер, 2021).

8. Концепція цифрової трансформації регіонів (Digital Transformation of Regions), в основі яких розгляд впливу цифровізації на розвиток конкретних регіонів, включаючи питання інфраструктури, економіки та соціальної сфери.

9. Підходи до цифрового планування великих територій: Джейсон Гіббс (Jason Gibbs), Елісон Чалмерс (Alison Chalmers), які розвивають ідеї вивчення методів та стратегій цифрового планування для великих територій, таких як області або країни.

10. Концепція геоінформаційних систем (GIS): Майкл Гудчайлд (Michael Goodchild), Роджер Томлінсон (Roger Tomlinson), які вивчають питання про використання геопросторових технологій для збору, аналізу та візуалізації даних для ефективного та точного територіального планування, використовуючи соціальне проектування у публічному управлінні (Нікітенко, 2023).

Ці концепції та автори допомагають розуміти та розвивати стратегії планування діяльності територіальних громад в умовах активної цифровізації, взаємодіють із загальною тенденцією до цифрової трансформації у всіх аспектах суспільства, зокрема у сфері територіального розвитку та управління (Череп, Васильєва, 2010).

Мета та формування цілей статті (постановка завдання). Мета дослідження – концептуалізація планування діяльності територіальної громади в умовах цифровізації. Завдання дослідження: 1) розкрити планування діяльності

територіальної громади в умовах цифровізації;
2) вивчити міжнародний контекст планування просторового та територіального розвитку.
3) розкрити напрями удосконалення планування діяльності територіальної громади в умовах цифровізації.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів

1. Планування діяльності територіальної громади як соціальний та економічний феномен в умовах цифровізації

Території є живими організмами, дуже динамічними та надзвичайно швидко розвиваються. Будь-яке рішення, яке приймають адміністратори території, впливає на багато сфер. Запропонована цифрова трансформація являє собою складну соціально-економічну систему, яка потребує підтримки розвитку та відповідає на потребу зміцнення інституційної спроможності на всіх рівнях державного управління (місцевому/окружному/національному, міжнародному). Новизна підходу цифрової трансформації полягає в інтелектуальних інструментах територіального планування, підтримці обґрунтування рішень через загальну базу даних за всіма тематичними напрямками на територіальному рівні, яка постійно оновлюється через щоденні робочі процеси в рамках міжінституційної співпраці та громадський краудсорсинг, формування дієвих механізмів публічного регулювання діяльності громади (Ажажа, Коротенко, 2021). Постійний обмін даними між зацікавленими сторонами та отримання відгуків громадськості щодо всіх дій дозволяє не лише

планувати та встановлювати найкращі заходи, за допомогою яких відбувається розробка, але також здійснювати моніторинг та зобов'язання для попередження/повідомлення для затвердження виконання комплексного плану. Таким чином, планування просторового та територіального розвитку є контрольованим і передбачуваним у кількісному відношенні. Планування просторового та територіального розвитку є спільною роботою, яку здійснюють різні категорії фахівців – економістів, управлінців усіх рангів, програмістів. Використовуючи інтелектуальні платформи для прийняття рішень, можна отримати справжні вигоди для всіх учасників планування – державної адміністрації, громадянського суспільства або приватних компаній. Різноманітні методи краудсорсингу та комп'ютерні платформи для планування просторового та територіального розвитку призначені та розгорнуті з метою покращення комунікації та сприяння спільного діалогу між фахівцями, залученими до планування просторового та територіального розвитку. Завдяки цим інтелектуальним інструментам створюється посиленна прихильність громади до запропонованого інтегрованого плану, процес стає більш прозорим, відкритим, неупередженим. Планування діяльності територіальної громади є важливим аспектом її розвитку, особливо в умовах цифровізації, коли використання інформаційних технологій відігравало ключову роль у соціальному та економічному розвитку, розвиваючи стратегічне управління та планування в системі публічного управління (Швець, Ажажа, 2021), що ми можемо продемонструвати (табл. 1).

Таблиця 1 – Напрями планування діяльності територіальної громади в умовах цифровізації

№ з/п	Напрями планування діяльності територіальної громади	Використання цифровізації для планування діяльності територіальної громади
1	2	3
1	Цифрові технології для ефективного управління	Використання цифрових інструментів для автоматизації адміністративних процесів. Розробка електронних платформ для зручного взаємодії та обміну інформацією між громадянами, органами влади та бізнесом.
2	Соціальна інтеграція за допомогою цифрових медіа	Розвиток цифрових медіаплатформ для спілкування та обміну думками між громадянами. Проведення інформаційних кампаній через соціальні мережі для підвищення свідомості та участі громадян у різних програмах і проектах.
3	Електронна освіта та розвиток навичок	Запровадження електронних платформ для дистанційного навчання та розвитку навичок серед мешканців територіальної громади. Створення цифрових навчальних ресурсів для підвищення освітнього рівня населення.
4	Розвиток цифрової інфраструктури	Забезпечення доступу до високошвидкісного інтернету та інших цифрових технологій у всіх частинах територіальної громади. Створення цифрових центрів та інноваційних зон для сприяння розвитку стартапів та інноваційних проектів.

5	Цифровий моніторинг та аналіз	Впровадження систем цифрового моніторингу для збору та аналізу даних з різних сфер діяльності громади. Використання аналітичних інструментів для прийняття обґрунтованих рішень у сферах економіки, освіти, охорони здоров'я.
6	Цифрова безпека	Забезпечення надійності цифрових систем та заходів безпеки для захисту важливої інформації. Навчання громадян навичкам цифрової безпеки та свідомого використання інтернет-ресурсів.
7	Цифрова економіка та підтримка малих та середніх підприємств (МСП)	Створення електронних платформ для підтримки МСП та стимулювання електронної комерції. Розробка цифрових інструментів для зменшення бюрократичних перешкод та полегшення участі МСП у громадському житті.
8	Системи електронного урядування	Впровадження електронних систем для зручного звернення громадян до органів влади, онлайн-голосування та отримання послуг. Забезпечення прозорості та відкритості управління за допомогою цифрових інструментів.
9	Цифрова медицина та охорона здоров'я	Впровадження електронних систем медичного обліку та взаємодії між лікарнями та амбулаторіями. Розвиток телемедицини для забезпечення доступу до медичних послуг у віддалених районах.
10	Екологічна цифровізація	Використання цифрових технологій для моніторингу екологічних показників та зменшення негативного впливу на навколишнє середовище. Розвиток екологічно орієнтованих проєктів та програм для підтримки сталого розвитку.
11	Цифрові інновації в туризмі	Створення цифрових туристичних платформ для зручного планування та відвідування туристичних об'єктів. Використання віртуальної реальності та інших цифрових технологій для підвищення якості туристичного обслуговування.
12	Сприяння культурній різноманітності	Використання цифрових медіа для збереження та просування культурних цінностей громади. Організація віртуальних подій та фестивалів для сприяння культурній взаємодії.

Ці аспекти можуть стати фундаментом для стратегії цифрового планування діяльності територіальної громади, дозволяючи враховувати сучасні тенденції та забезпечувати сталий розвиток у контексті цифрової епохи. Вони слугують основою для розробки стратегії планування діяльності територіальної громади в умовах цифровізації, сприяючи сталому соціальному та економічному розвитку.

2. Проблеми міжнародного контексту планування просторового та територіального розвитку

В епоху цифрових технологій підходи до роботи з планування просторового та територіального розвитку у багатьох випадках застаріли, планувальники продовжують використовувати спеціальні інструменти ще 19-го та 20-го століть для вирішення проблем 21-го століття. Навіть у розвинутих країнах інструменти планування вимагають змін через глобальні проблеми, які вимагають нових, інноваційних та інтегрованих підходів. Шукаючи передовий міжнародний досвід, ми знайшли досвід розвинених країн, які почали цифрову трансформацію, але всі вони знаходяться на самому початковому етапі. Наприклад, Голландія та Данія мають цифрові плани, прийняті законом як цифрову копію паперу. Франція, Велика Британія, Німеччина,

Норвегія мають різні рівні цифровізації, але стандарти стосуються лише кількох рівнів інформації, на даний момент цифрове планування полягає в основному в отриманні планів і даних, ніж в обміні даними між різними зацікавленими сторонами. Існують деякі ініціативи використання даних (такі як INSPIRE, Eurostat, Open weather, супутникові зображення ESA, OSM, Corine Land Cover, інші публічні дані), визначені на рівні центрального державного управління з різних країн, які можуть стати джерелами даних для планування просторового та територіального розвитку. Існують також спроби використання краудсорсингу для здійснення такої діяльності. Враховуючи виклики, породжені складністю та динамікою інформації, залученої до планування просторового та територіального розвитку, виникає запитання: «Чи не потребує регулювання, моніторинг та контроль у плануванні просторового та територіального розвитку оновлення в еру цифрових технологій? Чи створюють цифрові метаморфози можливості для аналізу території?». Мають місце побоювання, що цифровий підхід може призвести до втрати креативності у просторовому та територіальному плануванні. Є посилання на базу даних Географічної інформаційної системи (ГІС), яка супроводжує просторовий та територіальний план, але немає

специфікацій щодо вмісту бази даних, стандартів, методологій, логіки яка повинна використовуватися (Олексенко, Нікітенко, 2021).

Складність і зростаючі вимоги вимагають, як ніколи раніше, для державних послуг, які забезпечують взаємне функціонування та вплив на одній території між зацікавленими сторонами з різними ролями (державні адміністратори, оператори комунальних послуг, приватні інвестори, неурядові організації та громадяни тощо). Різні деталізації для просторового розподілу відповідальності без механізмів, які підтримують загальні процеси прийняття рішень, означають додаткові виклики для всіх зацікавлених і взаємозалежних груп, яких це стосується (державне управління, громадянське суспільство та приватне середовище). Процес планування повинен стати дійсно інклюзивним, громада повинна мати повноваження приймати остаточні рішення. Влада повинна демонструвати повну відданість громаді у використанні фінансових та інтелектуальних ресурсів; перед учасниками взаємодії влади і громадянського суспільства слід поставити чіткі цілі, але немає інструментів, які б сприяли цьому процесу їх участі шляхом надання вказівок, консультацій, досвіду та наукової підтримки (Метеленко, 2008).

Територіальне планування все ще базується на статичній інформації (паперові плани), що призводить до відсутності постійного оновлення. Таким чином, план стає застарілим і більше не відображає реальність відразу після його завершення. Має місце відсутність оновлених методологій, які включають цифровий вимір планування територіального розвитку; відсутність консолідованої стратегії стандартизації обміну інформацією між адміністраторами даних; відсутність стандартних процесів, визначених між усіма суб'єктами, на які впливають зацікавлені сторони або відповідають за моніторинг, трансформують за бажанням просторові та територіальні плани розвитку. На додаток до всього, різноманітні набори даних (утворені як великі дані) зі складними вимогами до обробки за різними форматами (структуровані, неструктуровані, змішані), з різною деталізацією та звітністю, створюють неможливість даних кореляції на одній території. Інші проблеми породжуються різними значеннями, які використовуються для використання однієї інформації, або різною інтерпретацією тієї самої інформації з однієї території на іншу, між подібними організаціями/доменами (наприклад, кадастр, містобу-

дування, дозволи на будівництво) або навіть усередині організації. Через відсутність угоди між власниками даних існують різні просторові представлення даних, різні межі, вимірювання, різні узагальнення, багаторазове перекриття між просторовими та геометричними об'єктами, неузгодженість даних між темами (Череп А. В., 2013).

Все це створює помилки перетворення, несумісність і невідповідність між різними наборами даних у територіальному та просторовому плануванні громади. Для того, щоб забезпечити агрегацію та кореляцію даних, необхідно переосмислити планування просторового та територіального розвитку, визначивши загальну методологію з нормами, які встановлюють стандартизований пакет термінології, визначень, форматів даних, моделі ділових відносин, процесів управління даними, методи та засоби аналізу, набір кількісних показників. Вони забезпечують не лише структурування інформації щодо кожної відповідної території, але й визначають канали міжінституційної співпраці між усіма взаємозалежними зацікавленими сторонами та репрезентативний набір показників, які ведуть до вимірювання всього процесу планування просторового та територіального розвитку, використовуючи організаційно-правовий механізм розвитку місцевого самоврядування (Ажажа, Михайлов, 2021).

3. Напрями удосконалення досвіду планування діяльності територіальної громади в умовах цифровізації

Багато європейських країн впроваджують цифрові інструменти для полегшення взаємодії між місцевою владою та громадянами. Це може включати в себе платформи для збору думок та пропозицій громадян, відкриті дані, а також інші засоби для підвищення відкритості та участі. У зв'язку з цифровізацією влада спрощує доступ громадян та бізнесу до різних послуг через електронні платформи, що включає в себе онлайн-системи для подання документів, отримання інформації та здійснення платежів. Велика увага приділяється аналізу даних для прийняття обґрунтованих рішень, зокрема використання аналітичних інструментів для вивчення потреб громади, прогнозування тенденцій та розробки стратегій розвитку (Коротких, 2023).

З огляду на збільшення обсягів збирання та обробки даних, безпека та конфіденційність стають ключовими питаннями, для чого країни вдосконалюють свої законодавчі та технічні засоби для захисту особистих даних та забезпе-

чення кібербезпеки. Використання геопросторових технологій дозволяє удосконалювати процеси територіального планування. Це може включати в себе системи географічної інформації (ГІС) для забезпечення ефективного використання ресурсів та оптимізації інфраструктури. Ці тенденції є загальними, і кожна країна може розробляти власні стратегії цифровізації в залежності від своїх конкретних потреб та можливостей. Розгляд індивідуальних країн або регіонів може надати більше конкретних прикладів та деталей щодо зарубіжного досвіду, формуючи концепцію територіального управління та місцевого самоврядування (Фурсін, 2023).

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрям

Ми прийшли до висновку, що інтерес до цифрової форми територіального планування не є новим, проте умови цифровізації породжують багато проблеми, що роблять цей процес складним, часто непрозорим, дослідження планування діяльності територіальної громади (ТГ) в умовах цифровізації потребує пошуку шляхів та механізмів оптимізації поточного процесу планування розвитку. Оптимізація не тільки забезпечує координацію з вищими ієрархічними планами на національному та міжнародному рівнях, але також і з нижчим ієрархічним рівнем, чії правила стають обов'язковими для місцевого та регіонального містобудування. Основою запропонованих рішень і заходів є база даних із просторовим контекстом завдань, яка включає сотні індикаторів, матеріалізованих у просторі тематичними кількісними представленнями на рівні адміністративних кордонів, з метою виявлення територіальних дисфункцій та висвітлення існуючих елементів, які підтримують соціальні та економічний розви-

ток місцевих громад, формування плану забезпечення безперервності та відновлення діяльності через кібербезпеку (Череп, Воронкова, 2023). Кожна проаналізована територія працює як надзвичайно складна та мінлива екосистема в просторі та часі, незалежно від її просторового розміру (сайт/місто/округ/нація/глобально), і вона представляє численні аспекти, які потребують аналізу. Підхід, за допомогою якого ми можемо глибше зрозуміти територію, полягає в тому, щоб розбити її на тематичні області та встановити контрольні показники для кожної конкретної теми/домену. Ці практичні кроки спрямовані на систематичне та збалансоване впровадження цифрових ініціатив з метою покращення якості життя та ефективності управління територіальною громадою, сприяючи удосконаленню управління людськими ресурсами в організації в умовах цифровізації (Воронкова, Коротких, 2023). Практичне значення дослідження у використанні цифрових технологій, як інтеграція інноваційних технологій для планування діяльності територіальної громади, а саме: впровадження новітніх технологій, таких як штучний інтелект, Інтернет речей (IoT) та блокчейн, для оптимізації різних аспектів громадського життя; впровадження цифрових рішень, спрямованих на зменшення негативного впливу на довкілля та підтримку екологічних ініціатив; залучення громадян до участі в сталому розвитку через цифрові засоби та платформи, проведення регулярної оцінки ефективності впроваджених цифрових рішень та програм, включаючи витрати на розвиток та підтримку цифрових інфраструктур та послуг; активна взаємодія з медіа та громадськістю для забезпечення широкого розуміння та підтримки цифрового розвитку.

Список використаних джерел

- Ажажа М. А., Бойко М. С. Удосконалення управління комунальною власністю територіальної громади. *Актуальні питання сталого науково-технічного та соціально-економічного розвитку регіонів України* : матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції за участю молодих науковців, 17–20 жовтня 2023 року. Запоріжжя : ЗНУ, 2023. С. 518.
- Ажажа М. А., Фурсін О. О., Венгер О. М. Комунікаційний менеджмент як чинник підвищення ефективності публічного управління та адміністрування. *Humanity Studies*. 2021. № 9 (86). С. 127–137.
- Ажажа М.?, Коротенко Д. Формування дієвих механізмів публічного регулювання діяльності громади. Формування сучасних концепцій менеджменту організацій та адміністрування в умовах цифровізації : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 25-річчю створення кафедри менеджменту організацій та управління проектами 23–24 вересня 2021. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2021. С. 210–217.
- Ажажа М., Михайлов Д. Організаційно-правовий механізм розвитку місцевого самоврядування. *Формування сучасних концепцій менеджменту організацій та адміністрування в умовах цифровізації* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 25-річчю створення кафедри менеджменту організацій та управління проектами 23–24 вересня 2022. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2021. С. 221–230.

Швець Ю. В., Ажажа М. А./ Стратегічне управління та планування в системі публічного управління. *Геостратегічні трансформації та траєкторія національної безпеки в контексті відбудови і сталого розвитку України* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (25–26 травня 2023 року, м. Запоріжжя) / наук. ред. Н. Г. Метеленко ; Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні Запорізького національного університету. Одеса : Олді+, 2023. С. 716–720.

Воронкова В. Г., Бойко М. С. Кібербезпека, види та захист від кіберзагроз. *Актуальні питання сталого науково-технічного та соціально-економічного розвитку регіонів України* : матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції за участю молодих науковців, 17–20 жовтня 2023 року. Запоріжжя : ЗНУ, 2023. С. 526–528.

Воронкова В. Г., Коротких М. В. Напрями удосконалення управління людськими ресурсами в організації в умовах цифровізації. *Актуальні питання сталого науково-технічного та соціально-економічного розвитку регіонів України* : матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції за участю молодих науковців, 17–20 жовтня 2023 року. Запоріжжя : ЗНУ, 2023. С. 544–546.

Коротких Марина. Розробка моделі управління людськими ресурсами. *Молода наука-2023* : збірник наукових праць студентів, аспірантів, докторантів і молодих вчених. У 5 т. / Запорізький національний університет. Запоріжжя : ЗНУ, 2023. Т. 5. С. 216–218.

Нікітенко В. О. Соціальне проєктування у публічному управлінні. *Humanities studies* : Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishinghouse “Helvetica”, 2023. 16 (9). P. 174–182

Олексенко Р., Нікітенко В. Логіка як наука про прийняття управлінських рішень в інформаційному суспільстві: соціально-філософський аналіз. *Humanities studies* : Collection of Scientific Papers. Zaporizhzhia : Zaporizhzhia National University. 2021. № 8 (85). С. 40–47.

Фурсін О. О. Територіальне управління та місцеве самоврядування: проблеми, виміри, перспективи. *Vectors of the development of science and education in the modern world* : collective monograph / Compiled by V. Shpak ; Chairman of the Editorial Board S. Tabachnikov. Sherman Oaks, California : GS Publishing Services, 2023. С. 308–323.

Череп А. В., Воронкова В. Г. Формування плану забезпечення безперервності та відновлення діяльності через кібербезпеку. *Синергетичні драйвери розвитку обліку, податкового аудиту та бізнес-аналітики* : збірник тез II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції 28 квітня 2023 року. Ірпінь : Державний податковий університет, 2023. С. 141–143.

Череп А. В. Практичний іноземний досвід медичного страхування. Сталий розвиток економіки: Білоцерківський національний аграрний університет, Університет економіки і підприємництва. *Інститут економіки, технологій і підприємництва*. 2013. Вип. 2. С. 17–23.

Череп А. В., Васильєва С. І. Розвиток інноваційної діяльності в Україні в сучасних умовах. *Ефективна економіка* / Національна академія наук України ; Інститут економіки природокористування та сталого розвитку, 2010. Випуск 2.

Метеленко Н. Г. Економіка підприємства: основи теорії та практики : навч. посібник. Донецьк : Юго-Восток, 2008. С. 174–185.

REFERENCES

Azhazha M. A., Boyko M. S. (2023). Improving the management of communal property of the territorial community. Materials of the III All-Ukrainian scientific and practical conference with the participation of young scientists “Actual issues of sustainable scientific, technical and socio-economic development of the regions of Ukraine” on October 17–20. Zaporizhzhia : ZNU. 518.

Azhazha M. A., Fursin O. O., Wenger O. M. (2021). Communication management as a factor in increasing the efficiency of public management and administration. *Humanities Studies*. 9 (86). 127–137.

Azhazha M., Korotenko D. (2021). Formation of effective mechanisms of public regulation of community activities. *Formation of modern concepts of organization management and administration in conditions of digitalization* : materials of the international scientific and practical conference dedicated to the 25th anniversary of the establishment of the Department of Organization Management and Project Management September 23–24, 2020. Zaporizhzhia : Helvetica Publishing House. 210–217.

Azhazha M., Mikhailov D. (2021). Organizational and legal mechanism of development of local self-government. Formation of modern concepts of organization management and administration in conditions of digitalization: materials of the international scientific and practical conference dedicated to the 25th anniversary of the establishment of the Department of Organization Management and Project Management September 23–24, 2020 Zaporizhzhia : Helvetica Publishing House. 221–230.

Shvets Y. V., Azhazha M. A. (2023). Strategic management and planning in the public administration system. Geostrategic transformations and the trajectory of national security in the context of reconstruction and sustainable development of Ukraine: materials of the International Scientific and Practical Conference (May 25–26, 2023, Zaporizhzhia) / science. ed.

N. G. Metelenko ; Engineering Educational and Scientific Institute named after Yu. M. Potebni of the Zaporizhzhia National University. Odesa: Oldi+. 716–720.

Voronkova V. H., Boyko M. S. (2023). Cyber security, types and protection against cyber threats. Materials of the III All-Ukrainian scientific and practical conference with the participation of young scientists “*Actual issues of sustainable scientific, technical and socio-economic development of the regions of Ukraine*” on October 17–20, 2023. Zaporizhzhia : ZNU. 526–528.

Voronkova V. H., Korotkykh M. V. (2023). Directions for improving the management of human resources in the organization in the conditions of digitalization. Materials of the III All-Ukrainian scientific and practical conference with the participation of young scientists “*Actual issues of sustainable scientific, technical and socio-economic development of the regions of Ukraine*” on October 17–20, 2023. Zaporizhzhia : ZNU. 544–546.

Korotkykh Marina (2023). Development of a human resource management model. Collection of scientific works of students, postgraduates, doctoral students and young scientists “*Young Science-2023*” : in 5 volumes / Zaporizhzhia National University. Zaporizhzhia : ZNU. T.5. 216–218.

Nikitenko V. O. (2023). Social design in public administration. Humanities studies: Coll. tion of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house “*Helvetica*”. 16 (9). P. 174–182

Oleksenko R., Nikitenko V. (2021). Logic as a science of managerial decision-making in the information society: socio-philosophical analysis. *Humanities studies* : Collection of Scientific Papers. Zaporizhzhia : Zaporizhzhia National University. 8 (85). 40–47.

Fursin O. O. (2023). Territorial management and local self-government: problems, dimensions, perspectives. *Vectors of the development of science and education in the modern world* : collective monograph / Compiled by V. Shpak; Chairman of the Editorial Board S. Tabachnikov. Sherman Oaks, California : GS Publishing Services. 308–323.

Cherep A. V., Voronkova V. H. (2023). Formation of a business continuity and recovery plan through cyber security. *Synergistic drivers of the development of accounting, tax audit and business analytics* : [Electronic edition]: Collection of theses of the II International Scientific and Practical Internet Conference on April 28, 2023. Irpin : State Tax University. 41–143.

Cherep A. V. (2013). Practical foreign evidence for medical insurance. Steel development of the economy: Bilotserkivsky National Agrarian University, University of Economics and Entrepreneurship, Institute of Economics, Technology and Entrepreneurship. 2. 17–23.

Cherep A. V., Vasilyeva S. I. (2010). And the development of innovative activity in Ukraine in current minds. *Effective economics*. National Academy of Sciences of Ukraine, Institute of Economics of Natural Resources and Development, 2010. 2.

Metelenko N. H. (2008). Enterprise economics: basics of theory and practice: Teaching. Manual. Donetsk : Yugo-Vostok. 174–185.

MARINA, AZHAZHA – Doctor of Science in Public Administration,
Professor of the Department of Management and Administration, Y. M. Potebnya
Engineering Education and Scientific Institute of Zaporizhzhia National University
(Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: azazmarina17@gmail.com
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-3549-7718>

VALENTYNA, VORONKOVA – Doctor of Philosophy (D.Sc.), Professor,
Academician of the Academy of Higher Education of Ukraine,
Head of the Department of Management and Administration, Y. M. Potebnya
Engineering Education and Scientific Institute of Zaporizhzhia National University
(Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: valentinavoronkova236@gmail.com
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-0719-1546>

MYKOLA, BOIKO – graduate of higher education with a master’s degree 8.2812-PUA 2-day,
Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute
of Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: kolyaprogress@gmail.com
ORCID ID: <http://orcid.org/0009-0004-9353-3726>

MARYNA, KOROTKYKH – graduate of higher education with a master’s degree group 8.2812-pua 2-day PUA, Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute of Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: korotkihmarish@gmail.com
ORCID ID: <http://orcid.org/0009-0006-9161-4949>

PLANNING THE ACTIVITIES OF THE TERRITORIAL COMMUNITY IN THE CONTEXT OF DIGITALISATION: INTERNATIONAL EXPERIENCE

Abstract

The relevance of the study of planning the activities of a territorial community (TC) in conditions of digitalisation includes the use of modern technologies and digital tools to improve the efficiency and quality of administrative service delivery, as well as as well as for the development and optimisation of various areas of local life. Planning the activities of a of the territorial community includes: e-governance and e-services, the use of interactive maps for monitoring and interaction with citizens, providing access to digital learning resources for the local population, and the introduction of Internet of Things (IoT) technologies for monitoring and managing urban infrastructure. The purpose of the article – to conceptualise the issue of planning the activities of a territorial community in the context of the use of modern digital technologies to optimise management processes, improving the quality of life of citizens and ensuring sustainable development of territories. Analysis of territorial community planning in the context of digitalisation may include application of various philosophical methods to understand the basic concepts, goals and ethical aspects of this process – analysis and synthesis, generalisation, cross-cultural method for to understand the development of planning through conflict resolution and adaptation to change; hermeneutic method for interpreting the texts of planning documents, identifying hidden meanings; historiographical analysis to take into account the historical context in solving modern problems of territorial community planning. Research results. The essence of planning the activities of a territorial community in the context of digitalisation is considered. The foreign experience of planning the activities of a territorial community in the context of digitalisation. The directions for improving the planning of territorial community activities in the context of digitalisation are revealed. The author concludes that the current stage of digitalisation contributes to introduction of electronic management systems to optimise the work of local authorities authorities, the introduction of Internet of Things (IoT) technologies for monitoring and management of urban infrastructure, and the development of energy-efficient and environmentally friendly solutions for cities. Planning in the digital environment should be flexible and take into account the constant development of technology and the needs of the local community. It is also important to ensure an open and and transparent decision-making process, taking into account the opinions and needs of the community.

Key words: planning, territorial community activity, foreign experience planning, digitalisation, administrative services, activity planning, sustainable development, territories.

© The Author(s) 2023

This is an open access article under
the Creative Commons CC BY license

Received date 01.10.2023

Accepted date 15.10.2023

Published date 01.11.2023

How to cite: Марина Ажажа, Валентина Воронкова, Микола Бойко, Марина, Коротких. Планування діяльності територіальної громади в умовах цифровізації: міжнародний досвід. Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”, 2023. 17 (94). P. 181–189.

doi: <https://doi.org/10.32782/hst-2023-17-94-19>

СТРАТЕГІЧНІ ВЕКТОРИ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМИ ФІНАНСАМИ ПІД ЧАС ВІЙНИ В КОНТЕКСТІ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ

НАТАЛЯ, МЕТЕЛЕНКО¹
ВЛАДИСЛАВ, СУММА²
ВЛАДИСЛАВ, ШАРАПОВ³
АНТОН, СІЛІН⁴

Анотація

Стратегічні пріоритети управління державними фінансами під час війни відображають процеси відбудови України за такими напрямками, як модернізація фізичної інфраструктури в галузях; актуалізація інфраструктури соціальної реабілітації постраждалих від війни; відновлення інфраструктури соціальних закладів; відбудова і реконструкція житлового фонду; відбудова, модернізація і реформування закладів освіти і охорони здоров'я; відновлення і модернізація галузей промисловості на засадах ESG – принципів; відбудова пошкоджених аграрних об'єктів; трендове нарощування промислового потенціалу, зокрема ВПК. Формування сучасних ціннісних пріоритетів управління державними фінансами можуть досліджуватись з різних наукових підходів, включаючи менеджмент, філософію, право, економіку, математику, соціологію та інші галузі. Мета статті – проаналізувати теоретичні та прикладні аспекти сучасних стратегічних пріоритетів управління державними фінансами в контексті повоєнної відбудови України на засадах сучасних трендів індустрії виробництва та принципів ESG. Завдання дослідження: 1) проаналізувати стратегічні напрями фінансування видатків Державного бюджету у 2024 році; 2) виокремити основні елементи трансформації системи соціального захисту у воєнний та повоєнний періоди; 3) оцінити вітчизняний та проаналізувати зарубіжний досвід відбудови інфраструктури, галузей промисловості та ВПК; 4) проаналізувати вектор реформування освіти та сфери охорони здоров'я. Менеджери можуть сформувати нові концептуальні підходи до відбудови України, досліджуючи не тільки управлінський аспект, а і філософські, правові, економічні, фінансові аспекти. Управління та адміністрування за цими напрямками забезпечує комплексність підходів до процесів відбудови та спроможність формувати обґрунтовані стратегії інноваційного розвитку України. Ця тема створює можливість для розвитку міждисциплінарних досліджень, які об'єднують наукові сфери фінансів, економіки, менеджменту, державного управління, філософії та соціології для осучаснення підходів до стратегування, сприяючи створенню теоретичного підґрунтя вирішення глобальних проблем трансформаційної економіки світу та вимірювання їх впливу на сучасне суспільство.

Ключові слова: державні фінанси, інфраструктура та галузі економіки, система соціального захисту, ВПК, державні видатки, освіта, охорона здоров'я.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Слід констатувати, що режим роботи державних фінансів в умовах воєнного стану кардинально відрізняється від звичайного. Так, у мир-

ний час Україна жила за Законом про Державний бюджет; у разі необхідності, зміни стосовно доходів чи видатків бюджету виносилися на розгляд та прийняття у Верховній Раді і приймалися у вигляді закону, що значно затягувалося у часі; аналогічна ситуація відбувалась і з місцевими бюджетами. У воєнний час для перерозподілу коштів у бюджеті рішення парламенту не потрібні, Бюджетний кодекс надає уряду право на власний розсуд розпоряджатися коштами, спрямовуючи їх на найбільш необхідні потреби, на оборону країни. Разом з тим, повномасштабна війна показала, що місцеве самоврядування здатне гідно протистояти будь-яким викликам, у тому числі й у фінансовій сфері. Саме громади сьогодні формують економічний фронт країни. Тобто, Державний бюджет – це один із ключових інструментів економічної політики, здатний як стимулювати чи принаймні підтримувати

Corresponding authors:

¹ Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні Запорізького національного університету (Запоріжжя, Україна)

E-mail: natalia.metelenko@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-6757-3124>

² Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні Запорізького національного університету (Запоріжжя, Україна)

E-mail: summa@znuiepf.com.ua

ORCID: <http://orcid.org/0009-0004-7014-2271>

³ Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні Запорізького національного університету (Запоріжжя, Україна)

E-mail: sharapov.vlse@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-0994-955X>

⁴ Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні Запорізького національного університету (Запоріжжя, Україна)

E-mail: silin@znuiepf.com.ua

ORCID: <http://orcid.org/0009-0007-9583-8330>

зростання, так і навпаки – пригнічувати його чи й провокувати спад.

Під час подолання руйнівних наслідків війни та створення умов для стійкого розвитку України варто спиратися на виважену й обґрунтовану політику державних видатків. До основних напрямків відбудови, які потребуватимуть значної частини бюджетного фінансування, слід віднести такі: відбудова та модернізація фізичної інфраструктури, зокрема транспортної та енергетичної; соціальна реабілітація постраждалих від війни і відновлення соціальних закладів; ремонт і реконструкція житлового фонду; відбудова мережі закладів освіти та охорони здоров'я, оптимізованих для нових потреб, продовження реформ у цих сферах; відновлення та модернізація промислових потужностей, створення робочих місць, підтримка малих та середніх підприємств; відбудова пошкоджених аграрних об'єктів, розмінування та рекультивация земель; розширення виробничих потужностей і державних замовлень для військово-промислового комплексу (Богдан, 2023). Станом на сьогодні, за оцінками Світового банку, близько 80 % короткострокових економічних та гуманітарних потреб України покриватиме державне фінансування; воно поширюватиметься на відновлення державних активів та підтримку приватних підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, з яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор

Нова стратегія Національного банку до 2025 року відповідає на зміни, що сталися у світі та в Україні, а також є дорожньою картою, якою НБУ буде керуватись найближчими роками для активізації економічного зростання в Україні (Нацбанк презентував стратегію до 2025 року, 2023; Стратегія національного банку, 2023). Стратегія охоплює декілька основних напрямів, один з них – сприяння відновленню та розвитку економіки, що включає в себе ініціативи з підтримання макростабільності, відновлення кредитування економіки, розвиток ринку фінансових послуг та інфраструктуру ринків капіталу; ще один важливий напрямок – просування «зелених» фінансів і стійкість банківського сектору, окрім цього для НБУ важливим є розвиток інноваційної та безготівкової економіки; розширення частки безготівкових розрахунків та підвищення рівня фінансової інклюзії; інституційний розвиток та операційна досконалість, що передбачає розбудову інституційної спроможності та незалежності

НБУ, цифрову трансформацію та «озеленення» центрального банку. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року визначає п'ять стратегічних напрямів: фінансова стабільність, макроекономічний розвиток, фінансова інклюзія, розвиток фінансових ринків та інноваційний розвиток. Кожен напрям має свої стратегічні цілі та індикатори виконання. У воєнні часи бюджетна політика стає головним інструментом управління фінансовими ресурсами країни в контексті досягнення стратегічних цілей в умовах нестабільності та загроз національній безпеці. Україна, як країна, яка піддалася неспровокованій військовій агресії росії, постає перед складними завданнями та викликами в сфері бюджетного планування, які вимагають ефективного стратегічного розподілу ресурсів на різні пріоритетні сфери, зокрема національну оборону, соціальну підтримку та економічне відновлення (Бюджетна політика України в умовах воєнного стану: виклики та перспективи, 2023). Проблематика ефективності бюджетної політики України була порушена у працях таких вчених як (Ватульов, 2023), Кухарська Г. (Кухарська, 2019), Мейш А., Ільченко О. (Мейш, Ільченко 2019), Чугунов І., Качула С. (Чугунов, Качула, 2019). Одним із ключових викликів бюджетної політики України сьогодні є дефіцит Державного бюджету та державний борг.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття

Дефіцит Державного бюджету на 2024 рік запланований на рівні 20,4 % ВВП. Покриття дефіциту бюджету і його фактичний розмір будуть залежати від кінцевих обсягів військових видатків, інструментів залучення зовнішнього фінансування (кредити/гранти), проведення реструктуризації частини зовнішнього боргу. З огляду на дефіцит внутрішніх ресурсів у виснаженій війною економіці адекватні обсяги зовнішньої допомоги життєво необхідні для успішної відбудови України. Зовнішня допомога у 2024 році буде надходити в економіку такими основними каналами (рис. 1).

Важливим етапом дослідження є визначення стратегічних векторів (напрямів) фінансування за рахунок коштів Державного бюджету з метою формування механізму управління державними фінансами під час війни та у період повоєнної відбудови; удосконалення механізму державно – приватного партнерства; ефективна адаптація міжнародного досвіду відбудови до умов

Рис. 1. Канали надходження зовнішньої допомоги в Україну у 2024 році

України. Урядом України у якості основних джерел фінансування на 2024 рік розглядаються такі: макрофінансова допомога ЄС, МВФ, СБ, уряду США, інших офіційних кредиторів. Головним ризиком є те, що переважна частина цієї суми, співставна з доходами загального фонду державного бюджету, не гарантована. Проте, Україна має домовленості з ЄС у рамках Ukraine Facility на 2024 рік про залучення 9 млрд дол на фінансування дефіциту бюджету; є також програма з МВФ, яка в разі успішного перегляду передбачає залучення 2 млрд дол; обговорюється питання щодо фінансової допомоги з боку США та інших країн G7.

Мета та формування цілей статті (постановка завдання)

Мета статті – проаналізувати теоретичні та прикладні аспекти сучасних стратегічних пріоритетів управління державними фінансами в контексті повоєнної відбудови України на засадах сучасних трендів індустрії виробництва та принципів ESG. **Завдання дослідження:** 1) проаналізувати стратегічні напрями фінансування видатків Державного бюджету у 2024 році; 2) виокремити основні елементи трансформації системи соціального захисту у воєнний та повоєнний періоди; 3) оцінити вітчизняний та проаналізувати зарубіжний досвід відбудови інфраструктури, галузей промисловості та ВПК; 4) проаналізувати вектор реформування освіти та сфери охорони здоров'я.

Методологія дослідження. Актуальні питання управління державними фінансами в контексті відбудови України вирішуються управлінській, філософській, правовій, економічній, фінансовій сферах. Управління та адміністрування за цими напрямками забезпечує комплексність підходів

до процесів відбудови та спроможність будувати обґрунтовані стратегії інноваційного розвитку. Для вирішення поставлених завдань використана низка методів та підходів, а саме: абстрактно-логічний – при визначенні мети і завдань дослідження; аналітико-монографічний – при вивченні літературних джерел, законодавчих та нормативно-правових актів у сфері управління державними фінансами; причинно-наслідковий аналіз – при обґрунтуванні стратегічних векторів управління державними фінансами в контексті відбудови України; ретроспективний аналіз – при розробці пріоритетних завдань в контексті фінансування відновлення України. Інтеграція використовуваних методів та підходів у напрямку отримання комплексного наукового бачення вирішення актуальних питань управління державними фінансами забезпечується шляхом застосування технологій цифровізації при обробці великих масивів даних.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів

Першим ключовим стратегічним вектором управління державними фінансами в контексті відбудови України є фінансування системи соціального захисту та відбудови житла. До 2022 року фінансування державою системи соціального захисту становило 6,7–8,7 % ВВП. Зростання безробіття та мільйони внутрішньо переміщених осіб (далі ВПО) спонукали Уряд збільшити видатки, у 2022 р. вони наблизилися до 10,5 % ВВП. У 2023 році соціальні видатки (за підсумками року) ймовірно залишаться високими – 9,1 % ВВП. Згодом цей показник може знизитися до 8,4–8,5 % завдяки зниженню соці-

альної напруги і через гострі проблеми у сферах інфраструктури та відновлення економіки. Основними елементами трансформації системи соціального захисту в Україні у воєнний та післявоєнний періоди, на нашу думку, повинні бути: збільшення виплат незахищеним категоріям населення (незаможним та ВПО); фінансування допомог, пов'язаних з війною (інвалідам і тим, хто втратив годувальника); започаткування програм з надання пільг і виплат військовослужбовцям та їх сім'ям, виплата пенсій ветеранам війни; видатки на реабілітацію груп населення, які постраждали від війни (сироти, ВПО, особи з інвалідністю); програми, які стимулюватимуть відновлення робочих місць (допомога у зв'язку з переїздом, допомога на облаштування, субсидування зарплат для роботодавців). У світовій практиці виділяють три основні типи заходів з відновлення житлового сектору: підтримка ремонтних робіт для частково пошкоджених житлових приміщень, надання субсидій на оренду житла для домогосподарств та вразливих верств населення, відбудова повністю зруйнованих житлових одиниць. Український уряд має намір використовувати універсальний підхід для субсидування поточного ремонту й реконструкції житла, охоплюючи всі постраждалі домогосподарства – як це відображено в Національному плані відновлення (План відновлення України, 2023). Проте експерти Світового банку наголошують, що з огляду на обмеженість державних ресурсів і значні потреби у відновленні житла необхідно визначити набір критеріїв пріоритетності для інвестицій та субсидій у житловий сектор. Такий підхід дозволить охопити найбільш постраждале населення і підтримати вразливі домогосподарства. Очікується, що іноземні донори візьмуть на себе певну частину зобов'язань щодо реконструкції зруйнованих житлових об'єктів і ремонту частково пошкоджених об'єктів із залученням міжнародних та місцевих підрядників.

Наступний стратегічний вектор управління державними фінансами в частині видатків Державного бюджету 2024 року – відбудова інфраструктури та енергетичного сектору. Пріоритетні завдання щодо відновлення і трансформації транспортної інфраструктури України в середньостроковій перспективі доцільно сформулювати так: відновлення функціональності мережі дорожнього, залізничного та авіаційного сполучення; розширення мережі автомобільних доріг для підтримки ширших заходів реконструкції

в різних секторах; посилення автомобільного та залізничного сполучення в західному напрямку для сприяння інтеграції з ЄС і стійкості транспортних потоків у випадку зривів морського сполучення; трансформація транспортних мереж за стандартами ЄС з безпеки та якості послуг. Досвід Боснії і Герцеговини показує, що реконструкція транспортних шляхів була пріоритетною сферою для іноземних донорів, які виділили на неї 18 % обсягу допомоги. Очікується, що довгострокову стійкість транспортної інфраструктури також підтримають приватні інвестиції і кошти з оплати за користування дорогами (Богдан, 2023). Сьогодні вже зрозуміло, що масштабні інвестиції вимагатимуть розширення та удосконалення механізму державно – приватного партнерства (далі ДПП), для чого слід удосконалювати законодавство і спростити процедури відбору та затвердження проєктів ДПП в рамках програми відбудови України.

До ключових викликів у сфері відновлення і трансформації енергетичного сектору доцільно віднести такі: ремонт пошкоджених потужностей і фінансова підтримка енергетичних підприємств; відбудова зруйнованих електростанцій та систем централізованого опалення із застосуванням сучасних ефективних технологій; диверсифікація поставок газу та інтеграція з європейськими газовими ринками; збільшення потужностей та безпечності атомної енергетики (нові блоки АЕС, нові стандарти безпеки, сталий видобуток урану). Реконструкція енергетичного сектору потребуватиме не лише бюджетного фінансування, а й підтримки іноземних партнерів: грантів, позик, акціонерного капіталу та гарантій. У Боснії і Герцеговині відновлення енергетичної системи було одним з пріоритетів, підтримуваних зовнішніми донорами. Вони спрямували 13,3 % обсягу фінансування на відновлення електростанцій і реконструкцію газорозподільних мереж. Поряд з цим, для успішної відбудови національної енергетики необхідно буде також удосконалювати механізм ДПП і залучати приватний капітал.

Наступний стратегічний вектор управління державними фінансами – фінансування оборони та військово-промислового комплексу (далі ВПК). Після закінчення війни з росією реалістичний прогноз бюджетних асигнувань на оборону та розвиток ВПК становитиме близько 6,5 % ВВП у 2024–2025 рр. Міжнародний досвід засвідчує, що в країнах, які були втягнуті у війну, або які

перебували під постійною загрозою вторгнення, і брали участь у воєнних діях, на оборонні цілі спрямовувалися 4,2 – 7,6 % ВВП бюджетних коштів (табл. 1).

Для зміцнення і розбудови оборонної промисловості план національного відновлення передбачає розробку та реалізацію державних програм розвитку озброєння і модернізації ВПК, зокрема, виробництво бронетехніки, високоточної зброї, літальних апаратів, засобів радіозв'язку, артилерійської, протитанкової і протикорабельної зброї, радіолокаційних систем, боєприпасів, ракет, спеціальних хімічних речовин. Необхідні заходи для модернізації і покращення забезпечення ЗСУ полягають у наступному: створення правових інструментів для ефективного функціонування проєктів ДПП і спільних підприємств в інтересах національної безпеки та оборони; поширення дії закону «Про індустріальні парки» (Закон України «Про індустріальні парки» № 5018-VI в редакції від 17.09.2023) на підприємства ВПК. Також у середньостроковій перспективі важливо забезпечити координацію та гармонізацію державних видатків України на цілі відбудови з програмами іноземних донорів. Зовнішні донори та міжнародні організації повинні за можливості діяти через національні інституції, зміцнювати внутрішні можливості країни та уникати спроб заміщення наявних управлінських структур. Співпраця з національними інституціями і культивування відповідальності українців за результати відбудови власної країни мають забезпечити позитивні наслідки відбудови та стійкість її результатів. Тренди індустрії виробництва у 2024 році – це передусім розвиток технологій, які є рушійною силою для нарощування промислового потенціалу, підвищення кваліфікації робочої сили та створення можливостей для економічного зростання. Сьогодні галузі промисловості України переживають унікальну трансформацію, яка відбувається раз на сторіччя і зумовлена зміною вимог споживачів, викли-

ками на ринку праці, перебудовою ланцюжків постачання, технологічним прогресом та вимогами сталого розвитку (Vorontkova, Kaganov, Metelenko, 2022); Нікітенко, Метеленко, Шапуров, 2022). Для підприємств стратегічних галузей економіки України, зокрема, підприємств ГМК (Метеленко, Шапуров, Попова, Афонов, Петренко, 2022), настав час використовувати найсучасніші інструменти та рішення для оптимізації операцій, підвищення ефективності та забезпечення неперевершеного клієнтського досвіду. Сьогодні від підприємств очікуються формування стратегічного бачення в галузі ESG та реалізація проєктів у галузі захисту навколишнього середовища, запобігання кліматичним змінам, зниження вуглецевого сліду продукції, безаварійної роботи, дотримання принципів корпоративного управління та прав людини. Тому побудова бізнес-моделі економіки України відповідно до принципів сталого розвитку та ESG, створення умов для безпечної та надійної виробничої діяльності дозволить підприємствам бути ефективними без шкоди для майбутнього розвитку. В Україні під час повномасштабної російської агресії, яка розпочалась 24.02.2022 р. і триває дотепер, найбільш вразливою стала соціальна складова ESG (Метеленко, Храпкіна, 2023). Таким чином, інтегруючись у європейське середовище, Україна змушена дбати і про зменшення негативного впливу на довкілля. Перші кроки у сфері сталого розвитку вітчизняний бізнес вже зробив завдяки вивченню досвіду ключових клієнтів у власних сферах діяльності (агробізнес, енергетика, ГМК).

Наступний стратегічний напрям спрямування видатків Державного бюджету 2024 року – фінансування освіти та охорони здоров'я (Як зміниться бюджетне фінансування медицини в Україні у наступному році та які основні напрями видатків, 2023).. Основні завдання з відновлення та реформування освіти в середньостроковій перспективі полягають у такому: відбудова мережі освітніх закладів, оптимізованої для потреб

Таблиця 1 – Країни з найвищим рівнем видатків на оборону, % до ВВП, [1]

Країна	1-й рік	2-й рік	3-й рік	4-й рік	5-й рік	6-й рік	7-й рік	8-й рік	9-й рік	10-й рік	Середнє
Ізраїль, 2000–2009	7,7	7,9	8,8	8,3	7,5	7,5	7,7	7,0	6,8	6,4	7,6
Ємен, 2002–2011	6,8	6,4	5,3	4,9	5,6	6,3	5,5	5,7	4,7	3,6	5,5
Сінгапур, 2000–2009	3,3	5,1	8,6	7,9	5,7	3,1	2,8	2,6	2,2	2,1	4,3
Грузія, 2005–2014	3,3	5,1	8,6	7,9	5,7	3,1	2,8	2,6	2,2	2,1	4,3
США, 2003–2012	3,8	3,9	3,9	3,9	4,0	4,3	4,6	4,7	4,5	4,2	4,2
Україна, 2011–2020	1,0	1,0	1,0	1,7	2,6	2,5	2,5	2,7	2,7	2,9	2,1

учнів та студентів з акцентом на питаннях ефективності; придбання навчальних матеріалів для заміни втрачених та пошкоджених під час війни; відновлення реформ, спрямованих на підвищення якості освіти. Важливим завданням в контексті відбудови є дотримання новітніх стандартів безпеки та сталості. Це означає, що всі пошкоджені заклади мають бути обладнані бомбосховищами та отримати краще обладнання (електронні пристрої). Також пріоритетом є оптимізація мережі навчальних закладів. У регіонах, які суттєво постраждали від війни, відбудова освітньої мережі має відбуватися з урахуванням довгострокових тенденцій руху населення. Державні інвестиції повинні спрямовуватися на нові потреби в конкретних місцях локалізації. Досвід Боснії і Герцеговини свідчить, що міжнародні партнери брали певну участь у відновленні освіти. Їх допомога становила 5 % від її загального обсягу. Очікується, що в Україні іноземна допомога буде важливим джерелом фінансування заходів з енергозбереження, запровадження сучасних стандартів безпеки, сталості та якості освітнього процесу, проте значну частину потреб у відновленні галузі освіти будуть фінансувати органи державної влади України різних рівнів.

Важливими є завдання в процесі відновлення і трансформації сектору охорони здоров'я, які полягають у такому: відбудова й ремонт закладів охорони здоров'я на основі нових технологій ефективності, кліматичної нейтральності та цифровізації послуг; відбудова мережі закладів охорони здоров'я відповідно до нової моделі надання та фінансування медичних послуг за принципом «гроші ходять за пацієнтом». Досвід післявоєнної реконструкції в інших країнах показує, що міжнародні донори не схильні виділяти значні суми на охорону здоров'я. Очевидно, що бюджетний процес в умовах повномасштабної війни є надзвичайно складним завданням. В бюджеті чітко розставлено пріоритети державної політики, де медицина залишається одним з основних. Державний бюджет 2024 року враховує важливі орієнтири майбутньої Української доктрини, ключовим завданням якої в охороні здоров'я є врахування потреби ветеранів і створення можливості універсального доступу до якісної та безоплатної медичної допомоги для всіх українців. Так, на охорону здоров'я у 2024 році державні видатки збільшено на 25,8 млрд грн і становлять 203,4 млрд гривень (Як зміниться бюджетне фінансування медицини в Україні у наступному році та які основні напрями

видатків, 2023). Варто зауважити, що видатки на охорону здоров'я визначено з урахуванням забезпечення основних пріоритетів галузі, продовження реформування системи охорони здоров'я та врахування новацій у цій сфері. Важливим і ключовим напрямом залишається реалізація програми медичних гарантій, на яку передбачено 158,8 млрд грн, що на 16 млрд грн більше ніж у 2023 році. Як бачимо, у період війни Уряд робить усе необхідне для того, щоб потреби у медичних послугах усіх громадян, зокрема військових, було забезпечено. Новацією 2024 року в межах програми медичних гарантій стане доступ родин до безоплатних послуг із застосуванням допоміжних репродуктивних технологій. Звертаємо увагу, що з метою доступності та безоплатності такої послуги для людей за програмою медичних гарантій передбачено 1,5 млрд гривень.

Важливо вже зараз подбати про демографічну ситуацію в нашій державі, яка, як стверджують експерти, є не досить утішною щодо проблем старіння нації. До цього, на жаль, призводять як природні фактори, так і війна. Адже народжуваність в Україні за останні роки значно знизилась, труднощі з настанням природної вагітності є у кожній п'ятій українській парі. Водночас війна поглибила кризу: посилення міграції, а також падіння рівня народжуваності. Від початку війни рівень народжуваності зменшився на 28 %. Вперше запроваджується з 2024 року пілотний проєкт щодо зубопротезування для ветеранів, на який спрямовується близько 750 млн гривень. Це пов'язано, зокрема, з травматизацією на війні і нагальною необхідністю надання відновлювальної стоматологічної допомоги. В умовах повномасштабної війни заклади охорони здоров'я повинні мати безпечні умови під час небезпеки; це важливо, оскільки медична допомога має бути доступною і надаватись незалежно від обставин, а тому в Держбюджеті на 2024 рік передбачено 1 млрд грн для облаштування безпечних умов у закладах охорони здоров'я. Заплановано також розширити напрями централізованої закупівлі державою ліків та медичних виробів для підвищення фінансового захисту пацієнтів, і на це передбачено 9,4 млрд гривень. Надання якісної медичної допомоги потребує оновлення за сучасними вимогами матеріально-технічної бази закладів охорони здоров'я, тому в бюджеті на 2024 рік враховано видатки на централізовану закупівлю високовартісного медичного обладнання в обсязі 2,8 млрд грн, із них 1,6 млрд грн для розбудови

системи високоточної діагностики раку. Війна спричинює й інші виклики, які зумовлюються підвищеними ризиками щодо епідеміологічної ситуації на території України. Для забезпечення прогнозування, виявлення та реагування на спалахи інфекційних та неінфекційних хвороб, надзвичайні ситуації передбачено 4,9 млрд грн на систему громадського здоров'я, зокрема 544,8 млн грн для закупівлі лабораторного обладнання для розбудови мережі центрів контролю та профілактики хвороб. Отже, незважаючи на складну ситуацію в державі у зв'язку з воєнним станом, Уряд вживає всіх можливих заходів для своєчасного забезпечення доступу населення до необхідної медичної допомоги. Це передбачає розвиток медичних послуг для потреб як військових, так і цивільного населення, а також створення доступних та безпечних умов для надання медичних послуг.

Висновок

В умовах воєнного стану всі ресурси мають бути спрямовані для досягнення Перемоги, гарантування безпеки людей, підвищення життєвого рівня українців, а в сфері охорони здоров'я – фінансового захисту пацієнтів і створення умов для доступної та якісної медицини задля віднов-

лення і збереження здоров'я *Незламної української нації*. Формуючи стратегічні вектори управління державними фінансами у період війни в контексті відбудови України, державна бюджетна політика повинна ґрунтуватись на таких стратегічних векторах фінансування з виділенням основних елементів трансформації цих систем на виклики часу: фінансування системи соціального захисту; відбудова інфраструктури, енергетичного сектору, стратегічних галузей національної економіки на принципах ДПП та ESG; фінансування освіти та охорони здоров'я; фінансування оборони та ВПК. Ключовим пріоритетом Державного бюджету 2024 року є фінансування сектору безпеки та оборони, а стратегічним ризиком – є потенційна можливість для покриття дефіциту отримати 41 млрд дол фінансування від партнерів. За результатами дослідження сформульовано ключові тези Державного бюджету 2024 року: 1) усі зібрані в країні кошти витратимуться на оборону; 2) підтримка міжнародних партнерів України залишається життєво необхідною, однак до неї поступово додаються умови з проведення реформ, які є найважливішими завданнями для Уряду на 2024 рік, та перемовини щодо реструктуризації державного боргу України.

Список використаних джерел

- Богдан Т. Війна і державні фінанси: скільки потрібно грошей на відновлення і де їх брати. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/11/3/693382/> (дата звернення: 17.12.2023).
- Нацбанк презентував стратегію до 2025 року. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3249205-nacbank-prezentuvav-strategiu-do-2025-roku.html> (дата звернення: 22.12.2023).
- Стратегія національного банку. URL: <https://bank.gov.ua/ua/about/strategy> (дата звернення 17.12.2023).
- Бюджетна політика України в умовах воєнного стану: виклики та перспективи. URL: [file:///C:/Users/natal/Downloads/5699-6565682705-1-PB%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/natal/Downloads/5699-6565682705-1-PB%20(2).pdf) (дата звернення: 11.12.2023).
- Ватульов А. В. Бюджетний механізм в умовах трансформації економіки. *Ефективна економіка*. 2020. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7908> (дата звернення: 06.12.2023).
- Кухарська Г. З. Бюджетна політика як інструмент розвитку економіки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 7. С. 77–81.
- Мейш А. В., Ільченко О. М. Бюджетна політика України як основа макроекономічної стабільності. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2019. № 3. С. 122–127.
- Чугунов І., Качула С. Державна фінансова політика забезпечення соціального розвитку суспільства. *SCIENTIA-FRUCTUOSA (Вісник Київського національного торговельно-економічного університету)*. 2020. № 130 (2), 87–98.
- План відновлення України. URL: <https://recovery.gov.ua/> (дата звернення: 17.12.2023).
- Закон України «Про індустриальні парки» № 5018-VI в редакції від 17.09.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5018-17#Text> (дата звернення: 07.01.2024).
- Як зміниться бюджетне фінансування медицини в Україні у наступному році та які основні напрями видатків. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/11/17/706712/> (дата звернення: 17.12.2023).
- Voronkova Valentyna, Kaganov Yuriy, Metelenko Natalia. Formation of digital society and digital man values in the globalization conditions and Industry 4.0. *Humanities studies* : збірник наукових праць / гол. ред. В. Г. Воронкова. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Випуск 11 (88). 222 с.
- Нікітенко Віталіна, Метеленко Наталя, Шапуров Олександр. Концепція цифрової трансформації як чинник підтримки сталого екологічного, соціального та економічного розвитку. *Humanities studies* : збірник наукових праць / гол. ред. В. Г. Воронкова. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Випуск 12 (89). С. 142–152.

Метеленко Н. Г., Шапуров О. О., Попова А. О., Афонов Р. П., Петренко О. В. Сучасні тенденції та перспективи розвитку підприємств ГМК як стратегічного ресурсного потенціалу національної економіки. *Промисловий потенціал складних соціально-економічних систем цифрового суспільства: макро-, мезо- та мікрорівень* : колективна монографія / за ред. д. філософ. н., проф. В. Г. Воронкової, д.е.н., проф. Н. Г. Метеленко. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика». 2022. С. 246–307.

Метеленко Н. Г., Храпкіна В. В. ESG-ризиків та перспективи проектів сталого розвитку в Україні. *Управління розвитком економічного середовища в умовах глобальних трансформацій* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 23–25 травня 2023 року) : УІПА. 2023. 427. С. 39–42.

REFERENCES

Bohdan T. (2023) *Vijna i derzhavni finansy: skil“ky potribno hroshej na vidnovlennya i de yix braty* [War and public finances: how much money is needed for reconstruction and where to get it], URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/11/3/693382/> (accessed on 17.12.2023).

Nacbank prezentuvav stratehiyu do 2025 roku (2023) [The National Bank presented the strategy until 2025], URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3249205-nacbank-prezentuvav-strategiu-do-2025-roku.html> (accessed on 22.12.2023).

Stratehiya nacional“noho banku (2023) [Strategy of the national bank], URL: <https://bank.gov.ua/ua/about/strategy> (accessed on 17.12.2023).

Byudzhetna polityka Ukrainy v umovax voyennoho stanu: vyklyky ta perspektyvy (2023) [Budgetary policy of Ukraine under martial law: challenges and prospects], URL: <https://www.econa.org.ua/index.php/econa/article/view/5699> (accessed on 11.12.2023)

Vatul“ov A. V. (2020) *Byudzhetnyj mexanizm v umovax transformaciyi ekonomiky. Efektyvna ekonomika* [The budget mechanism in the conditions of transformation of the economy. Efficient economy], URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7908> (accessed on 06.12.2023).

Kuxars“ka H. Z. (2019), *Byudzhetna polityka yak instrument rozvytku ekonomiky* [Budgetary policy as a tool for economic development], *Investments: practice and experience*, vol 7, pp 77–81.

Mejsh A. V., Il“chenko O. M. (2019), *Byudzhetna polityka Ukrainy yak osnova makroekonomichnoyi stabil“nosti* [Budget policy of Ukraine as the basis of macroeconomic stability], *Bulletin of the Khmelnytskyi National University. Economic sciences*, vol 3, pp 122–127.

Chuhunov I., Kachula S. (2020), *Derzhavna finansova polityka zabezpechennya social“noho rozvytku suspil“stva* [State financial policy of ensuring social development of society], *Bulletin of Kyiv National University of Trade and Economics*. 130 (2). 87–98.

Plan vidnovlennya Ukrainy (2023) [Ukraine recovery plan], URL: <https://recovery.gov.ua/> (accessed on 17.12.2023).

Zakon Ukrainy “Pro industrial“ni parky” № 5018-VI v redakciji vid 17.09.2023 r. (2023) [Law of Ukraine “On Industrial Parks” No. 5018-VI as amended on September 17, 2023], URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/11/17/706712/> (accessed on 17.12.2023).

Yak zminyt“sya byudzhetne finansuvannya medycyny v Ukraini u nastupnomu roci ta yaki osnovni napryamy vydatkiv (2023) [How will the budgetary financing of medicine in Ukraine change next year and what are the main areas of expenditure], URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/11/17/706712/> (accessed on 17.12.2023).

Voronkova V., Kaganov Y., Metelenko N. (2022). *Formuvannya cinnostej cyfrovoho suspil“stva i cyfrovoyi lyudyny v umovax hlobalizaciyi ta Industry 4.0* [Formation of digital society and digital man values in the globalization conditions and Industry 4.0], *Humanities Studies: collection of scientific papers*, vol 11 (88), “Helvetica” Publishing House. 222.

Nikitenko V., Metelenko N., Shapurov O. (2022). *Koncepciya cyfrovoyi transformaciyi yak chynnyk pidtrymky staloho ekolohichnoho, social“noho ta ekonomichnoho rozvytku* [The concept of digital transformation as a factor supporting sustainable ecological, social and economic development], *Humanities Studies: collection of scientific papers*, vol 12 (89), “Helvetica” Publishing House. 142–152.

Metelenko N. H., Shapurov O. O., Popova A. O., Afonov R. P., Petrenko O. V. (2022). *Cuchasni tendenciyi ta perspektyvy rozvytku pidpryyemstv HMK yak stratehichnoho resursnoho potencialu nacional“noyi ekonomiky. Promyslovyy potencial skladnyx social“no-ekonomichnyx system cyfrovoho suspil“stva: makro-, mezo- ta mikroriven”*. Kolektyvna monohrafiya / za red. d.filosof.n., prof. Voronkovoyi V. H., d.e.n., prof. Metelenko N. H. [Current trends and prospects for the development of MMC enterprises as a strategic resource potential of the national economy. Industrial potential of complex socio-economic systems of the digital society: macro-, meso- and micro-level. Collective monograph / edited by Doctor of Philosophy, Prof. Voronkova V. H, Doctor of Economics, prof. Metelenko N. H.], Helvetica Publishing House, Zaporizhzhya, Ukraine.

Metelenko N. H., Храпкіна В. В. (2023), *ESG-ryzyky ta perspektyvy proyektiv staloho rozvytku v Ukraini. Upravlinnya rozvytkom ekonomichnoho sredovyshha v umovax hlobal“nyx transformacij* [ESG risks and prospects

of sustainable development projects in Ukraine. Management of the development of the economic environment in the conditions of global transformations], Materials of the International Scientific and Practical Conference (Kharkov, May 23–25, 2023).39–42.

NATALYA, METELENSKO – Doctor of Economics,
Professor, Academician of AENU, Y. M. Potebnya
Engineering Education and Scientific Institute of Zaporizhzhia National University
(Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: natalia.metelenko@gmail.com
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-6757-3124>

SUMMA, VLADYSLAV – PhD student of specialty 073 Management,
Department of Information Economics, Entrepreneurship and Finance, Y. M. Potebnya
Engineering Education and Scientific Institute of Zaporizhzhia National University
(Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: summa@znuiepf.com.ua
ORCID: <http://orcid.org/0009-0004-7014-2271>

SHARAPOV, VLADYSLAV – PhD student of specialty 073 Management,
Department of Information Economics, Entrepreneurship and Finance, Y. M. Potebnya
Engineering Education and Scientific Institute of Zaporizhzhia National University
(Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: sharapov.vlse@gmail.com
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-0994-955X>

SILIN, ANTON – PhD student of specialty 073 Management,
Department of Information Economics, Entrepreneurship and Finance, Y. M. Potebnya
Engineering Education and Scientific Institute of Zaporizhzhia National University
(Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: silin@znuiepf.com.ua
ORCID: <http://orcid.org/0009-0007-9583-8330>

STRATEGIC VECTORS OF PUBLIC FINANCE MANAGEMENT DURING THE WAR IN THE CONTEXT OF RECONSTRUCTION OF UKRAINE

Abstract

The strategic priorities of the management of state finances during the war reflect the processes of reconstruction of Ukraine in such areas as the modernization of physical infrastructure in industries; actualization of the infrastructure of social rehabilitation of war victims; restoration of the infrastructure of social institutions; restoration and reconstruction of housing stock; reconstruction, modernization and reform of educational and health care institutions; restoration and modernization of industries based on ESG principles; reconstruction of damaged agricultural facilities; trend building of industrial potential, in particular military industry. The formation of modern priorities of public finance management can be studied from various scientific approaches, including management, philosophy, law, economics, mathematics, sociology and other areas. The purpose of the article is to analyze the theoretical and applied aspects of modern strategic priorities of public finance management in the context of the post-war reconstruction of Ukraine on the basis of modern trends in the manufacturing industry and ESG principles. Research objectives: 1) to analyze the strategic directions of financing State Budget expenditures in 2024; 2) identify the main elements of the transformation of the social protection system in the war and post-war periods; 3) evaluate the domestic and analyze the foreign experience of rebuilding the infrastructure, branches of industry and military industry; 4) analyze the reform vector of education and health care. Managers can form new conceptual approaches to the reconstruction of Ukraine, exploring not only the managerial aspect, but also the philosophical, legal, economic, and financial aspects. Management and administration in these directions ensures the complexity of approaches to reconstruction processes and the ability to form sound strategies for the innovative development of Ukraine. This topic creates an opportunity for the development of interdisciplinary research that combines the scientific areas of finance, economics, management, public administration, philosophy and sociology to

modernize approaches to strategizing, contributing to the creation of a theoretical basis for solving global problems of the world's transformational economy and measuring their impact on modern society.

Key words: public finances, infrastructure and economic industries, social protection system, military industry, public expenditures, education, health care.

© The Author(s) 2023

This is an open access article under
the Creative Commons CC BY license

Received date 10.10.2023

Accepted date 15.10.2023

Published date 10.11.2023

How to cite: Наталя Метеленко, Владислав Сумма, Владислав Шарапов, Антон Сілін.

Стратегічні вектори управління державними фінансами під час війни в контексті відбудови України.
Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house
“Helvetica”, 2023. 17 (94). P. 190–199.

doi: <https://doi.org/10.32782/hst-2023-17-94-20>

ВПЛИВ ГЛОБАЛЬНИХ ТРЕНДІВ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ НА СУЧАСНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК: НОВІ МОЖЛИВОСТІ ТА ВИКЛИКИ

АЛЛА, ЧЕРЕП¹
ВАЛЕНТИНА, ВОРОНКОВА²
ОЛЕКСАНДР, ЧЕРЕП³

Анотація

Актуальність дослідження глобальних тенденцій діджиталізації значно впливає на розвиток смарт-економіки, що визначається використанням передових технологій для підвищення продуктивності, ефективності та конкурентоспроможності економіки. Загальною метою цих технологічних та цифрових трансформацій є створення економіки, яка є більш інтелектуальною, гнучкою, конкурентоспроможною та сталою. Однак, разом з новими можливостями, виникають виклики, такі як питання конфіденційності даних, кібербезпеки та соціально-економічних нерівностей, які вимагають уважного вирішення. Мета дослідження – здійснити аналіз впливу глобальних трендів діджиталізації на розвиток смарт-економіки. Об'єктом дослідження є глобальні тренди діджиталізації сучасного технологічного розвитку. Предметом дослідження – вплив глобальних трендів діджиталізації на розвиток смарт-економіки. Завдання дослідження: 1) виявити кластери цифрової промисловості та прослідкувати вплив сучасних трендів діджиталізації на сучасний економічний розвиток; 2) формування моделі цифрової трансформації економіки як якісний прорив у сфері інновацій; 3) дослідити можливості впливу сучасних трендів діджиталізації на сучасний економічний розвиток. Методологія дослідження включає епістемологічний аналіз, в основі якого розгляд ролі знань у цифровій епохі та впливу цифрової трансформації на створення, розповсюдження та сприйняття інформації. Це включає в себе розуміння того, як цифрові технології впливають на розвиток інтелектуального знання та економіки. Соціально-конструктивістський аналіз сприяв дослідженню того, як суспільство конструює своє розуміння та прийняття цифрової трансформації та як це впливає на розвиток смарт-економіки. Антропологічний аналіз включає розгляд впливу цифрової трансформації на суспільство та індивідуальність, включаючи зміни в культурі, способах взаємодії та сприйняття світу. Доведено, що цифрові трансформації в сучасному економічному розвитку сприяють розвитку інновацій та стимулюють діяльність стартапів. Швидкий доступ до технологічних ресурсів та глобальний обмін ідеями роблять екосистему сприятливою для новаторських підходів. Загалом, глобальні тренди діджиталізації не лише змінюють технологічний ландшафт, а й перетворюють спосіб функціонування економіки. Смарт-економіка відкриває нові можливості для сталого росту, інновацій та поліпшення якості життя, але вимагає уважного вирішення викликів, пов'язаних із безпекою, приватністю та регулюванням. Всі цифрові тренди діджиталізації можуть привести до впровадження смарт-технологій, які допомагають вдосконалювати управління ресурсами, що сприяє сталому розвитку та екологічній ефективності. Таким чином, теоретичне та практичне значення аналізу впливу цифрової трансформації на сучасний економічний розвиток визначається розвитком нових концепцій, теорій, а також реальним впливом на економічний, соціальний та екологічний простір.

Ключові слова: глобальні тренди діджиталізації, економічний розвиток, виклики та можливості глобальних трендів, смарт-економіка.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Мета дослідження – здійснити аналіз впливу глобальних трендів діджиталізації на розвиток смарт-економіки. Об'єктом дослідження є гло-

бальні тренди діджиталізації сучасного технологічного розвитку. Предметом дослідження – вплив глобальних трендів діджиталізації на економічний розвиток сучасного суспільства. Завдання дослідження: 1) прослідкувати вплив сучасних трендів діджиталізації на сучасний економічний розвиток; 2) дослідити виклики впливу сучасних трендів діджиталізації на сучасний економічний розвиток; 3) дослідити можливості впливу сучасних трендів діджиталізації на сучасний економічний розвиток.

Методологія дослідження

Філософія може надати глибокий і аналітичний погляд на тему впливу глобальних трендів діджиталізації на сучасний економічний

Corresponding authors:

¹ Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)

E-mail: cherep.av.znu@gmail.com

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-5253-7481>

² Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потєбні

Запорізького національного університету (Запоріжжя, Україна)

E-mail: valentinavoronkova236@gmail.com

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-0719-1546>

³ Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)

E-mail: cherep2508@gmail.com

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-3098-0105>

розвиток. Філософські методи аналізу даної теми може включати:

1. Онтологічний аналіз, в основі якого розгляд сутності цифрової трансформації та її впливу на смарт-економіку з точки зору існування та реальності. Це може включати дослідження того, як цифрові технології визначають наш спосіб сприйняття світу та взаємодії з ним.

2. Етичний аналіз, що включає розгляд аспектів діджиталізації та смарт-економіки з точки зору етики, дослідження питань конфіденційності, приватності, справедливості та відповідальності в контексті використання цифрових технологій.

3. Епістемологічний аналіз, націлений на розгляд ролі знань у цифровій епоху та впливу цифрової трансформації на створення, розповсюдження та сприйняття інформації. Це включає в себе розуміння того, як цифрові технології впливають на цифровий розвиток світу та смарт-економіку.

4. Герменевтичний аналіз, що включає розуміння та інтерпретацію цифрової реальності, яка взаємодіє з розвитком смарт-економіки. Це може включати аналіз того, як інформацію сприймають та розуміють різні суспільні групи.

Ці філософські методи можуть допомогти глибше розуміти не лише технічні аспекти цифрової трансформації, але і її сутність, вплив на суспільство та можливі етичні та соціокультурні виклики (Воронкова, Нікітенко, 2022).

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів

1. Кластери цифрової промисловості та вплив сучасних трендів діджиталізації на сучасний економічний розвиток

Кластери цифрової промисловості керуються новими концепціями розвитку і складаються з підприємств та пов'язаних з ними установ, які займаються виробництвом цифрових продуктів, послугами цифрових продуктів, додатками цифрових технологій та цифровими елементами. Значення кластерів цифрової промисловості як передової форми еволюції цифрової індустрії полягає у тому, що воно не тільки формує галузеву агломерацію та ефект масштабу, а й мережеву синергію, підвищує інноваційні можливості цифрової індустрії, сприяє якісному розвитку традиційних галузей. Формування цифрової трансформації як нової рушійної сили регіонального розвитку має велике значення для розвитку цифрової економіки на новому рівні. Ключові елементи кластерів цифрової промисловості не тільки включають елементи

традиційних промислових кластерів, а й мають унікальні характеристики у галузі цифрових технологій та інформатизації. Щільність промисловості та агломерація підприємств є основою кластерів цифрової промисловості. Підприємства кластерів цифрової промисловості формують тісні зв'язки та взаємодію у певних галузях для сприяння промислового співробітництва та спільному використанню ресурсів, тим самим сприяючи цифровому промислому розвитку (Череп, Воронкова та ін., 2023). Технологічні інновації та переваги регіонів є основними рушійними силами кластерів цифрової промисловості. Людські та технічні ресурси також є важливим джерелом інновацій для розвитку кластерів цифрової промисловості. Цифрова інфраструктура формує базову підтримку кластерів цифрової промисловості, які вимагають передових інформаційних технологій та засобів зв'язку, щоб надати підприємствам кластера ефективну та зручну платформу для обміну інформацією та співробітництва. З погляду моделі світового розвитку глобальна цифрова економіка розвивається швидкими темпами, а міжнародна конкуренція навколо цифрової економіки продовжує посилюватися. В даний час розміщення кластерів цифрової індустрії в усьому світі в основному зосереджено у США, Китаї, Європі та інших місцях. Силіконова долина у Сан-Франциско є одним з найбільших у світі кластерів високих технологій та найвідомішим центром електронної промисловості у світі. Бостон, Нью-Йорк та інші місця мають відносно розвинені кластери цифрової промисловості. Бангалор, технологічна столиця Індії, відома як «Силіконова долина Азії», приваблює всесвітньо відомі технологічні компанії, такі як Intel та Microsoft. На внутрішньо-регіональному рівні, у міру розвитку цифрової економіки, виникла низка агломерацій цифрової промисловості та кластерів цифрової промисловості, які надають рішучу підтримку високоякісному розвитку економіки. Насамперед розвиток кластерів цифрової промисловості у Китаї продемонстрував певний ефект «поляризації». Кластери цифрової промисловості Китаю переважно розподілені у східних прибережних районах, серед яких Пекін-Тяньцзін-Хебей, дельта річки Янцзи, Гуандун, Гонконг та Макао, які є основними районами розвитку кластерів цифрової промисловості. Пекін-Тяньцзін-Хебей сформував провідну інноваційну екосистему цифрової індустрії у Китаї завдяки високій глибині цифрових

інновацій та достатку ресурсів даних. Пекін спирається на сильні науково-технічні інноваційні ресурси, щільність центрів обробки даних та хороше політичне середовище, що сприяє досягненню лідерства у таких галузях, як штучний інтелект, хмарні обчислення та високоякісні цифрові послуги. Інтегрована модель взаємодоповнюючих переваг у дельті річки Янцзи сформувала модель спільного промислового розвитку з Шанхаєм, ґрунтуючись на сприянні регіональної інтеграції у дельті річки Янцзи та використанні принципу «платформа + додаток». Розвиваються висококонкурентні кластери цифрової індустрії, які лідирують в галузі електронної комерції, Інтернету речей, інтегральних схем та індустрії цифрового контенту. Гуандун, Гонконг та Макао, прагнучи створити «Зону цифрової затоки» та спираючись на індустрію ІКТ, прискорюють створенню провідного у світі промислового кластера цифрової економіки. Очікується, що завдяки своїм кластерам галузі інформаційних технологій, зрілим виробничим ланцюжкам та ланцюжкам поставок, а також повній екосистемі цифрової промисловості, підтримуються цифровими фінансами (Воронкова, Нікітенко, 2022).

Район Великої затоки став «районом цифрової затоки», еталоном для всього світу, регіон Великої затоки Гуандун-Гонконг-Макао фокусується на обміні інформацією, постійно прагне прориву через інновації та відкритість. У «Звіті про глобальний індекс інновацій» за 2022 рік, опублікованому Всесвітньою організацією інтелектуальної власності, показано, що регіон «Шеньчжень-Гонконг-Гуанчжоу» посідає друге місце у глобальному технологічному кластері. Якщо подивитися на регіональний розвиток цифрової індустріалізації, то п'ять провінцій та міст Китаю – Гуандун, Пекін, Цзянсу, Чжецзян та Шанхай входять до першої п'ятірки міст, де розвиваються кластери цифрової промисловості як ключовий чинник якісного розвитку цифрової економіки та нова рушійна сила регіонального розвитку, на частку яких припадає 71,8 % від загальної кількості. П'ять «полюсів» кластера входять до п'ятірки найкращих за загальним індексом цифрової економіки та індексом цифрової індустріалізації у Китаї. Проблеми кластеризації включають: недостатній інноваційний потенціал регіонів, невелика кількість «пілотних» компаній та проєктів, низький рівень гомогенної конкуренції та слабкий екологічний розвиток кластерів. Україні слід переймати досвід високорозвину-

тих країн і використовувати свої можливості для створення кластерів цифрової промисловості, так як кластеризація цифрового розвитку є чинником ефективності, сталого розвитку і конкурентоспроможності регіонів (Цифрова трансформація промислового менеджменту: теорія і практика, 2023).

З'єднані пристрої та сенсори в смарт-екосистемах дозволяють збирати великі обсяги даних для аналізу та оптимізації процесів в реальному часі. Це поліпшує ефективність виробництва, логістики та інших сфер. Використання ШІ у смарт-економіці дозволяє автоматизувати рутинні завдання, управляти великими обсягами даних та робити швидше та точніше прийняття рішень. ШІ також може сприяти розвитку персоналізованих продуктів та послуг. Швидкі та надійні мережі 5G розширюють можливості зв'язку між пристроями та підвищують доступність високошвидкісного Інтернету. Це створює сприятливе середовище для розвитку розумних міст, промисловості та інших секторів. Впровадження технології блокчейн у смарт-економіці може поліпшити системи безпеки, забезпечити прозорість у фінансових операціях, сприяти розробці «розумних контрактів». 5G технології, Big Data та аналітика, збільшення обсягів даних, їх аналіз та використання для прогнозування дозволяють компаніям та урядовим органам приймати більш обґрунтовані рішення, а також створювати нові продукти та послуги. Розвиток електронної комерції та цифрових фінансових послуг створює нові можливості для бізнесу та споживачів, розширюючи можливості торгівлі та фінансових операцій. Цифрові технології також трансформують сферу освіти, надаючи нові можливості для дистанційного навчання, використання віртуальної реальності та інших інновацій. Цифрові технології дозволяють розробляти системи ефективного управління енергією, водою та іншими ресурсами в реальному часі. Смарт-екосистеми можуть оптимізувати використання ресурсів, сприяючи екологічній сталості. Зростання мобільних технологій та можливостей дистанційної роботи відкриває нові горизонти для бізнесу та робочих процесів. Це дозволяє фірмам залучати талановитих працівників з різних частин світу та створювати гнучкі трудові умови. Інтеграція фізичних та цифрових систем у смарт-екосистемах дозволяє створювати кіберфізичні системи. Це включає в себе автоматизацію виробничих процесів, моніторинг стану об'єктів в реальному

часі та управління системами на основі зібраних даних. Цифрова безпека: З ростом цифрових можливостей також зростає важливість забезпечення цифрової безпеки. Заходи з кібербезпеки стають ключовим елементом смарт-екосистем, щоб захистити дані, мережі та інфраструктуру від кіберзагроз (Слюсарь, 2023).

2. Формування моделі цифрової трансформації економіки як якісний прорив у сфері інновацій

Повсюдне проникнення цифрової трансформації сьогодні характерне для всіх регіонів світу, проте кожна держава перебуває на різних етапах розвитку цифрової економіки. Розробка моделі цифрової трансформації економіки як якісний прорив у сфері інновацій включає: цифрову трансформацію промислових підприємств, сферу послуг, у тому числі банківського сектору, яка дає змогу підвищити ефективність та продуктивність, та є основою для подальших змін та вдосконалення існуючих бізнес-процесів. Сучасний етап розвитку світової спільноти характеризується прискореним розвитком та впровадженням цифрових технологій. Широке проникнення інтернету, мобільних пристроїв, активний перехід покупців з офлайн-середовища в онлайн-середовище модифікує існуючі бізнес-моделі, сприяє прискоренню економічного зростання та вдосконалення методів управління фінансовими потоками (Воронкова, 2023). Сьогодні модель цифрової трансформації економіки як якісний прорив у сфері інновацій розглядається як стратегічне завдання, яке в кінцевому підсумку має стати якісним проривом у розвитку інновацій, зв'язків з громадськістю та поживленні реального сектора економіки. Цифрова революція охопила майже всі галузі та сфери суспільства за останнє десятиліття, цифрові технології трансформують способи соціальної взаємодії. Кардинальні зміни відбуваються в політиці, освіті, побуті, культурі. Громадяни можуть скористатися послугами оперативного доступу до різноманітних державних послуг, які пропонують вирішення соціальних проблем і проблем. Економічні парадигми змінюються, а цифрові технології стимулюють трансформаційні зміни. У різних економіках існує неоднакова участь у нових можливостях, створених цифровою трансформацією, багато хто залишився позаду (Мар'єнко, 2023). Для формування моделі цифрової трансформації економіки як якісного прориву у сфері інновацій потрібне нове мислення та адаптація, щоб узгодити політику

та інституції з цифровою економікою. Ми живемо в час захоплюючих технологічних інновацій, коли цифрові технології стимулюють трансформаційні зміни, економічні парадигми змінюються. Нові технології змінюють ринки продуктів і факторів виробництва і глибоко змінюють бізнес і роботу. Останні досягнення в галузі штучного інтелекту та пов'язані з ним інновації розширюють межі цифрової революції. Упровадження моделі цифрової трансформації економіки як якісного прориву у сфері інновацій прискорюється після пандемії COVID-19, майбутнє настає швидше, ніж очікувалося. Нещодавно опублікована книга «Зміна парадигм: зростання, фінанси, робочі місця та нерівність у цифровій економіці» розглядає наслідки цифрових метаморфоз, що розгортаються, для економіки та порядку денного державної політики. Нові технології мають великі перспективи, вони створюють нові шляхи та можливості для більш процвітаючого майбутнього, але вони також ставлять нові виклики. Незважаючи на те, що цифрові технології вразили блиском і майстерністю своїх застосувань, вони поки що не повністю принесли очікуваний дивіденд у більш високому зростанні продуктивності. Дійсно, за останні кілька десятиліть у багатьох економіках сукупне зростання продуктивності сповільнилося, відповідно, економічне зростання сповільнилося (Buhaichuk, Nikitenko, Voronkova, та ін., 2022). Щоб реалізувати перспективи сучасних розумних машин, політика також має бути розумнішою. У той же час нерівність у доходах і пов'язані з нею відмінності зросли, особливо в розвинутих економіках, розпалюючи соціальне невдоволення та політичне бродіння. У різних економіках існує неоднакова участь у нових можливостях, створених цифровою трансформацією. Багато хто залишився позаду в різних галузях і компаніях, робочій силі та різних верствах суспільства. Компанії на технологічному рубежі відокремилися від решти, зайнявши домінування на дедалі концентрованіших ринках і захопивши лівову частку доходів від нових технологій. Хоча зростання продуктивності в цих компаніях було високим, в інших компаніях воно стагнувало або сповільнювалося, що пригнічувало загальне зростання продуктивності (Олексенко Р., 2011). Посилення автоматизації завдань, пов'язаних із низькою та середньою кваліфікацією, зрушило попит на робочу силу в бік навичок вищого рівня, що негативно вплинуло на заробітну плату та робочі місця з нижчим рівнем кваліфікації.

Завдяки новим технологіям, які віддають перевагу капіталу, бізнес-результатам, де переможець отримує все, і навичкам вищого рівня, розподіл як капіталу, так і доходу від праці, як правило, стає більш нерівномірним, і дохід переміщується від праці до капіталу. Однією з важливих причин таких результатів є те, що політика та інституції повільно пристосовувалися до трансформацій, що відбуваються. Щоб реалізувати перспективи сучасних розумних машин, політика також має бути розумнішою. Вони повинні більш чуйно реагувати на зміни, щоб повністю охопити потенційні переваги в продуктивності та економічному зростанні, а також боротися зі зростанням нерівності, оскільки технологічні збої створюють переможців і переможених. Економічні парадигми змінюються, а цифрові технології стимулюють трансформаційні зміни. У той же час нерівність у доходах і пов'язані з нею відмінності зросли, особливо в розвинутих економіках, розпалюючи соціальне невдоволення та політичне бродіння. У різних економіках існує неоднакова участь у нових можливостях, створених цифровою трансформацією (Бугайчук, 2022).

Багато хто залишився позаду в різних галузях і компаніях, робочій силі та різних верствах суспільства. Компанії на техно-логічному рубежі відокремилися від решти, зайнявши домінування на дедалі концентрованіших ринках і захопивши левову частку доходів від нових технологій. Хоча зростання продуктивності в цих компаніях було високим, в інших компаніях воно стагнувало або сповільнювалося, що пригнічувало загальне зростання продуктивності. Посилення автоматизації завдань, пов'язаних із низькою та середньою кваліфікацією, зрушило попит на робочу силу в бік навичок вищого рівня, що негативно вплинуло на заробітну плату та робочі місця з нижчим рівнем кваліфікації. Завдяки новим технологіям, які віддають перевагу капіталу, бізнес-результатам, де пере-можець отримує все, і навичкам вищого рівня, розподіл як капіталу, так і доходу від праці, як правило, стає більш нерівномірним, і дохід переміщується від праці до капіталу. Однією з важливих причин таких результатів є те, що політика та інституції повільно пристосовувалися до трансформацій, що відбуваються. Щоб реалізувати перспективи сучасних розумних машин, політика також має бути розумнішою. Вони повинні більш чуйно реагувати на зміни, щоб повністю отримати потенційні переваги в продуктивності та економічному зростанні, а також

боротися зі зростанням нерівності, оскільки технологічні збої створюють переможців і переможених (Vorontkova, Nikitenko, Metelenko, 2022).

Оскільки технологія змінює форму ринків і змінює зростання та динаміку розподілу, політика повинна гарантувати, що ринки залишаються інклюзивними та підтримують широкий доступ до нових можливостей для компаній і працівників. Цифрова економіка повинна бути розширена, щоб поширювати нові технології та можливості для невеликих компаній і широких верств робочої сили. Компанії, працівники та політики стикаються з багатьма питаннями. Незважаючи на те, що цифрові технології пропонують великі прибутки від продуктивності, вони створюють нові виклики для компаній, оскільки виробничі процеси, джерела конкурентної переваги та ринкові структури змінюються. Потрібне нове мислення та адаптація, щоб узгодити політику та інституції з цифровою економікою. Таким чином, модель цифрової трансформації економіки як якісний прорив у сфері інновацій включає: 1) конкурентну політику та регуляторні режими; 2) інноваційну екосистему, цифрову інфраструктуру; 3) розвиток робочої сили; 4) системи соціального захисту та податкову політику, які можуть змінити правила сталого розвитку та привести країни до найвищого рейтингу цифрової конкурентно-спроможності. Політику конкуренції слід переглянути для епохи цифрових технологій, посилити антимонопольне законодавство та його дотримання. Цифрова економіка має вирішити нові регуляторні проблеми, пов'язані з регулюванням даних (життєвої системи цифрової економіки. Крім того, необхідні нові рамки для міжнародного співробітництва в таких сферах, як регулювання транскордонних потоків даних і оподаткування транскордонного цифрового бізнесу (Промисловий потенціал складних соціально-економічних систем цифрового суспільства: макро-мезо та мікрорівень, 2022).

3. Вплив сучасних трендів діджиталізації на економічний розвиток

Сучасні тренди діджиталізації, або цифрові технології, мають значний вплив на економічний розвиток. Деякі з можливостей впливу включають:

1. Впровадження цифрових інструментів та автоматизації підприємств, яка може призвести до підвищення ефективності та продуктивності праці.

2. Діджиталізація дозволяє створювати нові бізнес-моделі, включаючи платформи, хмарні сервіси, абонентські моделі та інше.

3) Цифрові технології полегшують доступ до світових ринків, дозволяючи підприємствам оперувати на глобальному рівні та залучати міжнародний бізнес.

4. Діджиталізація стимулює інновації та дослідження в різних сферах, що може призвести до виникнення нових технологічних рішень та покращення якості продуктів і послуг.

5. Зростання електронної торгівлі дозволяє компаніям розширювати свої ринки та забезпечує зручність для споживачів.

6. Використання цифрових інструментів дозволяє підприємствам зменшити витрати на обробку даних, логістику, управління запасами та інші операції.

7. Використання аналітики та інших цифрових інструментів дозволяє підприємствам краще розуміти потреби клієнтів і надавати більш персоналізовані послуги (Череп, Нікітенко та ін., 2023).

8. Сприяючи інноваціям і розвитку нових галузей, діджиталізація може створювати нові можливості для працевлаштування.

9. Для успішного використання цифрових технологій, суспільство вимагає нових навичок та кваліфікацій. Це може сприяти розвитку освітніх систем та підвищенню рівня кваліфікації робочої сили.

10. Діджиталізація сприяє інноваціям у сфері послуг, таких як фінансові технології (FinTech), медичні технології (HealthTech), освітні технології (EdTech). Використання цифрових технологій для оптимізації міського середовища, транспортної інфраструктури та комунікацій може призвести до створення «розумних» міст, що покращить якість життя мешканців та зробить міста більш ефективними.

11. Розвиток цифрових валют, блокчейн-технологій та інших інновацій у фінансовому секторі може змінити способи фінансування, переказу грошей та управління фінансами.

12. Збільшення обсягу доступних даних дозволяє компаніям здійснювати більш точний аналіз ринку, прогнозування попиту, покращувати стратегії маркетингу та управління ланцюгом постачання.

13. Зростання кількості цифрових даних піднімає важливість цифрової безпеки. Забезпечення надійності та захищеності інформації стає пріоритетом для підприємств та організацій.

14. Впровадження технологій в медичній сфері та освіті може сприяти покращенню якості медичних послуг, доступу до навчання та розвитку нових методів лікування.

Загалом, діджиталізація є ключовим фактором у формуванні сучасного економічного ландшафту, створюючи нові можливості та піднімаючи рівень конкурентоспроможності підприємств та країн. Цифрові технології можуть допомагати невеликим підприємствам легше конкурувати на ринку, забезпечуючи їм доступ до інструментів для маркетингу, електронної торгівлі та управління бізнес-процесами. Ці аспекти демонструють, що діджиталізації не тільки трансформує економіку, а й має широкий соціокультурний вплив, створюючи нові можливості для розвитку суспільства в цілому. При цьому важливо враховувати етичні та безпекові аспекти цього процесу для забезпечення сталого та ефективного розвитку (Voronkova, Nikitenko, Metelenko, 2022).

4. Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі

Теоретичне значення впливу глобальних трендів цифровізації на розвиток смарт-економіки сприяє виявленню філософських основ цифровізації та їх впливу на смарт-економіку, що сприяє глибшому осмисленню технологічного прогресу, виявленню етичних та соціокультурних аспектів, які визначають наше сучасне суспільство. Аналіз впливу цифрової трансформації дозволяє розвивати нові теорії економічного зростання, конкурентоспроможності та ролі інновацій у сучасному господарстві. Розгляд аспектів цифрової трансформації допомагає розуміти, як технології впливають на політичні структури, владу та рівень участі громадян у прийнятті рішень. Практичне значення дослідження в тому, що імплементація цифрових технологій у смарт-економіку сприяє зростанню продуктивності, зменшенню витрат та створенню нових можливостей для бізнесу. Розвиток смарт-економіки є каталізатором для інновацій, що веде до виникнення нових продуктів, послуг та бізнес-моделей, підвищенню якості життя. Цифрова трансформація може сприяти вдосконаленню якості життя через покращення доступу до послуг, ефективніше використання ресурсів та розвиток «розумних» інфраструктур. Розвиток глобального ринку сприяє створенню цифрових інфраструктур та смарт-технологій сприяє розширенню глобального ринку та можливостей для міжнародного співробітництва. Цифрові технології можуть допомагати вирішувати соціальні проблеми, такі як доступ до освіти, охорони здоров'я та інших сфер суспільства. Всі цифрові тренди цифровізації можуть призвести до впровадження смарт-технологій, які допомагають вдосконалювати управління ресурсами,

що сприяє сталому розвитку та екологічній ефективності. Таким чином, теоретичне та практичне значення аналізу впливу цифрової трансформації на смарт-економіку визначається розвитком нових

концепцій, теорій, а також реальним впливом на економічний, соціальний та екологічний простір (Цифрова трансформація промислового менеджменту: теорія і практика, 2023).

Список використаних джерел

Бугайчук О. В. Міжнародний досвід управління соціально-економічним розвитком високорозвинутих держав. *Геостратегічні трансформації та траєкторія національної безпеки в контексті відбудови і сталого розвитку України* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (25–26 травня 2023 року, м. Запоріжжя) / наук. ред. Н. Г. Метеленко ; Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні Запорізького національного університету. Одеса : Олді+, 2023. С. 195–199.

Воронкова В. Г., Нікітенко В. О. Філософія цифрової людини і цифрового суспільства: теорія і практика : монографія. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2022. 460 с.

Промисловий потенціал складних соціально-економічних систем цифрового суспільства: макро- мезо- та мікрорівень : колективна монографія / за ред. доктор філософських наук, проф. В. Г. Воронкової, доктор економічних наук, проф. Метеленко Н. Г. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 480 с.

Воронкова В. Г., Нікітенко В. О., Череп А. В., Череп О. Г. Європейська гуманістична візія в управлінні людським розвитком як основа досягнення прогресу. *Modern trends in science and practice*. Vol. 1 : collective monograph / Compiled by V. Shpak; Chairman of the Editorial Board S. Tabachnikov. Sherman Oaks, California : GS Publishing Services, 2021. С. 24–30.

Воронкова В. Г., Нікітенко В. О. Світові тенденції переходу до сталого розвитку на основі цифрових технологій (на прикладі США і Китаю). *Modern trends in science and practice*. Vol. 2 : collective monograph / Compiled by V. Shpak; Chairman of the Editorial Board S. Tabachnikov. Sherman Oaks, California : GS Publishing. Services, 2022. С. 31–40.

Buhaychuk, Oksana, Nikitenko, Vitalina, Voronkova, Valentyna, Andriukaitiene, Regina & Malysh Myroslava. Interaction of the digital person and society in the context of the philosophy of politics. *Interacción persona digital y sociedad en el contexto de la filosofía política* (Взаємодія цифрової людини і суспільства в контексті філософії політики). *Cuestiones políticas*. Vol. 40 № 72 (2022): 558–572.

Voronkova Valentina, Nikitenko Vitalina, Metelenko Natalya. AGILE- economy as a factor in improving the digital society (AGILE-економіка як фактор вдосконалення цифрового суспільства). *Baltic Journal of Economic Studies*. Riga, Latvia : “Baltija Publishing”, 2022, Vol. 8. № 2. P. 51–58.

Воронкова В. Г. Кластери цифрової промисловості як нова рушійна сила та ключовий чинник розвитку. *Проблеми управління економічним потенціалом регіонів* : збірник наукових праць Всеукраїнської науково-практичної конференції. Запорізький національний університет. Запоріжжя : ЗНУ, 2023. 184 с. С. 10–12.

Слюсарь М. Ю. Мережеві платформи як чинник розвитку цифрової економіки. *Стратегічні пріоритети розвитку підприємництва, торгівлі та біржової діяльності* : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції, 10–11 травня 2023 року / за заг. ред. проф. А. М. Ткаченко. Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2023. С. 174–178

Мар’єнко В. Ю. Діагностика проблем цифрової трансформації в умовах глобальних викликів та можливостей. *Геостратегічні трансформації та траєкторія національної безпеки в контексті відбудови і сталого розвитку України* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (25–26 травня 2023 року, м. Запоріжжя) / наук. ред. Н. Г. Метеленко ; Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні Запорізького національного університету. Одеса : Олді+, 2023. С. 107–111.

Олексенко Р. І. Політика забезпечення конкурентоспроможності України на світовому продовольчому ринку в умовах глобалізації: тенденції та перспективи. Мелітополь : Колор Принт. 2011. 200 с.

Цифрова трансформація промислового менеджменту: теорія і практика: монографія / за ред. д.філософ.н., проф. В. Г. Воронкової, д.е.н., проф. Н. Г. Метеленко. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2023. 816 с.

Череп А. В., Нікітенко В. О., & Воронкова В. Г. Становлення і розвиток концепції людської безпеки як чинник людського розвитку та досягнення прогресу. *Соціально-гуманітарні виміри правової держави* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпро, 14 квітня 2023 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2023. С. 103–107.

Череп А. В., Воронкова В. Г., Череп О. Г. Вплив цифрової економіки на прискорення відновлення економіки після пандемії і російсько-української війни. *Сімдесят треті економіко-правові дискусії. Серія: Соціальні та гуманітарні науки* : матеріали Міжнародної мультидисциплінарної наукової інтернет-конференції, (м. Львів, Україна; м. Переворськ, Польща, 22–23 березня 2023 р.) / редкол.: О. Патряк та ін. ; ГО «Наукова спільнота»; WSSG w Przeworsku. Львів : ФО-П Шпак В. Б., 2023. С. 45–47.

REFERENCES

- Bugaichuk O. V. International experience of managing socio-economic development of highly developed countries. *Geostrategic transformations and the trajectory of national security in the context of reconstruction and sustainable development of Ukraine: materials of the International Scientific and Practical Conference (May 25–26, 2023, Zaporizhzhia)* / science. ed. N. G. Metelenko; Engineering Educational and Scientific Institute named after Yu. M. Potebni of the Zaporizhzhia National University. Odesa: Oldi+, 2023. P. 195–199.
- Voronkova V. G., Nikitenko V. O. Philosophy of digital man and digital society: theory and practice: monograph. Lviv – Toruń: Liha-Pres, 2022. 460 p.
- Industrial potential of complex socio-economic systems of the digital society: macro-meso and micro-level: collective monograph / edited by doctor of philosophy, prof. V. G. Voronkova, doctor of economic sciences, prof. Metelenko N. G. Zaporizhzhia: “Helvetika” Publishing House, 2022. 480 p.
- Voronkova V. G., Nikitenko V. O., Cherep A. V., Cherep O. G. European humanistic vision in the management of human development as a basis for achieving progress. *Modern trends in science and practice*. Vol. 1: collective monograph / Compiled by V. Shpak; Chairman of the Editorial Board S. Tabachnikov. Sherman Oaks, California : GS Publishing Services, 2021. C. 24–30.
- Voronkova V. G., Nikitenko V. O. World trends of the transition to sustainable development based on digital technologies (using the example of the USA and China). *Modern trends in science and practice*. Vol. 2: collective monograph / Compiled by V. Shpak; Chairman of the Editorial Board S. Tabachnikov. Sherman Oaks, California : GS Publishing. Services, 2022. C. 31–40.
- Buhaychuk, Oksana, Nikitenko, Vitalina, Voronkova, Valentyna, Andriukaitiene, Regina & Malyshev Myroslava. Interaction of the digital person and society in the context of the philosophy of politics. Interacción persona digital y sociedad en el contexto de la filosofía política (The interaction of the digital person and society in the context of the philosophy of politics). *Questiones politicas*. 2022. Vol. 40. № 72. P. 558–572.
- Voronkova Valentina, Nikitenko Vitalina, Metelenko Natalya. AGILE-economy as a factor in improving the digital society. *Baltic Journal of Economic Studies*. Riga, Latvia : “Baltija Publishing”, 2022, Vol. 8. No. 2. P. 51–58.
- Voronkova V. G. Digital industry clusters as a new driving force and key factor of development. *Problems of managing the economic potential of regions* : a collection of scientific works of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference. Zaporizhzhia National University. Zaporizhzhia : ZNU, 2023. 184 p. P. 10–12.
- Slyusar M. Yu. Network platforms as a factor in the development of the digital economy. *Strategic priorities for the development of entrepreneurship, trade and exchange activity* : materials of the 4th International Scientific and Practical Conference, May 10–11, 2023 / In general. editor Prof. A. M. Tkachenko. Zaporizhzhia : NU “Zaporizhzhia Polytechnic”, 2023. P. 174–178
- Maryenko V. Yu. Diagnosis of digital transformation problems in the context of global challenges and opportunities. *Geostrategic transformations and the trajectory of national security in the context of reconstruction and sustainable development of Ukraine* : materials of the International Scientific and Practical Conference (May 25–26, 2023, Zaporizhzhia) / science. ed. N. G. Metelenko ; Engineering Educational and Scientific Institute named after Yu. M. Potebni of the Zaporizhzhia National University. Odesa: Oldi+, 2023. P. 107–111.
- Oleksenko R. I. (2011). The policy of ensuring competitiveness of Ukraine on the world food market in conditions of globalization: trends and prospects. Melitopol: Color Print. 200.
- Digital transformation of industrial management: theory and practice: monograph / Ed. Doctor of Philosophy, Prof. V. G. Voronkova, Doctor of Economics, prof. N. G. Metelenko. Lviv – Toruń : Liha-Pres, 2023. 816 p.
- Cherep A. V., Nikitenko V. O., & Voronkova V. G. Formation and development of the concept of human security as a factor of human development and progress. *Social and humanitarian dimensions of the rule of law* : materials of the International Scientific and Practical Conference (Dnipro, April 14, 2023). Dnipro: Dniprop. state University of Internal Affairs cases, 2023. P. 103–107.
- Cherep A. V., Voronkova V. G., Cherep O. G. The impact of the digital economy on the acceleration of economic recovery after the pandemic and the Russian-Ukrainian war. *Seventy-third economic and legal discussions. Series: Social and humanitarian sciences* : materials of the International Multidisciplinary Scientific Internet Conference, (Lviv, Ukraine – Perevorsk, Poland, March 22–23, 2023) / editor. : O. Patryak and others ; NGO “Scientific Community”; WSSG in Przeworsk. Lviv : FO-P Shpak V. B., 2023. P. 45–47.

ALLA CHEREP – Doctor of Sciences in Economics, Professor, Dean of the Faculty of Economics, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine, Academician of Sciences of Higher Education of Ukraine, Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: cherep.av.znu@gmail.com
ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-5253-7481>

VALENTYNA VORONKOVA – Doctor of Philosophy (D.Sc.),
Professor, Academician of the Academy of Higher Education of Ukraine,
Head of the Department of Management and Administration, Y. M. Potebnya
Engineering Education and Scientific Institute of Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: valentinavoronkova236@gmail.com
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-0719-1546>

OLEKSANDR CHEREP – Doctor of Sciences in Economics, Professor,
Professor of Marketing and Personnel Management, Zaporizhzhia National University
(Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: cherep2508@gmail.com
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-3098-0105>

THE IMPACT OF GLOBAL DIGITALISATION TRENDS ON MODERN ECONOMIC DEVELOPMENT: NEW OPPORTUNITIES AND CHALLENGES

Abstract

The relevance of the study of global digitalisation trends has a significant impact on the development of the smart economy, which is determined by the use of advanced technologies to increase the productivity, efficiency and competitiveness of the economy. The overall goal of these technological and digital transformations is to create an economy that is more intelligent, flexible, competitive and sustainable. However, along with new opportunities, challenges arise, such as data privacy, cybersecurity, and socio-economic inequalities, which need to be carefully addressed. The purpose of the study is to analyse the impact of global digitalisation trends on the development of the smart economy. The object of the study is global trends in the digitalisation of modern technological development. The subject of the study is the impact of global trends in digitalisation on the development of the smart economy. Research objectives: 1) to identify clusters of the digital industry and trace the impact of modern digitalisation trends on modern economic development; 2) to study the challenges of the impact of modern digitalisation trends on modern economic development; 3) to explore the possibilities of the impact of modern digitalisation trends on modern economic development. The research methodology includes an epistemological analysis based on the role of knowledge in the digital age and the impact of digital transformation on the creation, distribution and perception of information. This includes an understanding of how digital technologies affect the development of intellectual knowledge and the economy. The social constructivist analysis contributed to the study of how society constructs its understanding and acceptance of digital transformation and how this affects the development of the smart economy. The anthropological analysis includes consideration of the impact of digital transformation on society and individuals, including changes in culture, ways of interacting and perceiving the world. It has been proven that digital transformations in modern economic development promote innovation and stimulate start-ups. Rapid access to technological resources and global exchange of ideas make the ecosystem favourable to innovative approaches. Overall, global digitalisation trends are not only changing the technological landscape, but also transforming the way the economy functions. The smart economy opens up new opportunities for sustainable growth, innovation, and improved quality of life, but requires careful consideration of security, privacy, and regulatory challenges. All digitalisation trends can lead to the introduction of smart technologies that help improve resource management, which contributes to sustainable development and environmental efficiency. Thus, the theoretical and practical significance of analysing the impact of digital transformation on modern economic development is determined by the development of new concepts, theories, and the real impact on the economic, social, and environmental space.

Key words: global trends in digitalisation, economic development, challenges and opportunities of global trends, smart economy.

© The Author(s) 2023
This is an open access article under
the Creative Commons CC BY license

Received date 10.10.2023
Accepted date 15.10.2023
Published date 10.11.2023

How to cite: Алла Череп, Валентина Воронкова, Олександр Череп. Вплив глобальних трендів діджиталізації на сучасний економічний розвиток: нові можливості та виклики. *Humanities studies: Collection of Scientific Papers* / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”, 2023. 17 (94). P. 200–208.

doi: <https://doi.org/10.32782/hst-2023-17-94-21>

НАШІ АВТОРИ LIST OF AUTHORS

АЖАЖА, МАРИНА АНДРІЇВНА – доктор наук державного управління, професор, професор кафедри управління та адміністрування, Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні, Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)

Azhazha, Marina – Doctor of Science in Public Administration, Professor of the Department of Management and Administration, Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute of Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)

E-mail: azazmarina17@gmail.com

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-3549-7718>

Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні, Запорізький національний університет, пр. Соборний, 226, 69006 Запоріжжя, Україна

Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute, Zaporizhzhia National University, Soborny Avenue, 226, 69006, Zaporizhzhia, Ukraine

АНДРЮКАЙТЕНЕ, РЕГІНА – доктор PhD соціальних наук (менеджмент), лектор Литовського Університету спорту (Каунас, Литва)

Andriukaitiene, Regina – Doctor PhD of social sciences, lect. of Lithuanian Sports University (Kaunas, Lithuania)

E-mail: regina.andriukaitiene@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0691-7333>

*Литовський університет спорту, вул. Спортивна, 6, LT-44221 Каунаський повіт, Каунас, Литва
Lithuanian Sports University, Sporto str., 6, LT-44221 Kaunas municipality, Kaunas, Lithuania*

АНТИПЕНКО, ЄВГЕН ЮРІЙОВИЧ – доктор технічних наук, професор, професор кафедри дизайну, Національний університет «Запорізька політехніка» (Запоріжжя, Україна)

Antypenko, Yevgen – Doctor of technical sciences (D.Sc.), Professor, Head of the Department of Design of the National University, Zaporizhzhia Polytechnic (Zaporizhzhia, Ukraine)

E-mail: antypenko.y@ukr.net

ORCID ID: <http://orcid.org/000-0001-8048-0144>

Національний університет «Запорізька політехніка», вул. Жуковського, 64, 69063, Запоріжжя, Україна

National University Zaporizhzhia Polytechnic, Zhukovskogo str., 64, 69063, Zaporizhzhia, Ukraine

БЛОГУР, ВЛАДА ЄВГЕНІЇВНА – доктор філософських наук, професор кафедри фізичного виховання, ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (Ужгород, Україна)

Bilohur, Vlada – Doctor of Philosophy, professor Departments of physical education Uzhhorod National University (Uzhhorod, Ukraine)

E-mail: bilogurvlada@gmail.com

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-1053-2716>

*Ужгородський національний університет, вул. Митна, 29, 88017, Ужгород, Україна
Uzhhorod National University, Mytna str., 29, 88017 Uzhhorod Ukraine*

БЕРЕЗОВАС, ОЛЕГАС – Докторант юридичних наук, декан юридичного факультета. Університете Казіміраса Сімонавічюса (Вільнюс, Литва)

Beriozovas, Olegas – Doctoral student of legal sciences, dean of the Faculty of Law. Kazimieras Simonavičius University (Vilnius, Lithuania)

E-mail: olegas.beriozovas@ksu.lt

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-3254-7215>

Університет Казіміраса Сімонавічюса, вул. Дарія і Гірено 21, 02189, Вільнюс, Литва,

Kazimieras Simonavičius University Dariaus ir Girėno g., 21, 0218, Vilnius, Lithuania

БОГУЖАЙТЕ ГИТА – магістр права Університету Казіміраса Сімонавічюса (Вільнюс, Литва)

Bogužaitė, Gita – master of law, Kazimieras Simonavičius University (Vilnius, Lithuania)

E-mail: gita.boguzaitė@stud.ksu.lt

ORCID ID: <http://orcid.org/0009-0009-2528-8657>

Університет Казіміраса Сімонавічюса, вул. Дарія і Гірено 21, 02189, Вільнюс, Литва,

Kazimieras Simonavičius University Dariaus ir Girėno g., 21, 0218, Vilnius, Lithuania

БОБРОВСЬКИЙ, ІГОР ВОЛОДИМИРОВИЧ – старший викладач кафедри дизайну, Національний університет «Запорізька політехніка» (Запоріжжя, Україна)

Bobrovskiy, Igor – Senior Lecturer of the Design Department of the National University, Zaporizhzhia Polytechnic (Zaporizhzhia, Ukraine)

E-mail: bobrovsky_i@ukr.net

ORCID ID: 0000-0002-1480-1816

Національний університет «Запорізька політехніка», вул. Жуковського, 64, 69063, Запоріжжя, Україна

National University Zaporizhzhia Polytechnic, Zhukovskogo str., 64, 69063, Zaporizhzhia, Ukraine

БОЙКО, МИКОЛА СЕРГІЙОВИЧ – здобувач вищої освіти ступеня магістра гр. гр. 8.2812-пуа 2-дн Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні, Запорізький національний університет (м. Запоріжжя, Україна)

Boiko, Mykola – graduate of higher education with a master's degree 8.2812-PUA 2-day,

Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute of Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)

E-mail: kolyaprogress@gmail.com

ORCID ID: <http://orcid.org/0009-0004-9353-3726>

Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні, Запорізький національний університет, пр. Соборний, 226, 69006 Запоріжжя, Україна

Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute, Zaporizhzhia National University, Soborny Avenue, 226, 69006, Zaporizhzhia, Ukraine

ВАСИЛЬЧУК, ГЕННАДІЙ МИКОЛАЙОВИЧ – доктор історичних наук, професор, проректор з наукової роботи, Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)

Vasyl'chuk, Gennadiy – Doctor of Historical Sciences, Professor, Vice-Rector for Scientific Affairs of Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)

E-mail: historyhena@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3023-6682>

Запорізький національний університет, просп. Соборний, 74, 69063 Запоріжжя, Україна

Zaporizhzhia National University, Soborny Avenue, 74, 69063 Zaporizhzhia, Ukraine

ВОРОНКОВА, ВАЛЕНТИНА ГРИГОРІВНА – доктор філософських наук, професор, академік академії наук вищої освіти України, завідувач кафедри управління та адміністрування, Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні Запорізького національного університету (Запоріжжя, Україна)

Voronkova, Valentyna – Doctor of Philosophy (D.Sc.), Professor, Academician of the Academy of Higher Education of Ukraine, Head of the Department of Management and Administration, Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute of Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)

E-mail: valentinavoronkova236@gmail.com

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-0719-1546>

Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні, Запорізький національний університет, пр. Соборний, 226, 69006, Запоріжжя, Україна

Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute, Zaporizhzhia National University, Soborny Avenue, 226, 69006, Zaporizhzhia, Ukraine

ВРУБЛЕВІЧЮТЕ, СІМОНА – Магістр програми з права, Інститут права та технологій, Університет Казіміраса Сімонавічюса (Вільнюс, Литва)

Vrubleviciūtė, Simona – Master of Law Program, Institute of Law and Technologies, Kazimieras Simonavičius University чюса (Vilnius, Lithuania)

E-mail: simona.vrubleviciute@stud.ksu.lt

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-6195-0811>

Університет Казіміраса Сімонавічюса, вул. Дарія і Гірено, 21, 02189, Вільнюс, Литва,

Kazimieras Simonavičius University Dariaus ir Girėno g., 21, 0218, Vilnius, Lithuania

ГАЗНЮК, ЛІДІЯ МИХАЙЛІВНА – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри гуманітарних наук, Харківська державна академія фізичної культури (Харків, Україна)

Gasniuk, Lidiia – Doctor of Philosophy (D.Sc.), Professor, Head of the Department of Humanities, Kharkiv State Academy of Physical Culture (Kharkiv, Ukraine)

E-mail: lidiagazn@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4444-3965>

Харківська державна академія фізичної культури, вул. Клочківська, 99, 61058, Харків, Україна

Kharkiv State Academy of Physical Culture, Klochkivska str., 99, 61058, Kharkiv, Ukraine

ГАРБАР, ГАЛИНА АНАТОЛІЇВНА – доктор філософських наук, професор кафедри музичного мистецтва, Відокремлений підрозділ «Миколаївська філія Київського національного університету культури і мистецтв», (Миколаїв, Україна)

Harbar, Halina – Doctor of Philosophy, Professor of the Department of Musical Arts, Separate Subdivision “Mykolaiv Branch of the Kyiv National University of Culture and Arts” (Mykolaiv, Ukraine)

E-mail: garbargalina12@gmail.com

ORCID: 0000-0003-4750-3361

Відокремлений підрозділ «Миколаївська філія Київського національного університету культури і мистецтв» Україна, вул. Декабристів, 17, 54001, Миколаїв, Україна

Separate Division “Mykolaiv Branch of Kyiv National University of Culture and Arts” Ukraine, Dekabristiv str., 17, 54001, Mykolaiv, Ukraine

ДЖАНГУЖІЄВ, МАКСОТ – PhD доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 033 – філософія, старший викладач, центр «Рухани жанғыру», Західно-Казахстанський аграрно-технічний університет імені Жангір Хана (Уральськ, Казахстан)

Janguzhiyev, Maxot – PhD Doctor of Philosophy in the field of knowledge 03 Humanities with specialty 033 – philosophy, senior lecturer, “Rukhany zhangiru” center, West Kazakhstan Agrarian and Technical University named after Zhangir Khan (Uralsk, Kazakhstan)

E-mail: dsi-1949@mail.ru

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4459-984X>

Західно-Казахстанський аграрно-технічний університет імені Жангір Хана, вул. Жангір хана, 51, 090009, Уральськ, Казахстан

West Kazakhstan Agrarian and Technical University named after Zhangir Khan, Zhangir Khan str., 51, 090009, Uralsk, Kazakhstan

ІВАЩЕНКО, ТЕТЯНА ВОЛОДИМИРІВНА – здобувачка ступеня доктора філософії спеціальності 033 Філософія, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди (Харків, Україна)

Ivashchenko, Tetiana – postgraduate student of the Department of Philosophy, G. S. Scovoroda Kharkiv National Pedagogical University, 29 Alchevskyyh str., 61002 Kharkiv, Ukraine (Kharkiv, Ukraine)

E-mail: tetiana.ivashenko08@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5759-483X>

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, вул. Алчевських, 29, 61002, Харків, Україна

G. S. Scovoroda Kharkiv National Pedagogical University, 29, Alchevskyyh str., 61002, Kharkiv, Ukraine

КАГАНОВ, ЮРІЙ ОЛЕГОВИЧ – доктор історичних наук, професор, проректор з науково-педагогічної роботи, Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)

Kaganov, Yuriy – Doctor of Historical Sciences, Professor, Vice-Rector for Research and Teaching, Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)

E-mail: znuhist@gmail.com

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-6889-7377>

Запорізький національний університет, просп. Соборний, 74, 69063, Запоріжжя, Україна

Zaporizhzhia National University, Soborny Avenue, 74, 69063, Zaporizhzhia, Ukraine

КАРАБАНОВ, ЄВГЕН ОЛЕКСІЙОВИЧ – в. о. завідувача кафедри фізичного виховання та здоров'я людини, Обласний коледж «Кременчуцька гуманітарно-технологічна академія імені А. С. Макаренка» Полтавської обласної ради.

Karabanov, Yevhen – Acting Head of the Department of Physical Education and Human Health Regional College “Kremenchuk Humanitarian and Technological Academy named after A. S. Makarenko” of the Poltava Regional Council.

Email: karaban333@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5420-0583>

Обласний коледж «Кременчуцька гуманітарно-технологічна академія імені А. С. Макаренка» Полтавської обласної ради, вул. Валентини Федько, 33, 39623, Кременчук, Україна

Regional College “Kremenchuk Humanitarian and Technological Academy named after A. S. Makarenko” of the Poltava Regional Council, str. Valentyny Fedko, 33, 39623, Kremenchuk, Ukraine

КИВЛЮК, ОЛЬГА ПЕТРІВНА – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії, іноземних мов та соціально-гуманітарних дисциплін, Київський університет інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія» (Київ, Україна)

Kyvliuk, Olga – Doctor of Philosophical Sciences, Professor, Head of the Department of Philosophy, Foreign Languages and Social Sciences and Humanities, Kyiv University of Intellectual Property and Law of the National University “Odesa Law Academy” (Kyiv, Ukraine)

E-mail: panyolga@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7900-9299>

Київський університет інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія», Харківське шосе, 210, 02121, Київ, Україна

Kyiv University of Intellectual Property and Law of the National University “Odesa Law Academy”, Kharkivske Shosse, 210, 02121, Kyiv, Ukraine

КНАПКІТЕ, ЕРНЕСТА – магістр права Університету Казіміраса Сімонавічюса (Вільнюс, Литва)
Knapkytė, Ernesta – master of law, Kazimieras Simonavičius University Dariaus (Vilnius, Lithuania)

E-mail: ernesta.knapkyte@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9438-8365>

Університет Казіміраса Сімонавічюса, вул. Дарія і Гірено 21, 02189, Вільнюс, Литва,

Kazimieras Simonavičius University Dariaus ir Girėno g., 21, 0218, Vilnius, Lithuania

КОРОТКИХ, МАРИНА – здобувач вищої освіти ступеня магістра групи 8.2812-пуа 2-дн ПУА, Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні, Запорізький національний університет (м. Запоріжжя, Україна)

Korotkykh, Maryna – graduate of higher education with a master’s degree group 8.2812-pua 2-day PUA, Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute of Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)

E-mail: korotkihmarish@gmail.com

ORCID ID: <http://orcid.org/0009-0006-9161-4949>

Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні, Запорізький національний університет, пр. Соборний, 226, 69006 Запоріжжя, Україна

Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute, Zaporizhzhia National University, Soborny Avenue, 226, 69006, Zaporizhzhia, Ukraine

КРАВЧЕНКО, АЛЛА ВАСИЛІВНА – старший викладач кафедри соціально-гуманітарних наук, Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту (Дніпро, Україна)

Kravchenko, Alla – Senior lecturer of Social-Humanitarian Department Prydniprovsk State Academy of Physical Culture and Sport (Dnipro, Ukraine)

E-mail: alla.krav1972@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8596-7274>

Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту, вул. Наб. Перемоги, 10, 49094, Дніпро, Україна

Prydniprovsk State Academy of Physical Culture and Sport, Naberezhna Peremohy str., 10, 49094, Dnipro, Ukraine

ЛИСЕНКО, СВІТЛАНА ОЛЕКСАНДРІВНА – кандидат філософських наук, доцент, кафедра соціально-гуманітарних наук Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту (Дніпро, Україна)

Lysenko, Svitlana – Candidate of Philosophic Sciences, Associate Professor at the Social and Humanitarian Sciences Department

E-mail: lysenko630@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4222-7049>

Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту, вул. Наб. Перемоги, 10, 49094, Дніпро, Україна

Prydniprovsk State Academy of Physical Culture and Sport, Naberezhna Peremohy str., 10, 49094, Dnipro, Ukraine

МАРІОНДА, ІВАН ІВАНОВИЧ – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри фізичного виховання, ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (Ужгород, Україна)

Marionda, Ivan – Candidate of Pedagogical Sciences (Ph.D), Associate Professor, Head of the Department of Physical Education Uzhhorod Ukraine

E-mail: ivan.marionda@uzhnu.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3950-8202>

Ужгородський національний університет, вул. Митна, 29, 88017, Ужгород, Україна

Uzhhorod National University, Mytna str., 29, 88017 Uzhhorod Ukraine

МЕТЕЛЕНКО, НАТАЛІА ГЕОРГІЇВНА – доктор економічних наук, професор, академік АЕНУ, Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні Запорізького національного університету (Запоріжжя, Україна)

Metelenko, Natalya – Doctor of Economics, Professor, Academician of AENU, Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute of Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)

E-mail: natalia.metelenko@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-6757-3124>

Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні, Запорізький національний університет, пр. Соборний, 226, 69006 Запоріжжя, Україна

Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute, Zaporizhzhia National University, Soborny Avenue, 226, 69006, Zaporizhzhia, Ukraine

МОСКВІН, ЯРОСЛАВ ВІКТОРОВИЧ – асистент кафедри філософії та суспільних наук, Харківський національний медичний університет,

Yaroslav, MOSKVIN – assistant Philosophy and social sciences department Kharkiv national medical university (Kharkiv, Ukraine)

E-mail: yv.moskvin@knu.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7207-4103>

Харківський національний медичний університет, Пр. Науки 4, 61022, Харків, Україна

Kharkiv National Medical University, Nauky avenue, 4, 61022, Kharkiv, Ukraine

НІКІТЕНКО, ВІТАЛІНА ОЛЕКСАНДРІВНА – доктор філософських наук, професор, професор кафедри управління та адміністрування, Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні Запорізького національного університету (Запоріжжя, Україна)

Nikitenko, Vitalina – Doctor of Philosophy (D.Sc.), Professor of the Department of Management and Administration, Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute of Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)

E-mail: vitalina2006@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9588-7836>

Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні, Запорізький національний університет, пр. Соборний, 226, 69006 Запоріжжя, Україна

Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute, Zaporizhzhia National University, Soborny Avenue, 226, 69006, Zaporizhzhia, Ukraine

НДУКВУ ІФФАНІ, ХАРРИСОН – магістр менеджменту Університету Вітовта Великого (Каунас, Литва)

Ndukwu Ifeanyi Harrison – Master of Management, Vytautas the Great University (Kaunas, Lithuania)

E-mail: harry23@ymail.com

ORCID ID: 0009-0000-0959-7382

Аграрна академія Університету Вітаутаса Великого вул. 11, Академія, Каунаський район LT-53361, Каунас, Литва

Vytautas Magnus University Agriculture Academy, Studentų str. 11, Akademija, Kaunas district, LT-53361, Kaunas, Lithuania

ОЛЕКСЕНКО, РОМАН ІВАНОВИЧ – доктор філософських наук, професор, професор кафедри кафедри філософії, політології та психології, Центральноукраїнський державний університет імені В. Винниченка (Кіровоград, Україна)

Oleksenko, Roman – Doctor of Philosophy, Professor, Professor of the department of philosophy, political science and psychology, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University (Kropyvnytskyi, Ukraine)

E-mail: roman.xdsl@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2171-514X>

Центральноукраїнський державний університет імені В. Винниченка вул. Шевченка, 1, 25006, Кропивницький, Україна

Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University Shevchenka str., 1, 25006, Kropyvnytskyi, Ukraine

ПАСІЧНА, ТЕТЯНА ОЛЕКСАНДРІВНА – старший викладач кафедри «Дизайн», Національний університет «Запорізька політехніка» (Запоріжжя, Україна)

Pasichna, Tetiana Senior Lecturer of the Design Department of the National University, Zaporizhzhia Polytechnic (Zaporizhzhia, Ukraine)

E-mail: tanya.pas@gmail.com

ORCID: 0000-0002-9893-8317

Національний університет «Запорізька політехніка», вул. Жуковського, 64, 69063 Запорізька обл., Запоріжжя, Україна

National University Zaporizhzhia Polytechnic, Zhukovskogo str., 64, 69063 Zaporizhzhia region, Zaporizhzhia, Ukraine

ПЕРКУМЕНЕ, ДАЛЯ – Доц., Доктор юридичних наук, Аграрна академія Університету Вітаутаса Великого (Каунас, Литва)

Perkumiene, Dalia – Assoc. prof., Doctor of science law, Vytautas Magnus University Agriculture Academy (Kaunas, Lithuania)

E-mail: dalia.perkumiene@vdu.lt

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4072-3898>

Аграрна академія Університету Вітаутаса Великого вул. II, Академія, Каунаський район LT-53361, Каунас, Литва

Vytautas Magnus University Agriculture Academy, Studentų str. II, Akademija, Kaunas district, LT-53361, Kaunas, Lithuania

ПЕРКУМАС, АЙДАНАС – магістр соціальних наук, Університет Вітаутаса Магнус (Каунас, Литва)

Perkumas, Aidanas – master of social sciences, Vytautas Magnus University (Kaunas, Lithuania)

E-mail: aperkum@gmail.com

ORCID ID: <http://orcid.org/0009-0006-4113-7822>

Університет Вітаутаса Магнус, К. Донелайчіо г. 58, LT 4424, Каунас, Литва

Vytautas Magnus University, K. Donelaičio g. 58, LT 44248 Kaunas Lithuania

ПУНЧЕНКО, ОЛЕГ ПЕТРОВИЧ – доктор філософських наук, професор, Одеська державна академія технічного регулювання та якості (Одеса, Україна)

Punchenko, Oleg – Doctor of Philosophic Sciences, Professor, Professor Department of automated systems and information-measuring technology, Odessa State Academy of Technical Regulation and Quality (Odessa, Ukraine)

E-mail: olegpetr02.09@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2694-6841>

Одеська державна академія технічного регулювання та якості, вул. Ковальська 15, 65020, Одеса, Україна

Odessa State Academy of Technical Regulation and Quantity, Kovalska str., 15, 65020, Odessa, Ukraine

ПУПКІС, АЛЬГІРДАС – доктор філософії, студент кафедри соціальних наук: освіта Литовського університету спорту, Литовський університет спорту (Каунас, Литва)

Algirdas, Pupkis – PhD, is student at the department of social sciences: Education at the Lithuanian Sports University (Kaunas, Lithuania)

E-mail: algirdaspupkis@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-3784-5934>

Литовський університет спорту, вул. Спортивна, 6, LT-44221 Каунаський повіт, Каунас, Литва

Lithuanian Sports University, Sporto str., 6, LT-44221 Kaunas municipality, Kaunas, Lithuania

РАК, ОЛЬГА ЮРІЇВНА – кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент, доцент кафедри філософії, Національний університет «Львівська політехніка» (Львів, Україна)

Rak, Olha – candidate of Sciences in Social Communications, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Philosophy, “Lviv Polytechnic” National University (Lviv, Ukraine)

E-mail: olarak@i.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-1272-1262>

Львівський Національний університет «Львівська політехніка», кафедра філософії, 328 кім, вул. Степана Бандери, 14, 79000, Львів, Україна

Lviv National Polytechnic University, Department of Philosophy, 328 rooms, Stepana Bandery str., 14, 79000, Lviv, Ukraine

РИЖОВА, ІРИНА СТАНІСЛАВІВНА – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри дизайну, Національний університет «Запорізька політехніка» (Запоріжжя, Україна)

Ryzhova, Iryna – Doctor of Philosophy (D.Sc.), Professor, Head of the Department of Design of the National University, Zaporizhzhia Polytechnic (Zaporizhzhia, Ukraine)

E-mail: 17design2017@gmail.com

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-9562-200X>

Національний університет «Запорізька політехніка», вул. Жуковського, 64, 69063, Запоріжжя, Україна

National University Zaporizhzhia Polytechnic, Zhukovskogo str., 64, 69063, Zaporizhzhia, Ukraine

САУЛУС, ТОМАС – Доцент кафедри фізичного та соціального виховання Литовського університету спорту. Литовський університет спорту (Каунас, Литва)

Saulius, Tomas – Associate professor at the Department of Physical and Social Education, Lithuanian Sports University (Kaunas, Lithuania)

e-mail: tomas.saulius@lsu.lt

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3936-842X>

Литовський університет спорту, вул. Спортивна, 6, LT-44221 Каунаський повіт, Каунас, Литва

Lithuanian Sports University, Sporto str., 6, LT-44221 Kaunas municipality, Kaunas, Lithuania

СЕВЕРІН, КАТЕРИНА ВІКТОРІВНА – старший викладач кафедри дизайну, Національний університет «Запорізька політехніка» (Запоріжжя, Україна)

Severin, Kateryna – Senior Lecturer of the Design Department of the National University; Zaporizhzhia Polytechnic (Zaporizhzhia, Ukraine)

E-mail: severinkate77@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8766-5897>

Національний університет «Запорізька політехніка», вул. Жуковського, 64, 69063, Запоріжжя, Україна

National University Zaporizhzhia Polytechnic, Zhukovskogo str., 64, 69063, Zaporizhzhia, Ukraine

СИВОХОП, ЕДУАРД МИКОЛАЙОВИЧ – кандидат педагогічних наук, доцент, декан факультету здоров'я та фізичного виховання ДВНЗ «Ужгородський національний університет», **Sivohop, Eduard** – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Department of Physical Education

E-mail: eduard.syvokhop@uzhnu.edu.ua

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-8939-8446>

Ужгородський національний університет, вул. Митна, 29, 88017, Ужгород, Україна

Uzhhorod National University, Mytна str., 29, 88017 Uzhhorod Ukraine

СІЛЬВА, АНТОНІО – доц., проф., Доктор юридичних наук, Університет Екстремадури (Іспанія)

Silva, Antonio – Assoc., prof., Doctor of Law, University de Extremadura Facultad de Derecho (Cáceres, España)

E-mail: asilvasanchez@yahoo.es

ORCID ID: 0000-0003-2794-9016

*Юридичний факультет (Університет Екстремадури) Avda. Universidad s/n 10003 Cáceres (Іспанія)
Університет Екстремадури (Іспанія)*

*Facultad de Derecho (Universidad de Extremadura) Avda. Universidad s/n 10003 Cáceres (España)
Extremadura university (Spain)*

СІЛІН, АНТОН ІВАНОВИЧ – здобувач PhD спеціальності 073 «Менеджмент» кафедри інформаційної економіки, підприємництва та фінансів, Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні Запорізького національного університету (Запоріжжя, Україна)

Silin, Anton – PhD student of specialty 073 Management, Department of Information Economics, Entrepreneurship and Finance, Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute of Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)

E-mail: silin@znuiepf.com.ua

ORCID: <http://orcid.org/0009-0007-9583-8330>

Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні, Запорізький національний університет, пр. Соборний, 226, 69006 Запоріжжя, Україна

Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute, Zaporizhzhia National University, Soborny Avenue, 226, 69006, Zaporizhzhia, Ukraine

СУММА, ВЛАДИСЛАВ СЕРГІЙОВИЧ – здобувач PhD спеціальності 073 «Менеджмент» кафедри інформаційної економіки, підприємництва та фінансів, Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні Запорізького національного університету (Запоріжжя, Україна)

Summa, Vladyslav – PhD student of specialty 073 Management, Department of Information Economics, Entrepreneurship and Finance, Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute of Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)

E-mail: summa@znuiepf.com.ua

ORCID: <http://orcid.org/0009-0004-7014-2271>

Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні, Запорізький національний університет, пр. Соборний, 226, 69006 Запоріжжя, Україна

Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute, Zaporizhzhia National University, Soborny Avenue, 226, 69006, Zaporizhzhia, Ukraine

ЦІЦЕНАЙТЕ, ЕДВІЛІЕ – магістр права, Kazimieras Simonavičius University (Vilnius, Lithuania)

Cicėnaitė, Edvilė – магістр права, Університет Казіміраса Симонавічюса (Вільнюс, Литва)

E-mail: edvile.cicenaite@gmail.com

ORCID iD: <http://orcid.org/iD0000-0002-7473-6489>

Університет Казіміраса Симонавічюса, вул. Дарія і Гірено 21, 02189, Вільнюс, Литва,

Kazimieras Simonavičius University Dariaus ir Girėno g., 21, 0218, Vilnius, Lithuania

ЧЕРЕП, АЛЛА ВАСИЛІВНА – доктор економічних наук, професор, декан факультету економіки, Заслужений діяч науки і техніки України, Академік академії наук вищої освіти України, Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)

Cherep, Alla – Doctor of Sciences in Economics, Professor, Dean of the Faculty of Economics, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine, Academician of Sciences of Higher Education of Ukraine, Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)

E-mail: cherep.av.znu@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-5253-7481>

Запорізький національний університет, просп. Соборний, 74, 69063 Запоріжжя, Україна

Zaporizhzhia National University, Soborny Avenue, 74, 69063 Zaporizhzhia, Ukraine

ЧЕРЕП, ОЛЕКСАНДР ГРИГОРОВИЧ – доктор економічних наук, професор, професор кафедри управління персоналом і маркетингу, Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)

Cherep, Oleksandr – Doctor of Sciences in Economics, Professor, Professor of Marketing and Personnel Management, Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)

E-mail: cherep2508@gmail.com

ORCID iD: <http://orcid.org/0000-0002-3098-0105>

Запорізький національний університет, просп. Соборний, 74, 69063 Запоріжжя, Україна

Zaporizhzhia National University, Soborny Avenue, 74, 69063 Zaporizhzhia, Ukraine

ШАРАПОВ, ВЛАДИСЛАВ СЕРГІЙОВИЧ – здобувач PhD спеціальності 073 «Менеджмент» кафедри інформаційної економіки, підприємництва та фінансів, Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні Запорізького національного університету (Запоріжжя, Україна)

Sharapov, Vladyslav – PhD student of specialty 073 Management, Department of Information Economics, Entrepreneurship and Finance, Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute of Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)

E-mail: sharapov.vlse@gmail.com

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-0994-955X>

Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні, Запорізький національний університет, пр. Соборний, 226, 69006 Запоріжжя, Україна

Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute, Zaporizhzhia National University, Soborny Avenue, 226, 69006, Zaporizhzhia, Ukraine

ШВАГЖДЕНЕ, БИРУТА – професор, доктор наук кафедри Менеджменту спорту і туризму, Литовський Університет Спорту (Каунас, Литва)

Svagzdienne, Biruta – PhD, is Professor at the Department of Sports and Tourism Management, Lithuanian Sports University (Kaunas, Lithuania)

E-mail: biruta.svagzdienne@lsu.lt

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6016-6019>

Литовський університет спорту, вул. Спортивна, 6, LT-44221 Каунаський повіт, Каунас, Литва

Lithuanian Sports University, Sporto str., 6, LT-44221 Kaunas municipality, Kaunas, Lithuania

ШПИТУН, ІВАН ІВАНОВИЧ – кандидат філософських наук, доцент кафедри соціально-гуманітарних наук, Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту (Дніпро, Україна)

Shpitun, Ivan – PhD (Philosophy), Candidate of Philosophic Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Social and Humanitarian Sciences Department, Prydniprovsk State Academy of Physical Culture and Sport (Dnipro, Ukraine)

E-mail: kaf_du@i.ua

ORCID iD: <http://orcid.org/0009-0009-4025-7074>

Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту, вул. Наб. Перемоги, 10, 49094, Дніпро, Україна

Prydniprovsk State Academy of Physical Culture and Sport, Naberezhna Peremohy str., 10, 49094, Dnipro, Ukraine

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ НАУКОВИХ СТАТЕЙ REQUIREMENTS FOR SCIENTIFIC ARTICLES

“Humanities Studies”

humstudies.com.ua

Періодичність збірника – до 2–4 випусків на рік

Мова – українська, англійська, польська, російська

Профіль журналу “Humanities Studies”

<https://scholar.google.ru/citations?hl=uk&pli=1&user=YjqLflgAAAAJ>

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації: Збірник наукових праць “Humanities Studies” Серія КВ № 23925-13765 ПР від 23.04.2019 р.

Засновник: Запорізький національний університет (код за ЄДРПОУ 02125243)

Збірник “Humanities Studies” є продовженням випуску Збірника наукових праць «Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії» і входить до списку друкованих періодичних видань. Збірник «Humanities Studies» включено до Переліку наукових фахових видань України категорії «Б». Додаток 1 до наказу Міністерства освіти і науки України 17.03.2020 № 409.

Спеціальність ДАК: Філософські науки

Повні тексти та бібліографічний опис всіх статей збірника наукових праць представлено у Національній бібліотеці України імені В.І. Вернадського. Збірник наукових праць розсилається у бібліотеки за переліком, встановленим МОН України. У разі передруку посилання на Збірник наукових праць “Humanities Studies” обов’язкове.

Усі статті отримують номер DOI.

Редакційна колегія приймає до друку статті, які характеризуються оригінальністю, високою мірою наукової новизни і практичною значущістю, раніше не публікувалися та відповідають вимогам МОН.

Структура наукової статті повинна містити такі елементи:

Індекс УДК (універсальний десятичний класифікатор) розташовують перед заголовком статті, окремим рядком, у лівому верхньому куті. Визначає індекс УДК автор. Заголовок статті. У назві бажано не використовувати ускладнену термінологію псевдонаукового характеру. Великі літери, окремий абзац без відступів першого рядка з вирівнюванням по центру. Анотація подається українською, англійською та російською мовами. Анотація повинна викладати істотні факти роботи і не повинна перебільшувати або містити матеріал, який відсутній в основній частині публікації. Обсяг анотації – 1800 знаків.

Ключові слова – слова з тексту, які з точки зору інформаційного пошуку несуть змістовне навантаження, подаються у називному відмінку; загальна кількість ключових слів – до 7–10.

Стаття повинна містити:

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв’язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Аналіз останніх досліджень і публікацій, з яких започатковано розв’язання даної проблеми і на які спирається автор

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття

Мета та формування цілей статті (постановка завдання)

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Структурні елементи статті необхідно виділити напівжирним шрифтом.

Висновки повинні супроводжуватися рекомендаціями, оцінками, пропозиціями, гіпотезами, описаними в статті.

Обсяг статті – від 10–24 сторінок (кегель 14, Times N Roman, інтервал – 1,5; текст повинен бути надрукований з одного боку аркуша; формат сторінки: А4 (210×297 мм); верхнє, нижнє, лівє, правє поле – 20 мм.; текст набирається без переносів, на всю ширину сторінки; сторінки без нумерації.

Необхідно використовувати парні лапки («»); при наборі тексту слід розрізняти символи дефісу (-) і тире (–). Перелік літературних джерел розташовується за алфавітом або в порядку їх використання після тексту статті з підзаголовком. Список використаних джерел і виконується мовою оригіналу. Посилання на літературу в тексті подаються за таким зразком: (Воронкова, 2021): (Воронкова, & Нікітенко, 2022).

Список використаних джерел оформляється згідно References з урахуванням ДСТУ 8302:2015, наказу МОН України від 12.01.2017 р. № 40 та міжнародного стилю APA. Редколегія може не поділяти світоглядних переконань авторів. За оригінальність, науковий рівень і технічне оформлення статті відповідає автор (и). Відповідальність за зміст, точність поданих фактів, цитат, цифр, правильність, точність і коректність цитування, посилань та перекладу покладається на авторів. Всі статті супроводжуються рецензією доктора наук або кандидата за фахом публікації або витягом із протоколу засідання кафедри (відділу) про рекомендацію статті до друку. Редакція здійснює власне рецензування статей. Матеріали рецензуються членами редакційної колегії збірника або сторонніми незалежними експертами, виходячи з принципу об'єктивності і з позицій вищих міжнародних академічних стандартів якості. Редакційна колегія залишає за собою право відхиляти неякісні матеріали без пояснення причин. Редакція має можливість перекладати анотації та статті.

Назви файлів латинськими літерами – із текстом статті та анотацій з ключовими словами, з розширеними відомостями про автора (ів), рецензія (відсканований варіант), авторський реферат статті англійською мовою (авторський реферат статті повинен містити: прізвище та ініціали автора; звання або посаду; місце роботи або навчання; назву статті; відомості про автора (авторів) трьома мовами (українською, англійською, російською) – прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання (довідка про автора), домашня адреса, контактні телефони, емейл, № відділення «Нової пошти» для отримання збірника надсилати до редакції.

З питань опублікування статей звертатися до редакції збірника наукових праць за адресою: Редколегія збірника наукових праць “Humanities Studies”, Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю.М. Потебні Запорізького національного університету, пр. Соборний, 226, ауд. л. 323, м. Запоріжжя, 69006, Україна

Контактні телефони: (050) 6372768 (095) 0216546

Відповідальний секретар: **Нікітенко Віталіна Олександрівна** – доктор філософських наук, професор, професор кафедри управління та адміністрування Інженерного навчально-наукового інституту ім. Ю. М. Потебні Запорізького національного університету

E-mail: vitalina2006@ukr.net

Електронний варіант статті подається електронною поштою за адресою:

E-mail: valentinavoronkova236@gmail.com

МІЖНАРОДНА ІНДЕКСАЦІЯ ЖУРНАЛУ

1. **Index Copernicus Journals Master List** – польська міжнародна наукометрична база даних, що включає індексування, ранжирування, реферування журналів і статей.

2020 – COPERNICUS ICV – 91,58

<https://journals.indexcopernicus.com/search/formjml>

2. **Directory of Open Access scholarly Resources (ROAD)** – служба, розроблена Міжнародним центром ISSN у співпраці з Сектором комунікації та інформації UNESCO. Служба ROAD пропонує вільний доступ до сегменту Реєстру ISSN

3. **CrossRef** – це асоціація наукових видавців, яка розробляє спільну інфраструктуру для підтримки більш ефективних наукових комунікацій. Ця мережа посилань на цитати сьогодні охоплює понад 68 мільйонів статей журналів та інших предметів змісту (розділи книг, дані, тези, технічні звіти) від тисяч наукових та професійних видавців по всьому світу

4. **Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського** – найбільша за обсягом фонду та площі приміщень бібліотека України, головний науково-інформаційний центр держави, науково-дослідний інститут відділення історії, філософії та права НАН України

http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=juu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=PREF=&S21COLORTERMS=0&S21STR=humst

5. **РЕЄСТР наукових фахових видань України** – довідково-інформаційний ресурс, призначений для інформування наукової громадськості та покращення доступу до відомостей про українські наукові видання з різних галузей знань

6. **Korea Open Access Platform for Researchers (KOAR)** – Корейська платформа відкритого доступу для дослідників, що дозволяє будь-якому корейському досліднику здійснювати пошук і виконувати статті у відкритому доступі з усього світу чи з будь-яким бар'єром

7. **Scilit** – це база даних наукових робіт, яка розроблена і підтримується видавцем відкритого доступу MDPI, який використовує новий метод зіставлення даних та індексації наукового матеріалу

8. **Dimensions** – це пошукова служба, яка є одним з потужних постачальників актуальних даних про наукові публікації європейських вчених

9. **wizdom.ai** – це всеосяжне програмне забезпечення для управління дослідженнями, призначене для дослідників, вчених і студентів

wizdom.ai

10. **The Open Ukrainian Citation Index (OUCI)** – це пошукова система і база даних наукових цитувань, які надходять від усіх видань, що використовують сервіс Cited-by від Crossref та підтримують Initiative for Open Citations

11. **ScienceGate** – академічна пошукова система, яка почала працювати у 2019 році, охоплює понад 123 мільйони наукових документів, включаючи статті академічних журналів, книги, документи конференцій, розділи, набори даних, дисертації, препринти, технічні звіти та ін.

12. **Safe**

Інформація про журнал “**Humanities Studies**”
на сайті Запорізького національного університету
<https://www.znu.edu.ua/ukr/university/11929/12623/12761>

Збірник наукових праць

Вісник Запорізького національного університету

HUMANITIES STUDIES

№ 17 (94) 2023

WWW.HELVETICA.UA

Підписано до друку: 01.12. 2023 р.
Формат 60×84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 26,04.
Замов. № 0124/060. Наклад 100 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
69002, Україна, м. Запоріжжя, вул. Олександрівська, 84, оф. 414
Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.